

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кіровоградський національний технічний університет

НАУКОВІ ПРАЦІ

**КІРОВОГРАДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

За загальною редакцією Л.М. Фільштейна

Заснований у 2001 році

В и п у с к 18

Частина II

Кіровоград • 2010

УДК 33
ББК 65

Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 18, Ч.ІІ – Кіровоград: КНТУ, 2010.– 288 с.

В збірнику викладені результати наукових досліджень з питань економічної теорії та практики, економіки праці, галузей промисловості, сільського господарства, транспорту, інших; менеджменту організацій; фінансів, кредиту, грошового обігу; маркетингу; обліку, аудиту, аналізу господарської діяльності; міжнародних економічних відносин; економічної кібернетики; використання математичного механізму і сучасної обчислювальної техніки тощо.

Рекомендовано до друку Вченою радою Кіровоградського національного технічного університету від 22 листопада 2010 року, протокол № 3.

Редакційна колегія: Фільштейн Л.М. (відповідальний редактор), д.е.н., проф.; Немченко А.Б. (відповідальний секретар), к.е.н., доц.; Бень Т.Г., д.е.н., проф.; Богиня Д.П., д.е.н., проф.; Давидов Г.М., д.е.н., проф.; Дрозд І.К., д.е.н., проф.; Ляшенко О.О., к.е.н., доц.; Пальчевич Г.Т., к.е.н., доц.; Семикіна М.В., д.е.н., проф.; Тарнавський М.П., к.е.н., доц.

Адреса редакційної колегії: 25006, м. Кіровоград, пр. Університетський, 8, Кіровоградський національний технічний університет, тел.: 390-466, 390-584, 55-10-49.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей, а також за те, що матеріали не містять даних, які не підлягають відкритій публікації. Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи точки зору автора.

Збірник включений ВАК України в перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Затверджений постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 року № 1-05/2 (бюлетень ВАК України № 4, 2010).

Реєстраційне свідоцтво: серія КВ №15255 - 3827 ПР від 30.04.2009 р.

УДК 004.896:65

В.Ф. Гамалій, проф., д-р фіз.-мат. наук, І.В. Ніколаєв, ст. викл., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми впровадження інформаційних систем управління підприємствами ERP-класу в навчальний процес

У статті розглядаються основні проблеми, з якими стикаються вищі навчальні заклади при впровадженні в навчальний процес дисциплін, що викладаються на базі інформаційних систем управління підприємствами, тобто систем ERP-класу. Як один з можливих прикладів, наведено методику впровадження у навчальний процес на кафедрі маркетингу і економічної кібернетики КНТУ виробничої системи Infor ERP LN (BAAN).

інформаційна система, концепція ERP, BAAN, ERP-система

Перехід України на ринкові форми розвитку сприяв тому, що значно підвищився інтерес до інформаційних систем, за допомогою яких можна забезпечити ефективне управління підприємством. Причому зростає попит саме на інтегровані системи управління – автоматизація окремої функції (бухгалтерський облік або збут готової продукції), вважається вже пройденим етапом для багатьох підприємств. Саме тому, останніми роками в Україні на великих підприємствах досить стрімко почали впроваджуватися виробничі інформаційні системи, що базуються на клієнт-серверній архітектурі. Цими системами витісняються традиційні АСУП, причому цей процес стрімко набирає оберти.

В даний час на ринку програмних продуктів України пропонується більше десятка зарубіжних і декілька вітчизняних зразків виробничих інформаційних систем ERP-класу, що призначені передусім для управління та планування виробничого процесу. Це такі системи як: mySAP Business Suite (R/3), Oracle Business E-Suite, Infor ERP LN (BAAN), Microsoft Dynamics AX (Axapta), Microsoft Dynamics NAV (Navision), Oracle J.D. Edwards Enterprise One, IFS Applications, Infor Sytline ERP, MFG/PRO та ін. Облікові функції в таких системах хоча й глибоко опрацьовані, виконують допоміжну роль. Іноді навіть неможливо виділити модуль бухгалтерського обліку, оскільки інформація в бухгалтерію надходить автоматично з інших модулів [1]. Функціональні можливості ERP-систем та переваги, що отримує підприємство при їх впровадженні неодноразово досліджувались, зокрема у роботах [2-5]. Якщо узагальнити цю інформацію, то можна зазначити наступне.

Концепція ERP (Enterprise Resource Planning) – планування ресурсів підприємства, полегшує узгоджену роботу різних підсистем виробничо-збутової системи, зменшує кількість помилок, усуває зайві операції, прогнозує й планує можливості системи, дає істотне зниження вартості й поліпшення бізнес-процесів на підприємстві [4]. Тому виробники, що сподіваються на процвітання в умовах сучасної конкуренції й кризових явищ, повинні наполегливо застосовувати ERP методологію для того, щоб не відстати в ефективності виробництва та збуту від своїх конкурентів.

В основі даної концепції запропонованою аналітичною фірмою Gartner Group на початку 90-х років, лежать алгоритми планування відомі сьогодні як MRP (Material Requirements Planning) – планування потреб у матеріалах і MRP II (Manufacturing Resource Planning) – планування ресурсів виробництва, сформульовані в публікаціях

Олівера Уайта, а також Американського товариства з управління запасами й виробництвом (APICS).

Ці алгоритми враховують інформацію про склад виробу, становище складів та незавершеного виробництва, а також замовлень і планів-графіків виробництва. Алгоритм MRP не тільки видає замовлення на поповнення запасів, але й дозволяє коригувати виробничі завдання з урахуванням мінливої потреби в готових виробках. У свою чергу MRP II, що став розвитком MRP планується не тільки випуск виробів, але й ресурси для виконання плану. Початковим етапом планування є прогнозування й оцінка виробничих потужностей. Також присутній етап об'ємного планування. Результати об'ємного планування є вихідною інформацією для планування потреб у матеріалах (MRP), що виготовляються й постачаються по кооперації.

У результаті розвитку зазначених алгоритмів і була розроблена концепція ERP, а також її програмне втілення – системи ERP-класу.

Системи ERP призначені для управління фінансовою й господарською діяльністю підприємств. Це “верхній рівень” в ієрархії систем управління підприємством, що зачіпає ключові аспекти його виробничої й комерційної діяльності, такі як виробництво, планування, фінанси й бухгалтерія, матеріально-технічне постачання й керування кадрами, збут, управління запасами, ведення замовлень на виготовлення (поставку) продукції та надання послуг. Крім всього іншого, такі системи створюються з метою надання керівництву інформації для прийняття управлінських рішень, а також для створення інфраструктури електронного обміну даними підприємства з постачальниками та споживачами [5].

Очевидно, що всі підприємства унікальні у своїй фінансовій та господарській діяльності. У той же час прогрес у розробці програмних рішень для задач ERP пов'язаний з тим, що поряд зі специфікою вдається виділити задачі, загальні для підприємств самих різних видів діяльності (різноманітні галузі промисловості, сфера послуг, телекомунікації, банки, державні установи та ін.). До таких спільних задач можна віднести управління матеріальними й фінансовими ресурсами, закупівлями, збутом, замовленнями споживачів і поставками, керування кадрами, основними фондами, складами, бізнес-планування й облік, бухгалтерія, розрахунки з покупцями й постачальниками, ведення банківських рахунків та ін.

Як показала практика, впровадження ERP-систем на українських підприємствах дозволяє:

- оперативно реагувати на зміни попиту споживачів готової продукції;
- підтримувати оптимальний рівень обігових коштів для випуску продукції;
- підтримувати процеси управління якістю;
- використовувати світовий досвід найкращої ділової практики й методів управління;
- підвищити рівень інвестиційної привабливості підприємства;
- знизити ризики втрат;
- забезпечити ефективну й погоджену взаємодію підрозділів підприємства для досягнення спільних результатів;
- швидше тиражувати найкращу ділову практику на інші виробничі підприємства холдингів за рахунок застосування обкатаної референтної моделі.

При розгляді питання про правомірність застосуванні західних систем на вітчизняних підприємствах можна з великою впевненістю стверджувати нижченаведене. По-перше, у підприємств існує специфіки не більше ніж на 10%, інші 90% їхньої діяльності – стандартні. Для поліпшення справ на таких підприємствах необхідно спиратися на передовий досвід інших, а не “винаходити велосипед”. По-друге, вітчизняні підприємства повинні переломити існуючий в них стан, коли

термінові проблеми не дають реалізовуватися важливим. У підприємств повинні з'явитися довгострокові цілі, до яких вони завзято рухаються, заснувавши сталість змін на краще. По-третє, виробничі системи досить складні у впровадженні (цей цикл може займати від шести–дев'яти місяців до півтора і більше років. Це зумовлено тим, що система задовольняє потреби усього виробничого циклу підприємства, а отже потребує значних спільних зусиль постачальника програмного забезпечення, фахівців відділу інформаційних технологій підприємства та його робітників.

Природно, що за таких умов з кожним роком зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях самих різних профілів (технологів, плановиків, економістів, аналітиків), які би були знайомі не тільки з фінансово-управлінськими, а й з виробничими інформаційними системами. Проте переважна більшість вітчизняних вищих навчальних закладів (ВНЗ) при підготовці майбутніх фахівців використовує саме фінансово-управлінські системи. Перш за все, це пов'язано зі значною вартістю виробничих інформаційних систем та апаратного забезпечення для їх розгортання. Крім того, не останню роль у небажанні впроваджувати подібні системи у навчальний процес відіграє відсутність підготовлених кадрів для проведення лекційних і лабораторних занять на високому теоретичному та науково-методичному рівні. Вочевидь, виникає проблема впровадження у навчальний процес інформаційних систем управління підприємствами ERP-класу. Саме тому, метою даної статті є розгляд передового досвіду та методичних підходів, щодо застосування ERP-систем у навчальному процесі.

Отже, вирішення зазначених вище проблем видається реальним тільки при налагодженні тісного співробітництва між ВНЗ та великим промисловим підприємством. Так, з 2007 року спільними зусиллями викладачів кафедри маркетингу і економічної кібернетики Кіровоградського національного технічного університету (КНТУ) та спеціалістів ВАТ “Гідросила”, була розроблена та введена у навчальний план підготовки бакалаврів за спеціальністю “Економічна кібернетика” нова дисципліна – “Інформаційні системи управління підприємствами та організаціями”. Цей курс є принципово новим та унікальним для України, оскільки розроблений на основі виробничої інформаційної системи ERP-класу BAAN IV від компанії Infor. Впровадження зазначеного програмного забезпечення, що побудоване на клієнт-серверній архітектурі, вимагало від ВНЗ встановлення окремого апаратного серверу для роботи серверної частини системи та бази даних, що працює у взаємозв'язку із нею.

ERP-система BAAN – це світовий лідер з автоматизації промислових підприємств, який входить у трійку ведучих ERP-систем, а також має саму конкурентну позицію по співвідношенню ціна/якість. На сьогоднішній день продукти BAAN обрали більш ніж 15 тисяч підприємств по всьому світу. В Україні рішення BAAN використовують наступні підприємства: ВАТ “Гідросила”, ВАТ “Червона зірка”, ТОВ “АВМ Ампер”, Астрон (Amcor Rentsch), Преміумвін, Fronius. У Росії та світі це такі відомі підприємства як: Камаз, Белаз, Уралаз, Уфімське моторобудівне об'єднання, НПО “Іркут”, Елара, Камський ливарний завод, Ковровський завод імені Дегтярьова, Череповецький завод “Північсталь-Метиз”, Балтійський завод, Санкт-Петербурзький картонно-поліграфічний комбінат, фармацевтичні компанії “Ніжфарм” і “Полісан”, Boeing, Marconi, Snesma, Komatsu, FIAT, Ford, Mercedes, Hyundai, Volkswagen, Skoda, Volvo та ін.

Як бачимо, рішення про вибір BAAN у якості базової ERP-системи було прийнято не випадково, адже за допомогою цієї системи успішно здійснюється управління виробництвом і логістикою на двох найбільших промислових підприємствах м. Кіровограда – ВАТ “Гідросила” з 2002 року та ВАТ “Червона зірка” з 2005 року. Оскільки основним постачальником кадрів для цих підприємств є КНТУ, то

керівництво ВНЗ та ВАТ “Гідросила” дійшли висновку про необхідність підготовки студентів в галузі управління виробництвом і логістикою на базі саме системи BAAN.

Спочатку навчання студентів проводила команда провідних ІТ-спеціалістів відділу інформаційних технологій ВАТ “Гідросила”, причому кожен за своїм напрямом, адже система досить складна і складається з декількох великих модулів, які наведені на рисунку 1. З 2008 року до них приєдналися фахівці консалтингової компанії RBC Group та співробітники кафедри, а дисципліну також ввели у навчальний план підготовки бакалаврів за спеціальністю “Маркетинг”. Керівництво проектом навчання здійснюють виконавчий директор компанії RBC Group Дмитро Замуренко та перший проректор КНТУ Микола Петренко. Микола Миколайович прокоментував спільну роботу наступним чином: “КНТУ, RBC Group і ВАТ “Гідросила” здійснюють спільну підготовку фахівців, яка передбачає інтегроване використання технічного, інформаційного й кадрового потенціалу. Це суттєве просування в напрямку конкретизації освіти фахівців та підвищенню її якості”.



ORGWARE – засоби моделювання, впровадження та автоматизованого налаштування системи BAAN

Рисунок 1 – Функціональні модулі системи BAAN

У ході навчання студенти отримують навички вирішення завдань сучасних підприємств за допомогою ERP-системи в галузях: управління продажами, управління закупками, планування й оперативне управління виробництвом, управління матеріальними потоками, облік витрат. Таким чином, охоплюються практично всі найбільш важливі модулі системи, а студент засвоює навчальний матеріал комплексно. Це дає змогу майбутньому випускнику претендувати на посади практично у будь-якому підрозділі великого підприємства.

На сьогоднішній день КНТУ та кафедра маркетингу і економічної кібернетики

єдині серед ВНЗ України проводять навчання студентів на базі такої складної промислової системи як ВААН силами співробітників кафедри. Курс “Інформаційні системи управління підприємствами та організаціями” викладається у весняному семестрі й вміщує логічні модулі “Загальні дані та продажі” і “Планування та логістика”. Структура дисципліни наведена на рисунку 2 і складається з лекційних занять, лабораторних робіт, самостійної роботи студента, тестових завдань модульних контролів та екзамену.

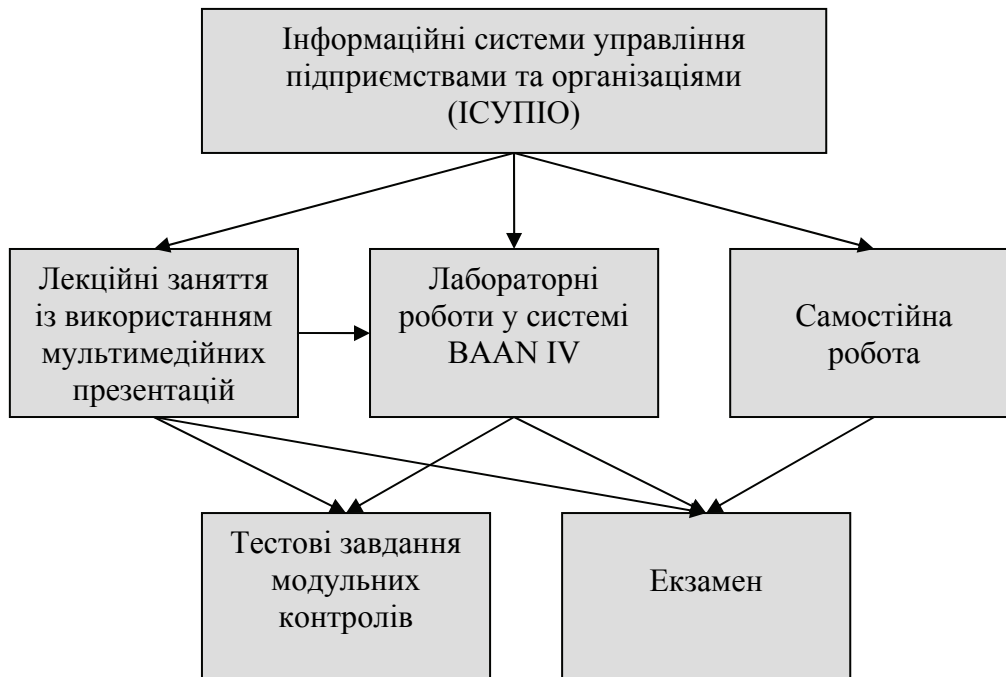


Рисунок 2 – Структура дисципліни ІСУПО

Як видно з рисунку 2, особливістю лекційних занять з курсу є стовідсоткове використання мультимедійних презентацій. Ця особливість є не випадковою і пов’язана з тим, що для найкращого розуміння принципів функціонування системи ВААН IV, студенти повинні мати уявлення про ті складні бізнес-процеси, що відбуваються на сучасному, великому промисловому підприємстві. Інтерактивні слайди якраз і допомагають наочно викласти досить великий обсяг інформації у стислі часові рамки.

Лабораторні роботи у системі ВААН IV розроблені на прикладі роботи підприємства, що займається випуском комп’ютерної техніки. Їх особливістю є наскрізна побудова. Так, не виконавши попередню лабораторну роботу, неможливо виконати наступні. Це допомагає студентам зрозуміти важливість послідовного виконання кожного етапу роботи у великій, складній системі, починаючи від введення початкових даних та планування і закінчуючи продажем готової продукції. Такий підхід було обрано, зважаючи на масштаби підприємств на яких застосовується ВААН, де кожна помилка або неуважність може коштувати дуже дорого.

Самостійна робота студентів полягає у написанні реферату на одну з тем, що стосуються сучасних технологій управління виробництвом та відпрацюванні невиконаних лабораторних робіт. В допомогу студентам кафедрою було видано навчально-методичний посібник та методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з дисципліни.

Модульні контролі з дисципліни проводиться у вигляді комп’ютерних тестів за пройденим матеріалом. Вони також мають свої особливості. Для вірної відповіді на запитання студент повинен володіти як теоретичними знаннями так і практичними

навичками роботи у системі BAAN IV. Тільки зіставляючи та аналізуючи ці знання можна дати вірну відповідь. Завершальним етапом дисципліни є екзамен.

Отже, як показує досвід, за умови налагодження тісного співробітництва між ВНЗ та промисловим підприємством, що використовує у своїй діяльності виробничу інформаційну систему управління ERP-класу, застосування таких систем у навчальному процесі видається цілком можливим. Таке співробітництво дозволяє ВНЗ не тільки отримати інформаційну систему управління підприємством безкоштовно або за цінами для академічних установ, але й підготувати необхідні викладацькі кадри. З урахуванням вартості послуг консалтингових фірм з навчання спеціалістів це видається досить суттєвим. Підприємства також будуть мати неабияку користь від такої співпраці. Успішний досвід співробітництва КНТУ з ВАТ “Гідросила” та RBC Group дає підстави сподіватись, що промислові підприємства регіону отримають молоді висококваліфіковані кадри, здатні відразу приступити до роботи саме у тій інформаційній системі, що використовується.

Велику увагу у статті також приділено розробленій авторським колективом методиці впровадження ERP-системи BAAN IV у навчальний процес. На її основі було побудовано курс “Інформаційні системи управління підприємствами та організаціями”, присвячений вивченню зазначеної вище системи. Як бачимо, ця навчальна дисципліна має цілий ряд особливостей, пов’язаних як з технічним, так і методичним забезпеченням.

Список літератури

1. Гужва В.М. Інформаційні системи і технології на підприємствах : навч. посіб. / В.М. Гужва. – К. : КНЕУ, 2001. – 400 с.
2. Питеркин С.В. Точно вовремя для России. Практика применения ERP-систем / С.В. Питеркин, Н.А. Оладов, Д.В. Исаев. – М. : “Альпина Паблишер”, 2003. – 368 с.
3. Автоматизация управления предприятием / В.В. Баронов, Г.Н. Калянов, Ю.И. Попов и др. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 239 с.
4. О’Лири Дэниел. ERP системы. Современное планирование и управление ресурсами предприятия / Дэниел О’Лири. – М. : “Вершина”, 2004. – 272 с.
5. Рыбников А.И. Система управления предприятием типа ERP / А.И. Рыбников. – М. : Аэроконсалт, 1999. – 214 с.

В. Гамалий, И. Николаев

Проблемы внедрения информационных систем управления предприятиями ERP-класса в учебный процесс

В статье рассматриваются основные проблемы, с которыми сталкиваются высшие учебные заведения при внедрении в учебный процесс дисциплин, которые преподаются на базе информационных системах управления предприятиями, то есть систем ERP-класса. Как один из возможных примеров, приведена методика внедрения в учебный процесс на кафедре маркетинга и экономической кибернетики КНТУ производственной системы Infor ERP LN (BAAN).

V. Gamaliy, I. Nikolaev

Problems of implementation information systems management of enterprise ERP-class in the learning process

The article addresses the major challenges facing higher education institutions in the implementation of the learning process disciplines that are taught on the basis of the information systems business management, so-called ERP-class systems. As one possible example, the technique of introducing in the educational process at the Chair of Marketing and Economic Cybernetics KNTU production system Infor ERP LN (BAAN).

Одержано 27.09.10

УДК 330.101

О.І. Гонга, проф., д-р екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління

Розвиток інтелектуального потенціалу населення України на основі інтернаціоналізації системи вищої освіти

У статті визначено основні тенденції розвитку сучасної вищої освіти. Наголос зроблено наголос на перспективі використання чинників інтернаціоналізації вищої освіти для забезпечення реалізації інтелектуального потенціалу України.

інтелектуальний потенціал, Болонський процес, глобалізація ринку освітніх послуг, інтернаціоналізація вищої освіти, європейський освітній простір

Актуальність теми дослідження. Розвиток інтелектуального потенціалу України є найважливішим чинником успішного соціально-економічного розвитку та досягнення конкурентоспроможності країни. В умовах глобалізації, коли відбувається посилення взаємозалежності всіх сфер суспільного життя різних країн, повноцінна реалізація інтелектуального потенціалу країни не можлива без інтернаціоналізації вищої освіти.

Постановка проблеми. Для України надзвичайно важливою є проблема пошуку шляхів інтеграції в світовий та європейський освітній простір, як один із засобів нарощування і реалізації інтелектуального потенціалу. Прийняття правил єдиного соціально-економічного простору починається з дослідження сучасних тенденцій світового розвитку, усвідомлення вимог сучасної глобалізації та формування відповідної політики внутрішньої перебудови національної системи освіти. Зважаючи на стрімке поширення Болонського процесу у світі, українській системі вищої освіти доцільно орієнтуватись на впровадження основних його положень на практиці, що стане запорукою поступової успішної інтеграції у європейське освітнє та наукове співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку освіти в умовах сучасної глобалізації активно досліджуються в сучасній західній та вітчизняній науковій літературі. Безпосередньо проблемам внеску освіти в економічне зростання країни присвячені праці Г.Беккера, Дж.Мінцера, Ф.Уелча та ін. В сучасних теоріях постіндустріального суспільства Дж.Нейсібіта, А.Тоффлера, Дж.Белла всебічно розглядається роль освіти, яка вважається найважливішим фактором в новій парадигмі виробництва. Проблема функціонування ринку освітніх послуг присвячені праці багатьох дослідників, серед яких варто виділити роботи О. Анчішкіна, Т. Боголіб, А. Віфлеємського, О. Грішнєвої, Є. Жильцова, М. Лукашенко, С. Мамонтова, Р. Патори, В. Радченка, М. Степка, А. Чухна, Л. Якобсона та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В умовах інтернаціоналізації господарського життя зростає увага дослідників до проблем освіти, породжених надзвичайно швидким включенням її в ці процеси.

Водночас, ці проблеми не знайшли глибокого і комплексного узагальнення у вітчизняній науковій літературі, що зумовлює актуальність дослідження особливостей розвитку вітчизняної системи освіти в умовах сучасної глобалізації. Лише в окремих важливих і ґрунтовних працях досліджуються окремі питання управління освітою на різних рівнях, модифікації механізму фінансування, функціонування ринку освітніх послуг в

Україні. Потребують свого узагальнення та вивчення ті виклики, які пред'являє освіті сучасна глобалізація та колосальне зростання значення знань в розвитку суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних тенденцій розвитку сучасної вищої освіти та розробка напрямів включення вищих навчальних закладів України у глобалізований ринок освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. Серед основних тенденцій розвитку сучасної вищої освіти, на нашу думку, слід виділити наступні: визначальна роль освіти в становленні економіки знань; диверсифікація джерел фінансування; зміна вимог до змісту, методів та форм навчального процесу; інтернаціоналізація освіти; зміна організаційних форм освітньої діяльності; глобалізація ринку освітніх послуг.

У контексті даного дослідження актуальним вважаємо зупинитись детальніше на аналізі тенденцій інтернаціоналізації освіти та глобалізації ринку освітніх послуг. За таких умов зростає потреба у формуванні єдиного освітнього простору, що зумовлена необхідністю вирішення проблем визнання дипломів та уніфікації освітніх стандартів та систем. Ми спостерігаємо це у сучасному Болонському процесі. Усвідомлення необхідності та важливості процесу інтеграції систем освіти різних країн лежить в основі подальшого розвитку його міжнародного регулювання. Важливою віхою стало підписання у 1999 році міністрами освіти майже 30 європейських країн Болонської декларації, спрямованої на встановлення Європейської зони вищої освіти та сприяння поширенню європейської моделі освіти у світовому масштабі. До основних положень Болонської декларації можна віднести наступні:

- прийняття системи зрозумілих і сумірних ступенів, зокрема, через упровадження Додатка до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти;

- прийняття системи, заснованої на двох основних циклах – доступневого та післяступеневого. Доступ до другого циклу буде вимагати успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років. Ступінь, що присуджується після першого циклу, має бути затребуваним на європейському ринку праці як кваліфікація відповідного рівня. Другий цикл спрямований на отримання ступеня магістра і/або доктора як це прийнято в багатьох європейських країнах;

- впровадження системи кредитів за типом ECTS - європейської системи перерахування залікових одиниць трудомісткості як належного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності. Кредити можуть бути отримані також і в рамках освіти, що не є ще вищою, залучаючи до навчання протягом усього життя, якщо вони визнаються цікавими для приймаючих університетів;

- сприяння мобільності шляхом подолання перешкод до ефективного здійснення вільного пересування, для цього: студентам повинен бути забезпечений доступ до можливості одержання освіти і практичної підготовки, а також до супутніх послуг; викладачам, дослідникам і адміністративному персоналові повинні бути забезпечені визнання і зарахування часу, витраченого на провадження досліджень, викладання та стажування в європейському регіоні, без нанесення збитку їхнім правам, установленим законом;

- сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти для розробки адекватних критеріїв і методологій;

- сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо щодо розвитку навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і провадження наукових досліджень [1-3].

Досягнення цих цілей є необхідною умовою зміцнення Єдиного європейського освітнього простору, формування якого потребує постійної підтримки, уважного керування

й адаптації до безупинно мінливих потреб розвитку. Основною ж метою залишається підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти [4-6].

Загальний *процес інтернаціоналізації освіти* знаходить прояв в двох основних сучасних тенденціях. Перша — це, так би мовити, уніфікація освітнього контенту в міжнародному масштабі, зумовлена об'єктивними потребами світового ринку праці. Друга тенденція полягає у зростаючій інтернаціоналізації самої освітньої діяльності, появі інтернаціональних форм організації та фінансування освіти [7].

Посилення необхідності вирішення проблем стандартизації освіти зумовлена важливістю забезпечення і підвищення якості освітніх послуг в умовах зростаючої відкритості економік країн, все більш вільного руху людей, капіталів і товарів між країнами. В останні десятиліття ХХ сторіччя в багатьох країнах світу відбуваються інтеграційні процеси у сфері освіти. Це зумовлено, перш за все тим, що національна система освіти будь-якої країни повинна орієнтуватися не просто на підготовку кваліфікованих кадрів для розвитку своєї економіки, а на підготовку спеціалістів, які поряд з цією важливою метою також забезпечуватимуть конкурентоспроможність її економіки в сучасному глобальному середовищі [8-9]. Поряд з цим, все більше втрачається суто національна обмеженість освітнього процесу, оскільки система освіти повинна випускати фахівців, які мають бути готові працювати не тільки в своїй країні, а водночас і відповідати вимогам світових ринків праці. В останньому столітті процеси міграції робочої сили між країнами та континентами набули якісно нових рис. Міграція стає глобальним процесом, до якого все більше включаються висококваліфіковані працівники, у якому поширюється нелегальна міграція і поряд з цим удосконалюються форми та механізми міжнародного врегулювання численних проблем мігрантів. За даними Міжнародної організації з питань міграції, нині за межами національних кордонів у світі проживає більше 190 млн. чоловік, що складає близько 3 % населення планети. [2]. Зрозуміло, що збільшення чисельності людей, які шукають роботу на світових ринках праці, об'єктивно виносить на міжнародний рівень необхідність вирішення проблем їх працевлаштування, соціального захисту, освіти та професійної підготовки.

Зростаюча інтернаціоналізація освітньої діяльності зумовлена причинами як внутрішнього (забезпечення потреб національної економіки у кваліфікованих кадрах), так і зовнішнього (необхідність забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовому середовищі) характеру. Проявом інтернаціоналізації стає *розвиток світового ринку освітніх послуг* (експорт та імпорт освітніх послуг, збільшення чисельності іноземних студентів), поява міжнародних форм організації освітньої діяльності (міжнародних спільних освітянських та наукових проектів, спільних навчальних закладів, можливостей одночасного отримання дипломів вищих навчальних закладів різних країн), інтернаціоналізація фінансових ресурсів освіти: залучення зовнішніх джерел в освіту у вигляді коштів, грантів, кредитів міжнародних організацій, фондів та установ інших країн.

Фінансові надходження у сферу освіти з-за кордону здійснюються за спеціальними програмами, які впроваджуються міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, Європейський Союз та інші), іноземними суспільними та приватними благодійними фондами. У країнах, що розвиваються, часто найпершу роль у фінансуванні освіти відіграє зовнішня допомога, величина якої має враховуватися в загальних видатках [7-9]. Як уже зазначалося вище, характерною ознакою процесу інтернаціоналізації освіти виступає зростання чисельності іноземних студентів у світі в абсолютному та відносному виразі. Світовий ринок освітніх послуг надзвичайно динамічно розвивається. Це свідчить про розуміння країнами світу перспективності цієї ніші міжнародного ринку послуг і поспішають зайняти на ньому чільне місце.

За даними Міністерства освіти та науки України, у вітчизняних ВНЗ навчається близько 42 тисяч іноземних студентів із більше ніж 130 країн світу. Найбільша кількість студентів із Китаю (6,7 тис.), Росії (близько 4,5 тис.), Індії (2,7 тис.), Йорданії, Сирії, Ірану,

Малайзії, Туркменістану, Туреччини, Молдови. Серед закладів, у яких навчається найбільша кількість іноземних студентів виділяються наступні: Луганський державний медичний університет – 1900 ос.; Донецький національний медичний університет – 1500 ос.; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна – 1300 ос.; Вінницький національний медичний університет – 1200 ос.; Національний авіаційний університет – 1200 ос. Також значна кількість іноземців отримує освіту в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» – 1120 ос., у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, Національному фармацевтичному університеті (Харків), Національному технічному університеті «КПІ» – близько тисячі студентів у кожному із названих ВНЗ.

Отже, за кількістю іноземних студентів Україна займає дев'яте місце в світі, частка України складає приблизно 1,5 відсотки світового ринку освітніх послуг. Це більше ніж у Швеції та Швейцарії, порівняно з Бельгією та Італією. Із країн колишнього СРСР Україну випереджає лише Росія, де вищу освіту отримують близько 100 тисяч іноземців. Трійку країн-лідерів у підготовці іноземних студентів очолюють США (близько 630 тис. осіб), Великобританія (більше 300 тис. осіб) і Німеччина (близько 230 тис. осіб).

Водночас, за нашим переконанням, Україна має значно більший потенціал щодо можливостей прийому іноземних студентів до ВНЗ. Адже ще за радянських часів склалися традиції навчання іноземних студентів, методики їх мовної підготовки, адаптації до умов проживання та навчання.

За сучасних умов суттєве збільшення контингенту студентів-іноземців можливе тільки на основі державної політики підтримки. Така політика має ґрунтуватися на чітко визначених пріоритетах. По-перше, передбачати певні привілеї ВНЗ, що можуть приймати іноземних студентів. Це може стосуватися полегшення процедури ліцензування (наприклад, не такі жорсткі вимоги щодо кадрового складу) або створення матеріальної бази для утримання і проживання (дозволити укладати угоди на проживання іноземців з недорогими готелями або приватними особами). По-друге, стимулювати розробку курсів та відповідно підготовку викладачів для викладання англійською мовою, що особливо важливо в контексті полегшення адаптації іноземних студентів. По-третє, необхідно визначитися з тими країнами, які потенційно можуть постачати студентів, та цілеспрямовано працювати на ці країни.

Інтернаціоналізація освіти знаходить прояв не тільки у зростанні чисельності іноземних студентів. Поруч із активним заохоченням в'їзду в свою країну студентів з-за кордону, вищі навчальні заклади розширюють експансію на території інших країн. Зростання масштабів такої діяльності лежить в основі появи у 90-х роках ХХ століття та стрімкого зростання так званої «транскордонної освіти» (*transborder education*). Це явище вже не можна ігнорувати, тому що воно спирається на певні економічні механізми, пов'язані з фінансовими потоками.

Висновки. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується стрімкою інтелектуалізацією економіки, за якої найбільш цінним ресурсом виступають знання та інформація. Конкурентні переваги може давати виробництво складних приладів, промислового обладнання, обчислювальної техніки, взагалі - продукції з високим ступенем обробки; надання "високих" послуг - консалтингових, комп'ютерних, фінансових, інжинірингових та ін. Першою неодмінною умовою створення середовища для поширення і розвитку цих ресурсів стає наявність кваліфікованих кадрів, здатних продукувати та працювати з інформаційними ресурсами. Зрозуміло, що за таких умов роль освіти як системи, призначенням якої виступає передача і поширення знань, формування нової якості кваліфікованої робочої сили, зростає і водночас потребує переосмислення. Саме такий підхід дозволяє створити належні умови для використання і розвитку інтелектуального потенціалу нації.

Трансформуючий вплив на розвиток освіти справляє й активізація глобалізаційних процесів у сучасному світі, що відображається у посиленні інтернаціоналізації та глобалізації освіти: уніфікації освітнього контенту, визнання дипломів, глобалізації ринку освітніх послуг, розширення форм міжнародного співробітництва у сфері освіти, міжнародного руху капіталу тощо. Глобалізація економічних процесів, посилення взаємозалежності та інформаційної єдності країн світу об'єктивно вимагають нових підходів як до визначення місця і ролі освіти в розвитку суспільства, так і відносно форм її організації та управління. Окрім того, вагомого значення протягом останніх років набуває тенденція активного поширення Болонського процесу у різних країнах світу, у тому числі і в Україні. Для нашої країни є вкрай важливим врахування цих тенденцій в розробці сучасної стратегії розвитку національної освіти з тим, щоб перетворити її на реальний чинник підвищення конкурентоспроможності економіки. За таких умов нагальною потребою є формування єдиної державної стратегії розвитку освіти та підвищенні її конкурентоспроможності в глобальному середовищі.

Неоднозначною залишається проблема збереження національної ідентичності інтелектуального потенціалу за умов глобалізації. З одного боку, зрозуміло, що в сучасних умовах неможливо забезпечити розвиток країни в ізоляції від світових соціально-економічних процесів. Тільки від активної взаємодії суспільної системи з глобальним середовищем можна очікувати на отримання синергетичних ефектів, у тому числі - у сфері освіти. З іншого боку, втрата національної ідентичності, як і загальне зниження значення моральних цінностей та норм, може мати надзвичайно згубний вплив на розвиток людської спільноти. На наше переконання, у центр уваги механізму регулювання розвитку сучасної освіти повинно бути покладено знаходження оптимального балансу між включенням країни в глобалізаційні процеси та підтримкою національно-специфічних форм та елементів освітньої системи. Отже, розвиток інтелектуального потенціалу населення України – це багатогранний процес, який в сучасних умовах має враховувати переваги та можливості інтернаціоналізації вищої освіти України.

Список літератури

1. International Migration Outlook.- ILO, 2007 // <http://www.oecd.org/>
2. Болонська конвенція. Спільна заява європейських міністрів освіти, 18 – 19 червня 1999 р., м. Болон'я.
3. Юшер А. Основные тенденции в развитии высшего образования в европейском регионе / А. Юшер // Экономика образования. – 2009. - №6. – С. 108-120
4. Суркова С.А. Стратегия формирования профессионально-кадровой структуры для экономики знаний / С.А.Суркова//Экономика образования. – 2009. – №4. – С. 37-56.
5. Мартиненко І. П. Роль міжнародної науково-технічної співпраці у продукуванні знань та їх подальшому розповсюдженні у НАН України / І.П. Мартиненко // Проблеми науки. – 2008. – № 7. – С. 43-49.
6. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій / А. Олійник // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 42-49.
7. Каленюк І. С. Сучасні тенденції розвитку освіти в глобальному середовищі/ І. С. Каленюк // Науковий вісник ЧДДЕУ. Серія І., Економіка: зб. наук. праць. – Чернігів : ЧДДЕУ, 2009. - № 4(5). -С. 4-14.
8. Каленюк І. С. Університети в координатах глобального розвитку країни / І. С. Каленюк // Вища школа. - 2009. - № 8. - С. 5-11.
9. Каленюк І.С. Освітній імператив забезпечення конкурентоспроможності національної економіки / І.С. Каленюк // Монітор конкурентоспроможності. – 2008. - №1-2.–С.74-76.

Е.Гонта

Развитие интеллектуального потенциала населения Украины на основе интернационализации системы высшей школы

В статье определены основные тенденции развития современного высшего образования. Акцент сделан на перспективе использования факторов интернационализации высшего образования для обеспечения реализации интеллектуального потенциала Украины.

E. Gonta

The development of intellectual potential of Ukraine's population on the basis of internalization of the system of the high-level education

In the state the main tendencies of the development of modern high-level education are determined. The stress is made on the perspectives of use of the aspects of internalization of high-level education and guarantee of the realization of Ukraine's intellectual potential.

Одержано 13.11.10

УДК 658.15

Л.А. Лахтіонова, доц., канд. екон. наук

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

Наявність власних оборотних джерел фінансування— абсолютний показник фінансової стійкості суб'єктів господарювання у внутрішньому фінансовому аналізі

Розглянуто думки вчених-аналітиків стосовно показника фінансової стійкості суб'єктів господарювання, надана критична точка зору різним точкам зору з цього питання, розроблена та обґрунтована власна точка зору про показник фінансової стійкості господарюючих суб'єктів у внутрішньому фінансовому аналізі.

фінансова стійкість, суб'єкт господарювання, показник, внутрішній фінансовий аналіз

В умовах фінансової кризи одною із важливіших умов в забезпеченні успішної підприємницької діяльності вітчизняних господарюючих суб'єктів є наявність їхньої фінансової стійкості. На сьогодні існують різні підходи до аналізу фінансової стійкості господарюючих суб'єктів. Але, як правило, методику її проведення розглядають на рівні зовнішнього фінансового аналізу. Проте найважливішу роль в дослідженні фінансової стійкості посідає саме внутрішній її аналіз. Окреме місце в методиці внутрішнього фінансового аналізу фінансової стійкості посідають абсолютні її показники, до складу яких багато авторів відносять наявність власних оборотних коштів. Разом з тим, інші автори даний показник відносять до характеристики ліквідності господарюючих суб'єктів. При цьому різняться як назва, так методика його визначення. Як серед вітчизняних (1 - 21), так і серед іноземних (22 - 29) вчених немає єдиної точки зору щодо цього. Але даний показник, на особисту точку зору, є першим індикатором стану та зміни фінансової стійкості господарюючого суб'єкта. Тому в умовах тривалої фінансової кризи дана тема дослідження є вельми актуальною.

© Л.А. Лахтіонова. 2010

В статье определены основные тенденции развития современного высшего образования. Акцент сделан на перспективе использования факторов интернационализации высшего образования для обеспечения реализации интеллектуального потенциала Украины.

E. Gonta

The development of intellectual potential of Ukraine's population on the basis of internalization of the system of the high-level education

In the state the main tendencies of the development of modern high-level education are determined. The stress is made on the perspectives of use of the aspects of internalization of high-level education and guarantee of the realization of Ukraine's intellectual potential.

Одержано 13.11.10

УДК 658.15

Л.А. Лахтіонова, доц., канд. екон. наук

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

Наявність власних оборотних джерел фінансування— абсолютний показник фінансової стійкості суб'єктів господарювання у внутрішньому фінансовому аналізі

Розглянуто думки вчених-аналітиків стосовно показника фінансової стійкості суб'єктів господарювання, надана критична точка зору різним точкам зору з цього питання, розроблена та обґрунтована власна точка зору про показник фінансової стійкості господарюючих суб'єктів у внутрішньому фінансовому аналізі.

фінансова стійкість, суб'єкт господарювання, показник, внутрішній фінансовий аналіз

В умовах фінансової кризи одною із важливіших умов в забезпеченні успішної підприємницької діяльності вітчизняних господарюючих суб'єктів є наявність їхньої фінансової стійкості. На сьогодні існують різні підходи до аналізу фінансової стійкості господарюючих суб'єктів. Але, як правило, методику її проведення розглядають на рівні зовнішнього фінансового аналізу. Проте найважливішу роль в дослідженні фінансової стійкості посідає саме внутрішній її аналіз. Окреме місце в методиці внутрішнього фінансового аналізу фінансової стійкості посідають абсолютні її показники, до складу яких багато авторів відносять наявність власних оборотних коштів. Разом з тим, інші автори даний показник відносять до характеристики ліквідності господарюючих суб'єктів. При цьому різниться як назва, так методика його визначення. Як серед вітчизняних (1 - 21), так і серед іноземних (22 - 29) вчених немає єдиної точки зору щодо цього. Але даний показник, на особисту точку зору, є першим індикатором стану та зміни фінансової стійкості господарюючого суб'єкта. Тому в умовах тривалої фінансової кризи дана тема дослідження є вельми актуальною.

© Л.А. Лахтіонова. 2010

Метою дослідження є розкриття сутності та методики визначення одного із абсолютних показників фінансової стійкості у внутрішньому фінансовому аналізі - наявності власних оборотних джерел фінансування.

У зв'язку з цим в статті розв'язуються наступні завдання:

- дослідження думок вчених-аналітиків стосовно показника – наявності власних оборотних коштів;
- надання критичної точки зору стосовно різних назв та методики розрахунку даного показника;
- розробка пропозиції стосовно назви та методики визначення даного показника у внутрішньому фінансовому аналізі та обґрунтування власної точки зору.

У сучасній методиці аналізу фінансової стійкості окремою групою виділено такий абсолютний показник як наявність власних оборотних коштів. Групування поглядів вчених-аналітиків стосовно показника наявності власних оборотних коштів подано в таблиці 1.

Таблиця 1 - Групування думок стосовно наявності власних оборотних коштів як показника фінансової стійкості суб'єктів господарювання (застосовувані назви та методика розрахунку)

№ п/п	Застосовувані назви та методика розрахунку	Автори
1.	1. Власні оборотні кошти (ВОК) = ВК – НА. 2. Загальноприйнято власні оборотні кошти(ВОК) або робочий капітал, капітал, що функціонує: $OA - PZ$ або $BK + DZ - NA$	Ізмайлова К.В., 2001, 2007
2.	<u>показник чистих мобільних засобів</u> = $OA -$ короткотермінова заборгованість, тобто $OA + BMB - PZ$. Вказують на лишок (нестача) власних оборотних засобів як ВОК і прирівнюють показник чистих мобільних засобів до власних оборотних засобів	Іващенко В.І., Болюх М.А., 2001
3.	Наявність власних оборотних коштів (ВОК) визначається за формулою: $BOK = BK - NA$	Бочаров В.В., 2002; Костирко Р.О., 2007
4.	Робочий капітал = $BK - NA$	Абрютіна М.С., 2002
5.	У складі показників ліквідності та платоспроможності 1) наявність власних оборотних коштів: $BOK = BK - NA$ тільки при відсутності ДЗ, тобто $BOK = BK + DZ - NA$; 2) чисті оборотні активи: $CHOA = OA - PZ$	Єфімова О.В., 2002
6.	Власні оборотні активи або робочий кпітал (ВОК аба РК) = $OA - PZ$	Цал-Цалко Ю.С., 2002
7.	- чисті оборотні активи як різницю між оборотним активами та поточними зобов'язаннями; - власні оборотні кошти (ВОК) як різницю між власним капіталом та необоротними активами.	Гіляровська Л.Т., 2003
8.	Наявність власних оборотних коштів (НВОК): $HBOK = OA - PZ$. Додає, що наявність власних оборотних коштів характеризує чистий оборотний капітал.	Лахтіонова Л.А., 2004; Шеремет О.О., 2005

Продовження таблиці 1

№ п/п	Застосовувані назви та методика розрахунку	Автори
9.	Наявність власних оборотних засобів: джерела власних засобів – основні засоби	Буряк П.Ю., Римар М.В., Бець М.Т., Карпінський Б.А., Майор О.В., Максимів Л.І., Савчук О.Я., Савчук Н.В., 2004
10.	1. Власний оборотний капітал – це різниця між 1) загальною сумою власного капіталу і довгострокових зобов'язань та сумою необоротний активів іа витрат майбутніх періодів, тобто: $\text{ВОК} = (\text{ВК} + \text{ДЗ}) - (\text{НА} + \text{ВМП});$ 2) поточними активами та поточними зобов'язаннями, тобто: $\text{ВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}$	Савицька Г.В., 2005
11.	Наявність власного оборотного капіталу (Кво), яку визначають як різницю власного капіталу (Кв) та суми необоротних активів (НА): $\text{Кво} = \text{Кв} - \text{НА}, \text{ тобто}$ $\text{Кво} = \text{ВК} - \text{НА}$	Мних Є.В., 2005; Старостенко Г.Г., Мірко Н.В., 2006; Подольська В.О., Яріш О.В., 2007
12	Виділяють тільки два абсолютні показника: - власні оборотні кошти як різницю між власним капіталом та необоротними активами; - робочий (оборотний) капітал як різницю між сумою власного капіталу та довгострокових зобов'язань і необоротними активами	Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В., 2005
13	1. Наявність власних оборотних коштів (Квлок): Перший спосіб: $\text{К}_{\text{влок}} = \text{ВК} - \text{НА};$ Другий спосіб: $(\text{ОА} + \text{ВМП}) - (\text{ЗНВП} + \text{ДЗ} + \text{ПЗ} + \text{ДМП})$	Фролова Т.О., 2005
14.	За абсолютний показник фінансової стійкості приймають наявність власних оборотних коштів: $\text{НВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}$ Для характеристики джерел формування матеріальних оборотних коштів (запасів): 1. Власні оборотні кошти (Квлок) $\text{ВК} - \text{НА} \text{ або}$ $(\text{ОА} + \text{ВМП}) - (\text{ЗПВП} + \text{ДЗ} + \text{ПЗ} + \text{ДМП})$	Білик М.Д., 2005
15.	Виділяє власний оборотний капітал: $\text{ВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ} \text{ (с. 333).}$ Власні обігові кошти (робочий капітал або функціонуючий капітал): $\text{ВК} + \text{ДЗ} - \text{НА}$ або $\text{ОА} - \text{ПЗ} \text{ (с. 336.)}$	Ковальчук М.І., 2005
16.	Наявність власних оборотних коштів (Ес), яку визначають як різницю власного капіталу (Дс) та суми необоротних активів (НА): $\text{Ес} = \text{Дв} - \text{НА}.$ Тобто: $\text{Ес} = \text{ВК} - \text{НА}$	Чечевіцина Л.М., Чуєв І.М., 2005; Салига С.Я., Даций Н.В., Корецька С.О., Нестеренко Н.В., Салига К.С., 2006
17.	Робочий капітал: методика розрахунку: - знизу «балансу»: $\text{РК} = \text{ОА} + \text{ВМП} - \text{ПЗ} \text{ або}$ - зверху «балансу»: $\text{РК} = \text{ВК} + \text{ЗНВП} - \text{НА};$ - наявність власних джерел формування оборотного капіталу: $(\text{ВК} + \text{ЗНВП}) - \text{НА}$ за виключенням довгострокової дебіторської заборгованості та відстрочених податкових активів; - наявність робочого капіталу для формування запасів: $(\text{ВК} + \text{ЗНВП}) - \text{НА}$ (за виключенням довгострокової дебіторської заборгованості та відстрочених податкових активів) + ДЗ	Строченко Н.І., 2005

Продовження таблиці 1

№ п/п	Застосовувані назви та методика розрахунку	Автори
18.	Наявність власних оборотних коштів або власний оборотний капітал, який обчислюють: - ПА (2 та 3 розд активу балансу) – ПЗ; - загальна сума власного капіталу (1 та 3 розд. пасиву балансу) – НА	Тарасенко Н.В., 2006
19.	Власні джерела формування запасів (Дв): $Дв = ВК - НА$	Кіндрацька Г.І., Білик М.Г, Загородній А.Г., 2006
20.	Основним абсолютним показником є величина робочого капіталу (С. 68).	Шморгун Н.П., Головко І.В., 2006
21.	Показник фінансової стійкості - вартість чистих активів: (необоротні активи + оборотні активи (ПДВ + заборгованість засновників по внесенням в статутний капітал + власні акції, викуплені в акціонерів)) – (цільове фінансування та надходження + довгострокові пасиви + (короткострокові пасиви – доходи майбутніх періодів – фонди споживання)) (С. 267). Виділяють наступні показники платоспроможності та ліквідності: - абсолютний показник - величина власних оборотних коштів як різниця між оборотними активами та короткостроковими пасивами, який розраховується і в західній обліково-аналітичній практиці: $ВОК = ОА - ПЗ$ (с. 243). <u>В питанні про аналіз платоспроможності та ліквідності розглядаються наступні абсолютні показники та чотири типи фінансової стійкості.</u> 1. Власні оборотні кошти: $ВОК = ОА - ПЗ$ або $ВОК = Довгострокові джерела фінансування - НА$	Ковальов В.В., Волкова О.М., 2007
22.	1. Наявність власних оборотних коштів (Ес): $Ес = ВК - величина основних засобів і вкладень$	Деева Н.М., Дедіков О.І., 2007
23.	Наявність власних оборотних засобів визначається за формулою: $ВК + ЗНВП + ДМП - НА$	Мошенський С.З., Олійник О.В., 2007
24	Забезпеченість робочим капіталом (розраховується як різниця між величиною оборотних активів і поточних зобов'язань)	Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств, затверджені Центральною спілкою споживчих товариств України від 28.07.2006
25	Власні оборотні засоби (різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями) Застосовується також назва – власні оборотні активи і визначається : рядок 380 - рядок 080 або (рядок 260 + рядок 270) - (рядок 430 + рядок 480 + рядок 620 + рядок 630) По тексту вживається назва і показник - функціонуючий капітал як рядок 260 - рядок 620. <i>Тобто в самих методичних рекомендаціях немає чіткої термінології.</i>	Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерством економіки України від 19 січня 2006 року № 14 із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства економіки України від 6 березня 2006 року № 81

Продовження таблиці 1

№ п/п	Застосовувані назви та методика розрахунку	Автори
26	<p>Чистий оборотний капітал, але виділяється в складі показників ліквідності.</p> <p>Чистий оборотний капітал розраховується як різниця між оборотними активами підприємства та його поточними зобов'язаннями (ф. 1 (ряд. 260 - ряд.620) >0 та збільшення).</p>	<p>Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затверджене наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26 січня 2001 року N 49/121., зареєстроване в Міністерстві юстиції України 8 лютого 2001 р. за N 121/5312 ;</p> <p>Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств - емітентів облігацій (крім комерційних банків), схвалені Аудиторською палатою України, протокол засідання Аудиторської палати України від 23 лютого 2001 р. N 99.</p>

Які існують проблеми в даній низці абсолютних показників фінансової стійкості?

Перше, що яскраво простежується, це те, що практично всі вчені розглядають даний показник за даними фінансової звітності, тобто це стосується зовнішнього фінансового аналізу.

Друге – це дискусії в найменуванні даного показника та відповідні методики його розрахунку.

Стосовно найменування можна поділити на головних 9 дискусійних питань наступним чином:

- власні оборотні кошти чи власні оборотні засоби або власні оборотні активи;
- наявність власних оборотних коштів або засобів чи просто власні оборотні кошти або засоби;
- оборотні активи чи власні оборотні активи;
- власний оборотний капітал або наявність власного оборотного капіталу чи власний капітал або наявність власного капіталу;
- що ж таке - наявність власних оборотних коштів і чому саме «коштів» і чому саме «власних», а не будь-яких інших; чому наявність саме «власних» оборотних коштів;
- власні оборотні активи або наявність власних оборотних активів чи власних оборотних коштів (засобів);
- чому робочий капітал, тобто той, який функціонує, або функціонуючий капітал; чистий робочий капітал; забезпеченість робочим капіталом;
- чому саме чисті мобільні засоби, чисті оборотні активи; чистий робочий капітал; вартість чистих активів; чистий оборотний капітал;
- наявність власних джерел формування оборотного капіталу чи власні джерела формування запасів, чи наявність робочого капіталу для формування запасів або наявність власного оборотного капіталу.

Пропонується наступне розв'язання вищенаведених проблемних питань:

- **по-перше**, необхідно почати з того, що у фінансовому аналізі в даному випадку терміни «засоби» та «кошти» мають однакове трактування і перекладаються з російської мови «собственные оборотные средства» як власні оборотні кошти», тому власні оборотні кошти та власні оборотні засоби ототожнюються. Але враховуючи, що мова йде саме про фінансовий підхід до даної проблеми і ставиться питання саме з фінансової точки зору, то влучніше використовувати поняття коштів, а не засобів. Вивчається фінансова стійкість і застосовується поняття власних оборотних коштів;

- **по-друге**, виходячи з першого висновку, виникає наступна проблема - як вірно використовувати в аналізі його категорійний апарат і що буде правильним - аналіз наявності власних оборотних коштів чи просто аналіз власних оборотних коштів? Існує два варіанти відповіді: власні оборотні кошти можуть бути у суб'єкта господарювання, а можуть бути відсутніми, тобто їх немає у нього. І тому постановка питання про дослідження саме їх наявності може здатися не зовсім коректною і вірною, бо їх немає і немає чого досліджувати. Але, враховуючи величезне значення для стійкого фінансового стану суб'єкта ринкової економіки існування у нього власних оборотних коштів, на особисту точку зору дослідника, необхідно вжити термін саме «наявність власних оборотних коштів». У випадку, якщо їх немає, необхідно дослідити причини такого негативного становища та розробити і вжити заходів з їх появи та ще й в необхідному їх розмірі. Може скластися ситуація, що вони і є, але їх недостатньо. Це пов'язано з необхідністю вивчення меж фінансової стійкості;

- **по-третє**, не треба плутати та ототожнювати поняття оборотних активів та власних оборотних активів. Відповідно до П(С)БО 2 «Баланс» оборотні активи – це «грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом 12 місяців з дати балансу», це всі статті другого розділу активу діючого балансу, який так і називається «Оборотні активи» (30). Під поняттям власні оборотні активи розуміється поняття наявності власних оборотних коштів, тому поняття оборотних активів та власних оборотних активів зовсім різні. Крім того, у внутрішньому фінансовому аналізі термін «активи» краще не застосовувати, бо це термінологія звітності та відповідно зовнішнього фінансового аналізу. У внутрішньому фінансовому аналізі краще застосовувати термін «кошти»;

- **по-четверте**, після проведення попередніх двох досліджень, зразу виникає наступне дискусійне питання: наявність чого - власних оборотних активів чи власних оборотних коштів? На особисту точку зору дослідника, більш вірним буде термін «наявність власних оборотних коштів», а не «наявність власних оборотних активів», бо питання розглядається з суто фінансової точки зору і надається вартісна оцінка. Визначається, скільки залишиться саме коштів за рахунок оборотних активів, а не певних видів оборотних активів після погашення поточних зобов'язань;

- **вп'яте**, неправомірним є ототожнення понять власний капітал (наявність власного капіталу) та власний оборотний капітал (наявність власного оборотного капіталу). До власного капіталу відносять статті 1 розділу пасиву балансу, які включаються до його валюти. Власний оборотний капітал багато авторів ототожнюють з поняттям власних оборотних коштів. На особисту думку автора, необхідно розмежувати поняття наявності власних оборотних коштів, які пропонується назвати як наявність постійних оборотних коштів, та наявності власного оборотного капіталу і виділити їх як окремі показники. **Перший – наявність постійних оборотних коштів - віднести до показників ліквідності суб'єктів господарювання, а другий – наявність власного оборотного капіталу - до показників їхньої фінансової стійкості.** Дослідження показника ліквідності – наявності постійних оборотних коштів,

показника фінансової стійкості - наявності власного оборотного капіталу та пропозиції з удосконалення змісту та побудови форми № 1 «Баланс» та форми № 1-м «Баланс» розкрито в попередніх дослідженнях автора. Для дослідження фінансової стійкості було раніше запропоновано застосування **в зовнішньому фінансовому аналізі такого глобального та головного абсолютного її показника як наявності власного оборотного капіталу (НВОК)** з наступною методикою його визначення: різниця між власним капіталом, необоротними активами та витратами майбутніх періодів (11). Економічний зміст цього показника полягає в тому, що визначається та сума власного капіталу, яка залишається для фінансування дійсно саме оборотних активів. Всі суб'єкти господарювання для стійкого фінансового стану обов'язково повинні мати власний оборотний капітал, який є вихідним показником для подальшого визначення типів фінансової стійкості;

- **вшосте**, виходячи з попереднього зауваження та пропозиції для зовнішнього фінансового аналізу щодо даного абсолютного показника, **у внутрішньому фінансовому аналізі рекомендується виділення такого головного абсолютного її показника як «наявність власних оборотних джерел фінансування (НВОД)** з наступною методикою визначення: різниця між власними джерелами фінансування (ВД), необоротними ресурсами (НР) та витратами майбутніх періодів (ВМП):

$$\text{НВОД} = \text{ВД} - \text{НР} - \text{ВМП},$$

тобто

НВОД = алгебраїчна сума залишків по рахунках 40 – 46 класу 4 «Власний капітал та забезпечення» - алгебраїчна сума залишків по рахунках 10 – 19 класу 1 «Необоротні активи» - залишок по рах. 39 «Витрати майбутніх періодів» (залишки по відповідних рахунках необхідно розрахувати на момент проведення аналізу фінансової стійкості)

Економічний зміст цього показника полягає в тому, що визначається та сума власних джерел, яка залишається для фінансування дійсно саме оборотних ресурсів. Всі суб'єкти господарювання для стійкого фінансового стану обов'язково повинні мати власні оборотні джерела фінансування, які є вихідним показником для подальшого визначення типів фінансової стійкості у внутрішньому фінансовому аналізі;

- **всьоме**, багато вітчизняних та іноземних вчених паралельно вживають поняття наявності власних оборотних коштів та робочого капіталу, ототожнюючи ці поняття. Під робочим капіталом розуміється капітал, який функціонує, або його так і називають паралельно як функціонуючий капітал. Виникає питання, якщо є робочий капітал, який функціонує (функціонуючий), то повинен бути у суб'єкта господарювання неробочий, який не працює, не функціонує. Але це протирічить вимогам міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності та вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку відповідно до яких ті активи, які не приносять економічної вигоди (іншими словами це буде означати, що вони не працюють на господарюючий суб'єкт, не функціонують) не можна вважати активами і брати на баланс суб'єкта економіки. Тому, на особисту думку автора, необхідно відмовитися від такого терміну і не вживати його в обліково-аналітичній роботі та відповідно в практиці фінансового менеджменту;

- **по-восьме**, використання в спеціальній аналітичній літературі таких понять як «чисті мобільні засоби», «чисті оборотні активи», «чистий робочий капітал», «вартість чистих активів» наводить на логічне питання – а що є «грязні» або «нечисті». На

особисту точку зору, такі суперечливі і в принципі нелогічні за мисленням поняття необхідно також вилучити і не вживати їх;

- **вдєв'яте**, запропоновані авторами такі показники як наявність власних джерел формування оборотного капіталу, власні джерела формування запасів, наявність робочого капіталу для формування запасів за логікою методики їх розрахунку по суті являють собою **наявність власного оборотного капіталу**. Тому щоб не заплутувати категорійний апарат фінансового аналізу та його основи фінансового менеджменту не рекомендується їх вживання:

- **вдєсяте**, багато авторів вказують на показник наявності власних оборотних коштів. Що він собою являє і в чому полягає його сутність? Автор вже раніше розглядала даний показник в попередніх наукових та навчально-методичних працях і запропоновувала віднести його до показників ліквідності, але як наявність постійних оборотних коштів. Суб'єкт господарювання обов'язково повинен мати в наявності постійні оборотні кошти, це перша мінімальна умова його ліквідності.

Виходячи з проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- пропозиція з виділення як головного абсолютного показника фінансової стійкості у внутрішньому фінансовому аналізі - це наявність власних оборотних джерел фінансування, який являє собою різницю між власними джерелами фінансування, необоротними ресурсами та витратами майбутніх періодів;

- розкриття за даними аналітичного обліку його розрахунку: алгебраїчна сума залишків по рахунках 40 – 46 класу 4 «Власний капітал та забезпечення» - алгебраїчна сума залишків по рахунках 10 – 19 класу 1 «Необоротні активи» - залишок по рах. 39 «Витрати майбутніх періодів» (залишки по відповідних рахунках необхідно розрахувати на момент проведення аналізу фінансової стійкості);

- розкриття економічного змісту наявності власних оборотних джерел фінансування: визначається та сума власних джерел, яка залишається для фінансування дійсно саме оборотних ресурсів

Запропонований абсолютний головний показник фінансової стійкості у внутрішньому фінансовому аналізі – наявність власних оборотних джерел фінансування - допоможе отримати перший сигнал про її реальний стан, розібратися в причинах її зміни, розробити перші заходи з її поліпшення. В умовах фінансової кризи рекомендоване встановлення єдиних методичних підходів до визначення даного показника у внутрішньому фінансовому аналізі допоможе стандартизувати внутрішню методику дослідження фінансової стійкості.

Список літератури

1. Білик М.Д., Павловська О.В., Пritуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
2. Деєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2007. – 328.
3. Економічний аналіз господарської діяльності / Іващенко В.І., Болюх М.А. - К.: ЗАТ „НІЧЛАВА”, 2001. – 204 с.
4. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 400 с.
5. Измайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб – 2-е вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
6. Измайлова К.В. Фінансовий аналіз у будівництві: Навч. посіб – К.:Кондор, 2007. – 236 с.
7. Кіндрацька Г.І., Білик М.Г, Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика: Підручник / За ред. проф. А.Г. Загороднього. – Львів: «Магнолія Плюс», 2006. – 428 с.
8. Ковальчук М.І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК: Підручник. – К.: КНЕУ, 2005. – 390 с.
9. Костыко Р.А. Фиансовый анализ: Учеб. пособ. - Х.: Фактор, 2007. – 784 с.
10. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 365 с.

11. Лахтіонова Л.А. Аналіз фінансової стійкості суб'єктів підприємницької діяльності: Монографія. – К.: Державний вищий навчальний заклад «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», 2010. – 700 с. (у видавництві).
12. Мних С.В. Економічний аналіз: Підручник: 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.
13. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник / За ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – 2-вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 704 с.
14. Салига С.Я., Дацій Н.В., Корецька С.О., Нестеренко Н.В., Салига К.С. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 210 с.
15. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – ЦНЛ, 2006. – 224 с.
16. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз. Навч. посіб. - Львів: «Новий світ - 2000», 2006. – 344 с.
17. Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П.Ю., Римар М.В., Бець М.Т. та ін. Під заг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римара. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 528 с.
18. Фролова Т.О. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч – К.: Вид-во Европ. ун-ту, 2005. – 253 с.
19. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посіб. – 2-вид, перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 360 с.
20. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 196 с.
21. Шморгун Н.П., Головка І.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб – К.: ЦНЛ, 2006. – 528 с.
22. Абриютина М.С. Финансовый анализ коммерческой деятельности: Учеб. пособ. – М.: Изд-во «Финпрес», 2002. – 176 с.
23. Бочаров В.В. Финансовый анализ. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 240 с.
24. Ефимова О.В. Финансовый анализ. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Бухгалтерский учет», 2002. – 528 с.
25. Экономический анализ: Учебник / Под. общ. ред. Л.Т. Гиляровой. -2-е изд., доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 615 с.
26. Ковалев В.В., Волкова О.М. Анализ хозяйственной деятельности: Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 424 с.
27. Подольська В.О., Ярш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2007. – 488 с.
28. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 2-вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
29. Чечевицина Л.Н. Анализ финансово-хозяйственной деятельности: Учеб. пособ. / Л.М. Чечевицина, И.Н. Чуев. – 3-е изд., доп. и перераб. – Ростов – н/Д: Феникс, 2006. – 384 с.
30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” // Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87.

Л.Лахтіонова

Наличие собственных оборотных источников финансирования – абсолютной показатель финансово устойчивости субъектов хозяйствования во внутреннем финансовом анализе

Рассмотрены мнения ученых-аналитиков относительно показателя финансовой устойчивости субъектов хозяйствования, представлена критическая оценка различным точкам зрения по этому вопросу, разработана и обоснована собственная точка зрения о показателе финансовой устойчивости хозяйствующих субъектов во внутреннем финансовом анализе.

L.Lahtionova

Presence of the own circulating sources of the financing - an absolute factor to financial stability subject managements in internal financial analysis

It is exposed debatable questions on basis of scientist-analysts' ideas about index of financial stability at subjects of ménage, given critical appreciation to different points of view about index of financial stability of enterprises within internal financial analysis.

Одержано 01.11.10

УДК 657

В.М. Савченко, проф., канд. екон. наук, Н.М. Колос, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Взаємозв'язок інформаційної та контрольної функцій бухгалтерського обліку

В статті розглянуто проблематику сутності контролю як функції управління та контрольної функції обліку. З'ясовано, що контрольна функція бухгалтерського обліку на рівні підприємства реалізується розробкою системи внутрішнього контролю відповідно до об'єктів бухгалтерського обліку. **функції обліку, контрольна функція, інформаційна функція, облікові школи, внутрішній господарський контроль, фундаментальні категорії**

Функції обліку є фундаментальною категорією теорії бухгалтерського обліку. Проблеми облікової практики пов'язані з не відпрацьованістю фундаментальних питань стосовно такої базової категорії теорії бухгалтерського обліку як функції. Неоднозначно розглядається проблематика сутності контролю як функції управління й контрольної функції обліку та механізму її реалізації. У сучасних умовах господарювання в період структурних змін в економіці країни та трансформуванні облікової системи є необхідним дослідження проблемних аспектів реалізації контрольної функції обліку.

Проблематиці сутності контролю як функції управління та контрольній функції обліку і їх взаємозв'язку приділяють значну увагу сучасні науковці, такі як Кірейцев Г.Г., Кужельний М.В., Пушкар М.С., Рудницький В.С., Сопко В.В., Сухарева Л.О. Так, окремі науковці вважають, що бухгалтерський облік не реалізує контрольної функції. Неоднозначним є трактування сучасними науковцями функціонального навантаження бухгалтерського обліку, особливо стосовно зв'язку обліку та контролю, що негативно позначається на обліковій практиці. У цьому зв'язку є необхідним продовжити дослідження категорії «контрольна функція обліку».

За мету при написання даної публікації поставлено з'ясування сутності контрольної функції обліку та визначення напрямів розробки механізму її реалізації.

Інформаційна функція уособлює формування повної достовірної корисної дискретної інформації щодо майнового стану та всебічного висвітлення господарської діяльності підприємства, що є основою для здійснення аналітичних і контрольних процедур. Контрольна функція обліку забезпечує виявлення в процесі оперативного управління бізнесом на підприємстві потенційні порушення законодавства та інтересів власників.

Суперечливість підходів щодо наявності або відсутності контрольної функції обліку спостерігається в фаховій літературі та наукових працях достатньо давно, що потребує дослідження даної проблематики з позиції історизму. Неоднозначні підходи щодо взаємозв'язку контролю як функції управління і контрольної функції обліку спостерігаються в працях науковців представлених різними науковими школами (таблиця 1.1).

Італійська національна облікова школа традиційно ототожнювала функції обліку та контролю і визнавала саме бухгалтерію незалежним контрольним органом. Французька національна облікова школа визначала бухгалтерську науку як спосіб встановлення зв'язків в економічних подіях і їх використання в цілях контролю.

Таблиця 1.1 - Взаємозв'язок обліку і контролю як функцій управління

№	Національна облікова школа	Трактування взаємозв'язку обліку та контролю
1	Італійська	Ототожнення функцій обліку і контролю та визнання бухгалтерії незалежним контрольним органом. Представник венеціанської школи Фабіо Беста вважав бухгалтерський облік наукою саме про контроль. Облікову функцію ототожнював з контрольною і ставив в один ряд з виконавчою і розпорядчою
2	Французька	Визначає бухгалтерську науку як спосіб встановлення зв'язків в економічних подіях і їх використання з метою контролю. Розглядає функції обліку та контролю у взаємодії, але відокремлено
3	Німецька та російська	На рівні теорії функції контролю та обліку ототожнюються. На практиці бухгалтерія наділяється функціями внутрішньогосподарського контролю

Німецькою обліковою школою, функція контролю ототожнювалась з обліковою в теоретичних аспектах, а в практичній площині бухгалтерська служба визнавалась одним з найважливіших підрозділів, що реалізує функції внутрішньогосподарського контролю за використанням ресурсів. Російська облікова школа розвивалась під впливом ідей німецької школи.

Теоретичне питання про взаємозв'язок функцій обліку та контролю безпосередньо пов'язано з проблемою виокремлення функцій обліку і розробки організаційного механізму їх дієвої реалізації. Дана проблематика досліджується вітчизняними науковцями в сфері управління і обліку в періоди активних економічних перетворень.

Серед вчених колишнього СРСР сформувалось дві точки зору стосовно взаємозв'язку обліку та контролю як функцій управління. Одна з них – це ототожнення функцій обліку та контролю. Друга – (сформувалась в 50 рр. минулого ст.) визначала необхідність розмежування цих функцій. В цьому зв'язку визначальною є дискусія, яку започаткував професор О.А. Шпиг та його послідовники, які вважали принциповим для досліджень у галузі контролю ототожнення обох функцій. Г.Г. Кірейцев в процесі дослідження функцій бухгалтерського обліку, узагальнив результати цієї дискусії і достатньо аргументовано надав критиці концепцію повного заперечення виконання обліком функцій контролю та пасивно-спостережницької ролі первинного бухгалтерського відображення, як системи отримання інформації про факти господарської діяльності. Ототожнення обліку з господарським контролем мало місце в соціалістичному обліку і певною мірою відповідало діючому механізму управління. Проте, в період становлення та розвитку ринкової економіки такий підхід знецінює суттєвість обліку і в цілому суперечить потребам розвитку бізнесу.

Значний внесок щодо розуміння сутності контролю і місця контрольної функції серед функцій бухгалтерського обліку здійснив А.А. Додонов, який вважав що заперечення контрольної функції обліку дорівнює ліквідації саме обліку. В.В. Сопко на підставі узагальнення підходів до трактування контрольної функції бухгалтерського обліку визначає що, контрольна функція – це можливість виконувати за даними бухгалтерського обліку перевірку ефективності прийнятих управлінських рішень господарського характеру та їх виконання. Сухаревою Л.О. та Сухаревим П.М. ґрунтовно досліджена еволюція функції контролю в системі управління. Ми приєднуємось до цих науковців, з точки зору яких іманентність контролю самій системі бухгалтерського обліку в деякому ступені властива в силу сутності самих рахунків, як частини логічно завданої системи рахунковедення, яка необхідна для відображення кількісних змін об'єктів, що обліковуються. Але, якщо виходити з того, що на рахунках обліковуються не самі факти господарського життя, а інформація про них, то саме це і

припускає момент розбіжностей, що і викликає до життя необхідність додаткової реалізації контролю як функції управління.

Ми вважаємо, що контрольна функція обліку в системі внутрішнього господарського контролю відноситься до бухгалтерського, але він не є безпосередньо функцією управління та обліку, а є технічним прийомом попереднього усунення можливих технічних помилок, фальсифікації та вуалювання. Перевірка і поточний контроль відповідності обліку і фінансової звітності вимогам чинного законодавства та положенням облікової політики підприємства, на нашу думку, відноситься до функції управління. В цьому зв'язку ми погоджуємося з думкою А.А. Терехова, який наголошує: «вища адміністрація економічного суб'єкта – є його власники. Аудит фінансової звітності та господарської діяльності здійснюється саме в інтересах власників»[193]. А.В. Терехов розмежовує контроль як функцію управління та бухгалтерський контроль. Бухгалтерський контроль безпосередньо пов'язаний з системою внутрішнього контролю, яка має свою структуру (рис. 1).

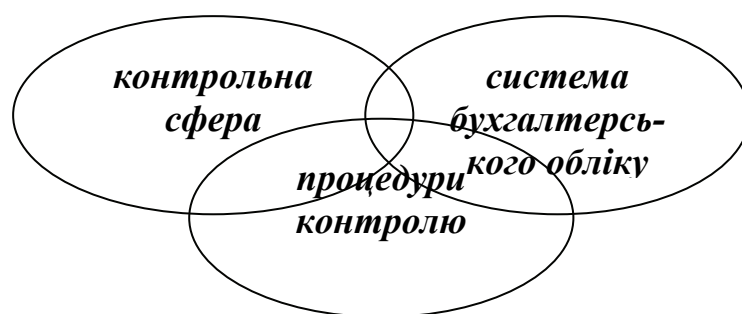


Рисунок 1 - Система внутрішнього контролю (розроблено за В.С. Рудницьким та В. Зних [4, С. 35])

Система внутрішнього контролю, як зазначає В.С. Рудницький: «...складається з трьох елементів: контрольна сфера, система бухгалтерського обліку, процедури контролю. Контрольна сфера – це набір характеристик, які визначають службові взаємовідносини, спрямовані для контролю в підприємстві ... У системі внутрішнього контролю важливе місце займає система бухгалтерського обліку» [161, С. 35].

На працівників бухгалтерії покладається не тільки відображення фактів в системі бухгалтерського обліку, але й функція контролю за законністю та обґрунтованістю здійснених операцій. Як стверджує В.С. Рудницький: «Процедури контролю – це спеціальні перевірки, які виконують працівники окремих служб підприємства, спрямовані на попередження, виявлення та виправлення помилок у системі бухгалтерського обліку» [4, С. 35].

Контрольна функція є не менш важливою ніж інформаційна в бухгалтерському обліку. Тому що в обліку здійснюється відображення всіх без винятку господарських операцій в єдиній грошовій оцінці, це дозволяє враховувати і контролювати використання господарських коштів підприємства та раціонально управляти ними. Саме ці властивості бухгалтерського обліку дозволяють відображувати всі зміни, як позитивні, так і негативні, що відбуваються в господарській діяльності. Контрольна функція дозволяє попереджати та зупиняти зловживання, дотримання режиму економії, раціонально використовувати матеріальні та трудові ресурси, зберігати власність. В зв'язку з цим можна сказати, що контрольна функція бухгалтерського обліку сприяє збільшенню доходності підприємств.

Узагальнює підходи трактування контрольної функції бухгалтерського обліку В.В. Сопко: «контрольна функція – це можливість виконувати за даними

бухгалтерського обліку перевірку прийнятих управлінських рішень господарського характеру, їх виконання» [1, С. 28].

Найбільш глибоко і змістовно розкрита сутність контролю як функції бухгалтерського обліку М.В. Кужельним, на думку якого: «більшість методичних прийомів бухгалтерського обліку реалізується завдяки його контрольній функції. Контрольні функції самі по собі не реалізуються, а реалізуються вони фахівцями бухгалтерського обліку. Працівники обліку наділені правом контролю за достовірністю господарських операцій, правильністю оформлення первинних документів та відображенням на рахунках бухгалтерського обліку усіх господарських операцій...» [3, С. 7].

Основними аргументами наявності контрольної функції є те, що в процесі обліку здійснюється не тільки фіксація та реєстрація фактів господарського життя, але й здійснюється контроль за правомірністю його здійснення. А.А.Додонова вважає, що: «спроби лишити бухгалтерський облік контрольної функції дорівнює спробі ліквідації саме обліку» [2].

Розвиток методологічної та методичної основ бухгалтерського обліку передбачає поглиблену інтеграцію між функціями обліку, зокрема між інформаційною і контрольною. Функції бухгалтерського обліку конкретизують його внутрішню змістовну сутність і є теоретичною основою для визначення мети, предмету і методу бухгалтерського обліку як системного утворення. Для ефективної реалізації цільової основи системи бухгалтерського обліку потрібно забезпечити оптимальний взаємозв'язок його функцій, зокрема таких як інформаційна та контрольна, що має конкретизуватись в межах облікової політики суб'єктів господарювання.

Список літератури

1. Бухгалтерський фінансовий та внутрішньогосподарський облік в галузях системи переробної промисловості АПК (на основі національних стандартів) / За ред. Проф., д-ра екон. наук. В.В. Сопко та О.В. Бойка – К.: “Фенікс”, 2001. – 468 с.
2. Додонов А.А. Бухгалтерский учёт и управление производством. / М.: Контроллинг, 1993. – С. 158-161.
3. Кужельний М.В. Метод бухгалтерського обліку. / Наукові праці КДТУ. Економічні науки. – вип. 4. - Ч. I. – Кіровоград: КДТУ, 2003. – С. 7-16.
4. Рудницький В.С. Зних В. Історичні аспекти розвитку нових форм внутрішнього контролю в Польщі / Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – вип. 7. - Ч. II. – Кіровоград: КНТУ, 2005. – С. – 33-36.

В.Савченко, Н.Колос

Взаимосвязь информационной и контрольной функций бухгалтерского учета

В статье рассмотрена проблематика сущности контроля как функции управления и контрольной функции учета. Выяснено, что контрольная функция бухгалтерского учета на уровне предприятия реализуется разработкой системы внутреннего контроля соответственно к объектам бухгалтерского учета.

V.Savchenko, N.Kolos

Intercoupling information and checking function of the accounting

Problem checking is considered In article as functions of management and checking function of the account. It is realized that checking function of the accounting at a rate of enterprises is realized development of the system of the internal checking to object of the accounting accordingly.

Одержано 02.11.10

УДК 657

**В.М. Савченко, проф., канд. екон. наук, Л.В. Кононенко, доц., канд. екон. наук,
В.Г. Крячко, доц., канд. екон. наук**

Кіровоградський національний технічний університет

Система бухгалтерського обліку як складова системи управління

В статті розглянуто систему бухгалтерського обліку як підсистему системи управління. В зв'язку з чим, проведено аналіз існуючих поглядів щодо місця бухгалтерського обліку в системі управління. Висвітлено особливості реалізації функцій управління в комп'ютерному середовищі.

організація бухгалтерського обліку, інформаційна кібернетична система бухгалтерського обліку, рівні системи бухгалтерського обліку, активно-адаптивна система обліку, функції управління, планування, регулювання, облік, контроль, аналіз

Сучасне суспільство все частіше називають інформаційним, тобто таким в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, переробкою та реалізацією інформації, в тому числі і вищої її форми – знань. Однією з основних складових системи інформатизації суспільства є економічні інформаційні системи. Ці системи відносяться до складних, тому що мають цілісну ієрархічну структуру з багатограними зв'язками та складними функціями управління. Сучасну систему управління підприємством, організацією, фірмою відрізняє складна інформаційна система, що пов'язано з обміном зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків, багатоміграністю видів інформації, яка циркулює в системі управління. При цьому пріоритетна роль в даному процесі залишається за бухгалтерською інформаційною системою, що зумовлено формуванням саме в ній достовірної і повної інформації, як для будь якого рівня обліку та фінансових аналітиків. Все вищенаведене обумовлює актуальність дослідження сутності та місця інформаційної облікової системи в системі управління.

В умовах застосування сучасної комп'ютерної техніки є певні особливості організації облікового процесу. Проблематика організації бухгалтерського обліку ґрунтовно досліджувалась такими видатними вітчизняними вченими як Кузміньський А. М., Сопко В.В., Завгородній. Значну увагу проблематиці формування облікової інформаційної системи та її функціонуванню в комп'ютерному середовищі приділяли такі вчені як Алборов Р.А., Дем'яненко М.Я., Кірейцев Г.Г., Палій В.Ф., Рожнов В.С., Соколов Я.В., Широбоков В.Г., Чумаченко М.Г.. Але залишається дискусійним питання щодо місця підсистеми бухгалтерського обліку в системі вищого порядку – управлінні. Ми вважаємо що це питання доцільно розглядати у контексті організаційних аспектів.

За мету при написання статті поставлено з'ясування особливостей облікової інформаційної системи в комп'ютерному середовищі.

Систему бухгалтерського обліку прийнято розглядати на трьох рівнях [1]. На першому рівні здійснюється реєстрацій господарських фактів, на другому рівні здійснюється узагальнення та систематизація зареєстрованих фактів господарського життя в межах існуючих форм бухгалтерського обліку. Відповідно процеси поділу і кооперації праці облікових працівників, необхідність рішення різноспрямованих завдань (підсистема фінансового, управлінського та податкового обліків) потребують

управління в бухгалтерії, що обумовлює об'єктивність третього організаційного рівня системи бухгалтерського обліку.

Організація бухгалтерського обліку складається з двох частин: безпосередньо організації облікових процедур (розробка внутрішніх регламентів: Наказ з облікової політики, Робочий план рахунків, Посадові інструкції, Положення про преміювання бухгалтерів, графік документообігу тощо) і безпосередньо організації роботи облікового апарату («менеджмент» бухгалтерської структури). При цьому бухгалтерська служба стає координаційним центром всієї бухгалтерської системи.

В дослідженнях вчених, що займаються проблемою формування інформації для управління, традиційно зазначається, що бухгалтерський облік є функцією управління.

Дослідження ролі та місця системи обліку в системі управління має важливе теоретичне та практичне значення. В теоретичному аспекті є необхідним дослідити проблеми обліку, аналізу та контролю у взаємозв'язку з процесом управління, а для практики є необхідним визначити проблематику не лише побудови загальної системи обліку, а вирішення проблем з точки зору заздалегідь відомих потреб управління.

Система управління має дві підсистеми: об'єкт – підприємство та суб'єкт – різні рівні управління. Ці підсистеми мають різний зміст відносно рівнів управління, а саме управління на рівні внутрішніх підрозділів підприємств; управління на рівні підприємства; управління на рівні регіону, управління на рівні галузі.

Функції управління, що зазначаються більшістю дослідників, це: планування, регулювання, облік, контроль та аналіз. М.Г. Чумаченко крім цих функцій також зазначає такі функції як організація, стимулювання та прийняття управлінських рішень.

Співвідношення функцій управління і змістовність обліку на різних рівнях управління мають певну відмінність і різну ієрархію. Дослідження особливості реалізації таких функцій управління як облік, аналіз і контроль на рівні галузевого управління здійснено А. М. Кузминським. Але досліджувалась ця проблематика, по-перше, відносно промисловості, а по – друге, в умовах адміністративно - командної системи. Саме А. М. Кузминським акцентовано на багатоаспектності системи обліку та необхідності постановки та розв'язання проблем як представлення обліково-аналітичної інформації так і технологій обліку і його організації, необхідності забезпечення кадрового, методичного та організаційного. На нашу думку, є необхідним продовжити дослідження побудови системи обліку з визначенням місця та ролі таких її складових як статистичний і фінансовий облік. На макрорівні саме статистичний облік є базовим для забезпечення потреб такої функції управління як регулювання. Є суттєві проблеми з організації статистичного обліку, які обумовлені невідповідністю чинного законодавства. Так, Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" зазначено, що статистична звітність базується на даних фінансового обліку, а обов'язковість ведення фінансового обліку поширюється лише на суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб.

Процес управління передбачає етапи, що безпосередньо пов'язані з організацією обліку, аналізу та контролю. Більш поширений є підхід згідно з яким відокремлюються такі етапи:

- I. Збирання та обробка інформації;
- II. Відпрацювання рішень;
- III. Контроль за виконанням рішень.

Сучасні концепції управління мають відмінність в тому, що крім цих етапів зазначають ще:

- IV. Прогнозування;
- V. Регулювання.

Ми розглядаємо процес управління як безперервний процес, що обов'язково містить в собі: прогнозування; встановлення можливих варіантів; вибір найдоцільнішого; прийняття рішення; контроль за його виконанням і формування нового інформаційного потоку.

Отже, в сучасних умовах формування системи бухгалтерського обліку як функції управління пов'язано з необхідністю постановки і розв'язання таких наукових проблем:

I. Регіональний та галузевий рівні.

A. Відпрацювання інтегрованої концепції інформаційного забезпечення реалізації функції регулювання, що пов'язано як з формуванням системи звітності, (в тому числі і статистичної) як складової бухгалтерського обліку, так і з розробкою методології та методики моніторингу аграрного виробництва.

Б. Розробка системи забезпечення обліку як кадрового, так методичного і організаційного.

II. Рівень суб'єкта господарювання.

Побудова системи внутрішньогосподарського обліку з врахуванням потреб в інформації. В цьому зв'язку залишаються невирішеними багато питань пов'язаних, як з сутністю внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, так і з його організацією та технологіями. Ми вважаємо, що функції обліку в сучасних умовах розширюються і є необхідним досліджувати дану проблематику у напрямку інтеграції технологічного та бухгалтерського обліку на рівні виробництва.

Досліджуючи становлення бухгалтерського обліку, як науки, Я.В. Соколов визначає, як проблемне, питання забезпечення достовірності та добросовісності бухгалтерської інформації.

Так, Я.В. Соколов характеризує сутність достовірності визначає відмінність достовірності від "істинності" і зазначає, що інформація є достовірною якщо більшість членів суспільства має ясне і свідоме сприйняття інформації, яке не підлягає сумніву. Отже, бухгалтерська інформація і її сприйняття є достатньо суб'єктивними. Я.В. Соколов, щодо представлення бухгалтерської інформації зазначає можливість існування чотирьох варіантів.

Перший варіант – ідеальний. Як і всі ідеали є таким, якого прагнуть, але не досягають.

За другим варіантом – дані зібрані добросовісно але вони не достовірні. За такої ситуації приймати дійове рішення не можливо, так як наслідки можуть бути негативні. Така інформація має елементи фальсифікації.

Третій варіант – дані складені не добросовісно але вони достовірні. Це випадок коли бухгалтер впевнений, що вимоги нормативних документів не дозволяють правильно відобразити економічну інформацію в звітності.

Четвертий варіант – дані, приведені дані не достовірні і не добросовісні. В цьому випадку результати будуть теж не достовірні. Наявність різних варіантів зумовлює необхідність користувачам бухгалтерської інформації ідентифікувати отримані дані про факти господарського життя, з одним із наведених варіантів.

Отже, за Я.В.Соколовим, з позицією якого ми абсолютно згодні, добросовісною та достовірною інформація є, якщо вона наближається до рівня, що є необхідним і достатнім для свідомого прийняття рішення.

На перших етапах розвитку економіки облікова інформація використовувалася лише самими господарюючими суб'єктами. В цей період не було необхідності в нормативній регламентації методології обліку. Подальший розвиток суспільного виробництва набуває рівня коли інформація, щодо господарювання вже використовується зовнішніми, відповідно до господарюючих суб'єктів, споживачами.

Саме це і зумовлює необхідність формування вимог щодо накопичення інформації, тобто вимог до її формування, і які б забезпечили адекватність її сприйняття. Таку інформацію може надати лише бухгалтерський облік, який історично перетворився у самостійну науку і сьогодні має свою теорію, практику, ціль, предмет і метод, методологію та системну організацію.

В.В. Сопко, досліджуючи історичний аспект формування принципів засад побудови бухгалтерського обліку зазначає, що сучасний облік є системою безперервного, суцільного та взаємопов'язаного спостереження та відображення в грошовому виразі процесів обміну, розподілу та перерозподілу наявності та руху майна господарства, його майнових відносин з метою одержання інформації, її систематизації, яка потрібна для управління діяльністю господарства будь - якого масштабу та рівня. Основним є те, що бухгалтерський облік вели, ведуть і будуть вести тільки власники, яким потрібна чітка, ясна, добросовісна, а головне достовірна інформація. Тому основною функцією бухгалтерського обліку є надання такої інформації власникам, які і визначають її параметри.

Отже, реалізація завдання щодо побудови системи формування достовірної інформації є важливою справою господарюючих суб'єктів, тим більше, що вони формують ступінь вимог щодо її достовірності і достатності для прийняття правильного рішення. Як бачимо, вимоги, щодо інформаційного забезпечення є суб'єктивними і вони можуть мати різне спрямування в залежності від ситуації. З одного боку, достовірність облікової інформації забезпечується через зовнішню регламентацію, а з іншого – вимогами господарюючих суб'єктів.

Дослідження розвитку методології бухгалтерського обліку в історичному аспекті, наводить на думку, що на різних етапах розвитку суспільства виникають певні проблеми методологічного характеру щодо побудови бухгалтерського обліку та різні підходи щодо їх вирішення. Крім того, на конкретний вибір впливають як історичний аспект так і ментальний, а також існує варіантність, яка зумовлена етапом розвитку країни.

На наш погляд, саме вимога достовірності та сумлінного створення інформації, що є предметом бухгалтерського обліку, історично зумовило виникнення облікової політики та дало можливість усвідомити її зміст.

Сучасний етап розвитку економіки має високий рівень інтернаціоналізації, що зумовлює зміну суб'єкта облікової політики, а також зміну ідеології нормативної регламентації: від централізованої регламентації технології та процедур до централізованої регламентації принципів та децентралізованої регламентації облікової політики суб'єктів господарювання.

Із зміною регламентації обліку (від інструкції до принципів засад) змінилися вимоги щодо змісту і якості інформації. Облікова політика реалізується через облікові стандарти, але для її повноти потрібна наявність альтернативи рішення реалізації базових принципів.

В системі бухгалтерського обліку здійснюється формування достовірної і повної фінансової звітності, при цьому відбувається безпосередній вплив зовнішнього середовища на систему бухгалтерського обліку (рис. 1).

Такий підхід є традиційним, відповідно роль системи бухгалтерського обліку обмежується забезпеченням інформацією системи більш високого рівня - інформаційна бухгалтерська система є підсистемою більш високого рівня і підпадає під її вплив. Отже, зовнішнє середовище безпосередньо впливає на інформаційну систему бухгалтерського обліку. Проте, інформаційна система бухгалтерського обліку у свою чергу впливає на зовнішнє середовище. Отже, система бухгалтерського обліку є відкритою з двосторонніми зв'язками. Тобто, система бухгалтерського обліку, як

підсистема більш високого рівня, з одного боку, підпадає під вплив цієї системи, а з іншого – сама впливає на неї (рис.2).



Рисунок 1 - Класична модель бухгалтерського обліку як системи [3]

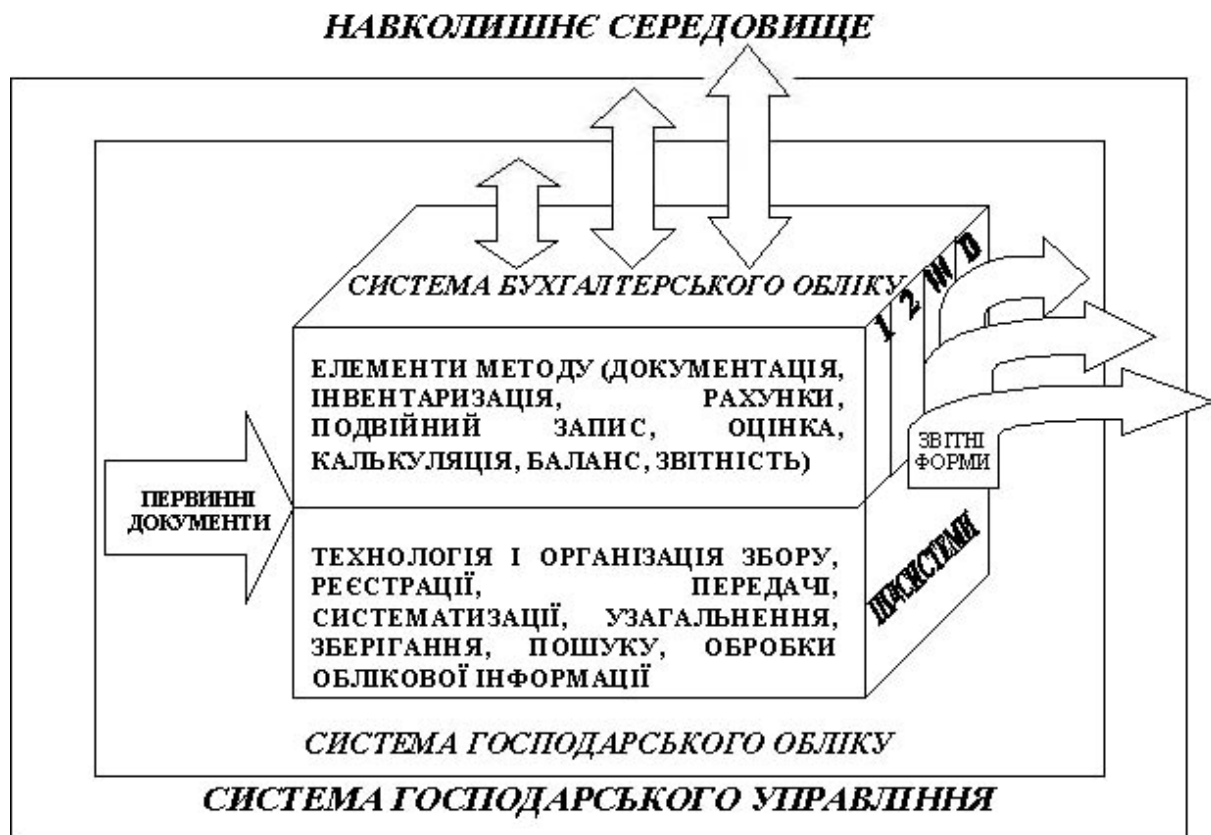


Рисунок 2 - Модель бухгалтерського обліку як відкритої інформаційно – кібернетичної системи

Підкреслює наявність зворотних зв'язків і той факт, що навіть при традиційному підході, згідно з яким інформаційна система бухгалтерського обліку лише забезпечує систему більш високого рівня інформацією, вона активно впливає на об'єкт управління та зовнішнє середовище шляхом створення, накопичення та забезпечення їх достовірною та повною інформацією. А якщо врахувати той факт, що сучасні економічні процеси характеризуються ускладненням внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що зумовлює необхідність створення гнучких активно – адаптивних облікових систем, модель відкритої інформаційної бухгалтерської системи стає цілком обґрунтованою.

Активність гнучких систем бухгалтерського обліку полягає в активізації впливу на об'єкт управління, зовнішнє середовище; а адаптивність – в змінах елементів системи відповідно до змін зовнішнього середовища (потреб системи управління), які повинні мати попереджувальний характер.

Щодо організаційного аспекту це передбачає обов'язкову наявність мети, завдання, інформаційного забезпечення, зовнішніх обмежень, внутрішніх параметрів тощо.

Враховуючи той факт, що система бухгалтерського обліку є моделлю соціально-економічних відносин, в якій «протиставлення фактів життя (в науці говорять про синтетичні судження) і фактів, що логічно вводяться з теорії в практику (їх називають аналітичними судженнями), складають суть реального бухгалтерського обліку» [6], то від адекватності побудованої моделі залежить достовірність відображення об'єкту, і, як наслідок, правильність рішень, що приймаються.

Крім того, як будь-яка кібернетична система - система бухгалтерського обліку має вхід - вихід, для неї є притаманними процеси сприйняття, перетворення та передачі інформації (Згідно статті 1 Закону "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" бухгалтерський облік це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття).

Бухгалтерська інформаційна система є відкритою і має прямі та зворотні зв'язки із системою управління господарюючого суб'єкта та зовнішнім економічним середовищем. Тому розвиток обліку як системи має бути спрямованим саме на забезпечення цих зв'язків в оперативному режимі. Для потреб управління доходами, інвестиціями, прибутком своєчасність і якість отриманої інформації в режимі "реального часу" є вирішальними, саме це зумовлює необхідність подальших досліджень організаційних та методичних аспектів застосування сучасних інформаційних технологій облікової процедури.

Список літератури

1. Алборов Р.А. Автореферат диссертации на соискание ученой степени д.э.н. Развитие учета и контроля в системе управления сельскохозяйственным производством 08.00.12 Бухгалтерский учет, статистика, Казань 2004.
2. Кірейцев Г.Г., д.е.н, професор Умови розвитку бухгалтерського обліку в сільському господарстві України //«Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи» II Міжнародна науково-практична конференція Збірник тез та виступів на міжнародній науково-практичній конференції 19-20 жовтня 2006 р. м. Київ ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН С. 9-18
3. Кропивко М.Ф., Козак М.І., Похіленко Е.П., Романова Е.П. Основи архівно-комп'ютерної форми обліку / За ред. Саблука П.Т. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 131 с.
4. Медведев М.Ю. Общая теория учета: естественный, бухгалтерский и компьютерные методы. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2001. – 752 с.
5. Палій В.Ф.. профессор, почетный член Института профессиональных бухгалтеров России . Актуальные вопросы теории бухгалтерского учета//Бухгалтерский учет 3'05
6. Соколов Я.В. Зачем бухгалтеру теория бухгалтерского учета? //Бухгалтерский учет 2'05

7. Ширококов В.Г. Активно-адаптивная система бухгалтерского учета в сельском хозяйстве: концептуальные подходы, теория и практика. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук. – Воронеж -2002

В.Савченко, Л.Кононенко, В.Крячко

Система бухгалтерского учета как составляющая системы управления

В статье рассмотрено систему бухгалтерского учета как подсистему управления. В связи с этим, проведен анализ существующих взглядов относительно места бухгалтерского учета в системе управления. Отражены особенности реализации функции управления в компьютерной среде.

V.Savchenko, L.Kononenko, V.Kryachko

System of the accounting as forming managerial system

System of the accounting is considered In article as subsystem of management. In this connection, is organized analysis existing glance for place of the accounting in managerial system. The Reflected particularities to realization to functions of management in computer ambience.

Одержано 01.11.10

УДК 330. 341

Г.Т. Пальчевич, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Державна підтримка фінансового забезпечення інноваційної сфери

У статті висвітлено основи формування та реалізації загальнодержавної інноваційної політики, розкрито методи державного фінансового регулювання інноваційної діяльності. Досліджено участь держави у формуванні фінансової складової інвестиційно-інноваційного потенціалу, форми фінансового стимулювання державою інноваційних процесів.

державна інноваційна політика, інноваційний процес, асигнування державного та місцевого бюджетів, податкове стимулювання інноваційної діяльності

Стрімке зростання впливу науки та нових технологій на розвиток світової економіки перетворює інновації у вирішальний чинник поступального розвитку України, реальний шлях масштабного виходу вітчизняної продукції на світові ринки. В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів перспективи реалізації інноваційного розвитку значною мірою залежать від активної економічної політики держави. Державна інноваційна політика повинна спрямовуватись на створення соціально-економічних, організаційних та правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів інновацій та інноваційної діяльності зробили такі учені, як А. Александрова, О. Амоша, І. Бондар, В. Геєць, А. Гришин, М. Денисенко, М. Джордж, П. Друкер, А. Карневал, І. Карсавін, А.

© Г.Т. Пальчевич. 2010

7. Ширококов В.Г. Активно-адаптивная система бухгалтерского учета в сельском хозяйстве: концептуальные подходы, теория и практика. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук. – Воронеж -2002

В.Савченко, Л.Кононенко, В.Крячко

Система бухгалтерского учета как составляющая системы управления

В статье рассмотрено систему бухгалтерского учета как подсистему управления. В связи с этим, проведен анализ существующих взглядов относительно места бухгалтерского учета в системе управления. Отражены особенности реализации функции управления в компьютерной среде.

V.Savchenko, L.Kononenko, V.Kryachko

System of the accounting as forming managerial system

System of the accounting is considered In article as subsystem of management. In this connection, is organized analysis existing glance for place of the accounting in managerial system. The Reflected particularities to realization to functions of management in computer ambience.

Одержано 01.11.10

УДК 330. 341

Г.Т. Пальчевич, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Державна підтримка фінансового забезпечення інноваційної сфери

У статті висвітлено основи формування та реалізації загальнодержавної інноваційної політики, розкрито методи державного фінансового регулювання інноваційної діяльності. Досліджено участь держави у формуванні фінансової складової інвестиційно-інноваційного потенціалу, форми фінансового стимулювання державою інноваційних процесів.

державна інноваційна політика, інноваційний процес, асигнування державного та місцевого бюджетів, податкове стимулювання інноваційної діяльності

Стрімке зростання впливу науки та нових технологій на розвиток світової економіки перетворює інновації у вирішальний чинник поступального розвитку України, реальний шлях масштабного виходу вітчизняної продукції на світові ринки. В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів перспективи реалізації інноваційного розвитку значною мірою залежать від активної економічної політики держави. Державна інноваційна політика повинна спрямовуватись на створення соціально-економічних, організаційних та правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів інновацій та інноваційної діяльності зробили такі учені, як А. Александрова, О. Амоша, І. Бондар, В. Геєць, А. Гришин, М. Денисенко, М. Джордж, П. Друкер, А. Карневал, І. Карсавін, А.

© Г.Т. Пальчевич. 2010

Кляйнкнехт, С. Кузнець, Г. Менш, О. Морозов, С. Саніель, Б. Санто, А. Семиноженко, Б. Твісс, М. Чумаченко, Т. Стюарт, Т. Сакайя, Е. Харгадон, Р. Фатхутдінов, С. Філін, М. Фішер, Й. Шумпетер, Ф. Янсен та ін. Їм належать розробки таких важливих аспектів цієї проблеми, як визначення закономірностей інноваційного розвитку, формування національної інноваційної системи, посилення ролі інтелектуального капіталу в стабільному економічному розвитку.

Однак сьогодні теоретичного та методичного обґрунтування, а також практичного вирішення потребують питання, пов'язані із задіянням ефективних механізмів державного управління інноваціями. Особливої гостроти у цьому відношенні набула проблема державної підтримки фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Метою даної статті є дослідження фінансових методів та важелів державного управління інноваційним розвитком економіки.

Реалізація парадигми інноваційного розвитку національної економіки потребує створення державою спеціальних умов, які б сприяли активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Це обумовлене єдністю інтересів держави та суб'єктів інноваційної діяльності в прискоренні інноваційного розвитку. При цьому основним завданням державної інноваційної діяльності є створення сприятливого інноваційного клімату для матеріалізації державних пріоритетів науково-технічного розвитку.

Сутнісна змістовність державної інноваційної політики визначається сукупністю заходів, зокрема:

- ініціювання інноваційних програм, спрямованих на впровадження у виробництво науково-технічних новинок,
- передача нових технологій з державного сектору і державних науково-технічних закладів у виробничу сферу;
- створення інноваційного ринку і його інфраструктури;
- координація інноваційної діяльності;
- організація і підтримка усіх стадій інноваційного процесу.

Формування та реалізація загальнодержавної інноваційної політики здійснюється з обов'язковим урахуванням особливостей розвитку окремих регіонів, їх технологічної та ресурсної бази.

Основними ж завданнями держави в активізації інноваційного процесу є наступні: збільшення обсягів інвестиційних ресурсів за рахунок усіх джерел фінансування (власні кошти суб'єктів господарювання, бюджетні кошти, банківські кредитні ресурси, кошти приватних та іноземних інвесторів); визначення пріоритетних напрямів використання капіталовкладень, особливо державних; забезпечення ефективного використання капітальних вкладень, удосконалення їх відтворювальної та технологічної структури.

Насамперед потрібно зауважити, що активізація державою інноваційно-інвестиційних процесів проявляється через реалізацію наступних функцій:

- законотворче та інституціональне забезпечення інноваційної діяльності;
- розробка довгострокової селективної науково-технічної та інноваційної політики, спрямованої на реалізацію стратегії науково-технологічного прориву;
- формування стратегічних прогнозів щодо соціально-економічного розвитку держави з урахуванням світових тенденцій;
- стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом надання відповідних пільг, субсидій, субвенцій і грантів у процесі реалізації цільових науково-технічних та інноваційних програм;
- підтримка інвесторів, які вкладають кошти у наукомісткі високотехнологічні

виробництва через субсидювання частини відсоткових ставок з кредитів комерційних банків.

Державне фінансове регулювання економіки розглядається як система економічних відносин, що складаються з діяльності, спрямованій на зміну кількісних і якісних показників фінансових процесів в економіці через механізм формування грошових фондів, їх перерозподілу та використання при узгодженні інтересів суб'єктів господарювання з метою забезпечення стійкості функціонування економічної системи. З огляду на це державне фінансове регулювання інноваційної діяльності можна визначити як форму впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання з метою використання інновацій як фактора конкурентної переваги або засобу попередження чи мінімізації наслідків деструктивних явищ, що мають місце в економічній системі країни або в діяльності окремого суб'єкта господарювання, шляхом розподілу та перерозподілу частини вартості ВВП на основі задоволення суспільних та приватних інтересів.

При цьому фінансове регулювання інноваційної діяльності повинне визначатися трьома принциповими моментами: укладом, до якого відноситься діяльність кожного конкретного суб'єкта господарювання або приналежність до того чи іншого укладу кожної конкретної державної цільової програми; обраною на конкретному етапі для конкретного виду економічної діяльності моделлю державного регулювання інноваційної діяльності; стратегією інноваційного розвитку в державі у цілому або в конкретному секторі економіки.

Необхідність участі держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу зумовлюється роллю останнього у забезпеченні економічного зростання. По-перше, інвестиційні витрати є найбільш мінливою складовою сукупного попиту, зміна якої спричиняє коливання ринкової кон'юнктури, призводить до циклічності розвитку ринкової економіки. По-друге, інвестиції є важливою умовою інноваційного розвитку економіки. Збільшення капіталу в різних його формах розглядається як принциповий фактор економічного зростання. По-третє, методи переважно прямого державного впливу на розвиток інновацій все більшою мірою повинні доповнюватися фінансовими стимулами, що обумовлює необхідність широкого залучення приватного капіталу. Це дозволить не тільки раціонально використати обмежені фінансові ресурси держави, але й стимулювати залучення цих ресурсів з інших джерел. При цьому головна кінцева мета такого вкладання ресурсів, безумовно, полягає в максимізації прибутку для суб'єктів інвестування. Приріст капіталу повинен бути достатнім для того, щоб компенсувати інвестору відмову від використання ним наявних коштів на споживання в поточному періоді, одержати винагороду за ризик, відшкодувати втрати від інфляції в майбутньому періоді.

Участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу полягає не тільки у безпосередньому фінансуванні науково-технічної діяльності як продуцента інновацій, але й у створенні умов для задіяння ринкових важелів впливу. Це знаходить свій прояв у активізації зовнішніх джерел фінансування інноваційної діяльності, формуванні стійкого попиту на інновації. Разом з тим в Україні до цього часу існує порядок фінансування державних науково-технічних програм, який у більшості випадків не забезпечує досягнення заданих кінцевих результатів. Це свідчить про невідпрацьованість організаційно-економічних механізмів масштабних технологічних змін, що не дає змоги сформувавши необхідний інноваційно-інвестиційний потенціал.

Основними причинами низької активності держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу, на нашу думку, є непривабливість діяльності офіційного фінансового сектора, низька активність та недостатня глибина фінансових ринків. Неефективність фіскальної і регуляторної політики, нерозвинутість таких інструментів

кредитного ринку як іпотека, факторинг певним чином обмежують такі механізми фінансування, як лізинг, і форми прямого інвестування, знижують мотивацію будь-яких інвесторів. Розвиток інноваційної сфери характеризувався суттєвим зниженням інвестиційних можливостей державного і місцевого бюджетів, відсутністю остаточно сформованих і надійних механізмів залучення ресурсів з недержавних джерел інвестування науково-технічної та інноваційної діяльності.

Перехід до інноваційної моделі економічного зростання є одним із головних завдань держави на найближчу перспективу. Проте економічне зростання є абсолютно неможливим без вирішення проблеми збільшення обсягу інвестицій у виробництво – від створення сприятливого інвестиційного клімату, вибору пріоритетних напрямків інвестування до визначення джерел фінансового забезпечення інновацій.

Основними джерелами фінансування інновацій на підприємствах є:

- власні кошти (прибуток, амортизація, отримані страхові виплати), інші види активів (основні фонди, земля, промислова власність), залучені кошти (продаж акцій, благодійні внески тощо);

- асигнування державного та місцевого бюджетів, що надаються на зворотній основі (державне фінансування);

- залучені кошти у вигляді кредитів держави, вітчизняних і зарубіжних банків, інших інституційних інвесторів (інвестиційних фондів, страхових товариств);

- прями і портфельні іноземні інвестиції.

Слід зазначити, що різні стадії інноваційного процесу, як об'єкти фінансування, мають спадну ризикованість фінансування. Ступінь ризикованості зменшується по мірі завершення інноваційного процесу. Це викликає необхідність диференційованого підходу до фінансування різних стадій інноваційного процесу з використанням різних джерел, як державних, так і приватних. Зрозуміло, що функції держави в системі фінансового механізму розвитку інновацій повинні реалізовуватись через пошук і впровадження ефективних стимулюючих інструментів, визначенні пріоритетних напрямків розвитку інновацій.

Державна політика у відношенні стимулювання інноваційних процесів підприємницького сектора економіки може здійснюватися в різних формах, які умовно можна розділити на чотири основні категорії:

- пряме бюджетне фінансування на основі грантів, контрактів (держзамовлення), пільгових позик та ін.;

- надання державою гарантованих позик або акціонерна участь у бізнесі, тобто фактичний поділ інноваційних ризиків із приватним сектором;

- заохочення ризикових капіталовкладень у нові інноваційні проекти й забезпечення необхідних для цього економічних умов;

- непряме стимулювання за рахунок відмови держави від частини податкових надходжень у формі податку на доходи (прибуток) приватних підприємств в обмін на інвестування в інноваційну сферу з урахуванням установлених державою пріоритетів.

Співвідношення між прямими та непрямими методами державної підтримки економічних процесів взагалі та інноваційних зокрема в різних країнах може відрізнятися, залежно від прийнятої парадигми ролі держави в економіці. Дещо умовно можна визначити дві узагальнюючі моделі регулювання ринку: західна (американська) і японська. Перша заснована на необхідності втручання держави тоді, коли виявляються невдачі ринкового механізму (реактивна). Друга, навпаки, - спирається на історичну традицію, орієнтовану на превентивні заходи, що компенсують недосконалість ринку навіть у випадках достатньо нормального функціонування ринкового механізму (проактивна). Остання модель закріплює за державою в особі

уряду легітимну роль у розробці й реалізації науково-технічної та промислової політики.

Прямі методи державного регулювання інноваційних процесів у розвинених країнах здійснюються переважно у двох формах: адміністративно-відомчій і програмно-цільовій.

Адміністративно-відомча форма передбачає пряме дотаційне фінансування через галузеві органи управління відповідно до спеціальних законів. У багатьох країнах законодавчо встановлено мінімальний обсяг бюджетних асигнувань на інноваційну діяльність. Наприклад, конституцією Японії визначено, що бюджетні кошти, які виділяються на розвиток фундаментальних досліджень, не можуть становити менше, ніж 3 % національного доходу [3].

Програмно-цільова форма державного регулювання інновацій полягає у конкретному фінансуванні останніх за допомогою державних цільових програм підтримки нововведень. Державні цільові програми включають комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на вирішення найбільш важливих проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць з використанням коштів державного бюджету і мають погодження по термінах виконання, складу виконавців, ресурсному забезпеченню. У цьому сенсі дуже важливим є визначення на конкурсній основі підприємств, що мають стратегічне значення для економіки й безпеки держави.

Заходи непрямого стимулювання мають більш широкий діапазон дії й краще поєднуються з умовами ринкових відносин. Вони є більш прозорими й зрозумілими для бізнесу, істотно звужують можливість корупції, вимагають менших адміністративних видатків. У той же час ця форма державної підтримки ніяк не применшує вплив держави на інноваційні процеси, оскільки й самі податкові пільги, і порядок їх надання, й умови одержання регулюються державними органами. Одночасно із цими заходами держава може впливати на інноваційну діяльність, визначаючи пріоритетні напрямки науково-технічних розробок.

Складний характер інноваційного процесу, наявність часового лагу між витратами та результатами його реалізації вимагають різного ступеня державної підтримки суб'єктів інноваційної діяльності на окремих етапах життєвого циклу інновацій.

Найбільш складним для підприємств є «витратний» період, під час якого інноваційні витрати ще не компенсуються відповідною віддачею від реалізації інноваційного проекту. Саме в цьому періоді найбільш важлива державна, у тому числі й податкова підтримка інновацій. А тому система інноваційних податкових пільг повинна бути зв'язана з послабленням негативного впливу на суб'єктів інноваційної діяльності саме витрат, пов'язаних із реалізацією інноваційного проекту.

Ефективність податкового стимулювання інноваційної діяльності визначається тим, що за його допомогою у суб'єктів господарювання створюється реальна зацікавленість шляхом збільшення власних коштів на тих етапах реалізації інноваційних проектів, які найбільшою мірою пов'язані зі здійсненням витрат інноваційного характеру.

З точки зору держави, надання податкових пільг не слід ототожнювати з безоплатною фінансовою допомогою, оскільки впровадження інновацій сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних товаровиробників і, як наслідок, збільшенню бази оподаткування та суми податкових надходжень в майбутніх податкових періодах. Тобто відмову держави від частини податкових надходжень, за умови цільового їх використання, слід розглядати як своєрідне кредитування суб'єктів інноваційної діяльності.

Світова практика податкового стимулювання інноваційної діяльності свідчить про наявність трьох основних напрямків заохочення суб'єктів інноваційної діяльності: податкові пільги для діяльності інноваційних організацій; надання окремих податкових пільг підприємствам при реалізації ними інноваційних проектів; створення спеціальних податкових режимів підтримки інноваційної діяльності в рамках технопарків.

Перша група механізмів податкового стимулювання стосується інноваційних підприємств та організацій, специфіка господарської діяльності яких потребує застосування спеціальних механізмів податкового регулювання.

Податкові пільги для інноваційних організацій включають:

- зниження ставок податку на прибуток інноваційних підприємств та організацій, які виконують науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи інноваційного характеру;
- зменшення оподатковуваного прибутку на суму вартості приладів та устаткування, яке передається вищим навчальним закладам, НДІ та іншим інноваційним організаціям;
- пільгове оподаткування дивідендів юридичних та фізичних осіб, отриманих по акціям інноваційних організацій.

До податкових пільг, пов'язаних з реалізацією інноваційних проектів, варто віднести:

- звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційних проектів, на певний період часу («податкові канікули»);
- зменшення оподатковуваного прибутку на суму внесків у благодійні фонди, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;
- пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, які входять до складу інтелектуальної власності. Застосування цього регулюючого механізму зацікавлює платника в ефективному використанні об'єктів інтелектуальної власності, що сприяє розширенню масштабів і збільшенню швидкості впровадження інновацій на рівні всієї національної економіки;
- застосування знижених ставок оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційного проекту. При використанні цієї пільги виникає проблема відокремлення, з метою оподаткування, прибутку від реалізації інноваційного проекту від загального прибутку підприємств. Це, в свою чергу, обумовлює ускладнення податкового обліку та звітності підприємств та ускладнення процесу адміністрування податків органами державної податкової служби.

Доволі поширеною у стимулюванні інноваційної діяльності є податкова пільга, пов'язана із зменшенням бази оподаткування на суму інноваційних витрат. Практично у всіх країнах прибуткові підприємства можуть зменшувати свою оподатковувану базу на величину здійснених у поточному році кваліфікованих (які відповідають критеріям, встановленим державою) витрат.

Таким чином, державна підтримка в системі фінансового механізму розвитку інновацій полягає у: визначенні видів діяльності, які виступають об'єктом стимулюючого впливу держави; виборі відповідного інструменту державного стимулювання; участі у становленні системи партнерських відносин між державою і приватним сектором, яка дозволить стимулювати залучення інвестицій в інноваційну сферу. Стимулювання державою реалізації можливостей активізації інвестиційного, кредитного та фінансового забезпечення розвитку інновацій, поєднання різних методів та форм залучення фінансових ресурсів із різних джерел дозволить домогтися вагомих результатів науково-технічної та інноваційної діяльності.

Список літератури

1. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – С.105-139.
2. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: В.Д. «Професіонал», 2004. – С.396-397.
3. Інноваційний розвиток промисловості України / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – С.265-266.
4. Пальчевич Г.Т. Форми державного управління інноваціями // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 11, – Кіровоград: КНТУ, 2007р. - С. 33-38.
5. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – С. 56-108.
6. Харгадон, Эндрю. Управление инновациями, опыт ведущих компаний: Пер. с англ. – М.: ООО «Вильямс», 2007, С.15.

Г.Пальчевич

Государственная поддержка финансового обеспечения инновационной сферы

В статье освещены основы формирования и реализации общегосударственной инновационной политики, раскрыты методы государственного финансового регулирования инновационной деятельности. Исследовано участие государства в формировании финансовой составляющей инвестиционно-инновационного потенциала, формы финансового стимулирования государством инновационных процессов.

G.Palchevich

Government financial control of innovative activity

Bases of forming and realization of national innovative policy, methods of government financial control of innovative activity are exposed in the article. Participation of the state in forming of financial constituent of investment-innovative potential, forms of financial stimulation the state of innovative processes are probed.

Одержано 03.11.10

УДК 657.471

І.І. Андрощук, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Зміст, види та порядок підготовки висновку з надання впевненості

Досліджено зміст, призначення та порядок підготовки висновку, який складається за результатами виконання завдань з надання впевненості, які не є аудитом чи оглядом фінансової звітності. Охарактеризована його структура та її відмінності від структури висновку, який складається за результатами аудиту фінансової звітності. Розглянута класифікація висновків з надання впевненості. Досліджено порядок врахування виявлених фактів в процесі виконання завдання при виборі виду висновку з надання впевненості.

завдання з надання впевненості, міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики, висновок з надання впевненості

© І.І. Андрощук. 2010

Список літератури

1. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – С.105-139.
2. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: В.Д. «Професіонал», 2004. – С.396-397.
3. Інноваційний розвиток промисловості України / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – С.265-266.
4. Пальчевич Г.Т. Форми державного управління інноваціями // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 11, – Кіровоград: КНТУ, 2007р. - С. 33-38.
5. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – С. 56-108.
6. Харгадон, Эндрю. Управление инновациями, опыт ведущих компаний: Пер. с англ. – М.: ООО «Вильямс», 2007, С.15.

Г.Пальчевич

Государственная поддержка финансового обеспечения инновационной сферы

В статье освещены основы формирования и реализации общегосударственной инновационной политики, раскрыты методы государственного финансового регулирования инновационной деятельности. Исследовано участие государства в формировании финансовой составляющей инвестиционно-инновационного потенциала, формы финансового стимулирования государством инновационных процессов.

G.Palchevich

Government financial control of innovative activity

Bases of forming and realization of national innovative policy, methods of government financial control of innovative activity are exposed in the article. Participation of the state in forming of financial constituent of investment-innovative potential, forms of financial stimulation the state of innovative processes are probed.

Одержано 03.11.10

УДК 657.471

І.І. Андрощук, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Зміст, види та порядок підготовки висновку з надання впевненості

Досліджено зміст, призначення та порядок підготовки висновку, який складається за результатами виконання завдань з надання впевненості, які не є аудитом чи оглядом фінансової звітності. Охарактеризована його структура та її відмінності від структури висновку, який складається за результатами аудиту фінансової звітності. Розглянута класифікація висновків з надання впевненості. Досліджено порядок врахування виявлених фактів в процесі виконання завдання при виборі виду висновку з надання впевненості.

завдання з надання впевненості, міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики, висновок з надання впевненості

© І.І. Андрощук. 2010

Аудит як особливий вид підприємницької діяльності зайняв певну нішу в економіці нашої країни. На сучасному етапі розвитку відбуваються еволюційні процеси як в економічній системі в цілому, так і в сфері аудиту, зокрема. Історично первісним, а тому і найбільш розповсюдженим є аудит фінансової звітності. Проте, потреби практики в даному випадку значно ширше наявних теоретичних розробок, оскільки на сучасному етапі замовники аудиту вважають себе захищеними не лише за умови наявності належним чином складеної фінансової звітності, а й після ретельної перевірки та оцінки управлінських рішень з точки зору їх ефективності та оптимальності [3, с. 93].

Такі види завдань в спеціалізованій фаховій літературі традиційно розглядають як операційний аудит (інші назви – управлінський аудит, аудит ефективності, аудит результативності тощо). Але класифікація видів аудиту на даний момент повинна розглядатися з точки зору класифікації завдань з надання впевненості: аудит історичної фінансової інформації; огляд історичної фінансової інформації; завдання з надання впевненості, які не стосуються історичної фінансової інформації, а відповідно не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації [6, с.309]. Рішенням Аудиторської палати України від 27 вересня 2007 року №182/5 був затверджений Перелік послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми) [5], в якому в групі завдань з надання впевненості виділені завдання, які не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації і включають різноманітні види оцінок (перевірок) ефективності (відповідності) різних процесів та об'єктів фінансово-господарської діяльності підприємства, зокрема, використання виробничих потужностей, функціонування системи управління, систем матеріального стимулювання та оплати праці персоналу, інформаційних систем тощо.

Питанням організації і методики аудиту присвячено багато ґрунтовних досліджень провідних вчених України, зокрема, Білухи М.Т., Валуєва Б.І., Голова С.Ф., Гуцайлюка З.В., Дорош Н.І., Завгороднього С.Я., Зубілевича С.Я., Кужельного М.В., Кузьмінського А.М., Петрик О.А., Редченка К.І., Редька О.Ю., Рудницького В.С., Савченка В.Я., Сопка В.В., Усача Б.Ф. та інших. Але в підручниках, навчальних посібниках, монографіях та періодичній печаті з аудиторської тематики в основному розглянуті питання аудиту економічних суб'єктів на предмет достовірності їх фінансової звітності. На нашу думку, так само детально повинні бути розглянуті і проблеми ефективності діяльності підприємств, оскільки на даний момент внаслідок різкого загострення конкурентних відносин на світових та вітчизняних ринках ефективність систем управління суб'єктів господарювання є фактором, який визначає їх виживання та цілеспрямований розвиток.

Головною метою виконання завдання з надання впевненості є висловлювання аудитором (практиком) висновку щодо результатів оцінки або порівняння предмету завдання з відповідними критеріями (п. 7 Міжнародної концептуальної основи завдань з надання впевненості – далі Концептуальна основа), а сам письмовий висновок є важливою елементом завдання з надання впевненості (п. 20). Проте, в спеціалізованій фаховій літературі в основному розглянутий зміст та види аудиторського висновку, який складається за результатами аудиту фінансової звітності. Давидовим Г.М. досліджені теоретичні основи аудиторської діяльності на підставі Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики, в тому числі і вимоги щодо висновків (звітів) з виконаних аудитором завдань з аудиторських послуг [1, с. 99-103]. Отже, обмеженість досліджень з вказаного питання і визначило цільову спрямованість даної роботи – розкрити основні вимоги до змісту та порядку підготовки висновку з надання впевненості, який складається за результатами виконання завдань з надання впевненості, які не є аудитом чи оглядом фінансової звітності.

Звіт (висновок) з надання впевненості має бути у письмовій формі та містити чітко висловлення висновку практика щодо інформації про предмет перевірки (п.46 Міжнародного стандарту завдань з надання впевненості 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом фінансової звітності» - далі МСЗНВ 3000). Процес його формування можна представити у вигляді двох етапів:

а) визначення його змісту та основних елементів;

б) визначення виду висновку в залежності від виявлених обставин та думки, яка сформувалася у практика в результаті виконання завдання з надання впевненості.

Порівняємо вимоги щодо основних елементів аудиторського висновку та висновку з надання впевненості. Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення повинен містити такі елементи: заголовок, який чітко вказує, що це є висновок незалежного аудитора; адресат; вступний параграф; відповідальність управлінського персоналу за фінансові звіти; відповідальність аудитора; аудиторська думка; інші обов'язки стосовно надання висновку; підпис аудитора; дата аудиторського висновку; адреса аудитора (Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 700 «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення», п. 17).

Висновок з надання впевненості має містити такі основні елементи (МСЗНВ 3000, п. 49-50):

1. Заголовок, який чітко зазначає, що висновок є незалежним висновком з надання впевненості.

2. Зазначення одержувача.

3. Ідентифікація та опис інформації про предмет перевірки та, якщо доречно, предмет перевірки.

4. Зазначення критеріїв.

5. Опис будь-яких значних властивих обмежень, пов'язаних з оцінкою або виміром предмета перевірки за допомогою критеріїв (якщо доречно).

6. Якщо критерії, використані для оцінки чи виміру предмету перевірки, доступні лише конкретним потенційним користувачам або відповідають конкретному призначенню, зазначення того, що висновок з надання впевненості призначений для обмеженого використання лише потенційними користувачами або лише за призначенням.

7. Зазначення відповідальної сторони та опис відповідальності відповідальної сторони та практика.

8. Зазначення того, що завдання виконувалося згідно з Міжнародними стандартами завдань з надання впевненості.

9. Стислий опис виконаної роботи.

10. Висновок практика.

11. Дата висновку з надання впевненості.

12. Назва фірми або практика та конкретної місцевості, яка, як правило, є містом, у котрому знаходиться офіс практика, що несе відповідальність за завдання.

13. Додатково. Інша інформація та пояснення, які не впливають на висновок практика.

Якщо порівняти зміст висновку за результатами аудиту фінансової звітності та висновку з надання впевненості, то можна зробити висновок, що останній є більш інформативним. Це пояснюється тим, що критерії оцінки для аудиту фінансової звітності є чіткими, а для завдань з надання впевненості важливим є опис предмету завдання та обраних критеріїв оцінки. Крім того, МСЗНВ 3000 рекомендує включати додаткову інформацію та пояснення, зокрема: подробиці щодо кваліфікації та досвіду практика та інших осіб, задіяних у завданні, інформацію про рівні суттєвості, дані,

пов'язані з конкретними аспектами завдання, та рекомендації.

Класифікація висновків за результатами виконання завдання з надання впевненості, яке не є аудитом чи оглядом фінансової звітності, слід здійснювати, виходячи з наявних варіативних положень у видах самих завдань з надання впевненості, а також з врахуванням вимог МСА 700 «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення» та МСА701 «Модифікація висновку незалежного аудитора», оскільки, як підкреслено в п.3 МСЗНВ 3000, хоча міжнародні стандарти аудиту та завдань з огляду не застосовують до завдань, на які поширюються міжнародні стандарти завдань з надання впевненості, вони, тим не менше, надають рекомендації практикам. Отже, можна виділити такі ознаки класифікації висновків з надання впевненості і, відповідно, їх види:

1. Вид завдання. В п.10 Концептуальної основи виділено два види завдання з надання впевненості: завдання з підтвердження або з завдання зі складання безпосереднього висновку. Відповідним чином можуть бути класифіковані і висновки з завдань з надання впевненості.

2. Рівень впевненості. За цією ознакою ми можемо виділити завдання з надання обґрунтованої впевненості та завдання з надання обмеженої впевненості (п.11 Концептуальної основи) і, відповідно, два види висновків: висновок з надання обґрунтованої впевненості та висновок з надання обмеженої впевненості.

3. Форма висловлення думки. Ця ознака безпосередньо пов'язана з попередньою, оскільки обґрунтована впевненість вимагає позитивної форми висловлення думки практика, а обмежена – негативної форми (п.11 Концептуальної основи).

4. Інформація, на підставі якої формулюється думка практика в завданнях, що базуються на твердженнях. За цією ознакою ми можемо виділити завдання, в яких думка практика формулюється на основі тверджень відповідальної сторони, та завдання, в яких думка практика формулюється безпосередньо на основі предмету завдання та критеріїв (п.57 Концептуальної основи). Відповідно відрізняється форма висловлення думки практика у висновку.

5. Обсяг представлення інформації у висновку. МСЗНВ 3000 дозволяє практику самостійно обирати між висновком «стислої» форми та висновком «докладної» форми (п.48 МСЗНВ 3000).

6. Наявність певних обставин, які були виявлені під час виконання завдання, та суттєвість їх впливу (п.60 Концептуальної основи, п. 51-52 МСЗНВ 3000). За цими ознаками ми відокремлюємо безумовно-позитивний, умовний, негативний висновки та відмову від висловлення думки.

7. Конкретний вид виявлених обставин під час виконання завдання (п.60 Концептуальної основи, п. 51 МСЗНВ 3000). Можна виділити такі укрупнені групи обставин, при яких практик не може висловити безумовно-позитивний висновок: обмеження в обсязі роботи практика, недостовірність тверджень відповідальної сторони, викривлення інформації про предмет перевірки, невідповідність критеріїв, невідповідність предмету перевірки.

Розглянемо порядок вибору виду висновку з надання впевненості, враховуючи виявлену в процесі виконання інформацію. Вимоги щодо вибору виду висновків містяться в Міжнародній концептуальній основі завдань з надання впевненості (п.55-60) та в МСЗНВ 3000 (п. 51-53) і узагальнені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Вплив виявлених фактів в процесі виконання завдання з надання впевненості на вибір форми висновку

Сутність виявленого факту	Форма висновку	
	Міжнародна концептуальна основа завдань з надання впевненості	МСЗНВ 3000
Обмеження обсягу роботи практика, які полягають в наступному: а) обставини не дають практику можливості отримати докази задля зменшення ризику завдання з надання впевненості до прийнятного рівня; б) відповідальна сторона або замовник накладають обмеження, що не дають практику можливість отримати докази, необхідні для зменшення ризику завдання з надання впевненості до прийнятного рівня	Умовний висновок або відмовитись від висловлювання висновку в залежності від того, наскільки суттєвим або глибоким є таке обмеження (п.60, «а») В деяких випадках практик повинен розглянути можливість відмови від виконання завдання. (п.60, «а»).	Умовно-позитивний висновок або відмова від висловлення висновку (п.51, «а»)
Висновок практика формулюється на основі твердження відповідальної сторони, але ці твердження не є правдивими (не наведені достовірно) в усіх суттєвих аспектах	Умовний або негативний висновок в залежності від того, наскільки суттєвими або глибокими є такі обставини (п.60 «б») В деяких випадках практик повинен розглянути можливість відмови від виконання завдання (п.60).	Умовно-позитивний або негативний висновок (п.51, «б»)
Висновок практика формулюється безпосередньо на основі предмету завдання та критеріїв, але інформація з предмету завдання є суттєво перекрученою (суттєво викривленою)	Умовний або негативний висновок в залежності від того, наскільки суттєвими або глибокими є такі обставини (п.60 «б») В деяких випадках практик повинен розглянути можливість відмови від виконання завдання (п.60).	Умовно-позитивний або негативний висновок (п.51, «б»)
Після прийняття завдання з'ясується, що критерії є неприйнятними, або предмет завдання не стосується (не відповідає) завданню з надання впевненості	Умовний або негативний висновок в залежності від того, наскільки суттєвими або глибокими є обставини, коли неприйнятні критерії або невідповідний предмет завдання можуть вводити користувачів в оману (п.60 «в») Умовний висновок або відмову від висловлювання висновку в інших випадках в залежності від того, наскільки суттєвими або глибокими є такі обставини (п.60 «в») В деяких випадках практик повинен розглянути можливість відмови від виконання завдання (п.60).	Умовно-позитивний або негативний висновок, якщо ймовірно, що невідповідні критерії або невідповідний предмет перевірки введуть в оману потенційних користувачів (п. 51, «в») Умовно-позитивний висновок чи відмову від висловлення висновку в інших випадках (п.51, «в»).

Аналіз вимог міжнародних стандартів, представлених в таблиці 1, дозволяє виділити такі особливості:

1. Чіткі критерії вибору форми висновку відсутні, що вимагає від практика

кваліфікованого професійного судження при визначенні рівня суттєвості впливу певного виявленого питання для того, щоб обрати між умовним та негативним висновком або ж відмовитися від його видачі. В п.52 МСЗНВ 3000 підкреслюється, що практикові слід висловлювати умовно-позитивний висновок, якщо вплив питання не є настільки суттєвим чи переконливим, що вимагає негативного висновку або відмови від висновку. Умовно-позитивний висновок висловлюється як «за винятком» впливу питання, якого стосується модифікація висновку.

2. Існує невідповідність між вимогами міжнародних стандартів у випадку існування обмежень в обсязі роботи практика:

- Міжнародна концептуальна основа рекомендує видати умовний висновок, або відмовитися від висловлення думки, або ж взагалі відмовитися від виконання завдання;
- МСЗНВ 3000 рекомендує видавати умовно-позитивний висновок або відмовлятися від його висловлення;
- МСЗНВ 3400 «Перевірка прогнозованої фінансової інформації» стосовно цього випадку містить такі положення: «Якщо на перевірку впливають умови, які перешкоджають виконанню однієї чи кількох процедур, необхідних за цих обставин, аудитор повинен відмовитися від виконання завдання або відмовитися від висловлення думки та описати обмеження обсягу аудиту у висновку щодо прогнозованої фінансової інформації» (п.33).

3. Відсутня чіткість у виборі виду аудиторського висновку у випадку виявлення вже в процесі виконання завдання невідповідності критеріїв або предмету перевірки. Якщо дослівно використовувати положення Концептуальної основи та МСЗНВ 3000, негативний висновок видається, якщо практик впевнений, що така ситуація вводить в оману потенційних користувачів. Відмову від висловлення висновку рекомендується видавати «в інших випадках», не розшифровуючи, що мається на увазі під цим.

Отже, узагальнимо випадки, в яких видається той або інший висновок (табл.2).

Таблиця 2 – Взаємозв'язок виявлених обставин та виду висновку

Вид висновку	Обставини, при яких слід обрати певну форму висновку з надання впевненості
Умовно-позитивний	Існує обмеження обсягу роботи практика, яке має несуттєвий характер
	В твердженнях відповідальної сторони виявлені недостовірності, які мають несуттєвий характер
	В інформації про предмет перевірки виявлені викривлення, які мають несуттєвий характер
	Після прийняття завдання виявлено, що критерії невідповідні або предмет перевірки не відповідає завданню, але вплив цих факторів не має суттєвого характеру
Негативний	В твердженнях відповідальної сторони виявлені недостовірності, які мають суттєвий характер
	В інформації про предмет перевірки виявлені викривлення, які мають суттєвий характер
	Після прийняття завдання виявлено, що критерії невідповідні або предмет перевірки не відповідає завданню, вплив цих факторів має суттєвий характер і ймовірно, що вони введуть в оману потенційних користувачів
Відмова від висловлення думки	Існує обмеження обсягу роботи практика, яке має суттєвий характер
	Після прийняття завдання виявлено, що критерії невідповідні або предмет перевірки не відповідає завданню і вплив цих факторів має суттєвий характер

Слід звернути увагу, що МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора» пропонує і такий вид модифікованого аудиторського висновку як безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом. Модифікація здійснюється шляхом додавання пояснювального параграфу, який не впливає на думку аудитора і

висвітлює питання, що впливає на фінансові звіти у деяких випадках та включене в примітку до фінансових звітів, яка ширше розглядає це питання (п.5 МСА 701).

Така можливість не передбачена в МСЗНВ 3000, але, на наш погляд, в складі висновків з надання впевненості слід також виділити і такий висновок. Він буде відрізнятися від висновку «докладної» форми причиною, за якою у висновок включається додаткова інформація. Безумовно-позитивний висновок з надання впевненості з пояснювальним параграфом – це висновок, який містить додаткову інформацію, яка висвітлює суттєве питання, яке стосується проблем невизначеності, під якої розуміється проблема, результат якої залежить від майбутніх дій чи подій, що не є під безпосереднім контролем суб'єкта господарювання, але може впливати на предмет завдання з надання впевненості. Висновок з надання впевненості «докладної» форми містить інформацію, яка додатково розкриває інформацію, необхідною для розуміння змісту конкретного завдання з надання впевненості та висновку, для того, щоб зробити її доступною та зрозумілою користувачам. В складних випадках (наприклад, у випадку наявності декількох невизначеностей, що є важливими для інформації з предмету завдання з надання впевненості) практик може вважати доцільним відмовитися від висловлення думки замість додавання пояснювального параграфу. Для інформації, яка включається до висновку з надання впевненості «докладної» форми, така альтернатива не передбачена.

З врахуванням виділених вище ознак класифікації та видів висновків можна представити систематизовану класифікацію висновків з надання впевненості (табл.3)

Перші чотири групи інформації (рівень висловленої впевненості, форма висловлення думки, інформація, на підставі якої формулюється думка практика в завданнях, що базуються на твердженнях, обсяг висновку) практик має в своєму розпорядженні вже на початку виконання завдання при погодженні умов завдання. Отже, важливим є ретельне погодження умов завдання між користувачами та практиком при його прийнятті. П'ята, шоста та сьома групи інформації (існування певних обставин під час виконання завдання, конкретний вид виявлених обставин та суттєвість їх впливу, причина, за якою включається додаткова інформація) стає відомою в процесі виконання завдання.

Фактично з урахуванням всіх виділених ознак, які будуть впливати на форму та зміст аудиторського висновку, можна нарахувати сто чотири (104) види висновків з надання впевненості, з них вісім (8) видів безумовно-позитивних висновків, вісім (8) видів безумовно-позитивних висновків з пояснювальним параграфом, тридцять два (32) умовних висновків, двадцять чотири (24) негативних висновків, тридцять два (32) відмов від висновків. Наприклад, можна виділити дванадцять негативних висновків стислої форми:

1. Негативний висновок з надання обґрунтованої впевненості, сформульований на основі тверджень відповідальної сторони (причина – твердження не наведено достовірно).
2. Негативний висновок з надання обмеженої впевненості, сформульований на основі тверджень відповідальної сторони (причина – твердження не наведено достовірно)
3. Негативний висновок з надання обґрунтованої впевненості, сформульований на основі предмету завдання та критеріїв (причина – інформація про предмет перевірки викривлена).
4. Негативний висновок з надання обмеженої впевненості, сформульований на основі предмету завдання та критеріїв (причина – інформація про предмет перевірки викривлена).

Таблиця 3 – Класифікація висновків з надання впевненості, які складаються за результатами виконання завдання з надання впевненості, які не є аудитом чи оглядом фінансової звітності

Ознака класифікації	Обставини, які впливають на формування думки практика	Можливі види висновків з надання впевненості за даною ознакою
I. Інформація, на підставі якої формулюється думка практика в завданнях, що базуються на твердженнях (п.57 Концептуальної основи)	Виконання завдань, в яких думка практика формулюється на основі тверджень відповідальної сторони	Висновок з надання впевненості, в якому думка практика сформульована на основі тверджень відповідальної сторони
	Виконання завдань, в яких думка практика формулюється безпосередньо на основі предмету завдання та критеріїв	Висновок з надання впевненості, в якому думка практика сформульована на основі предмету завдання та критеріїв
II. Рівень впевненості (п.11 Концептуальної основи)	Виконання завдань з надання обґрунтованої впевненості	Висновок з надання обґрунтованої впевненості
	Виконання завдань з надання обмеженої впевненості	Висновок з надання обмеженої впевненості
III. Форма висловлення думки (п.11 Концептуальної основи)	Позитивна форма висловлення думки	Висновок з надання обґрунтованої впевненості з позитивною формою висловлення думки практика
	Негативна форма висловлення думки	Висновок з надання обмеженої впевненості з негативною формою висловлення думки практика
IV. Обсяг висновку (п. 48 МСЗНВ 3000)	Стиль «стислої» форми або стиль «докладної» форми	Висновок з надання впевненості «стислої» форми
		Висновок з надання впевненості «докладної» форми
V. Наявність певних обставин, які були виявлені практиком під час виконання завдання (п.60 Концептуальної основи; п. 51 МСЗНВ 3000).	Відсутні обставини, які вимагають висловити висновок, інший безумовно-позитивний	Безумовно-позитивний висновок.
	Виявлені обставини, які вимагають висловити висновок, інший безумовно-позитивний	Безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом
		Умовний висновок.
		Негативний висновок. Відмова від висловлення висновку
VI. Суттєвість обставин, виявлених практиком під час виконання завдання (п.52 МСЗНВ 3000)	Виявлені обставини, але ці обставини не мають суттєвого чи переконливого характеру	Безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом
		Умовний висновок
	Виявлені обставини, вплив яких має суттєвий та переконливий характер	Безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом
		Негативний висновок. Відмова від висловлення висновку
VII. Обставини, при яких необхідно є висловлення думки, іншої ніж безумовно-позитивна (п.60 Концептуальної основи; п. 51 МСЗНВ 3000).	Суттєва невизначеність	Безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом Відмова від висловлення думки
	Обмеження обсягу роботи практика	Умовно-позитивний
		Відмова від висловлення думки
	Твердження відповідальної сторони не наведені достовірно у всіх суттєвих аспектах	Умовно-позитивний Негативний
	Інформація про предмет перевірки суттєво викривлена	Умовно-позитивний
		Негативний
	Критерії невідповідні	Умовно-позитивний
		Негативний
		Відмова від висловлення висновку
	Предмет перевірки не відповідає завданню з наданням впевненості	Умовно-позитивний
Негативний		
Відмова від висловлення висновку		

5. Негативний висновок з надання обґрунтованої впевненості, сформульований на основі предмету завдання та критеріїв (причина – невідповідність критеріїв).

6. Негативний висновок з надання обмеженої впевненості, сформульований на основі предмету завдання та критеріїв (причина – невідповідність критеріїв).

7. Негативний висновок з надання обґрунтованої впевненості, сформульований на основі тверджень відповідальної сторони (причина - невідповідність критеріїв).

8. Негативний висновок з надання обмеженої впевненості, сформульований на основі тверджень відповідальної сторони (причина – невідповідність критеріїв)

9. Негативний висновок з надання обґрунтованої впевненості, сформульований на основі предмету завдання та критеріїв (причина – невідповідність предмета перевірки).

10. Негативний висновок з надання обмеженої впевненості, сформульований на основі предмету завдання та критеріїв (причина – невідповідність предмета перевірки).

11. Негативний висновок з надання обґрунтованої впевненості, сформульований на основі тверджень відповідальної сторони (причина - невідповідність предмета перевірки).

12. Негативний висновок з надання обмеженої впевненості, сформульований на основі тверджень відповідальної сторони (причина – невідповідність предмета перевірки).

Така ж кількість негативних висновків (дванадцять) наведених вище видів може бути виділена і докладної форми.

Кількість висновків кожного виду може бути збільшена, якщо деталізувати інші вимоги, які висувуються до змісту висновку з надання впевненості.

При виборі виду аудиторського висновку та формуванні його змісту слід також враховувати такі обставини.

По-перше, в Міжнародній концептуальній основі завдань з надання впевненості передбачена можливість відмови від виконання завдання.

По-друге, приклади формулювання думки практика у висновку наведено лише для відображення рівня впевненості, форми висловлення думки та для інформації, на підставі якої формулюється думка практика в завданнях, що базуються на твердженнях, і лише для безумовно-позитивних висновків. Отже, необхідно розробити приклади таких формулювань для інших видів аудиторських висновків, використовуючи в якості прикладу МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора».

По-третє, існує певний специфічний вид висновку, який згадується лише в МСЗНВ 3000. Якщо безумовно-позитивний висновок практика висловлюється у термінах твердження відповідальної сторони, та це твердження ідентифікує та належним чином описує, що інформація про предмет перевірки суттєво викривлена (п.53 МСЗНВ), то висловлюється умовно-позитивний або негативний висновок, сформульований у термінах предмета перевірки та критеріях (п.53, «а»). Якщо умови завдання конкретно вимагають формулювати висновок у термінах твердження відповідальної сторони, висловлюється безумовно-позитивний висновок, але підкреслюється проблема, конкретно посилаючись на неї у висновку з надання впевненості (п.53, «б»). В останньому випадку такий висновок слід формулювати як безумовно-позитивний висновок з надання впевненості з пояснювальним параграфом.

Узагальнюючи результати дослідження, слід підкреслити, що особлива увага при виконанні завдання з надання впевненості необхідно приділяти складанню висновку, оскільки саме цей документ стає відомим користувачам, коло яких може бути доволі значним. МСЗНВ 3000 не містить стандартизованої форми висновку, а лише наводить перелік основних елементів висновку та вимоги щодо їх викладення. Тому аудитор при формуванні та складанні висновку повинен враховувати ті якісні

характеристики, які висуваються до будь-якої інформації: доречності, достовірності тощо. Важливим є правильний вибір виду аудиторського висновку, що залежить від адекватного вибору та розуміння практиком рівня суттєвості впливу певного виявленого питання на предмет перевірки. Враховуючи те, що в МСЗНВ 3000 відсутні конкретні приклади різних видів висновків з надання впевненості важливим є подальші розробки прикладів тверджень, які слід використовувати практикам. Складність даного питання підсилюється тим, що в нашій країні найпоширенішим є аудит саме фінансової звітності, а практика проведення завдань з надання впевненості, які не є аудитом чи оглядом фінансової звітності, в розумінні Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики, є недостатньо репрезентативною.

Список літератури

1. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
2. Давидов Г.М. Аудит: теорія і практика: Монографія. / Григорій Миколайович Давидов. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2006. – 324 с.
3. Давидов Г.М. Практичні аспекти проведення управлінського аудиту руху грошових коштів / Г.М.Давидов, Н.С. Шалімова // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип.18 / Одес.держ.екон.ун-т – Одеса: ОДЕУ, 2004. – С.93-101.
4. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. – 1172 с.
5. Перелік послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми), затверджений рішенням Аудиторської палати України від 27 вересня 2007 року №182/5. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/reestr/101111899.pdf>
6. Шалімова Н.С. Розвиток підходів щодо класифікації аудиту / Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 13. – Кіровоград: КНТУ, 2008. – С. 305-312.

И.Андрощук

Содержание, виды и порядок подготовки заключения по предоставлению уверенности

Исследовано содержание, назначение и порядок подготовки заключения, который составляется по результатам выполнения заданий по предоставлению уверенности, которые не являются аудитом или обзором финансовой отчетности. Дана характеристика его структуры та ее отличий от структуры заключения по результатам аудита финансовой отчетности. Рассмотрена классификация заключений по предоставлению уверенности. Рассмотрен порядок учета выявленных фактов в процессе выполнения заданий при выборе вида заключения по предоставлению уверенности.

I.Androschuk

Contents, kinds and procedures of preparation of assurance report

The contents, purpose and procedures of preparation of assurance report which is drawn up after fulfilling the assurance engagement (not an audit or review of financial statements) have been investigated. The characteristic of its structure and its differences from the structure of auditors` report which is drawn up after fulfilling the audit of financial statement have been proposed. The classification of assurance reports has been considered. The procedures of taking into account the facts which were revealed while fulfilling the engagement in choosing the kind of assurance report have been substantiated.

Одержано 01.10.10

УДК 336.71

Н.З. Блащук-Дев'яткіна, доц., канд. екон. наук, Л.О. Петик, ст. викл.
Львівська державна фінансова академія

Управління активами в умовах банківської кризи

Висвітлено необхідність розробки сучасних підходів до вдосконалення організації управління проблемними активами банків в Україні, виокремлено окремі шляхи врегулювання.
комерційні банки, проблемні активи, управління проблемними активами

Інтеграція фінансово-кредитної системи України у світовий фінансовий простір має позитивні наслідки, однак несе в собі і деякі загрози, зокрема світова фінансова криза, яка розпочалася з дефолтів за іпотечними кредитами в США, охопила практично весь світ. Не минули ці процеси і українські ринки. Істотне погіршення банківських балансів, зростання частки проблемних кредитів і проблемних активів у цілому є характерною рисою сучасної банківської кризи. Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків, створює певні труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнює менеджмент банку, знижує довіру населення до банківської системи та стримує відновлення кредитування реального сектору економіки України. Тому на сьогодні розробка сучасних підходів до вдосконалення організації управління проблемними активами є актуальним і має важливе практичне значення.

Аналіз останніх публікацій і досліджень свідчить, що в науковій літературі управлінню проблемними активами банків приділяється достатня увага, зокрема, такими науковцями, як Міщенко В.І., В.Д. Базилевич, А.П. Вожжов, О.В. Дзюблюк, Л.В. Кузнєцова, А.М. Мороз, Л.О. Примостка, М.І. Савлук. Проте низка проблем щодо вдосконалення управління активами в умовах банківської кризи ще залишаються не розв'язаними.

Мета статті полягає у дослідженні активів банківської системи України та обґрунтуванні рекомендацій стосовно управління проблемними активами банків.

Так, обсяг активів банківської системи України за станом на 1 жовтня 2009 р. становив 893,5 млрд грн., зменшення з початку року становить 32,6 млрд грн. Зменшення переважно відбулося за рахунок скорочення обсягів кредитних операцій, частка яких складає 77,9% всіх активів. За 9 місяців 2009 р. зобов'язання українських банків зменшилися на 34,9 млрд грн. і на 1 жовтня 2009 р. становили 771,9 млрд грн. При цьому скорочення коштів клієнтів банків склало 37,5 млрд грн. Власний капітал банківської системи України збільшився на 2,34 млрд грн. і за станом на 1 жовтня 2009р. становив 121,6 млрд грн. Збільшення обсягів статутного капіталу банків з початку року становить 21,9 млрд грн. (26,5%).

Впродовж 9 місяців 2009 р. українські банки отримали збиток у розмірі 17,2 млрд грн. (у 2008 р. прибуток склав 6,7 млрд грн.). Облікова ставка з 12 серпня 2009 р. зменшилася на 0,75 п.п. і становить 10,25% річних. Кредитні ставки банків в національній валюті з початку року зменшилися з 21,6%, до 17,8% річних, в іноземній – з 12,6%, до 10,1%. За цей же період об'єм кредитів, наданих суб'єктам господарювання, збільшився на 3,9%, а фізичним особам – знизився на 10,1% [1].

Однією із основних проблем банківської системи України, на нашу думку, є накопичення так званих проблемних активів і зростання резервів за проблемними кредитами, що призвело до збільшення кількості збиткових банків. Якість банківських портфельів продовжує погіршуватися, про що свідчить офіційна статистика НБУ (рис.1).

Співвідношення між резервами і виданими кредитами в цілому по системі на кінець III кварталу 2009 р. становило 12,39%, у той час як рік тому тільки 4,2%. Рівень простроченої заборгованості в банківських портфелях становить близько 30-33% [2]. Оцінки цього співвідношення з боку міжнародних рейтингових агентств є дещо завищеними й дорівнюють 40-50%.

Збільшені в кілька разів витрати банківських установ на формування резервів під кредитні операції, з'їдаючи банківський капітал, стають основною перешкодою для відновлення кредитування економіки. Так, за 11 місяців із початку 2009 року банківські відрахування до резервів сягнули 64,3 млрд. грн., або 40,4% банківських витрат [2].

На нашу думку, вирішення питання проблемних активів банківської системи можна забезпечити шляхом врегулювання:

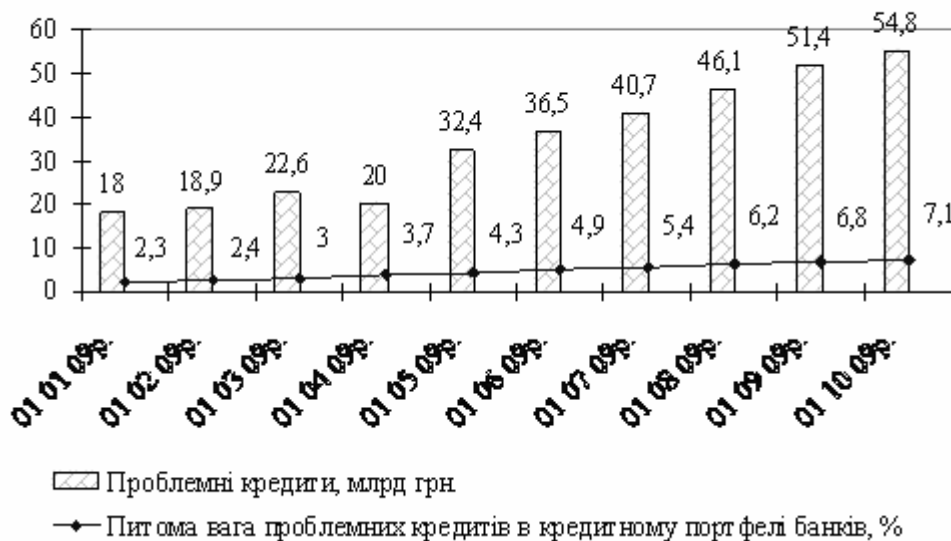


Рисунок 1 - Динаміка об'ємів і питомої ваги проблемних кредитів банків України [3]

- продажу боргів третім особам;
- викупу проблемних активів банків приватним сектором;
- рефінансування (рекапіталізація) банків;
- організації діяльності санаційних ("госпітальних" банків);
- механізму реальної ринкової оцінки проблемних активів банків;
- нормативно-правових питань.

Продаж банками проблемних боргів третім особам – загальноприйнята практика у всіх країнах, а останнім часом вона починає використовуватися і в Україні. Суть операції полягає у придбанні інвестиційними компаніями, за запитом клієнтів – закордонних фондів, так званих distressed assets (проблемних активів). Від імені фонду в банк звертається інвестиційна компанія із проханням продати їй борг із дисконтом. Позитивним моментом для підприємства є те, що обов'язковою умовою угоди є згода самого підприємства, тому що після цього потрібна переуступка частки в компанії. Негативним – об'єктами скуповування стають працюючі підприємства, але з відсутністю обігового капіталу або великих обсягів непублічної заборгованості – кредитів, облігацій, кредиторської заборгованості, векселів. Також при здійсненні такої операції банки враховують податкові витрати, що виникають при продажі кредиту. Залежно від дисконту і суми страхового резерву, сформованого за кредитом, податкові витрати можуть перевищити суму економічної вигоди (виторгу), отриманої банком.

Саме тому вирішення податкових питань у багатьох випадках є однією з основних перешкод продажу кредиту.

Рятувати банківську систему від ненадійних кредитів, на нашу думку, можна і шляхом надання можливості викупу проблемних активів приватним сектором. Аби реалізувати таку модель, необхідно внести зміни до законодавства щодо оподаткування, банківської таємниці та валютного регулювання, оскільки чинні норми не дозволяють залучити іноземних інвесторів до цього процесу.

Зі зміною законодавчої бази і з розвитком цих процесів, можна буде говорити про залучення фінансування від ІFC¹. Так, нещодавно «Платинум Банк» заявляв про готовність викупити частину пасивів та активів «Укрпромбанку» та банку «Надра», які відмовилася рекапіталізувати держава. Втім, в даному випадку мова йшла про викуп ліквідних активів фінустанов [4].

Окремо слід сказати про рефінансування. Правлінням НБУ було прийнято рішення про надання банкам стабілізаційних кредитів під програми фінансового оздоровлення. Так, у 2008 році фінансовим установам надано кредитів на суму 169,48 млрд грн., що на 42% більше їхнього власного капіталу. При цьому істотна частина кредитів (близько 30 млрд грн.) надана у грудні 2008-го (коли банківські клієнти масово вилучали гроші із системи). У 2009 році було надано банкам рефінансування на загальну суму 64,4 млрд грн., тоді як їх власний капітал станом на 01.01.2010р. становив 126,2 млрд грн.[5], тобто торік НБУ вплив у банківську систему рівно половину власного капіталу банків.

Ще одним важливим негативним моментом процесу рефінансування банків було порушення процедурних вимог НБУ власних нормативно-правових актів [6]. Зокрема, надано стабілізаційні кредити за відсутності необхідних програм фінансового оздоровлення банків, аналізу й оцінки цих програм відповідними територіальними управліннями, без пропозицій обґрунтованості та необхідності їх надання та щодо юридичної надійності наданого для їх отримання забезпечення.

При цьому п'яту частину цих кредитних ресурсів спрямовано не на фінансове оздоровлення банків, а для кредитування окремих суб'єктів господарювання (НАК «Нафтогаз України» та інших). Кредити (на суму 9,5 мільярда гривень) направлялися банкам, що не відповідали таким додатково визначеним умовам як організація у формі відкритого акціонерного товариства та наявність сплаченого статутного капіталу не менше, ніж 500 мільйонів гривень.

Незважаючи на значну фінансову допомогу НБУ становище деяких банків виявилось незадовільним. Станом на 19 січня 2010 року, тимчасова адміністрація працювала у 13 фінустановах. Стосовно ще кількох закладів ухвалено рішення про ліквідацію (Східно-Європейський банк, банк «Європейський», банк «Національний стандарт», Одеса-Банк та ін). Дотепер залишається важкою ситуація в Укрпромбанку і Надра Банку. Депозити фізичних осіб цих структур переведено до Родовід Банку, а самих закладів поки під сумнівом.

Якщо НБУ зробить процедуру рефінансування банківської системи більш прозорою і вирішить надавати кредити відповідно до конкретної класифікації, його допомога може позитивним чином вплинути на банківську систему. Але й у цьому випадку НБУ доведеться значно стримати апетити щодо мобілізації коштів і боротьби з інфляцією.

З метою стабілізації фінансового сектора економіки держава здійснила також рекапіталізацію банків шляхом участі держави в їх статутному капіталі. За умов

¹ Міжнародна фінансова корпорація – МФК (International Finance Corporation – IFC) заснована в 1956 році. Штаб-квартира – Вашингтон. Нараховує 181 країну-члена, серед них Україна (з 1993 року).

обмеженого бюджету рекапіталізація стосувалася лише системних банків і фактично стартувала в першій декаді липня, коли, здійснивши емісію держоблігацій на суму 9,57 млрд. грн., Мінфін зарахував їх у статутні капітали трьох фінустанов. Укргазбанк отримав ОВДП на суму 3,1 млрд. грн. в обмін на 81,6% акцій банку, «Родовід Банк» - на 2,8 млрд. (99,93%), а банк «Київ» - на 3,56 млрд. грн. (99,97%) [7].

На нашу думку, уряду й НБУ в першу чергу необхідно знайти приватних інвесторів, які готові проводити санацію проблемних кредитних установ. Якщо ж це не вдається, а соціально-економічні втрати від проведення процедури банкрутства та ліквідації цих банків будуть дуже суттєві, то потрібно проводити спочатку їхню націоналізацію, а вже потім рекапіталізацію.

Після націоналізації, за участю представників держави та колишніх власників, повинна бути проведена оцінка вартості реального капіталу банку, виходячи з реальної ринкової оцінки проблемних активів банків. Ця реальна вартість банку має бути дисконтована щонайменше на 30-40% (це потрібно регулювати законодавчо), і вже потім має бути визначено суму, яка буде виплачена колишнім власникам такого банку, наприклад, через три роки після дати оголошення націоналізації.

Впродовж цих років держава має провести санацію і продаж таких банків. За такого варіанта держава могла б принаймні не зазнати збитків і не давати колишнім не дуже вправним власникам банків заробити на цьому.

Проте, вважаємо, що процедура чи то рекапіталізації, чи спочатку націоналізації з подальшою рекапіталізацією, незважаючи на величезні витрати з боку держави, буде вкрай мало результативною. Оскільки це не знімає проблеми зниження в умовах економічної кризи спроможності позичальників, особливо фізичних осіб, що отримали валютні кредити, виконувати вчасно свої кредитні зобов'язання. А це у свою чергу призведе до зростання неплатежів по кредитах, з наступним погіршенням фінансової ситуації у всій банківській системі, у тому числі і у тих банках, що будуть рекапіталізовані, та нової хвилі недовіри до них з боку вкладників з подальшим виведенням з них коштів, конвертацією в іноземні валюти та складанням їх у шухлядах. У цьому випадку на додаток ми зіштовхнемося ще зі значним зростанням попиту на іноземні валюти та падінням курсу гривні. Отже потрібно не рекапіталізувати окремі банки за державний рахунок, а вирішувати головну проблему банківської системи – знаходження механізму пролонгації поточних зобов'язань позичальників. Тільки після того, як кардинально буде вирішена ця проблема, з'явиться можливість формувати інвестиційний попит, стимулюючи готовність банків надавати нові кредити.

В світовій практиці існують дві принципово різні схеми управління проблемними активами банків. Перша передбачає передачу в спеціальну установу проблемних активів і пасивів (найвідоміший – шведський досвід зразка першої половини 1990-х). Друга, протилежна за суттю, - “ bridge-bank” створюється для управління депозитами та іншими зобов'язаннями збанкрутілого банку, причому однією з його функцій є вжиття заходів щодо банку-банкрута – реорганізації або ліквідації.

В Україні на даний час активно обговорюється питання щодо створення санаційного банку, який не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [8]. НБУ запропоновано створити на базі одного з банків (невеликого Іпобанку, в який 2 жовтня 2009р. була введена тимчасова адміністрація) методом переведення на його баланс прострочених кредитів українських банків взамін на цінні папери.

Які саме цінні папери випускатиме банк повинен ухвалити Кабмін, проте, як варіанти пропонуються векселі, що приймаються НБУ в забезпечення при рефінансуванні, облігації, які забезпечені проблемними активами, а також сертифікати зі спеціальним статусом, які не враховуватимуться НБУ при розрахунку економічних

нормативів. Створити санаційний банк в НБУ пропонують на основі шведської моделі, а папери випускати на 7-10 років [9].

Проте незважаючи на позитивний досвід застосування такого механізму шведами, в інших країнах досвід роботи санаційного банку неоднозначний, і позитивних прикладів небагато. Вважаємо, що головною проблемою імплементації цієї моделі є необхідність викупу санаційним банком проблемних активів за номіналом. Це призведе до збільшення інфляції, оскільки реальна вартість цих боргів не відповідатиме ціні їх викупу. Окрім цього, при створенні державного санаційного банку значне навантаження припадатиме на державний бюджет. З огляду на обмеженість коштів державного бюджету, прийнятним варіантом було б створення недержавного санаційного банку та здійснення викупу за рахунок держави окремих видів проблемних активів.

В цілому створення санаційного банку є необхідним і досить складним завданням, яке потребує колективного пошуку для розв'язання, й обговорення можливих варіантів здійснення викупу проблемних активів в Україні. Разом із тим, слід зазначити, що незалежно від моделі викупу проблемних активів значну увагу необхідно приділити розробці й реалізації механізму фінансування викупу проблемних активів банків.

На жаль, регуляторні органи поки що так і не знайшли комплексного розв'язання цієї проблеми. Не розроблена повноцінна нормативно-правова база, не адаптована закордонна практика створення спеціалізованих фінансових установ, покликаних займатися санацією проблемних банків або викуповувати погані активи у здорових кредитних організацій.

Список літератури

1. Активи банківської системи за 9 міс. 2009 р. [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/orgtrg/~1/6/842/175921>
2. Банківська система України: проблеми галузі [Електронний ресурс] / Цінні папери № 48 (590) від 3 грудня 2009. – Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=590&pub=4329
3. Финансовый сектор Украины [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/20/5/44183065.pdf>
4. Приватний сектор міг би викупити проблемні активи банків [Електронний ресурс] / 24 телеканал новин . – Режим доступу: <http://www.24tv.com.ua/economics/2009-12-15/34922.htm>
5. Руденко В., Шкарпова О. Подайте бідному банкіру [Текст] / Вікторія Руденко, Олена Шкарпова // Український діловий тижневик «Контракти» . - № 3 від 28-01-2010 [Електронний ресурс] / – Режим доступу:
6. <http://www.kontrakty.com.ua/show/ukr/article/45/03201012162.html>
7. Рефінансування банків: коли таємне стає явним [Електронний ресурс] / Прес-служба Рахункової палати . – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/1456137;jsessionid=05BF4B83AAA1A23EAB0BB4F04FE0922D>
8. Юрій Сколотяний Рекапіталізація: Кому потрібні ручні держбанки <http://ua.podii.com.ua/business/2009/12/30/090000.html>
9. Закон України Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України за станом на 24 липня 2009 р. / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law
10. НБУ ініціює створення «токсичного» банку [Електронний ресурс] / Економічна правда від 16.10.2009р. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/4ad8228195522/>

Н.Блащук-Девяткина, Л.Петик

Управление активами в условиях банковского кризиса

Рассмотрена необходимость разработки современных подходов к усовершенствованию организации управления проблемными активами банков в Украине, обособлены отдельные пути урегулирования.

N.Blaschuk-Devyatkina, L.Petik

Management asset in condition of the bank crisis

Considered need of the development modern approach to improvement of the organizations of management problem-solving asset banks in Ukraine, are isolated separate ways of the adjusting.

Одержано 15.11.10

УДК 657

А.П. Бегун, доц., канд.тех. наук,

Кіровоградський національний технічний університет

О.В. Латій,ст. викладач

Первомайська філія Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки

Інформаційне забезпечення управління витратами збутової діяльності хлібозаготівельних підприємств

У статті розглядаються проблеми обліку збутової діяльності зерно торговельних підприємств. З'ясовано проблемні аспекти обліку розрахунків з постачальниками та витрат збутової діяльності та надано рекомендації з їх оптимізації.

витрати, оптова торгівля зерном, збутова діяльність, система обліку та контролю

Постановка проблеми. Занепад сільського господарства не тільки стримує розвиток інших секторів аграрно – продовольчої системи України, але й залишається однією зі сфер найбільшого розміщення і вкладання обмежених господарських ресурсів. Від розвитку агропромислового виробництва залежить продовольча безпека держави, а рівень і якість забезпечення населення продуктами харчування безпосередньо впливають на рівень та якість життя суспільства.

Причинами виникнення ускладнень на ринку зерна, зокрема скорочення рівня рентабельності зерновиробництва, зменшення обсягів виробництва та урожайності, а також прояву інших негативних явищ є відсутність дієвих економічних стимулів для виробників зерна та системного підходу до розв'язання питань управління зерновим комплексом, складовою якого є зерноторгівля. Бухгалтерських облік є однією з найважливіших функцій управління.

Зерноторгівля охоплює інтереси виробників, посередників та держави, тому вивчення особливостей обліку оптової торгівлі зерновими на сьогодні є досить важливим, так як саме облік витрат збутової діяльності є основним джерелом інформації для прийняття управлінських рішень та успішного господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обліку та контролю витрат присвячені праці таких науковців, як Валуев Б.І., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Лінник В.Г., Нападовська Л.В., Сопко В.В., Соколов Я.В., Чумаченко М.Г. та інші. Проте подальшого дослідження потребують проблеми обліку витрат збутової діяльності у зерноторгівлі.

© А.П. Бегун, О.В. Латій. 2010

N.Blaschuk-Devyatkina, L.Petik

Management asset in condition of the bank crisis

Considered need of the development modern approach to improvement of the organizations of management problem-solving asset banks in Ukraine, are isolated separate ways of the adjusting.

Одержано 15.11.10

УДК 657

А.П. Бегун, доц., канд.тех. наук,

Кіровоградський національний технічний університет

О.В. Латій,ст. викладач

Первомайська філія Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки

Інформаційне забезпечення управління витратами збутової діяльності хлібозаготівельних підприємств

У статті розглядаються проблеми обліку збутової діяльності зерно торговельних підприємств. З'ясовано проблемні аспекти обліку розрахунків з постачальниками та витрат збутової діяльності та надано рекомендації з їх оптимізації.

витрати, оптова торгівля зерном, збутова діяльність, система обліку та контролю

Постановка проблеми. Занепад сільського господарства не тільки стримує розвиток інших секторів аграрно – продовольчої системи України, але й залишається однією зі сфер найбільшого розміщення і вкладання обмежених господарських ресурсів. Від розвитку агропромислового виробництва залежить продовольча безпека держави, а рівень і якість забезпечення населення продуктами харчування безпосередньо впливають на рівень та якість життя суспільства.

Причинами виникнення ускладнень на ринку зерна, зокрема скорочення рівня рентабельності зерновиробництва, зменшення обсягів виробництва та урожайності, а також прояву інших негативних явищ є відсутність дієвих економічних стимулів для виробників зерна та системного підходу до розв'язання питань управління зерновим комплексом, складовою якого є зерноторгівля. Бухгалтерських облік є однією з найважливіших функцій управління.

Зерноторгівля охоплює інтереси виробників, посередників та держави, тому вивчення особливостей обліку оптової торгівлі зерновими на сьогодні є досить важливим, так як саме облік витрат збутової діяльності є основним джерелом інформації для прийняття управлінських рішень та успішного господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обліку та контролю витрат присвячені праці таких науковців, як Валуев Б.І., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Лінник В.Г., Нападовська Л.В., Сопко В.В., Соколов Я.В., Чумаченко М.Г. та інші. Проте подальшого дослідження потребують проблеми обліку витрат збутової діяльності у зерноторгівлі.

© А.П. Бегун, О.В. Латій. 2010

Мета та цілі статті. Для забезпечення успішного вирішення стратегічних планів підприємства, що постають в процесі фінансово-господарської діяльності, надзвичайно важливо дослідити та проаналізувати доцільність понесених витрат в цілому та за кожною статтею, зокрема витрат на збут. За мету при написання публікації поставлено з'ясування проблемних аспектів обліку витрат збутової діяльності у хлібозаготівлі та визначення напрямів їх подолання.

Основна частина. Україна завжди вважалась аграрною країною з розвиненими традиціями зерновиробництва. За останні роки Україна міцно закріпилась серед числа найбільших виробників зерна в басейні Середземного моря і увійшла до п'ятірки світових експортерів зерна. Адже вигідне розташування України в центрі Європи, наявність розвиненої транспортної мережі та експортної інфраструктури підвищує можливості експорту продукції. Саме підвищений експортний попит на зернові спонукав українських аграріїв до збільшення виробництва, перш за все, шляхом розширення посівних площ при використанні застарілих технологій і без оновлення матеріально-технічної бази. Але останніми роками спостерігається деяке зменшення „зернового буму” і переорієнтація селян на виробництво інших сільськогосподарських культур, таких як ріпак, соя тощо.

Найбільшими експортерами українського зерна є міжнародні компанії, частка яких в структурі експорту становить близько 80%. Переважна частина агропромислових виробників та трейдерів діють за посередництвом мережі дочірніх компаній.

В умовах посилення фінансово – економічної кризи ці диспропорції формування доданої вартості ще більш посилюються. Сільськогосподарські товаровиробники потерпають від сезонної недостачі оборотних коштів та відсутності кредитних ресурсів. Шляхом виходу може бути укладання взаємовигідних умов між виробниками зерна та зернотрейдерами. Такими угодами може бути продаж на умовах товарного кредиту якісного насіння, паливно-мастильних матеріалів зернотрейдерами сільськогосподарських товаровиробникам, а також укладання зустрічних угод під врожай з подальшим закриттям рахунків. У цьому зв'язку дуже важливим є встановлення у межах облікової політики за розрахунками з постачальниками рівня аналітики. Взагалі у регламентах досліджуваних підприємств не зазначено такий елемент облікової політики як варіант аналітичного обліку розрахунків (за контрагентом або за договорами). Зазначеним елементом облікової політики нехтують, можливо в силу того, що більшість представників облікових служб навіть не здогадуються про різні податкові наслідки залежно від обраного варіанту ведення аналітичного обліку за розрахунками. Знову ж таки, якщо у Наказах цього не зазначено, то на практиці однаково ж використовується один з варіантів. Мотивація – це лише зручність та простота. На досліджуваних підприємствах представники облікових служб аналітичний облік розрахунків ведуть у розрізі контрагентів. Це є ще одним доказом формального розроблення облікової політики службою бухгалтерського обліку, відсутності мотивації, низького рівня культури бізнесу. Крім того, дуже важливим з точки зору збалансованості інтересів сільськогосподарських товаровиробників та зернотрейдера є визначення контрактів під врожай як форвардних або ф'ючерсних. Форвардний контракт передбачає встановлення ціни майбутнього постачання на момент укладання угоди, а ф'ючерсний – залишає цю позицію відкритою та має передбачити умови формування ціни. Є особливості щодо укладання угод з товарного кредиту та відображення їх в системі бухгалтерського обліку.

Щоб відстрочити момент оплати, товаровиробники можуть використовувати товарний кредит — товари, що їх передають у власність на погоджених умовах.

Підприємства з переробки сільськогосподарської продукції, на сьогоднішній

день, є найбільшими покупцями та споживачами на внутрішньому ринку зерна. Абсолютна більшість переробних підприємств та підприємств харчової промисловості є приватними та ефективно працюючими компаніями. За останні роки в переробній та харчовій промисловості відбулось стрімке зростання продуктивності, і сьогодні вітчизняні підприємства володіють значною частиною українського ринку продовольства. За обсягами реалізованої за останні роки продукції, харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів поступались лише металургії і енергетиці. Серед основних галузей переробної і харчової промисловості та інших значних вітчизняних споживачів зерна слід відмітити такі галузі: борошномельна і хлібопекарська; пивоваріння та виробництво спирту; тваринництво та птахівництво.

Продаж зерна суб'єктами ринку сільськогосподарської продукції в Україні в основному відбувається на умовах оптової торгівлі.

Ефективність та прогнозованість державного регулювання ринку зерна є об'єктивною передумовою зростання зернового сектору України. Недостатня системність та неузгодженість законодавства України, а також його вибіркоче виконання, має суттєві негативні впливи на стан зерновиробництва та ефективність маркетингу зерна, що призводить до втрат для учасників зернового ринку та економіки в цілому.

Відсутність системного підходу до регулювання зернового ринку може призвести до подальшого зменшення показників урожайності та обсягів виробництва зерна в Україні, скорочення доходів сільськогосподарських виробників, що зокрема загрожуватиме продовольчій безпеці країни. Крім того, втрати понесуть учасники ринку, що пов'язані із постачанням товарів для зерновиробництва та маркетингом зерна, зокрема елеваторна промисловість, транспортна інфраструктура тощо.

Значні можливості для розвитку аграрного сектору, перетворення його у високоефективний, експортоспроможний сектор економіки, здатний забезпечити продовольчу безпеку має і Миколаївщина. Природно – кліматичні умови та родючі землі області сприяють подальшому розвитку аграрного сектору, дозволяють отримувати високі врожаї всіх сільськогосподарських культур в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

При написанні публікації досліджено підприємства, що є типовими представниками оптових торговців зерновими. Власних складських потужностей переважна більшість досліджуваних підприємств не мають. Відповідно придбане зерно певний час перебуває на складах постачальника або зберігається на елеваторі.

У результаті проведеного дослідження методики обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками було з'ясовано, що на підприємствах не ведуть аналітичний облік витрат на збереження придбаного зерна. Це в свою чергу ускладнює здійснення внутрішнього контролю за такими операціями та якісного управління кредиторською заборгованістю. Тому вважаємо доцільним введення до робочих планів рахунків підприємств зерноторгівців таких субрахунків: 631.1 – для обліку розрахунків з постачальниками зернових та 631.2 – для обліку розрахунків за послуги із збереження зерна.

З'ясовано, що переважна більшість зерноторгівців є суб'єктами зовнішньо – економічної діяльності. В обліку використовуються рахунки 361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями” та 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”. Важливим моментом при укладанні договору з іноземним покупцем є базис поставки, тобто умови транспортування та оплати зерна. Досліджувані підприємства регіону не є великими експортерами, тому, в основному, укладають угоди на таких умовах поставки, як DAF та CPT, які передбачені Міжнародними правилами ІНКОТЕРМС.

Так, як зерно зберігається на елеваторі, то саме там і формуються партії товару, які відвантажуються покупцям. Партії формуються за такими видами продукції як ячмінь, пшениця, соняшник, ріпак, кукурудза, сорго, льон. Партії пшениці формуються за класами, а саме пшениця II, III, IV, V класу, фураж, нестандартна неklasна та пшениця без хлібопекарських якостей. Партії ріпаку формуються за розподілом його на продовольчий і технічний. Крім того формування партій здійснюється за кількістю. Якщо вивезення здійснюється залізничним транспортом, то партія складає не менше 60 тонн (вагонна партія), якщо зерно вивозиться автотранспортом, то парія складає не менше 20 тонн.

Витрати, пов'язані з оплатою послуг елеватора на досліджуваних підприємствах відносять на рахунок 93 "Витрати на збут", так як вони здійснюються для підготовки зерна до реалізації.

Особливістю діяльності досліджуваних підприємств є сезонний характер. Найбільша активність припадає на період з липня по грудень. Протягом цього часу підприємства мають найбільші обороти. Протягом наступних місяців обсяги продажу зменшуються.

На підставі дослідження методики ведення обліку збутової діяльності підприємств зерноторгівців з метою приведення у відповідність облікової практики вимогам П(С)БО 1 вважаємо, що всі витрати, пов'язані з очищенням та зберіганням зерна на елеваторі (які відносяться на рахунок 93) необхідно накопичувати на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів", так відображення цих витрат здійснюється в одному звітному періоді, а реалізація товару, як правило, у наступному. Використання рахунку 39 "Витрати на збут" дозволить узагальнювати інформацію щодо здійснених витрат у звітному періоді, які підлягають віднесенню на витрати в майбутніх звітних періодах. Крім того, всі господарські операції на досліджуваних підприємствах мають монохарактер, тому підприємствам є можливим рекомендувати ведення обліку з використанням 8 класу Плану рахунків та застосуванням рахунків 339 "Витрати майбутніх періодів" та 93 "Витрати на збут".

При формуванні облікової політики є необхідним враховувати організаційні та галузеві особливості діяльності. Так, для зерно торгових підприємств з метою посилення контрольної функції обліку є необхідним розмежування обліку розрахунків з постачальниками за зерно та послуги з його збереження. Також для забезпечення реалізації базового принципу обліку (відповідності) є доцільним застосування рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів" накопичення витрат пов'язаних із збереженням зерна при підготовці експортної партії.

Список літератури

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999г. №896-ХІV
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", затверджений Наказом МФУ №318 від 31.12.1999
3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій., затверджений Наказом МФУ №291 від 30.11.1999р.
4. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник / за ред. Проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІПІ, 2000. – 608 с.
5. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болуох, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток; За ред. акад., НАНУ, адр. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
6. Лінник В.Г. Калькуляція собівартості продукції сільськогосподарських підприємств, навч. посібник - К.: НМК. 1991. –220 с.
7. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
8. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2006 – 526 с.

9. Біла Л.М. Документальне оформлення операцій по збиранню і заготівлі зерна на сільськогосподарських підприємствах // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 7. – С. 32-44.

А.Бегун, О.Латий

Информационное обеспечение управления затратами сбытовой деятельности хлебозаготовительных предприятий

В статье рассматриваются проблемы учета сбытовой деятельности зерноторговых предприятий. Определены проблемные аспекты учета расчетов с поставщиками и затрат сбытовой деятельности, даны рекомендации по их оптимизации.

A.Begun, O.Latiy

Dataware of management expenses sales to activity grainsale enterprise

In article are considered problems of the account sales grainsale enterprise. The problem-solving aspects of the account calculation are determined with supplier and expenseses sales, are given recommendations upon their optimization.

Одержано 12.11.10

УДК 657

Р. Велігурська, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Наукові передумови формування механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств

В статі розглянуті наукові передумови формування механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств.

державна підтримка, сільськогосподарські підприємства, системний характер, непряма підтримка, фіксований сільськогосподарський податок, спрощена системи оподаткування, альтернативні системи оподаткування

Необхідність державної підтримки аграрного сектора зумовлена особливостями його функціонування та роллю у забезпеченні продовольчої безпеки України. Сучасна ситуація характеризується негативним впливом цінової, податкової і фінансово-кредитної політики держави на виробничий і ринковий потенціалу. Досвід державної підтримки сільського господарства в роки незалежності України свідчить про те, що вона була і поки що залишається спрямованою на розв'язання поточних завдань, а не на перспективний розвиток сільського господарства, підвищення його ефективності. Тому важливого значення набуває розробка механізмів і заходів державної підтримки сільськогосподарських підприємств, які б забезпечили конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також розвиток сільських територій.

Сучасна економічна наука має достатній досвід щодо необхідності державної підтримки розвитку сільського господарства, основні положення теорій державного регулювання, доцільності його здійснення в аграрному секторі за ринкових умов, формування механізмів державної підтримки аграрного сектора, їх адаптації до умов

9. Біла Л.М. Документальне оформлення операцій по збиранню і заготівлі зерна на сільськогосподарських підприємствах // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 7. – С. 32-44.

А.Бегун, О.Латий

Информационное обеспечение управления затратами сбытовой деятельности хлебозаготовительных предприятий

В статье рассматриваются проблемы учета сбытовой деятельности зерноторговых предприятий. Определены проблемные аспекты учета расчетов с поставщиками и затрат сбытовой деятельности, даны рекомендации по их оптимизации.

A.Begun, O.Latiy

Dataware of management expenses sales to activity grainsale enterprise

In article are considered problems of the account sales grainsale enterprise. The problem-solving aspects of the account calculation are determined with supplier and expenseses sales, are given recommendations upon their optimization.

Одержано 12.11.10

УДК 657

Р. Велігурська, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Наукові передумови формування механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств

В статі розглянуті наукові передумови формування механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств.

державна підтримка, сільськогосподарські підприємства, системний характер, непряма підтримка, фіксований сільськогосподарський податок, спрощена системи оподаткування, альтернативні системи оподаткування

Необхідність державної підтримки аграрного сектора зумовлена особливостями його функціонування та роллю у забезпеченні продовольчої безпеки України. Сучасна ситуація характеризується негативним впливом цінової, податкової і фінансово-кредитної політики держави на виробничий і ринковий потенціалу. Досвід державної підтримки сільського господарства в роки незалежності України свідчить про те, що вона була і поки що залишається спрямованою на розв'язання поточних завдань, а не на перспективний розвиток сільського господарства, підвищення його ефективності. Тому важливого значення набуває розробка механізмів і заходів державної підтримки сільськогосподарських підприємств, які б забезпечили конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також розвиток сільських територій.

Сучасна економічна наука має достатній досвід щодо необхідності державної підтримки розвитку сільського господарства, основні положення теорій державного регулювання, доцільності його здійснення в аграрному секторі за ринкових умов, формування механізмів державної підтримки аграрного сектора, їх адаптації до умов

СОТ висвітлені в наукових працях В. Г. Андрійчука, М. П. Вітковського, П. І. Гайдуцького, Ю. Е. Губені, М. Я. Дем'яненка С. І. Дем'яненка, С. М. Кваші, І. Г. Кириленка, І. В. Кобути, М. Х. Корецького, О. В. Крисального, І. І. Лукінова, І. Р. Михасюка, О. М. Могильного, П. Т. Саблука, О. В. Скидана, Г. В. Черевка, В. В. Юрчишина та інших. Проте низка теоретичних, методологічних і методичних проблем залишається малодослідженою і потребує подальшого й поглибленого вивчення, особливо стосовно методології і методики обґрунтування пріоритетних напрямів державної підтримки сільського господарства.

Ринкова система має певні недоліки, що зумовлює необхідність втручання держави. Формування ринку є системою взаємопов'язаних інститутів, що забезпечують його безперерйне функціонування, де державне регулювання створювати відповідні інституційні рамки і забезпечувати рівні конкурентні умови. При цьому посилення регулюючих функцій держави в Україні в поєднанні з інструментами ринкового саморегулювання надають трансформаційним перетворенням комплексний системний характер (сталий економічний розвиток). Ефективна державна підтримка не усуває підприємницької ініціативи, а сприяє деяким напрямам приватної інвестиційної активності й економічного зростання.

Державна підтримка розвитку сільськогосподарських підприємств є складовою частиною загальної соціально-економічної політики держави і повинна спрямовуватися на підтримання доходів сільських товаровиробників та забезпечення рівноважного розвитку сільського господарства і сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки країни та її регіонів.

Загальноприйнято поділяти методи державної підтримки сільськогосподарських підприємств на безпосередні та опосередковані: безпосередні спрямовується безпосередньо на сільських товаровиробників, а опосередковані – на їх економічних партнерів.

Серед методів безпосередньої державної підтримки слід виділити бюджетні асигнування через цільові програми, спрямовані насамперед на розвиток тваринництва завдяки фінансуванню селекційно-племінної роботи, збільшення поголів'я тварин. Один з найсуттєвіших джерел фінансування розвитку тваринництва в сільськогосподарських підприємствах є механізм повернення податку на додану вартість за продукцію, реалізовану переробним підприємствам.

Використовуючи методи непрямой підтримки, держава стимулює суб'єктів господарювання до зміни економічної поведінки в умовах ринкової економіки з метою забезпечення її взаємоузгодженості з суспільними інтересами. За обсягом виділених фінансових ресурсів непрямая державна підтримка сільськогосподарських підприємств значно переважає пряму підтримку.

Крім економічних методів держава широко використовує адміністративні методи регулювання економічної поведінки суб'єктів агропродовольчого ринку. Прикладом може слугувати мінімально допустимий рівень цін на продукцію тваринництва, що реалізується підприємствам переробної промисловості, спрямований на підтримання паритету економічних інтересів сільськогосподарських і переробних підприємств.

Останні роки основними напрямками використання видатків Державного бюджету були: підтримка галузі тваринництва шляхом надання дотацій сільськогосподарським товаровиробникам на одиницю виробленої продукції тваринництва, фінансування лового комплексу, протиепізоотичних заходів; підтримка галузі рослинництва шляхом надання дотацій на гектар посівів озимих та ярих культур, фінансова підтримка садівництва, виноградарства та ягідництва; хмелярства, фінансування створення і забезпечення запасу сортового та гібридного насіння;

селекції в рослинництві; докорінного поліпшення земель підприємств агропромислового комплексу; агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення; заходів боротьби із шкідниками та хворобами рослин; фінансова підтримка агропромислових підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах; кредитна підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткотермінових та середньотермінових кредитів.

Важливим чинником державної підтримки сільськогосподарських підприємств є пільговий режим оподаткування податком на додану вартість, як державної дотації сільськогосподарським товаровиробникам на підтримку виробництва тваринницької продукції, продукції птахівництва та придбання матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення. З метою спрощення оподаткування та зниження податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників запроваджено фіксований сільськогосподарський податок тощо.

Сільськогосподарські підприємства мають право на вибір альтернативного варіанту оподаткування: оприбуткування прибутку на загальних засадах або сплата фіксованого сільськогосподарського податку. Підприємства малого бізнесу аграрної сфери також мають право на вибір варіанту оподаткування відповідно до спрощеної системи оподаткування в малому бізнесі. У процесі трансформаційних змін, що відбуваються у сільському господарстві, особливої актуальності набувають альтернативні системи оподаткування, спрямовані на спрощення податкового механізму з метою стимулювання державної підтримки аграрних підприємств та одночасним врахуванням інтересів бюджету. Певну роль у цьому завданні мають відігравати спеціальна, зі сплатою фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), та спрощена системи оподаткування, обліку та звітності зі справлянням єдиного податку (ЄП). Звісно, дотриматись усіх цих вимог не завжди вдається. Адже, як показує практика розрахунків сільгоспвиробників із бюджетом, з часу запровадження зазначених платежів держава неодноразово змінювала "правила гри". У підсумку це й стало однією із проблем реалізації стимулюючої ролі альтернативних систем для суб'єктів малого підприємництва, які здійснюють свою діяльність у сільському господарстві.

На сучасному етапі розвитку системи оподаткування у сільському господарстві особлива увага зосереджена на спрощенні розрахунків з бюджетами та державними цільовими фондами. Важливу роль у цьому процесі мали б відігравати ФСП та ЄП. Однак, як показує вітчизняна практика їх функціонування вони піддаються частим ревізіям та змінам. Майже аналогічна ситуація склалась зі спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності для юридичних осіб.

Отже, основним завданням у розширенні ролі альтернативних систем оподаткування у сільському господарстві й надалі залишається їх правове регулювання. Причому, не меншого удосконалення потребує й сама методологія побудови альтернативних систем оподаткування у сільському господарстві. Йдеться про дві окремі підсистеми, які відображатимуть властиву їм сукупність податків та зборів (обов'язкових платежів).

Очевидно, що даний підхід не заперечує такого виокремлення альтернативних підсистем і у національній системі оподаткування. Адже це не змінює саму систему оподаткування, в якій й надалі основними елементами залишатимуться законодавчо затверджені та чинні нині податки і збори, передбачені для платників, що не досягли встановлених критеріїв з метою їх віднесення до зазначених підсистем.

У науковій літературі дослідники дуже часто її називають загальною або звичайною системою оподаткування. Така назва походить від тієї загальної кількості податків, які характерні для всієї системи оподаткування держави.

Разом із цим, для впорядкування термінології та надання відповідності податковим категоріям поряд із названою вище необхідно зазначити іншу підсистему, виділивши її під окремою назвою “Альтернативні системи оподаткування”. Під альтернативною системою оподаткування необхідно розуміти сукупність окремих податків і зборів, сформованих на законодавчій основі як альтернатива встановленим у загальній системі оподаткування, які можуть бути обраними для розрахунків із державою певними категоріями платників за відповідності критеріям передбаченим у Податковому кодексі України.

Звісно, що у цій підсистемі потрібно зазначити дві альтернативні групи платежів, які можуть обиратись сільгоспвиробниками для розрахунків з державою. Першу з них складатимуть ті, що передбачені для спеціальної системи оподаткування (спеціальний режим у даний час), об'єднуючим податком в якій є ФСП. Його фермерські господарства, як сільгоспвиробники сплачуватимуть разом з іншими податковими зборами, визначеними законодавством.

Іншу групу платежів пропонується сформувані із тих, які у даний період часу сплачуються за спрощеної системи оподаткування. Одним із основних тут має бути єдиний податок, який введено замість значної кількості традиційних загальнодержавних та місцевих податків і зборів.

До тепер у науковій літературі відсутнє однозначне визначення дефініції «спрощена система оподаткування».

На нашу думку, під спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності необхідно розуміти законодавчо встановлену сукупність окремих податків і зборів, які сплачуються за вибором суб'єкта малого підприємництва поряд із єдиним податком на умовах, передбачених Податковим кодексом, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Вважаємо, що наведене визначення дає більш повну уяву про сутність самої спрощеної системи оподаткування, а також відповідає вимогам, які ставляться теоретиками систем до її побудови.

Не менше проблем викликає спрощена система оподаткування, обліку та звітності за її застосування у сільському господарстві. Альтернативній системі оподаткування надають перевагу більшість сільськогосподарських підприємств. Спеціальна система оподаткування зі сплатою ФСП є більш привабливою для податкоплатників. У першу чергу це стосується практичних аспектів, зокрема значного зменшення загального обсягу коштів, що перераховувались до бюджетів та державних цільових фондів перед його запровадженням. Адже деякі сільськогосподарські підприємства у порівнянні із попередніми роками до його запровадження зуміли зменшити податкові зобов'язання, навіть у декілька десятків разів.

У разі переходу платників на його сплату, в окремих господарствах, він перевищував би ФСП у десятки разів як за умови застосування податкових ставок відповідно як 10 так і 6 %.

Отже, для окремих сільгоспвиробників, спрощена система оподаткування, обліку та звітності також може бути обраною у перспективі для розрахунків з державою. Для цього є певні підстави, оскільки, по-перше, за її обрання сума усіх нарахованих податків є більшою, але не значно, і, по-друге, за таких умов виникає можливість розраховуватись із бюджетом після одержання виручки від реалізації продукції.

Останнє особливо важливо, так як в умовах чинного законодавства, яким регулюється спрощена система оподаткування, обліку та звітності, саме вона є

об'єктом оподаткування та джерелом сплати податку. Тут доцільно зауважити й те, що саме цього якраз і не вистачає у фіксованому сільськогосподарському податку, який, господарства сплачують щомісячно, до одержання виручки.

Тому, внутрішньою альтернативою в альтернативній системі є спрощена система оподаткування, обліку та звітності, за якої сільгоспвиробники у перший рік своєї діяльності зможуть самостійно регулювати розрахунки з державою та матимуть певну перевагу порівняно зі сплатою фіксованого сільськогосподарського податку. Адже, останній має сплачуватись навіть за відсутності господарської діяльності, але за умови наявності сільськогосподарських угідь та їхньої грошової оцінки. Причому, не завжди суб'єкти господарювання зможуть дотриматись критеріїв, передбачених для платників ФСП. І тоді вони повинні зробити вибір: переходити на загальну або спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, що також має важливе значення в умовах альтернативних систем.

По суті, для сільськогосподарських підприємств це має принципове значення, оскільки в умовах ФСП вони зобов'язані сплачувати його ще й щомісячно незалежно від періоду одержання виручки. Хоча, за даними науковців, з позиції величини податкових платежів для фермерських господарств, які вже функціонують, більш привабливим й надалі залишається саме фіксований сільськогосподарський податок.

Таким чином, у системі оподаткування у сільському господарстві мають функціонувати й альтернативні системи, зокрема зі сплатою фіксованого сільськогосподарського та єдиного податку, причому, їх необхідність очевидна. Адже вони розраховані на різні групи суб'єктів, які здійснюють свою діяльність у сільському господарстві. Окремі з них, через відсутність відповідних фахівців з бухгалтерського й податкового обліку, складність податкового законодавства, й надалі матимуть можливість обирати для розрахунків із державою найбільш зрозумілу для них, яка, одночасно, не стримувала б розвиток їхнього виробництва та відповідає іншим важливим критеріям, необхідних для системи оподаткування взагалі.

Список літератури

1. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22.05.1997 року № 283/97 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=334/94-%C2%D0>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 року № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0397-99>
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 "Податок на прибуток": затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 року № 353 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0047-01>
4. Інструкція щодо застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 року №291 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>
5. Біла О. Звіт про фінансові результати / Біла О. // Все про бухгалтерський облік. – 2010. - № 13 (1650). - С.16-22.
6. Єрмакова Н. Примітки до фінансової звітності, розділ XII «Податок на прибуток». / Єрмакова Н. // Все про бухгалтерський облік. – 2010. - № 13 (1650). - С.52-53.
7. Звітність сільськогосподарських підприємств: Навчальний посібник / За ред. Лузана Ю.Я., Жука В.М., Гаврилова В.М. – К: Юр-Агро-Веста, 2009. – 224 с. (с. 109 – 110).
8. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник / [М.Ф.Огійчук, В.Я.Плаксієнко, М.І.Беленкова та ін.] За ред. проф. М.Ф.Огійчука. - [5-е вид., перероб. і допов.]. – К: Аверта, 2009. – 1056 с. (с.735 – 741).

Р.Велигурская

Научные предпосылки формирования механизма государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий

В статье рассмотрены научные предпосылки формирования механизма государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий

R.Veligurckaya

Scientific premises of the shaping the mechanism of state support agricultural enterprise

In article are considered scientific premises of the shaping the mechanism of state support agricultural enterprise

Одержано 05.11.10

УДК 657.451

М.О. Виноградова, доц., канд. екон. наук

Полтавський університет економіки і торгівлі

Внутрішній аудит в Україні: проблеми та перспективи розвитку

У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку внутрішнього аудиту в Україні, детально розкрито запровадження в Україні професії „внутрішній аудитор”, охарактеризована діяльність громадських організацій з внутрішнього аудиту, розкрито існуючі проблеми запровадження стандартизації внутрішнього аудиту, використання відповідних прийомів і методів, взаємовідносини внутрішнього та зовнішнього аудиторів.

контрольні заходи, аудит, зовнішній аудит, внутрішній аудит, стандартизація, прийоми і методи аудиту, аудитори

Вступ. Реалізація повноважень власником (керівником) підприємства та набуття ним досвіду господарювання вимагає виконання цілеспрямованих контрольних заходів на підприємстві. До них відносяться заходи, що виконують функціональні структурні підрозділи з контролю – управління, бюро, відділ, служба тощо.

У сучасних умовах господарювання такий спеціальний підрозділ має назву служби внутрішнього аудиту.

Згідно з Глосарієм термінів Міжнародних стандартів аудиту внутрішній аудит – це діяльність з оцінювання, яка організована в межах суб’єкта господарювання як відділ цього суб’єкта господарювання. Його функції охоплюють, серед іншого, перевірку, оцінювання та моніторинг адекватності й ефективності внутрішнього контролю [1].

Постановка проблеми. Однак, на сьогодні в нашій державі лише невелика кількість підприємств розуміє необхідність та користь запровадження у себе внутрішнього аудиту.

Причини цього явища, на думку автора, полягають у наступному:

© М.О. Виноградова. 2010

Р.Велигурская

Научные предпосылки формирования механизма государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий

В статье рассмотрены научные предпосылки формирования механизма государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий

R.Veligurckaya

Scientific premises of the shaping the mechanism of state support agricultural enterprise

In article are considered scientific premises of the shaping the mechanism of state support agricultural enterprise

Одержано 05.11.10

УДК 657.451

М.О. Виноградова, доц., канд. екон. наук

Полтавський університет економіки і торгівлі

Внутрішній аудит в Україні: проблеми та перспективи розвитку

У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку внутрішнього аудиту в Україні, детально розкрито запровадження в Україні професії „внутрішній аудитор”, охарактеризована діяльність громадських організацій з внутрішнього аудиту, розкрито існуючі проблеми запровадження стандартизації внутрішнього аудиту, використання відповідних прийомів і методів, взаємовідносини внутрішнього та зовнішнього аудиторів.

контрольні заходи, аудит, зовнішній аудит, внутрішній аудит, стандартизація, прийоми і методи аудиту, аудитори

Вступ. Реалізація повноважень власником (керівником) підприємства та набуття ним досвіду господарювання вимагає виконання цілеспрямованих контрольних заходів на підприємстві. До них відносяться заходи, що виконують функціональні структурні підрозділи з контролю – управління, бюро, відділ, служба тощо.

У сучасних умовах господарювання такий спеціальний підрозділ має назву служби внутрішнього аудиту.

Згідно з Глосарієм термінів Міжнародних стандартів аудиту внутрішній аудит – це діяльність з оцінювання, яка організована в межах суб’єкта господарювання як відділ цього суб’єкта господарювання. Його функції охоплюють, серед іншого, перевірку, оцінювання та моніторинг адекватності й ефективності внутрішнього контролю [1].

Постановка проблеми. Однак, на сьогодні в нашій державі лише невелика кількість підприємств розуміє необхідність та користь запровадження у себе внутрішнього аудиту.

Причини цього явища, на думку автора, полягають у наступному:

© М.О. Виноградова. 2010

- незначний строк діяльності внутрішнього аудиту зумовлює невелику, на даний момент, кількість кваліфікованих аудиторів, здатних виконувати завдання внутрішнього аудиту;
- до підприємств не застосовуються фінансові санкції за відсутність внутрішнього аудиту;
- утримання в штаті фахівців-внутрішніх аудиторів з високою оплатою праці збільшує витрати підприємства тощо.

Результати. За більш ніж сто років розвитку характер внутрішнього аудиту суттєво змінювався. Він виник у країнах заходу на початку XX сторіччя та отримав сильний імпульс розвитку після Другої Світової війни у відповідь на зростання обсягів операцій та децентралізацію компаній.

У ході банкрутства великих корпорацій на початку XX сторіччя визначилась певна недовіра до контролюючих органів, як зовнішніх так і внутрішніх, знизилась довіра до аудиторської справи в цілому. Бездоганність особистості аудитора як представника та захисника закону стало викликати сумніви.

Реакцією на ці події було прийняття нових законів та директив у галузі корпоративного управління, які посилюють регламентацію нагляду над підприємством та їх ділові стосунки із зовнішнім аудитором. Необхідно відмітити також створення в економічно розвинутих країнах відповідної галузі права, зростання уваги до аудитора, підвищення регламентації щодо звітності корпорацій.

У 1941 році в США групою фахівців, пов'язаних із аудитом, був заснований Інститут внутрішніх аудиторів (The Institute of Internal Auditors, Inc. ІА) [4].

На сьогодні Інститут є міжнародною професійною асоціацією, яка об'єднує понад 110000 членів з більш ніж 150 країн світу.

Події на світових ринках та усередині держави вплинули і на впровадження та розвиток аудиторської діяльності в Україні. Необхідно нагадати, що аудит як діяльність запроваджується в нашій країні після роздержавлення власності та виникнення умов для ринкової економіки. У 1993 році аудиторська діяльність закріплюється законодавчо, створюються Аудиторська палата та Спілка аудиторів України, поступово набувають відповідні знання та кваліфікацію професійні виконавці даної сфери – аудитори.

Питання виникнення та регламентації зовнішнього аудиту в економічній літературі висвітлено достатньо широко. Відповідні ж моменти внутрішнього аудиту розкриває невелика кількість авторів, з яких найбільш повно - В.П.Пантелеєв та М.Д.Корінько [5].

Паралельно із виникненням діяльності, у нашій державі постає необхідність у запровадженні професії внутрішнього аудитора шляхом створення відповідної організації, яка б об'єднала чинних внутрішніх аудиторів під своїм керівництвом.

У зв'язку із цим у жовтні 2000 року в Україні створено Інститут внутрішніх аудиторів України (ІВАУ). або (сучасна назва) Всеукраїнський Інститут внутрішніх аудиторів (ВІВА).

Перед ним була поставлена низка завдань, основними з яких були [2]:

- визначити наукове обґрунтування внутрішнього аудиту як соціального явища;
- законодавчо закріпити статус професії внутрішнього аудитора на ринку трудових ресурсів України.

Всеукраїнський Інститут внутрішніх аудиторів (ВІВА) мав намір здійснювати переговори з провідними фірмами на території України, які проводять тренінги в сфері підвищення кваліфікації внутрішніх аудиторів та бухгалтерів шляхом участі в тренінгах для подальшого одержання сертифікатів по чотирьом кваліфікаціям, однією з

яких була кваліфікація «Дипломований внутрішній аудитор» (Certified Internal Auditor, CIA).

Однак, на сьогоднішній день можна констатувати, що із поставленими завданнями ВІВА не справився. Професія «внутрішній аудитор» не набула широкого законодавчо закріпленого статусу на ринку національних трудових ресурсів. Внутрішній аудит так і не став соціальним явищем на теренах України, у більшості керівників та власників підприємств і подалі виникають питання щодо доцільності створення, навіть, не окремого відділу внутрішнього аудиту, а включення до штатного розкладу тільки однієї відповідної посади.

Нажаль, сайт Всеукраїнського Інституту внутрішніх аудиторів [2] не оновлювався із 2005-2006 років. Усі спроби зв'язатися зараз із даною організацією по вказаних телефонах успіху не мали. Це тим більше прикро, що сайти однойменних Інститутів інших країн СНД, наприклад, Росії та Казахстану, привертають увагу та зацікавлюють користувачів тими численними подіями та заходами, які відбуваються за означеним видом діяльності та піднімають престиж професії «внутрішній аудитор» на відповідну їй висоту.

Тому дуже вчасним було виникнення у травні 2006 року з ініціативи громадян України Всеукраїнської громадської організації «Гільдія Професійних Внутрішніх Аудиторів України» (ГПВАУ).

Метою даного об'єднання було створення умов для запровадження у вітчизняному управлінні, особливо корпоративному, професійного внутрішнього аудиту у відповідності із сучасними вимогами та стандартами якості аудиторських послуг [3]. Гільдія направляла свою діяльність на проведення семінарів, практикумів, тренінгів із внутрішнього аудиту та контролю, на сайті було розміщено багато цікавих та корисних статей, публікацій та презентацій, які відображали інформацію як теоретичного, так і практичного застосування.

Однак, впродовж поточного 2010 року жодної нової публікації на сайті не з'явилося, вказані телефони не відповідають, щодо подальшого розвитку подій виникають припущення, які не є оптимістичними.

Нажаль, на сьогоднішній день у масштабах країни інформація щодо кількості внутрішніх аудиторів відсутня. У порівнянні до зовнішніх сертифікованих аудиторів, яких зараз, за даними АПУ і САУ біля 3 тисяч осіб.

В Україні професія «внутрішній аудитор» і сам «внутрішній аудит» як складова частина управління законодавчо розглядаються у нормативних документах тільки двох структур:

- у органах Державного казначейства України;
- у комерційних банках.

Особливістю банківської діяльності є те, що згідно вимог Національного Банку України кожна банківська установа повинна мати власну службу внутрішнього аудиту. За даними щотижневика Контракти [6] банківський сектор займає друге місце серед десяти галузей, «де платять більше», а середня заробітна плата внутрішнього аудитора банку складає 5500 грн. Це вдвічі більше від середньої заробітної плати штатних працівників в Україні у 2176 гривень, інформацію по якій надає урядовий портал www.kmi.gov.ua за січень-вересень 2010 року.

Наступне проблемне питання пов'язане із стандартизацією внутрішнього аудиту. Так, наукове обґрунтування та професійна діяльність внутрішнього аудиту передбачає розробку положень етики та стандартів. Розробкою стандартів на міжнародному рівні займається Інститут внутрішніх аудиторів – ІВА (The Institute of Internal Auditors, Inc. - ІА).

У 1978 році ІВА видані та прийняті до застосування Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту – СППВА (Standards for Professional Practice of Internal Auditing - SPPIA) [4].

СППВА придатні для використання всіма суб'єктами господарювання, мають характер рекомендацій, змінюються і доповнюються у зв'язку із змінами в економічному середовищі підприємств, тобто – під впливом факторів як мікроекономічного, так і макроекономічного характеру.

Метою СППВА є встановлення основних принципів практики внутрішнього аудиту, визначення концептуальної бази, що є основою широкого спектра послуг в галузі внутрішнього аудиту та сприяння вдосконаленню систем і процедур усередині організації.

СППВА складаються з трьох розділів [4]:

- Стандарти якісних характеристик (Attribute Standards);
- Стандарти діяльності (Performance Standards);
- Стандарти практичного застосування (Implementation Standards).

На теперішній час СППВА існують тільки у англomовному варіанті та у скороченому перекладі на російську мову. Автором статті разом зі студентами III курсу ВНЗУ ПУЕТ напряму підготовки «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», які вивчають дисципліну «Аудит» англійською мовою, було здійснено переклад СППВА на українську мову, витяг з якого надано нижче.

Стандарти якісних характеристик стосуються характеристики організацій та осіб, що виконують внутрішній аудит та включають три групи стандартів (тут вони надаються без назв конкретних стандартів та пояснень до кожного з них):

1000 – Мета, повноваження та обов'язки;

1200 – Компетентність та професійне відношення до роботи;

1300 – Програма гарантії та підвищення якості внутрішнього аудиту.

Стандарти діяльності розкривають природу внутрішнього аудиту та надають якісні критерії, за якими можна вимірювати ефективність наданих послуг. Вони мають сім груп (із подальшим виділенням окремих стандартів, що тут не наводяться):

2000 – Управління внутрішнім аудитом;

2100 – Сутність роботи внутрішнього аудитора;

2200 – Планування аудиторського завдання;

2300 – Виконання аудиторського завдання;

2400 – Подання звітності за результатами аудиту;

2500 – Нагляд за діями, що здійснюються за результатами аудиту;

2600 – Прийняття ризику менеджменту.

Стандарти якісних характеристик і Стандарти діяльності поширюються на послуги внутрішнього аудиту в цілому. Стандарти практичного застосування застосовують Стандарти якісних характеристик і Стандарти діяльності для конкретних ситуацій (наприклад, аудит відповідності, розслідування шахрайств, проект з самооцінки контролю тощо).

Стандарти якісних характеристик і Стандарти діяльності існують тільки в одному, визначеному ІВА варіанті, а Стандартів практичного застосування може бути декілька - по одному на кожен з основних видів внутрішньої аудиторської діяльності. Перш за все, Стандарти практичного застосування використовуються до послуг з надання впевненості (позначаються літерою "А", за якою слідує номер Стандарту, наприклад: 1130.A1) і консультативних видів діяльності (позначаються літерою "С", за якою слідує номер Стандарту, наприклад: nppp.C1). Тому у першоджерелі для Стандартів практичного застосування груп не визначено.

СППВА в подальшому ввійшли окремим розділом до Основ професійної діяльності, які були запропоновані для внутрішніх аудиторів Цільовою групою з інструкцій і схвалені Радою директорів Інституту внутрішніх аудиторів (ІВА) у червні 1999 року.

Основи професійної діяльності включають:

- визначення внутрішнього аудиту;
- кодекс етики;
- стандарти та інші інструкції;
- глосарій термінів.

Розробка стандартів є безперервним процесом, тому Рада зі Стандартів постійно отримує пропозиції від членів Інституту внутрішніх аудиторів (ІВА) та інших зацікавлених осіб для визначення проблем, що потребують нових стандартів або перегляду діючих. Однак, внутрішні аудитори України не мають змоги користуватися викладеним державною мовою даним видом нормативів у зв'язку із його відсутністю. З іншого боку, на жаль, англійською мовою у достатньому для розуміння наукової та практичної економічної літератури обсязі у нашій державі володіють одиниці.

Ще одним проблемним питанням внутрішнього аудиту є використання відповідних прийомів і методів.

Дослідження цього питання для аудиту в цілому знайшло своє відображення в працях багатьох науковців, але однозначна класифікація їх й до сьогодні відсутня. Одні фахівці поділяють їх на загальнонаукові та специфічні, а потім специфічні методи ділять на методи фактичного та документального контролю; інші виділяють загальнонаукові методи, методи документального та фактичного контролю. Деякі науковці визначають методичні прийоми проведення (фактична перевірка, документальна перевірка, підтвердження, спостереження, опитування, зустрічні та спеціальні перевірки тощо) та методичні прийоми організації аудиту (суцільний, вибірковий, аналітичний, комбінований).

У зв'язку із цим, автор статті вважає, що для загального групування методичних прийомів внутрішнього аудиту також можна використовувати розподіл їх на дві групи – загальнонаукові та власні (специфічні) методи із подальшою деталізацією другою групою.

Крім того, при внутрішньому аудиті більш широко використовуються способи і прийоми економічного аналізу, зумовлені різноманітністю інформації та завдань внутрішнього аудиту, складністю та взаємопов'язаністю сторін і елементів фінансово-господарської діяльності підприємств. Всі їх умовно можна поділити на традиційні (порівняння, елімінування, балансовий, сальдовий, групування, експертне оцінювання, тематичне обстеження тощо) та математичні (лінійне та динамічне програмування, графічні, матричні методи тощо). Але застосування тих чи інших прийомів і методів проводиться залежно від поставлених завдань внутрішньому аудиторів та обумовлено тим, на якому етапі проводиться виконання тих чи інших завдань.

На відміну від зовнішнього аудиту, внутрішні аудитори можуть використовувати методи фактичного контролю та безпосередньо приймати в цьому участь при здійсненні постійного процесу контролю за виробництвом: контроль за відпуском сировини і матеріалів у виробництво, контроль за виробництвом конкретного виробу чи використанням робочого часу працівниками (фотографія робочого дня), контрольний запуск сировини і матеріалів, інвентаризація, лабораторний аналіз, експертиза тощо.

З практики аудиторської діяльності відомо, що обсяг і мета внутрішнього аудиту залежить від розміру та структури суб'єкта господарювання, вимог його власників і управлінського персоналу.

Роль внутрішнього аудиту визначається власником і керівництвом суб'єкта господарювання та його мета відрізняється від мети зовнішнього аудитора при проведенні перевірки. Цілі функціонування внутрішнього аудиту змінюються відповідно від вимог керівництва чи власників підприємства. Основне завдання зовнішнього аудитора – встановити, чи не містять фінансові звіти суттєвих викривлень. Разом з тим, внутрішній аудит є підрозділом суб'єкта господарювання незалежно від ступеня його самостійності.

Завдання внутрішнього аудиту відрізняються від завдань зовнішніх аудиторів, так як результати такого аудиту використовуються, в основному, для внутрішніх потреб і внутрішніми користувачами, але обсяги їх значно ширші: від перевірки достовірності фінансової звітності до постійного надання пропозицій та рекомендацій керівництву з проведення тих чи інших операцій та пошуків найбільш оптимальних шляхів для підвищення ефективності діяльності.

Внутрішні аудитори здійснюють не тільки контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства, управлінського персоналу та працівників, вони також надають керівництву і власникам необхідну інформацію за результатами проведеного аналізу та оцінки господарської діяльності та наводять рекомендації за результатами проведеної перевірки.

Крім того, до основних завдань внутрішнього аудиту відносяться: перевірка організації та методики ведення бухгалтерського обліку та його відповідність внутрішнім стандартам підприємства; перевірка господарських договорів на предмет їх оформлення та виконання; дотримання чинного законодавства, правильності та своєчасності проведення розрахунків з різними контрагентами, збереження та економного використання майнових, трудових і фінансових ресурсів, проведення експертизи достовірності обліку доходів від реалізації та витрат на виробництво продукції, товарів, робіт, послуг; розробка та надання обґрунтованих пропозицій з виробництва тих чи інших видів продукції (робіт, послуг), розміщення системи виробництва, проведення системи контролю тощо.

Зовнішні аудитори застосовують матеріали внутрішнього аудиту, використання яких залежить від його ефективності, кількості працівників і виконуваних ними функцій. Тому зовнішній аудитор при використанні роботи внутрішнього аудиту повинен оцінити його роботу та виконати аудиторські процедури для підтвердження її відповідності обсягам роботи та програмам перевірки.

Основні вимоги щодо цього передбачені МСА 610 «Розгляд роботи внутрішнього аудиту» [1], метою якого є встановлення положень і надання рекомендацій зовнішнім аудиторам при розгляді роботи внутрішнього аудиту. Процедури, передбачені в даному МСА, слід застосовувати лише для тих видів діяльності внутрішньої аудиторської перевірки, які є релевантними аудиторській перевірці фінансових звітів.

Тому, при оцінці роботи внутрішнього аудитора зовнішній аудитор повинен використати наступні критерії: його організаційний статус; обсяг діяльності внутрішнього аудитора; технічність, компетентність, професіоналізм тощо.

Оцінка роботи внутрішнього аудитора зовнішнім аудитором може включати наступні процедури:

- ким виконуються роботи та чи мають певні особи відповідну кваліфікацію;
- чи належним чином здійснюється контроль, перевірка та документування;
- чи одержані достатні та відповідні докази, що повинні забезпечити достовірну основу для формулювання висновків;

- чи відповідають отримані результати обставинам тощо.

Від якості внутрішнього аудиту залежить термін і ефективність зовнішнього аудиту. Крім того, ефективність внутрішнього аудиту є важливим фактором при оцінці зовнішнім аудитором аудиторського ризику та ризику внутрішнього контролю, так як зовнішній аудитор може не використовувати окремі процедури або значно скоротити їх кількість, якщо він впевнений у високій кваліфікації внутрішніх аудиторів і ефективності внутрішнього аудиту, однак відмовитись від контролю за окремими із цих операцій він не має права.

Зовнішній аудитор повинен скласти свою програму аудиту таким чином, щоб мати можливість відобразити в своїх робочих документах висновки, які відносяться до конкретної роботи внутрішніх аудиторів, а також використати ті підсумки, які були зроблені за результатами роботи внутрішнього аудиту. При цьому, зовнішній аудитор повинен оцінювати роботу внутрішнього аудитора на всіх стадіях процесу, а також ретельно перевірити всю робочу документацію внутрішнього аудитора.

Разом з тим, аудиторські фірми (зовнішні аудитори) не повинні повністю довіряти внутрішнім аудиторам. Їм обов'язково необхідно проводити контрольні заходи щодо тих операцій і рахунків, які перевірені внутрішніми аудиторами. Такі перевірки дають можливість виявити якість внутрішнього аудиту, довіра до якості якого в останній час, нажаль, суттєво знижується.

Висновки. Автор вважає, що перспективи розвитку аудиторської діяльності в Україні слід пов'язувати із поверненням до застосування саме системно-орієнтованого аудиту, коли зовнішні аудитори використовують у своїх оцінках результати роботи системи внутрішнього аудиту підприємств-замовників, зокрема, підсистеми внутрішнього аудиту, яка на поточний момент відсутня.

Як свідчить практика, організація системи внутрішнього аудиту в сучасних умовах характерна стійкістю тільки в банківській сфері, і тільки через необхідність виконання комерційними банками нормативних вимог Національного Банку України. В інших сферах господарювання на підприємствах ще потрібно проводити роботу із створення підрозділів внутрішнього аудиту та забезпечення їх ефективного функціонування.

Якість та ефективність діяльності підрозділів внутрішнього аудиту повинні забезпечуватися стандартизацією їхньої діяльності, яка на поточний момент на рівні держави відсутня, а розроблені ІВА Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту мають тільки англійську та, частково, російськомовну редакцію. Довіра ж до результатів діяльності внутрішніх аудиторів, перш за все, повинна підкріплюватися дотриманням етичних норм і принципів організації роботи служби внутрішнього аудиту, суттєвим з яких є принцип незалежності внутрішнього аудитора та його організаційної відокремленості й підпорядкованості тільки найвищому управлінському персоналу і власникам.

На поточний момент можна визначити наступні основні напрями вдосконалення внутрішнього аудиту в Україні:

- створення професії «внутрішній аудитор» та розвиток відповідного інституту;
- формування зацікавленості та необхідності розвитку даної професії як на рівні держави, так і на рівні підприємств різних галузей;
- розробка та вдосконалення нормативно-правового регулювання аудиту;
- формування організаційної структури служб внутрішнього аудиту;
- розробка організаційно-технологічних схем та процедур проведення внутрішнього аудиту;
- вдосконалення методології проведення внутрішнього аудиту;

- здійснення професійної підготовки фахівців з внутрішнього аудиту тощо.

Не зважаючи на визначені проблемні питання, саме внутрішньому аудиту властива максимальна гнучкість, здатність швидкого виправлення помилок та удосконалення фінансово-господарської діяльності підприємства на рівні самого суб'єкта господарювання. Саме завдяки цим властивостям внутрішній аудит має значний потенціал для подальшого розвитку.

Список літератури

1. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року / Пер. з англ. мови. - К.: ТОВ "ІАМЦ АУ "СТАТУС", 2007.-1172 с.
2. Офіційний сайт Всеукраїнського Інституту внутрішніх аудиторів (ВІВА). Спосіб доступу: <http://www.iaa.com.ua>.
3. Офіційний сайт Всеукраїнської громадської організації «Гільдія Професійних Внутрішніх Аудиторів України» (ГПВАУ). Спосіб доступу: <http://www.gildia.kiev.ua>.
4. Офіційний сайт Інституту внутрішніх аудиторів ІВА (The Institute of Internal Auditors, Inc. ІІА). Спосіб доступу: <http://theiia.org>.
5. Пантелеев В.П. Внутрішній аудит: навч. посіб./ В.П. Пантелеев, М.Д. Корінько – К.: Державна академія статистики, обліку та аудиту Державного комітету статистики України, 2006. – 247 с.
6. 10 галузей, де платять більше. Тема: Рейтинг зарплат топ-менеджерів // Контракти. – 29.11.2010. - № 48 (967). – С. 32-33.

М.Виноградова

Внутренний аудит в Украине: проблемы и перспективы развития

В статье рассмотрены проблемы и перспективы развития внутреннего аудита в Украине, детально раскрыто внедрение в Украине профессии «внутренний аудитор», охарактеризована деятельность общественных организаций по внутреннему аудиту, раскрыты существующие проблемы внедрения стандартизации внутреннего аудита, использование соответствующих приёмов и методов, взаимоотношения внутреннего и внешнего аудиторов.

M.Vinogradova

Internal audit in Ukraine: problems and prospects of the development

In article are considered problems and prospects of the development internal of audit in Ukraine, detailed is revealed introduction in Ukraine profession "internal auditor", is characterized activity of the public bodies on internal of audit, reveal;open existing problems of the introduction to standardizations internal of audit, use corresponding to acceptance and methods, relations internal and external auditor.

Одержано 07.11.10

УДК 371.3

С.П. Годорожа, викл.

Кіровоградський кібернетико-технічний коледж

В.А. Михайлович, гол. спец.

Департамент наукової діяльності та ліцензування вищих навчальних закладів

Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Мотивація самостійної навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей

У статті зроблена спроба проаналізувати самостійну навчальну роботу студента як невід'ємну складову навчального процесу. Визначено, що з методичної точки зору самостійну роботу студентів економічних спеціальностей доцільно розподілити на три етапи: планування; організація; контроль та корекція результатів самостійного вивчення матеріалу.

якість освіти, процес отримання знань, навчальна діяльність, самостійне вивчення

Якість освіти – поняття багатомірне та включає в себе якість педагогічного персоналу, якість освітніх програм, якість професійної підготовки студентів, якість управління учбовим процесом у вищих навчальних закладах тощо.

Гуманізація процесу отримання знань потребує створення певних педагогічних умов, використання яких у процесі викладання різних дисциплін будуть формувати провідні якості особистості майбутнього спеціаліста.

Самостійна робота над собою для кожної людини, яка претендує на пристойний рівень освіченості, має бути серцевиною навчальної діяльності. І лише постійне самостійне навчання дасть можливість якомога ближче підійти до вершини знань певної галузі, сформує потужний інтелект особистості.

Виховання такої здатності в особі потребує чіткого узгодження цього процесу з цілями навчання та виховання.

Останнім часом спостерігається підвищення інтересу до даної проблеми, про що свідчить значна кількість публікацій. Достатньо ґрунтовні дослідження проведено в роботах [1, 2, 3, 4], проте в означених працях питанням самостійного опанування знаннями увага практично не приділяється.

Метою даної статті є аналіз аспектів самостійної навчальної діяльності у вищій школі та встановлення основних її етапів задля посилення мотивації отримання знань у студентів економічних спеціальностей.

Навчання – це перш за все самоосвіта. Студент, який хоче якомога краще оволодіти професією, має добре розуміти: на занятті викладач подає основи знань, навчає, як учити, виділяє ті ключові істини дисципліни, які пробуджують у молодій людини потяг до поглиблення й удосконалення усіх знань.

Навчання являє собою безперервний процес. Він не закінчується на лекції чи на практичному занятті, а має спільні методи і прийоми, і цей процес не завершується лише організаційними формами.

В основі самостійної навчальної діяльності студента повинні бути глибокі мотиваційні сили, які змушують особистість безперервно домагатися вдосконалення знань.

Постановка чи формування мотивів навчальної діяльності носить особистісний підхід. Адже кожна людина сама чітко визначає і усвідомлює для чого їй потрібний певний рівень знань.

Мотивація навчання в студента передусім формується за потребами здобуття певної професії. Тобто особа має оволодіти такою сумою знань і вмінь, які б дали змогу заявити про себе як про непоганого професіонала. Це і є мотивація навчання через потребу оволодіння майбутньою професією. Оскільки опанувавши професією, можна буде реалізувати себе через власну діяльність, що принесе певний реальний статок.

Можуть бути мотиви, що спонукають до активної навчальної діяльності. Це і збагачення загальною сумою знань, накопичених людством розширення загального світогляду, усвідомлення наявної перспективи щодо реалізації певних знань тощо [5, с. 24].

Якщо навчальна діяльність за мотивована особистим інтересом, то така діяльність буде результативною. В іншому випадку все зведеться лише до даремної трати часу.

Тому молодій людині перш за все потрібно поставити перед собою питання: «Для чого потрібне навчання?», «Що матимеш з набутих знань?».

Якщо відповідь знайдена, можна приступати до найтяжчої праці – навчання.

Самостійна навчальна діяльність студента буде лише тоді результативною, коли вона ґрунтуватиметься на внутрішній потребі. Звичайно, спочатку доводиться себе примушувати працювати самостійно – і на занятті, і після нього. В особі, у якій є чітко визначені цілі само спонукання, виробляються певні навички, і врешті-решт, навчальна діяльність стає внутрішньою потребою, без якої особистість не відчуватиме душевного комфорту.

Самостійна навчальна діяльність студента може здійснюватись через:

- заучування певної інформації;
- опрацювання літературних джерел (конспектування, рефератування);
- підготовку тез (для доповіді, виступу) за літературними джерелами та іншими шляхами надходження інформації (постановка дослідів, робота з аудіовізуальними засобами тощо);
- дослідницьку і пошукову діяльність;
- участь в іграх (навчальних, розвиваючих та ін.);
- тестування і самотестування;
- алгоритмування.

Але кожна людина, крім загальноприйнятих методів, виробляє власні, притаманні лише їй.

Тому самостійну навчальну діяльність доцільно розглядати як особисту творчу працю, що має приносити плоди від певних розумових і психічних дій.

Самостійна робота студентів – спланована, пізнавальна, організаційно і методично спрямована особиста діяльність без прямої допомоги викладача.

Цей вид навчальної діяльності студентів умовно можна розділити на три рівні:

- до аудиторну самостійну роботу;
- аудиторну самостійну роботу;
- після аудиторну самостійну роботу.

Самостійна роботи як вид навчальної діяльності матиме ефективність якщо:

- відбуватиметься чітка організація із сторони навчального закладу, викладача;
- така робота є складовою навчально-виховного процесу, а не епізодичним явищем;
- здійснюється постійний педагогічний контроль.

Успішність самостійної роботи студентів визначає передусім рівень підготовленості їх до такої навчальної діяльності [6, с. 7].

Мета викладання окремих дисциплін зводиться до того, щоб на меншому обсязі теоретичних знань дати більше можливості самостійно працювати для засвоєння певного матеріалу. При цьому, чим вища якість (а не кількість) самостійної праці студента, тим ефективніше засвоєння.

Самостійна робота – це не тільки виконання домашнього завдання; це і самостійна робота в аудиторії під керівництвом викладача та організація самостійної навчальної діяльності студента поза аудиторією.

Плануючи самостійну роботу студента, викладач зобов'язаний створити відповідні умови для її виконання.

Для цього потрібен підвищений рівень мотивації виконання тієї чи іншої роботи, чітке визначення зв'язку цих робіт із майбутньою практичною діяльністю, тому що студенти засвоюють лише те, чого хочуть навчитися.

Методичне мистецтво викладача полягає в умінні правильно організувати навчальний процес як в аудиторії, так і поза нею [7, с. 68].

Самостійна навчальна діяльність студентів повинна мати певні елементи на занятті і продовжуватися після цього. Таку роботу педагог ретельно спланує методично і продумує організаційно. Її складовими є навчально-методичний пакет для студента з опанування конкретною дисципліною;

- програма з чітким визначенням змісту та об'єму аудиторної й поза аудиторної навчальної роботи;
- основні поради студентам щодо вивчення конкретної дисципліни (у письмовій формі);
- добірка контрольних задач, запитань і тестів для самоперевірки;
- перелік літературних джерел та їх окремі примірники, що сприяють вивченню дисципліни;
- методичні рекомендації щодо вивчення окремих тем чи напрацювання практичних навиків;
- перелік питань, що виносяться на семінарські заняття;
- перелік тем рефератів;
- вимоги до оцінки знань із дисципліни.

Велике значення в самостійній навчальній діяльності студентів відіграє вільний вибір теми, форми і часу виконання роботи. Тому в системі самостійного навчання важливе місце займають творчі завдання: доповіді, огляди тощо. Ці завдання спонукають студента досліджувати, оскільки охоплюють широкий діапазон матеріалів від огляду літератури, преси до власних роздумів з приводу досліджуваної теми [8, с. 70].

У педагогічній практиці використовуються різноманітні прийоми організації самостійної діяльності студентів:

- організація роботи з навчальними матеріалами;
- збір (накопичення) матеріалу досліджуваної теми;
- організація студентів на підготовку і написання реферату з дисципліни;
- спрямування роботи студентів із конспектом-схемою, розробленим викладачем;
- аналіз порівняльного і досліджуваного матеріалу;
- організація виконання індивідуальних завдань;
- розв'язування завдань за темами;
- організація і проведення виступів студентів з рефератом на лекції або семінарі;
- організація студентів для участі в навчально-виробничій грі тощо.

Активізації навчальної діяльності сприяє також наявність системи у використанні навчальних диференційованих тестів різних ступенів складності, багатоваріантних завдань, використання кросвордів, вправ з “ключами” для самоконтролю, вікторин, диспутів.

Лише така праця привчає студентів до постійної і активної розумової діяльності як в аудиторії, так і поза нею [8, с. 101].

Отже, виходячи з вище наведеного, можна дійти висновку, що з методичної точки зору самостійну роботу студентів доцільно розділити на три етапи:

I етап - планування самостійної роботи студентів.

При розробці робочої програми з дисципліни викладач планує кількість годин самостійного вивчення з відповідних тем, продумує зміст і характер самостійних завдань, дотримуючись таких вимог:

- виконувана самостійна робота повинна спрямовуватися на досягнення основних навчально-виховних завдань;
- самостійне навчання має бути систематичним і систематизованим у контексті навчальних занять;
- самостійне навчання повинно бути доступним і можливим.

Доцільно спланувати зміст самостійної навчальної діяльності студентів так, щоб його було легко контролювати, корегувати і оцінювати.

II етап - організація самостійного вивчення.

Організація самостійного вивчення має витримуватися у рамках конкретності, доступності змісту самостійного навчання в поза навчальний час.

На лекціях, практичних заняттях необхідно формулювати завдання для самостійного опрацювання, проводити інструктаж щодо їх виконання.

Важливу роль в організації самостійної роботи відіграють індивідуальні консультації.

III етап - контроль та корекція результатів самостійного вивчення матеріалу.

Даний етап здійснюється при виконання тестових завдань, потім – на семінарських заняттях та під час складання заліків або іспитів.

Подальші наші дослідження продовжуватимуться у напрямку розробки методичних рекомендацій за кожним з означених етапів. Це дозволить посилити мотивацію самостійної навчальної діяльності студентів, що отримують знання з економічних спеціальностей.

Список літератури

1. Левін М.М. Технології професійного педагогічної освіти / Левін М.М. – М.: Вища школа, 2007. – 234 с.
2. Левченко О.М. Напрями удосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою / О.М. Левченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2009. – вип. 15. – С. 29-33
3. Котенко Т.М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі / Т.М. Котенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2009. – вип. 16, ч. II. – С. 143-147
4. Котенко Т.М. Управління якістю підготовки фахівців як засіб контролю / Т.М. Котенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2009. – вип. 16, ч. II. – С. 344-350
5. Фомін Н.В. Теоретична модель конкурентоздатного спеціаліста / Н.В. Фомін // Інновації в освіті. – 2004. – №3. – С. 22-26
6. Ткаченко В. Вчитись – справжнє мистецтво / В. Ткаченко // Освіта: Навчально-методичний журнал. 2007. – № 6. – С. 6-7
7. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси / Вишневецький О. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1996. – 150 с.
8. Збірник праць Міжнародного конгресу «Етика і гуманізм». К.: ТОВ «Профі», 2005. – 234 с.

С. Годорожа, В. Михайлович

Мотивация самостоятельной учебной деятельности студентов экономических специальностей

В статье сделана попытка проанализировать самостоятельную учебную работу студента как неотъемлемую составляющую учебного процесса. Определено что с методической точки зрения самостоятельную работу студентов целесообразно разделить на три этапа: планирование; организация; контроль и коррекция результатов самостоятельного изучения материала.

S.Godorozha, V. Mihaylovich

Motivation of independent educational activity of students of economic specialities

In article attempt to analyse independent study of the student as the integral component of educational process is made. It is defined that from the methodical point of view independent work of students expediently to divide into three stages: planning; the organization; control and correction of results of independent studying of a material.

Одержано 18.11.10

УДК 657.421.1

Н.Ю. Головченко, доц, канд. екон. наук, О.О. Головченко, доц, канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні вимоги щодо достовірності та повноти облікової інформації про житловий фонд

Публікація присвячена конкретизації сучасних вимог щодо достовірності та повноти облікової інформації про житловий фонд, яка генерується в інформаційних системах балансоутримувачів різних організаційно-правових форм. З цією метою базові принципи достовірності та повноти облікової інформації розглянуті з урахуванням реальних інформаційних потреб системи управління наявним житловим фондом.

принцип обліку, достовірність, повнота, житловий фонд, балансоутримувач

Практика застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку при побудові інформаційних систем підприємств та організацій, які займаються утриманням житлового фонду, триває більше десяти років. Введення П(С)БО надало підприємствам житлової сфери можливість спрямовувати інформаційні ресурси обліку на потреби системи управління в умовах ринку.

Принципи побудови інформаційних систем обліку в ринкових умовах широко досліджені в наукових працях багатьох вітчизняних вчених [2, 4, 7, 9, 10]. Автори переважно розглядають принципи побудови інформаційних систем обліку посилаючись на базові принципи формування фінансової звітності, які викладені, зокрема, в П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [8].

Нашими попередніми дослідженнями [5] доведено, що зазначені базові принципи організації обліку потребують додаткового уточнення для підприємств та організацій житлової сфери, як специфічної підгалузі житлово-комунального господарства. У першу чергу, це стосується базових принципів достовірності та

© Н.Ю. Головченко, О.О. Головченко. 2010

С. Годорожа, В. Михайлович

Мотивация самостоятельной учебной деятельности студентов экономических специальностей

В статье сделана попытка проанализировать самостоятельную учебную работу студента как неотъемлемую составляющую учебного процесса. Определено что с методической точки зрения самостоятельную работу студентов целесообразно разделить на три этапа: планирование; организация; контроль и коррекция результатов самостоятельного изучения материала.

S.Godorozha, V. Mihaylovich

Motivation of independent educational activity of students of economic specialities

In article attempt to analyse independent study of the student as the integral component of educational process is made. It is defined that from the methodical point of view independent work of students expediently to divide into three stages: planning; the organization; control and correction of results of independent studying of a material.

Одержано 18.11.10

УДК 657.421.1

Н.Ю. Головченко, доц, канд. екон. наук, О.О. Головченко, доц, канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні вимоги щодо достовірності та повноти облікової інформації про житловий фонд

Публікація присвячена конкретизації сучасних вимог щодо достовірності та повноти облікової інформації про житловий фонд, яка генерується в інформаційних системах балансоутримувачів різних організаційно-правових форм. З цією метою базові принципи достовірності та повноти облікової інформації розглянуті з урахуванням реальних інформаційних потреб системи управління наявним житловим фондом.

принцип обліку, достовірність, повнота, житловий фонд, балансоутримувач

Практика застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку при побудові інформаційних систем підприємств та організацій, які займаються утриманням житлового фонду, триває більше десяти років. Введення П(С)БО надало підприємствам житлової сфери можливість спрямовувати інформаційні ресурси обліку на потреби системи управління в умовах ринку.

Принципи побудови інформаційних систем обліку в ринкових умовах широко досліджені в наукових працях багатьох вітчизняних вчених [2, 4, 7, 9, 10]. Автори переважно розглядають принципи побудови інформаційних систем обліку посилаючись на базові принципи формування фінансової звітності, які викладені, зокрема, в П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [8].

Нашими попередніми дослідженнями [5] доведено, що зазначені базові принципи організації обліку потребують додаткового уточнення для підприємств та організацій житлової сфери, як специфічної підгалузі житлово-комунального господарства. У першу чергу, це стосується базових принципів достовірності та

© Н.Ю. Головченко, О.О. Головченко. 2010

повноти облікових даних, які генеруються у інформаційних системах підприємств-балансоутримувачів.

Проф. Гура Н.О., розкриваючи базові принципи щодо достовірності та повноти облікових даних у підприємств житлової сфери, зазначає: “У ринковій економіці на перший план виступають такі завдання обліку, як забезпечення достатньою і достовірною інформацією керівництва – для прийняття управлінських рішень і прогнозування, інвесторів – для прийняття рішень щодо інвестування капіталу тощо” [6, с. 124].

Проте, на нашу думку, у ринкових умовах інформаційні ресурси системи бухгалтерського обліку у житловій сфері варто спрямовувати на потреби управління, яке здійснюється в інтересах власників (співвласників) житла. Тим самим пропонується відійти від принципу “управління заради самого процесу управління”, приймаючи за основу матеріально-речові та ринкові особливості житла як товару; а також майнові та споживчі інтереси власників (співвласників) житла.

Інакше отримуємо поточну ситуацію з інформаційного забезпечення управління житловим фондом, коли системою обліку генеруються лише укрупнені дані, непридатні для прийняття ефективних рішень щодо підвищення споживчих характеристик житла та його належного утримання.

Реалізація принципу достовірності облікових даних вимагає створення такої системи обліку житлового фонду, у якій комплексно вирішуються питання інформаційного забезпечення як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів облікових даних. При цьому, облікова система повинна бути організована таким чином, щоб облікові дані були деталізовані настільки, аби без додаткових трансформацій формувати інформаційну основу для прийняття ефективних управлінських рішень в інтересах власників (співвласників) житла.

Аналізуючи діючу практику організації інформаційних систем обліку житлового фонду у балансоутримувачів можна відзначити, що забезпечення системи управління необхідними деталізованими даними часто перетворюється у тривалий, громіздкий процес, коли облікові дані за укрупненими об'єктами (будинками, спорудами), у залежності від інформаційних потреб системи управління, позасистемно деталізуються працівниками бухгалтерії.

Як правило, інформація про укрупнені об'єкти житлового фонду для потреб управління потребує деталізації за ознаками права власності (приватний, колективний, комунальний, державний житловий фонд) та споживчої якості (елітне, масове, соціальне, аварійне та ветхе житло).

Отже, коли виникає потреба в отриманні інформації про наявність та вартість житлового фонду, що знаходиться у приватній власності громадян, дані за укрупненими об'єктами проходять декілька стадій перерахунку (визначення приміщень, що належать до інших форм власності; перерахунок вартості приватного житлового фонду відповідно до його частки). Отже, такий підхід визначає наявність великої кількості помилок та неточностей, що у достатній мірі знижує ефективність управління житловим фондом зі сторони балансоутримувачів.

Визначаючи повноту облікових даних, як один із базових принципів формування сучасної системи обліку житлового фонду у балансоутримувачів, слід мати на увазі, що облікові дані не повинні бути надмірно деталізованими.

Необхідно зазначити, що сучасний стан реформування житлово-комунального господарства, зокрема управління житловим фондом, не забезпечив належного розукрупнення підприємств-балансоутримувачів. Тобто й досі залишаються великі спеціалізовані підприємства (ЖЕКи, КРЕПи тощо), які займаються утриманням житлового фонду. На балансі цих підприємств обліковуються десятки, а іноді – і сотні

укрупнених об'єктів. Для прикладу приведемо дані щодо кількості укрупнених об'єктів житлового фонду, які обліковуються у підприємств-балансоутримувачів міста Кіровограда станом на 01 січня 2010 року (таблиця 1).

Як видно з наведеної таблиці, 16 підприємств-балансоутримувачів міста Кіровограда обліковують 1496 укрупнених об'єктів житлового фонду (будинки, будівлі, споруди). При цьому, слід зазначити, що останні три балансоутримувачі – це житлово-експлуатаційні організації відповідних виробничих об'єднань, які обліковують на балансі відомчий житловий фонд. Інші з наведених підприємств-балансоутримувачів належать до комунальної форми власності та обліковують житловий фонд дослідженої територіальної громади. Таким чином, без урахування трьох останніх балансоутримувачів, середня кількість укрупнених об'єктів обліку житла у підприємств-балансоутримувачів комунальної форми власності складає більше 100.

Враховуючи достатньо велику кількість укрупнених об'єктів житлового фонду, які обліковуються діючими балансоутримувачами, надмірна деталізація облікових даних є недоцільною. Адже надмірна деталізація інформації, може призвести до складнощів із формуванням та подальшим використанням облікових даних для потреб управління.

Таблиця 1 – Зведені дані щодо кількості об'єктів житлового фонду, які обліковуються у підприємств-балансоутримувачів м. Кіровограда станом на 01.01.2010р.

№ / п	Назва підприємства-балансоутримувача	Кількість об'єктів обліку житлового фонду, одиниць
1	2	3
1.	ЖЕК № 1	257
2.	КРЕП № 3	113
3.	КРЕП № 4	296
4.	КРЕП № 6	120
5.	ЖЕК № 7	125
6.	КРЕП № 9	61
7.	КРЕП № 10	121
8.	КРЕП № 11	135
9.	ЖЕК № 12	145
10.	ЖЕК № 13	42
11.	КП ЖЕК № 15	48
12.	ЖЕК ОЖБК	33
13.	КП “Комунальник”	36
14.	ЖЕК ВАТ “Кіровоградбуд”	11
15.	ЖЕК КБК “Кіровоградбудінвест”	12
16.	ДП “Схід ГЗК”	5

Між тим, слід зазначити, що процеси реформування житлово-комунального господарства, розукрупнення підприємств-балансоутримувачів, зміна їх господарсько-правових форм тощо в Україні тривають. Тому у подальшому, може виникнути об'єктивна потреба у більш деталізованій інформації, крім деталізації за правом власності та споживчою якістю об'єктів житлового фонду.

Такі інформаційні потреби системи управління житловим фондом буде легко реалізувати застосовуючи принцип повноти облікових даних з урахуванням реальних інформаційних потреб системи управління житловим фондом.

У наших попередніх публікаціях детально розглядалися недоліки чинної методики обліку житлового фонду у балансоутримувачів різних організаційно-правових форм [5]. У цілому, проведені нами дослідження засвідчили недостатню

достовірність облікових даних для прийняття ефективних управлінських рішень. Адже інформація для останніх генерується позасистемно та шляхом складних ручних перерахунків.

Серед основних проблем, які визначають недостатню достовірність облікових даних в інформаційних системах діючих підприємств-балансоутримувачів можна назвати відсутність:

- достовірної інформації про структуру житлового фонду та його дійсний стан;
- адекватної оцінки житлового фонду;
- інформації про реальний знос житла.

Перша з названих проблем стосується відсутності у масивах облікових даних підприємств-балансоутримувачів необхідної для потреб управління аналітичної інформації щодо права власності та споживчої якості окремих об'єктів обліку житла. Звідси витікає проблема неможливості узгодження управлінських рішень з майновими та споживчими інтересами власників (співвласників) житлового фонду.

Друга проблема визначає відсутність у інформаційних системах діючих підприємств-балансоутримувачів ефективної ринкової системи оцінки об'єктів житлового фонду. На практиці, застосування індексного методу (коли балансова вартість об'єкта коригується у відповідності до періодично затверджуваних коефіцієнтів), унеможлиблює формування у системі обліку даних про справедливу (ринкову) вартість наявного житла. Зазначена проблема напряму пов'язана з побудовою ефективної системи оподаткування операцій з житлом (купівля-продаж, дарування, спадкування, оренда тощо).

Відсутність інформації про реальний знос наявного житлового фонду, визначає неможливість прийняття ефективних управлінських рішень щодо оновлення житла, спотворює визначення залишкової вартості об'єктів нерухомості, унеможлиблює проведення адекватної оцінки об'єкту нерухомого майна з урахуванням фізичного та морального зносу.

Усі перелічені недоліки вказують на необхідність застосування принципу достовірності при удосконаленні системи обліку житлового фонду у балансоутримувачів. Підвищення достовірності передбачає реформування відповідних інформаційних блоків: класифікації житлового фонду, його оцінки та нарахування зносу. Комплексне удосконалення всіх зазначених інформаційних блоків дає на виході реальні дані про ринкові та споживчі характеристики житла.

Забезпечення достовірності облікових даних повинно, на нашу думку, базуватися на узгоджених із власником (власниками) та закріплених у обліковій політиці підприємств-балансоутримувачів положеннях, щодо:

- адекватної оцінки (переоцінки) наявного житлового фонду;
- нарахування зносу з урахуванням морального старіння житла;
- відображення зміни споживчої якості житла у результаті проведеного поліпшення (реконструкції, модернізації, реставрації, добудови тощо).

Приймаючи до уваги специфічність житла як товару, можна твердити, що підвищення достовірності облікових даних повністю відповідає ринковій концепції управління житловим фондом. Адже тільки володіючи достовірними даними, система управління може ставити оперативні та стратегічні завдання та з допомогою облікових даних ефективно їх вирішувати.

Список літератури

1. Бухгалтерський облік (енциклопедія рахунків бухгалтерського обліку): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [В. О. Шевчук, Г. М. Курило, В. П. Пантелеев]; за ред. В. О. Шевчука; Держ. ком.

- статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2010. – 407 с.
2. Бухгалтерський облік за національними стандартами. Практичний посібник. / [Укладачі Я.Д. Крупка, З.В. Задорожний, Б.М. Литвин, Р.О. Мельник.]. 4-те видання, доповнене і перероблене. Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 328 с.
 3. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / [Бутинець Ф.Ф., Бородкін О.С., Герасимович А.М., Кірейцев Г.Г., Кужельний М.В.]. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 672 с.
 4. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за Міжнародними стандартами. / Голов С.Ф., Костюченко В.М. – К.: Екаунтінг, 2000. – 376 с.
 5. Головченко Н.Ю. Проблеми реформування методики обліку житлового фонду з урахуванням управлінського аспекту / Н.Ю. Головченко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2009. – Т. III. – Випуск 247. – Дніпропетровськ: ДНУ. – С. 717-723.
 6. Гура Н. О. Облік у житлово-комунальному господарстві: теорія і практика. / Гура Н. О. – К.: Знання, 2006. – 351 с.
 7. Завгородний В.П. Бухгалтерский учет в Украине с использованием национальных стандартов: Учеб. пособие. / – Завгородний В.П. 5-е изд., доп. и перераб. – К.: А.С.К., 2002. – 847 с.
 8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999р. № 87.
 9. Сопко В.В., Сопко О.В. Бухгалтерський облік: основи теорії та концептуальні засади побудови: Навч.-метод. посібник. / Сопко В.В., Сопко О.В. – К.: Товариство “Знання” України, 2002. – 231 с.
 10. Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник / [За ред. проф. Б.І. Валуєва]. – Одеса: ОДЕУ; “Принт Майстер”, 2001. – 256 с.
 11. Управлінський облік: навч. посіб. / [Малярєвський Ю. Д., Лабунська С. В., Безкоровайна Л. В., Чететова Н. Ф.]; МОН України, Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: ІНЖЕК, 2009. – 247 с.

Н.Головченко, О.Головченко

Современные требования к достоверности и полноте учетной информации о жилищном фонде

Публикация посвящена конкретизации современных требований к достоверности и полноте учетной информации о жилищном фонде, формирующейся в информационных системах балансодержателей разных организационно-правовых форм. С этой целью базовые принципы достоверности и полноты учетной информации рассмотрены с учетом реальных информационных требований системы управления жилищным фондом.

N.Golovchenko, O. Golovchenko

Modern requirements to validity and fullness to account information on housing fund

The article is dedicated to the concrete definition of modern requirements to reliability and completeness of the registration information about the available housing, formed in information systems of balance-holders of different organizational-legal forms. With that purpose, base principles of reliability and completeness of the registration information are researched in accordance to real information requirements of management system.

Одержано 18.11.10

УДК 657.421.1

Н.Ю. Головченко, доц., канд. екон. наук, О.О. Головченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення первинної документації з обліку житлового фонду

Публікація присвячена конкретизації головних недоліків первинної документації з обліку житлового фонду, яка використовується в інформаційних системах діючих підприємств-балансоутримувачів. Визначені основні вимоги до первинної документації з обліку житлового фонду в умовах управління житлом різних правових та споживчих характеристик. З урахуванням зазначених вимог, уточнена інформаційна структура інвентарної картки з обліку житлового фонду.
первинний документ, житловий фонд, балансоутримувач, інвентарна картка

Сучасна концепція управління наявним житловим фондом передбачає спрямування будь-яких управлінських дій, у першу чергу, на забезпечення інтересів власників (співвласників) житла. Необхідність забезпечення інтересів власників житла (майнових та споживчих) є головною передумовою реформування діючої методики обліку житлового фонду з урахуванням управлінського аспекту [2].

У зв'язку з цим, відповідного реформування вимагає й система первинного документування операцій, пов'язаних із житловим фондом, в інформаційних системах підприємств-балансоутримувачів. Таким чином, реформована система документування інформації про житловий фонд повинна передбачати відображення у первинних документах необхідної інформації про майнові та споживчі характеристики об'єктів житлового фонду.

Проблеми первинного документування господарських операцій, які відображаються у інформаційній системі бухгалтерського обліку, широко досліджені вітчизняними вченими [1, с. 272-284; 5, с. 162-189; 7, с. 25-31; 9, с. 75-89; 10, с. 90-111]. З іншої сторони, особливості документування господарських операцій у житловій сфері залишені поза увагою науковців, у тому числі й тих, які цілеспрямовано досліджують проблеми житлово-комунального господарства [4, 8].

Основні первинні документи з обліку основних засобів, у тому числі і житлового фонду, регламентовані Наказом Міністерства України від 29.12.1995р. № 352 "Про затвердження типових форм первинного обліку" [6]. Ці документи використовуються у господарській практиці досліджених нами балансоутримувачів без відповідної адаптації до конкретних господарських умов. Дані про правові та споживчі характеристики житлового фонду відображаються безсистемно, відповідно виникають перекручення деталізованої облікової інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень в інтересах власників житла.

Розглянемо проблему удосконалення первинного обліку житлового фонду з двох позицій. З однієї сторони, необхідно зазначити, що первинні документи, на підставі яких фіксується господарський факт оприбуткування (взяття на баланс) або переміщення об'єкту житлового фонду, не потребують істотних змін, адже і акти приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (типова форма ОЗ-1), і акти приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів (типова форма ОЗ-2) та інші подібні документи можуть за незначних доопрацювань використовуватись в системі інформаційного забезпечення процесу управління житловим фондом в інтересах власників (співвласників) житла.

Такі доопрацювання носять, переважно, технічний характер та пов'язані із додатковим внесенням у зазначені документи відомостей про право власності та споживчу якість об'єкта житлового фонду.

З іншої сторони, велике прикладне значення, на наш погляд, має удосконалення такого первинного документа, як інвентарна картка обліку основних засобів (типова форма ОЗ-6). При цьому, удосконалення зазначеного первинного документа повинно бути чітко прив'язане до специфіки господарювання підприємств-балансоутримувачів та враховувати:

- а) наявність всіх інформативних реквізитів передбачених типовою формою ОЗ-6 згідно Наказу № 352 [6];
- б) додаткове відображення деталізованої (відносно прав власності та споживчої якості) інформації про житловий фонд;
- в) кодування споживчих та правових ознак деталізованих об'єктів;
- г) групування однорідних деталізованих об'єктів;
- д) відкриття додаткових інвентарних карток для управлінського обліку деталізованих об'єктів.

Необхідно зазначити, що реалізація останнього підходу, коли до інвентарної картки укрупненого об'єкту відкриваються додаткові інвентарні картки деталізованого управлінського обліку житла, напряду пов'язана з використанням засобів сучасної обчислювальної техніки [3].

У даній публікації ми пропонуємо детально зупинитись на оновленні інформаційної структури інвентарної картки обліку житлового фонду, яка у найбільшій мірі відповідає потребам ефективного внутрішнього та зовнішнього управління житлом.

Проведений нами аналіз типової форми інвентарної картки засвідчив, що її інформаційна структура не відповідає потребам ефективного управління житлом. Результати аналізу основних реквізитів типової форми інвентарної картки наведені нами у таблиці 1.

Як видно з наведеної таблиці, затверджена типова форма не відповідає потребам ефективного управління житлом, адже не містить необхідної деталізованої інформації. При цьому, якщо титульний бік типової форми (згідно Наказу № 352) за незначних коригувань може використовуватись балансоутримувачами, то зворотний бік типової форми потребує реформування. Таким чином, для повнішого забезпечення інформаційних потреб системи управління житловим фондом ми пропонуємо зворотний бік типової форми інвентарної картки навести у наступному вигляді (уточнена інформаційна структура інвентарної картки з прикладом заповнення наведена у табл. 2).

У результаті застосування оновленої інформаційної структури інвентарної картки, на зворотному боці первинного документу нагромаджується аналітична інформація про наявний житловий фонд, класифікована відносно прав власності та споживчої якості житла. Далі згрупована інформація переноситься до титульного боку типової форми, де ведеться первинний облік укрупнених об'єктів житлового фонду.

Важливим елементом реформування типової форми інвентарної картки з обліку житлового фонду, на наш погляд, є також кодування правових та споживчих характеристик житла (колонки 6 та 9 запропонованої форми). Кодування зазначених характеристик щодо деталізованих об'єктів обліку житла є важливим елементом автоматизації облікового процесу на підприємствах, що займаються утриманням житлового фонду [3].

Таблиця 1 – Аналіз інформаційної структури типової форми інвентарної картки обліку житлового фонду (ф. ОЗ-6)

№ / п	Назва реквізиту (графи) у типовій формі (ф. ОЗ-6)	Відповідність інформаційним потребам		Примітки
		зовнішніх користувачів	внутрішніх користувачів	
1	2	3	4	5
1.	Цех, відділ, дільниця, лінія	ні	ні	Реквізит не несе інформаційного навантаження, адже переважна більшість балансоутримувачів не мають структурного розподілу на відповідні підрозділи
2.	Рахунок, субрахунок	так	ні	У графі не відображаються субрахунки управлінського обліку житлового фонду, що ускладнює класифікацію за деталізованими ознаками
3.	Первісна (балансова вартість)	ні	ні	Первісна вартість відображається на момент оприбуткування в облік, зміна (переоцінка) первісної вартості відображається окремо у складі графи “Добудування, доукомплектування, модернізація, індексація”
4.	Норма амортизаційних відрахувань На повну відбудову / на капремонт	так	ні	Реквізит не містить даних про норми амортизації деталізованих об’єктів житлового фонду, які погоджені з власником (власниками)
5.	Акт про введення в експлуатацію Дата / номер	так	так	Дані про введення в експлуатацію містять необхідну інформацію про здачу в експлуатацію закінченого укрупненого об’єкту житлового фонду
6.	Рік випуску (побудови)	так	так	Інформація є корисною, як для складання статистичної звітності про житловий фонд (ф. 1-житлофонд) так і для класифікації житла за споживчою якістю
7.	Вибуло (передано) Бухгалтерський запис / причина вибуття (переміщення)	ні	ні	Вибуття (зняття з балансу) житлового фонду можливе лише у випадку утворення товариства співвласників житла або інших громадських утворень. Для балансоутримувачів більш інформативними даними є зміна права власності
8.	Добудування, доукомплектування, модернізація, індексація	так	ні	Графа типової форми не передбачає обліку поліпшення житлового фонду у розрізі деталізованих об’єктів, крім того, доречним було б визначення переоцінки окремих об’єктів житлового фонду, а не усередненої їх індексації
9.	Ремонт (бухгалтерський запис)	так	ні	Відображення ремонту проводиться без відзначення змін споживчої якості житлового фонду
10.	Коротка індивідуальна характеристика об’єкта (матеріали, розміри та інші відомості)	ні	ні	У типовій формі інвентарної карти не передбачено відображення: прав власності на об’єкт, документів що підтверджують право власності, ідеальної частки окремого об’єкту в загальній площі приміщення, споживчої якості житла тощо. Зазначену частину типової форми варто інформаційно розширити з урахуванням деталізованого обліку житлового фонду

Таблиця 2 – Уточнена інформаційна структура інвентарної карти обліку житлового фонду (ф. ОЗ-6, зворотний бік)

Інвентарний № (титульний) №	Найменування деталізованого об'єкту	Площа, кв. м.	Ідеальна частка	Власник	Код форми власності	Форма власності	Документ, що підтверджує виникнення (перехід) права власності	Код споживчої якості
1	2	3	4	5	6	7	8	9
10311001	Кв. 01	60,5	2/100	Семененко О.П.	1	приват.	дог. к/п 20.01.06р., реєстр. № 617	2
10311002	Кв. 02	30,2	1/100	Управління власності МВК	3	комун.	рішення МВК 12.04.93р., № 112	3
.....

Продовження таблиці 2

Споживча якість	Документ, що підтверджує споживчу якість	Рахунок, субрахунок управлінського обліку	Балансова (переоцінена) вартість			Поліпшення	
			Дата	Сума	Документ	Дата	Сума
10	11	12	13	14	15	16	17
стандартне	висновок 12.09.05р., № 162	103.1.2	16.01.06р.	29500,67	висн. № 22	12.09.05р.	4325,20
соціальне	висновок від 04.01.06р., № 16	103.3.3	04.01.06р.	19200,12	висн. № 16	–	–
.....

Продовження таблиці 2

Поліпшення		Узгоджені амортизаційні відрахування	
Документ	Документ про перегляд споживчої якості	Метод	Норма
18	19	20	21
акт № 197	висновок від 12.09.05р., № 162	прямолін.	0,02
–	–	прямолін.	0,02
.....

Крім цього, запропонована форма інвентарної картки з обліку житлового фонду містить інформаційний зв'язок із підсистемами: оцінки (переоцінки) житлового фонду, обліку поліпшення об'єктів нерухомості, нарахування зносу на об'єкти обліку житла. Зазначений зв'язок дозволяє забезпечити відображення у інформаційних системах підприємств-балансоутримувачів даних про житловий фонд із належним рівнем достовірності та повноти. Такий підхід ефективно реалізується в системі автоматизованого обліку житлового фонду у балансоутримувачів [3].

Наведена оновлена інформаційна структура інвентарної картки з обліку житлового фонду також містить посилання на відповідні документи, які підтверджують зміни права власності та споживчої якості житла (колонки 8, 11). Крім цього, в інвентарній картці нами пропонується відображати документи, на підставі яких здійснювалась оцінка (переоцінка) житлового фонду (колонка 15) та відображались поліпшення окремих деталізованих об'єктів житла (колонка 18).

У подальшому деталізовані дані з інвентарних карток формують оновлену структуру бази даних управлінського обліку житлового фонду підприємства-балансоутримувача. Зазначена база даних містить необхідну інформацію про житловий фонд деталізовану за правом власності та споживчою якістю. Як наслідок, виникають додаткові інформаційні можливості щодо складання управлінської звітності щодо наявного житла. При цьому, склад та інформаційна структура управлінської звітності визначається залежно від конкретних інформаційних потреб користувачів даних.

Запропоноване удосконалення первинних реєстрів обліку житлового фонду, наповнення їх новим змістом є однією з важливих передумов формування ефективної методики обліку житлового фонду, як інформаційної основи управління, здійснюваного в інтересах власників (співвласників) житла.

Список літератури

1. Білоусько В.С. Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник / Білоусько В.С., Беленкова М.І. – [4-те вид.]. – Харків: Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2007. – 423 с.
2. Головченко Н.Ю. Проблеми реформування методики обліку житлового фонду з урахуванням управлінського аспекту / Н.Ю. Головченко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2009. – Т. III. – Випуск 247. – Дніпропетровськ: ДНУ. – С. 717-723.
3. Головченко Н.Ю. Особливості автоматизованого обліку житлового фонду у підприємств-балансоутримувачів / Н.Ю. Головченко // Наукові праці КНТУ: Економічні науки. – 2008. – Випуск 13. – Кіровоград: КНТУ. – С. 131-137.
4. Гура Н.О. Облік у житлово-комунальному господарстві: теорія і практика. / Гура Н.О. – К.: Знання, 2006. – 351 с.
5. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / Кужельний М.В., Лінник В.Г. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
6. Наказ Міністерства статистики України “Про затвердження типових форм первинного обліку” від 29.12.1995р. № 352.
7. Стельмашук А.М. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / Стельмашук А.М., Смоленюк П.С. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 528 с.
8. Чиж В.І. Інформаційне забезпечення управління витратами підприємств житлово-комунального господарства (теорія і практика) / Чиж В.І.; Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. – Луганськ : Видавництво СХУ ім. В. Даля, 2005. – 288 с.
9. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / Швець В.Г. – К.: Знання, 2004. – 447 с.
10. Усач Б.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: навчальний посібник / Усач Б.Ф., Шурпенкова Р.К. – К.: Знання, 2004. – 301 с.

Н.Головченко, О.Головченко

Усовершенствование первичной документации по учету жилищного фонда

Публикация посвящена конкретизации основных недостатков первичной документации по учету жилищного фонда, используемой в информационных системах действующих предприятий-балансодержателей. Определены основные требования к первичной документации по учету жилищного фонда в условиях управления жильем разных правовых и потребительских характеристик. С учетом указанных требований, уточнена информационная структура инвентарной карточки учета жилищного фонда.

N.Golovchenko, O.Golovchenko

Improvement to primary documentation on account of the housing fund

The article is dedicated to the concrete definition of the basic lacks of the primary accounting documentation of the available housing, used in information systems of the operating balance-holders. The basic requirements to the primary documentation on the accounting of available housing in the conditions of management of habitation of different legal and consumer characteristics are defined. In accordance with specified requirements, the information structure of an inventory card of the accounting of available housing is specified.

Одержано 18.11.10

УДК 338.312:330.44

Б.В. Дмитришин, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження продуктивності сучасних економічних систем на основі моделей міжгалузевих балансу

В статті розглянуті основні підходи до оцінювання продуктивності сучасних економічних систем на мікро- та макроекономічному рівнях, наведені недоліки цих підходів. Для оцінювання продуктивності на макрорівні пропонується використовувати моделі міжгалузевих балансу, які з багатьох позицій можна вважати кращими за інші підходи. Дано авторське визначення економічної категорії продуктивності.

продуктивність, економічна система, міжгалузевий баланс, модель міжгалузевих балансу, коефіцієнт прямих витрат, технологічна матриця

В умовах розвитку ринкових відносин важлива роль приділяється оцінці рівня розвитку економічних систем з погляду ефективного використання наявного потенціалу, порівняння витрат і результатів. Тому провідним аспектом аналізу на мікрорівні стає комерційний розрахунок, а на макрорівні – оцінка економічної ефективності суспільного виробництва й окремих його елементів.

Метою написання даної статті є розгляд існуючих визначень економічної категорії продуктивності та методик її обчислення на різних рівнях народногосподарського комплексу, виявлення їх недоліків, запропонування альтернативного підходу, який є більш кращим з авторської точки зору.

Продуктивність, як поняття, характеризує результативність всієї сукупної і цілеспрямованої господарської діяльності суспільства. Загальним визначенням продуктивності є відношення створеної продукції і наданих послуг, здійснюваних сукупною системою виробництва та обслуговування, до здійснених на це витрат. Тому, можна сказати, що продуктивність – це ефективне і вміле використання ресурсів – праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації при виробництві різноманітних товарів і наданні послуг. Продуктивність – це те, що ми одержуємо замість того, що вкладаємо, тобто вихід продукції. Якщо співвідношення між виходом і вкладом збільшується, економіка розвивається, якщо зменшується, спостерігається спад.

© Б.В. Дмитришин. 2010

N.Golovchenko, O.Golovchenko

Improvement to primary documentation on account of the housing fund

The article is dedicated to the concrete definition of the basic lacks of the primary accounting documentation of the available housing, used in information systems of the operating balance-holders. The basic requirements to the primary documentation on the accounting of available housing in the conditions of management of habitation of different legal and consumer characteristics are defined. In accordance with specified requirements, the information structure of an inventory card of the accounting of available housing is specified.

Одержано 18.11.10

УДК 338.312:330.44

Б.В. Дмитришин, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження продуктивності сучасних економічних систем на основі моделей міжгалузевого балансу

В статті розглянуті основні підходи до оцінювання продуктивності сучасних економічних систем на мікро- та макроекономічному рівнях, наведені недоліки цих підходів. Для оцінювання продуктивності на макrorівні пропонується використовувати моделі міжгалузевого балансу, які з багатьох позицій можна вважати кращими за інші підходи. Дано авторське визначення економічної категорії продуктивності.

продуктивність, економічна система, міжгалузевий баланс, модель міжгалузевого балансу, коефіцієнт прямих витрат, технологічна матриця

В умовах розвитку ринкових відносин важлива роль приділяється оцінці рівня розвитку економічних систем з погляду ефективного використання наявного потенціалу, порівняння витрат і результатів. Тому провідним аспектом аналізу на мікрорівні стає комерційний розрахунок, а на макrorівні – оцінка економічної ефективності суспільного виробництва й окремих його елементів.

Метою написання даної статті є розгляд існуючих визначень економічної категорії продуктивності та методик її обчислення на різних рівнях народногосподарського комплексу, виявлення їх недоліків, запропонування альтернативного підходу, який є більш кращим з авторської точки зору.

Продуктивність, як поняття, характеризує результативність всієї сукупної і цілеспрямованої господарської діяльності суспільства. Загальним визначенням продуктивності є відношення створеної продукції і наданих послуг, здійснюваних сукупною системою виробництва та обслуговування, до здійснених на це витрат. Тому, можна сказати, що продуктивність – це ефективне і вміле використання ресурсів – праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації при виробництві різноманітних товарів і наданні послуг. Продуктивність – це те, що ми одержуємо замість того, що вкладаємо, тобто вихід продукції. Якщо співвідношення між виходом і вкладом збільшується, економіка розвивається, якщо зменшується, спостерігається спад.

© Б.В. Дмитришин. 2010

Теоретико-методологічними і практичними аспектами дослідження продуктивності економічних систем займалися О. Сологуб, Н. Акімова, Л. Костін, В. Єременко, М. Назаров, І. Бондар, П. Борщевський, Л. Соколова, П. Єщенко, В. Петюх, І. Прокопенко, Т. Твердохлібова, А. Гальчинський, Ю. Палкін, Д. Сінк, У. Мересте, В. Венсел, А. Роот, Х. Кала, Дж. Кендрік та інші.

В економічній літературі продуктивність як економічна категорія розглядається з кількох позицій. У вітчизняній та російській літературі переважає підхід, в основі якого лежить розгляд продуктивності як раціональності використання праці. Через працю потім розглядається вплив економії витрат уречевленої праці на зростання її продуктивності. Такі погляди відбиваються у роботах К.Маркса, Ф.Енгельса, В.Леніна, С.Струмліна, В.Астраускаса, Т.Хромова, Карли О.Делл, П.Самуельсона (в ранніх працях), І.Прокопенко та інших.

Однак подібна оцінка може здійснюватися лише у відношенні сфери матеріального виробництва, що суперечить сучасній методології системи національних рахунків (СНР), згідно якої доход формується як у сфері матеріального, так і в сфері нематеріального виробництва. Причому частка послугових та інформаційних сфер в ринковій економіці за останні роки різко збільшується.

О.П. Сологуб, розглядаючи продуктивність економіки на загальнодержавному і регіональному рівнях, акцентує увагу на субординарному зв'язку економічних категорій. Згідно з цією логікою продуктивність економіки відноситься до категорій першого порядку, що є вихідною до категорії економічна ефективність. Категорією другого порядку продуктивності економіки можна назвати факторну продуктивність. Вона втілює в собі категорії третього порядку продуктивності – так звані часткові категорії, кожна з яких несе в собі відносини організаційної, ресурсної, управлінської діяльності та менеджменту як категорії первинного порядку. Саме категорії первинного порядку на мікрорівні забезпечують умови змін у категорії третього порядку, які в свою чергу впливають на зміни у факторній продуктивності, продуктивності економіки та економічній ефективності макросистеми. З цього О. Сологуб робить теоретичний висновок, що продуктивність економіки – це система відносин, пов'язаних з використанням можливостей певної соціально-економічної системи, кожний з елементів якої знаходиться у взаємозалежності і впливає на наповнення змісту кожної категорії продуктивності більш високого порядку [1, С. 6; 2, С. 7-9].

За іншою точкою зору продуктивність розглядається як сукупний показник продуктивності праці, капіталу, ресурсів, але тільки на мікрорівні. Такі погляди висвітлені в працях Д.С. Сінка, П. Борщевського, В. Петюха, І. Бондар, А. Гальчинського, П. Єщенко, Ю. Палкіна [3-5].

Отже, продуктивність є показником, що відбиває результативне співвідношення між обсягами виробництва і витратами праці. В той же час, кожен з цих показників несе в собі велику кількість відносин. Тому ряд дослідників (У. Мересте, В. Венсел, А. Роот, Х. Кала, Ю. Кац та ін.) обґрунтували ідею щодо використання іншого модельного уявлення про економічні явища (продуктивність праці, ефективність виробництва, прибутковість тощо) за допомогою методу повносистемного моделювання. В рамках цієї моделі доводиться думка про те, що ефективність виробництва, економіки в цілому є узагальнюючою категорією, що охоплює цілу низку складових (продуктивність праці, енерго-, матеріало-, зарплатомісткість). Але кожний з цих компонентів не може характеризувати ефективність в цілому. Їх доцільно розглядати як часткові, що показують рівень інтенсивності використання певного ресурсу, що не тотожне ефективності. В той же час зростання ефективності базується на інтенсифікації виробництва. В рамках цього підходу ефективність визначається через чисельні значення всіх якісних показників, що входять в повносистемну

сукупність обраної моделі. Найбільш доцільним методом, на думку У. Мересте, є побудова матричних моделей, але не типу міжгалузевого балансу «витрати – випуск» [6, С.20-21].

Згідно підходу, який переважає в західній науковій літературі, продуктивність виступає як ефективність використання усіх ресурсів, факторів, чинників, тобто є продуктивністю в широкому розумінні цього слова.

Таким чином, методи оцінювання продуктивності на мікро- та макрорівні відрізняються, хоча характеризують одне і те ж явище.

На низовому рівні економіки продуктивність виступає в найбільш простій і зрозумілій формі, а саме в формі ефективності витраченої в виробничому процесі праці. В цьому випадку вона має свої кількісні контури. Це – кількість робочого часу, що витрачається на конкретне виробництво. Тому в звичайній практиці планування, організації і оцінки господарювання головним показником ефективності виробництва вважається продуктивність праці [7, С. 15-17].

На макроекономічному рівні категорія продуктивності тісно пов'язана з економічним зростанням, загальною методологічною основою якого є теорія рівності факторів виробництва, а методом – виробнича функція. При цьому найбільш часто продуктивність визначають за такими методиками:

– абсолютний обсяг ВВП у розрахунку на душу населення. Визначається шляхом ділення ВВП на число жителів країни. Даний показник характеризує продуктивність усієї організації суспільного життя або навіть економічної системи. Величина показника залежить як від результативності праці працюючих і віддачі капіталу, так і від питомої ваги зайнятих на виробництві;

– обсяг ВВП на одного працюючого. Більш точно вимірює продуктивність. Придатний для практичного використання як на рівні підприємств, так і на макрорівні. Проте даний показник малоприслужливий для зіставлення, особливо в міждержавному, міжрегіональному порівнянні, оскільки не враховує відмінностей у відпрацьованих годинах, які істотно відрізняються по країнам;

– ВВП на відпрацьовану годину. В цьому випадку вся сукупність ВВП ділиться на загальну кількість відпрацьованих і оплачених робочих годин. Даний показник найбільш зручний і точний по відношенню до об'єктів економічної системи, проте його найбільш складно і важко використовувати.

Замість ВВП також іноді пропонується використовувати показники ВВП, валової доданої вартості або валового випуску [7, С. 18].

Багато методик розглядають проблему управління продуктивністю не для економічної системи в цілому, а для конкретного ресурсу або їх сукупності. Такі методики можна умовно поділити на три групи:

– однофакторні моделі управління продуктивністю. Сутність методик цієї групи полягає в тому, що продуктивність економічної системи вимірюється по продуктивності одного фактора виробництва (ресурсу). До цієї групи можна віднести методики вчених П.Гоулда, К.Куросави, Г.Галкіна, Т.Твердохлібової, Г.Руденко. Методики цієї групи досить прості у використанні. Але в них не враховується вплив багатьох факторів продуктивності, тому їх не можна використати на макроекономічному рівні, де на загальний результат впливає щонайменше кілька чинників;

– багатофакторні моделі управління продуктивністю. Характеризуються тим, що продуктивність вимірюється на основі кількох факторів виробництва. Найбільш поширені методики Д. С. Сінка, Дж. Кендріка, Г. С. Девіса. Методики управління продуктивністю даної групи базуються на розрахунках показників всієї сукупності факторів виробництва, що дозволяє підсліджувати їх динаміку і виявляти

проблемні місця, однак їх використання на практиці обмежене через складність розрахунків. Крім того, дані методики не дають інтегрального показника продуктивності економічної системи в цілому, що також затрудняє її моніторинг;

- багаторівневі (багатокритеріальні) моделі. Передбачають управління продуктивністю на базі вимірювання продуктивності кожного ресурсу окремо і в загальній їх продуктивності. Сюди відносяться методики А. Лоурола, Г. Кремнева, Л. Соколової [8], методика Філіппінської академії розвитку та ін. Моделі базуються на комплексному аналітичному підході і представляють собою точну діагностику і розроблення програми підвищення продуктивності економічної системи. Перевагами методик цієї групи являються відносна простота застосування і доступність необхідної інформації. Проблеми можуть виникнути при розрахунку коефіцієнта сукупної продуктивності, для якого передбачається використання показників чистої продукції.

Проведений аналіз існуючих методик та моделей вимірювання і аналізу продуктивності виявив такі їх недоліки:

- вищеописані методики розглядають, як правило, проблеми управління продуктивністю конкретного ресурсу чи їх сукупності, а не економічної системи в цілому;

- вищеописані методики не враховують або слабо враховують взаємозв'язки та можливість мультиплікативного ефекту від взаємодії різних факторів виробництва, а також міжгалузеві зв'язки та рівень збалансованості економічної системи;

- вищеописані методики не враховують вплив на економічну систему таких надзвичайно важливих економічних категорій, як система державного управління та структура кінцевого споживання виробленої продукції секторами економіки;

- вищеописані методики не вирішують проблему порівнянності інформації про рівні продуктивності різних категорій економічних систем: різних підприємств, галузей господарювання, районів, регіонів, країн.

У зв'язку з цим автор пропонує використовувати для дослідження продуктивності моделі міжгалузевого балансу (така назва використовувалася в колишньому Радянському Союзі і по сьогоднішній використовується в країнах пострадянського простору, в т.ч. і в Україні), або моделі типу «витрати – випуск» (така назва поширена в країнах ринкової економіки і відповідає методології СНР), які нівелюють майже всі недоліки інших підходів. На сьогодні моделі міжгалузевого балансу (МГБ) є єдиними моделями, що враховують усі складові елементи економічної системи у їхньому взаємозв'язку.

Дослідженню моделей МГБ присвятили свої роботи багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких варто виділити праці таких авторів, як В. Леонт'єв, О. Гранберг, Л. Канторович, Ю. Архангельський, І. Ніколаєва, О. Ляшенко, Г. Макаркина, В. Белостоцька, О. Суслов, В. Медницький, А. Саяпова, Є. Сахно, С. Кораблін, Т. Приходько, Дж. Фон Нейман, Д. Гейл, В. Айзард, Р. Мілер, Г. Робінсон та інші.

Однак в їх наукових працях не знайшли належного відображення питання, пов'язані з оцінкою продуктивності динамічних економічних систем з використанням моделей МГБ в концепції СНР та побудовою таких моделей на регіональному рівні. Запропоновані в літературі моделі та підходи орієнтовані переважно на розв'язання часткових задач, вирішують окремі завдання, часто є занадто складними і трудомісткими, що ставить під сумнів можливість їх практичного використання. Так, на сьогодні існує дуже багато різних методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів. Проте більшість із них пропрацьовано недостатньо, тому що чітко не визначено, що мають показати управлінням результати дослідження за цими

методиками, оскільки останні дають змогу визначити лише рейтинг регіонів, який характеризує зростання (тоді дійсно правомірним є його вимірювання щоквартально або щомісячно), а не соціально-економічний розвиток (коли доцільніше використовувати щорічний термін). Недоліком цих розробок також є і те, що вони носять оглядовий характер динаміки соціально-економічних показників розвитку регіону, не дають рекомендацій щодо використання їх в практичній діяльності, містять дуже великий перелік показників, і, головне, вони не дозволяють виявити закономірності щодо обґрунтування інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіону і використання його при прийнятті управлінських рішень щодо стимулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів і в міжрегіональних співставленнях при удосконаленні механізмів подолання соціально-економічної диференціації регіонів і депресивності просторового розвитку.

Враховуючи те, що найбільш адекватна оцінка рівня продуктивності, на думку автора, може бути дана при допомозі балансових підходів, висувається таке трактування сутності категорії «продуктивність».

Продуктивність – це числова характеристика результативності функціонування економічної системи; безрозмірний коефіцієнт, який показує співвідношення між виходом економічної системи (валовий випуск) і входом (витрачені ресурси) з урахуванням структури всіх міжгалузевих зв'язків і потоків продукції та рівня збалансованості системи.

Взагалі, МГБ виробництва і використання продукції був і залишається найбільш визнаним у світі інструментом структурного аналізу. Він забезпечує детальний аналіз процесу виробництва і використання товарів і послуг, а також доходів, що утворюються в результаті такого виробництва, і створює основу для перевірки узгодженості статистичних даних про потоки товарів і послуг, отриманих з різних джерел.

Одним із численних практичних аспектів використання моделі МГБ з аналітичної точки зору є можливість визначення продуктивності економічної системи на основі дослідження так званої технологічної матриці (матриці коефіцієнтів прямих витрат) A . При цьому продуктивність економічної системи ототожнюється з продуктивністю цієї матриці, яка (продуктивність) знаходиться через т.зв. власне число Фробеніуса-Перрона $\lambda(A)$.

Матриця прямих витрат A характеризує економіку виробництва, і природною є вимога, згідно якої потрібно виробити хоча би один набір кінцевих продуктів. Для існування рішення досить, щоб виконувалася так звана умова Хаукінса-Саймона, економічний зміст якої полягає в наступному: економічна система, в якій кожна галузь функціонує, безпосередньо або побічно споживаючи продукцію інших галузей, повинна бути здатна забезпечувати не тільки саму себе, але і здійснювати позитивні поставки продукції для кінцевого попиту [9].

Як правило, виділяють такі основні властивості матриці A [10, С. 163-166]:

а) позитивність, при цьому $\sum_{j=1}^n a_{ij} < 1, j = \overline{1, n}$, що означає

нездійсненність процесу відтворення, якщо б витрачалося будь-якого продукту більше, ніж його вироблялося в результаті цього процесу;

б) нерозкладність, тобто для даної матриці не існує таких одночасних перестановок рядків і стовпців, які б приводили її до розкладної форми. Властивість нерозкладності доводить той факт, що кожна галузь прямо або опосередковано використовує продукцію решти галузей, а її продукція прямо чи опосередковано використовується всіма галузями;

в) продуктивність.

Невід’ємна матриця A є продуктивною, якщо виконуються такі умови:

– максимальне за модулем власне значення (число Фробеніуса-Перрона) матриці A , тобто розв’язок характеристичного рівняння $|\lambda E - A| = 0$ строго менше одиниці: $\lambda(A) < 1$ (E – одинична матриця такого ж порядку, як і матриця A);

– матриця $(E - A)$ невід’ємно оборотна, тобто існує зворотна матриця $(E - A)^{-1}$, всі елементи якої невід’ємні;

– матричний ряд $E + A + A^2 + A^3 + \dots = \sum_{k=0}^{\infty} A^k$ збіжний, причому його сума дорівнює матриці $(E - A)^{-1}$;

– усі головні мінори матриці $(E - A)$, тобто визначники матриць, утворені елементами перших рядків і перших стовпців цієї матриці, порядку від 1 до n , додатні.

Наведені умови продуктивності є необхідними і достатніми. Більш простою, але тільки достатньою ознакою продуктивності матриці A є обмеження на її норму. Норма є значенням найбільшої із сум елементів стовпців і рядків матриці A . Якщо норма матриці строго менше одиниці – вона продуктивна. Проте дана умова є лише достатньою. Матриця A може бути продуктивною і тоді, коли її норма більша одиниці.

Взагалі, математично доведено, що матриці прямих витрат всіх реальних МГБ є продуктивними, тому задача дослідження полягає не в тому, щоб встановити цей факт, а в тому, щоб чисельно оцінити рівень продуктивності.

В класичній постановці моделі МГБ В.Леонтєва розрахунки коефіцієнтів прямих витрат велися по т.зв. «чистих» галузях, тобто галузях, які представляють собою сукупність однорідних продуктів та послуг. Коефіцієнти прямих витрат, які були обчислені для таких галузей, є досить стійкими, стабільними в часі величинами.

Проте, сьогодні МГБ складається не по «чистим», а по «господарським» галузям (відповідно концепції СНР). В економічній статистиці під «господарською» галуззю традиційно розуміють сукупність підприємств, згрупованих за ознакою галузевої належності продукції, що переважає у виробництві. Коефіцієнти прямих витрат, які обчислені по «господарським» галузям є дуже мінливими, динамічними, нестійкими і нестабільними величинами. Особливо яскраво ця мінливість простежується при побудові комплексу моделей МГБ регіону, оскільки регіональні коефіцієнти прямих витрат для багатьох галузей, як правило, є дуже незначними чи взагалі нульовими (певна галузь може бути майже не представлена в даному регіоні), а тому будь-які зміни в економічній системі суттєво на них впливають.

Таким чином, оскільки вхідні дані моделей МГБ, які використовуються для знаходження рівнів продуктивності можуть суттєво коливатися у часі, доцільно проводити аналіз чутливості вихідних результатів при зміні вхідних параметрів моделей.

На відміну від класу моделей лінійного програмування, для аналізу чутливості яких уже розроблені спеціальні математичні прийоми (наприклад, теорія двоїстості), у нашому випадку такі підходи відсутні. Більше того розробити конкретні, чіткі, адекватні, і строго формалізовані інструменти аналізу чутливості показників продуктивності, що знайдені на базі балансових моделей, практично неможливо у зв’язку із цілою низкою суттєвих перешкод. Найбільш складною із них є та, що при зміні навіть одного коефіцієнта матриці прямих витрат зазнає змін і її характеристичне рівняння. А тому кожного разу доводиться будувати та розв’язувати нове характеристичне рівняння.

Солідною підмогою у вирішенні цієї проблеми є використання засобів комп'ютерної техніки. Створивши в табличному процесорі Microsoft Excel книгу, в якій всі розрахункові показники задані у вигляді формул, можна коригувати вхідні дані, а програма буде автоматично перераховувати значення і видавати нам нові результати. Перешкодою тут може бути лише обмеженість у плані розмірності початкової та зміненої матриць коефіцієнтів прямих витрат. Точніше кажучи обмеженість тут лише одна: початкова та змінена матриці повинні мати однакову розмірність.

А обчислюючи показники продуктивності на основі моделі МГБ слід враховувати, що на їх рівень впливає кількість включених в модель галузей, тобто розмірність. Оцінка рівня продуктивності є тим більше точною, чим більш деталізований МГБ економічної системи. Адекватне порівняння показників продуктивності, отриманих для різних економічних систем або для однієї, проте в різні періоди часу, має здійснюватися для однакової (або хоча б близької) кількості видів діяльності. Агрегування МГБ призводить до збільшення середніх арифметичних значень коефіцієнтів прямих витрат та до зменшення диспропорцій між їх значеннями. Таким чином, штучно підвищується рівень збалансованості економічної системи, що, природно, веде до завищених оцінок її продуктивності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані в статті підходи і моделі можуть бути використані для прийняття управлінських рішень, зокрема для оцінювання динаміки та складання обґрунтованих рейтингів рівнів продуктивності сучасних економічних систем, виявляти пріоритетні та неефективні галузі, визначати зміну показників результативності функціонування економічної системи при коливаннях вхідних даних.

Балансові методи є досить універсальними, що дає можливість використовувати їх при відповідній адаптації для дослідження будь-яких регіональних та національних економічних систем.

Список літератури

1. Мазуркевич І.О. та ін. Матриця продуктивної економіки / І.К. Бондар, О.П. Сологуб, Н.П. Гончарова та ін.; наук. ред. І.К. Бондар. – К.: Видавничий дім «Корпорація», 2006. – 464 с.
2. Сологуб О.П. Продуктивність економіки: регіональні аспекти / О.П. Сологуб. – К.: Знання, 1998. – 351 с.
3. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение / Д.С.Синк. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.
4. Бондарь И.К. Производительность труда: вопросы теории и практики / И.К. Бондарь. – К.: Наукова думка, 1991. – 152 с.
5. Петюх В.М. Рыночная экономика: настольная книга делового человека / В.М. Петюх. – К.: Урожай, 1995. – 432 с.
6. Сологуб О.П. Регіональна економіка: потенціал і продуктивність / О.П. Сологуб. – К.: Наук. світ, 1999. – 127 с.
7. Єременко В. О. Підвищення продуктивності: теорія, світовий досвід, шлях України / В.О. Єременко. – Краматорськ: Видавництво центру продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України, 2000. – 397 с.
8. Соколова Л. Г. Управление производительностью труда на различных уровнях хозяйствования: дис. доктора экон. наук: 08.00.05 / Соколова Лариса Георгиевна. – Иркутск, 2004. – 127 с.
9. Малаховський Ю.В. Аналіз продуктивності моделей „витрати-випуск” на регіональному та національному рівнях / Ю.В.Малаховський, Б.В.Дмитришин // Бізнес-Інформ – 2010. – №4(1). – С. 59-63.
10. Гранберг А. Г. Моделирование социалистической экономики / А. Г. Гранберг. – М.: Экономика, 1988. – 487 с.

Б.Дмитришин

Исследование производительности современных экономических систем на базе моделей межотраслевого баланса

В статье рассмотрены основные подходы к оценке производительности современных экономических систем на микро- и макроэкономическом уровнях, приведены недостатки этих подходов. Для оценки производительности на макроуровне предлагается использовать модели межотраслевого баланса, которые по многим позициям превосходят другие подходы. Дано авторское определение экономической категории производительности.

B.Dmitrishin

Research performance of contemporary economic systems based on models of interbranch balance

The article reviews the major approaches to the evaluation of performance of modern economic systems on micro and macroeconomic levels, these shortcomings of these approaches. For evaluation of performance at the macro level is proposed to use the model of interbranch balance (Input-Output analysis), which in many positions is better than other approaches. Subjects determination of economic performance category.

Одержано 15.11.10

УДК 65.01

Н.М. Дяченко, ст. викл.

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Контролінг як фактор підвищення ефективності управління підприємством

У статті досліджено питання сутності, методології та організації контролінгу. Розглянуто можливості використання концепцій контролінгу у системі управління вітчизняних підприємств, обґрунтовано підходи та можливості здійснення контролінгових функцій на базі існуючих функціональних підсистем менеджменту для забезпечення стратегічного розвитку системи управління підприємством.

контролінг, стратегія, конкуренція, концепція, менеджмент

Постановка проблеми. У період світової економічної кризи особливо гостро постає питання ефективного управління та забезпечення стабільного розвитку підприємства. В Україні, економіка якої тісно інтегрована в світові процеси, криза вплинула на діяльність практично всіх підприємств. Основними рисами середовища, в якому змушені працювати сучасні підприємства, є: динамічні зміни зовнішньоекономічного середовища, стагнація ринків, поява нових технологій, скорочення життєвого циклу продуктів. Сьогоднішня економічна ситуація є тестом на життєздатність підприємств у нових складних умовах. Водночас перевірку на життєздатність зазнають всі складові менеджменту підприємства — від стратегії розвитку до ефективності організації бізнес-процесів. Виникнення кризової ситуації на багатьох українських підприємствах пов'язано з низьким рівнем менеджменту.

Найбільш актуальним завданням окремо взятого підприємства, що працює в сучасних умовах господарювання, є розробка інструментарію модернізації організаційної й інформаційної структури підприємства.

У цьому зв'язку як теоретики так і практики значну увагу приділяють контролінгу. Контролінг має великий потенціал як сукупність методів оперативного і стратегічного менеджменту, планування, аналізу й контролю на якісно новому етапі

© Н.М. Дяченко. 2010

Б.Дмитришин

Исследование производительности современных экономических систем на базе моделей межотраслевого баланса

В статье рассмотрены основные подходы к оценке производительности современных экономических систем на микро- и макроэкономическом уровнях, приведены недостатки этих подходов. Для оценки производительности на макроуровне предлагается использовать модели межотраслевого баланса, которые по многим позициям превосходят другие подходы. Дано авторское определение экономической категории производительности.

B.Dmitrishin

Research performance of contemporary economic systems based on models of interbranch balance

The article reviews the major approaches to the evaluation of performance of modern economic systems on micro and macroeconomic levels, these shortcomings of these approaches. For evaluation of performance at the macro level is proposed to use the model of interbranch balance (Input-Output analysis), which in many positions is better than other approaches. Subjects determination of economic performance category.

Одержано 15.11.10

УДК 65.01

Н.М. Дяченко, ст. викл.

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Контролінг як фактор підвищення ефективності управління підприємством

У статті досліджено питання сутності, методології та організації контролінгу. Розглянуто можливості використання концепцій контролінгу у системі управління вітчизняних підприємств, обґрунтовано підходи та можливості здійснення контролінгових функцій на базі існуючих функціональних підсистем менеджменту для забезпечення стратегічного розвитку системи управління підприємством.

контролінг, стратегія, конкуренція, концепція, менеджмент

Постановка проблеми. У період світової економічної кризи особливо гостро постає питання ефективного управління та забезпечення стабільного розвитку підприємства. В Україні, економіка якої тісно інтегрована в світові процеси, криза вплинула на діяльність практично всіх підприємств. Основними рисами середовища, в якому змушені працювати сучасні підприємства, є: динамічні зміни зовнішньоекономічного середовища, стагнація ринків, поява нових технологій, скорочення життєвого циклу продуктів. Сьогоднішня економічна ситуація є тестом на життєздатність підприємств у нових складних умовах. Водночас перевірку на життєздатність зазнають всі складові менеджменту підприємства — від стратегії розвитку до ефективності організації бізнес-процесів. Виникнення кризової ситуації на багатьох українських підприємствах пов'язано з низьким рівнем менеджменту.

Найбільш актуальним завданням окремо взятого підприємства, що працює в сучасних умовах господарювання, є розробка інструментарію модернізації організаційної й інформаційної структури підприємства.

У цьому зв'язку як теоретики так і практики значну увагу приділяють контролінгу. Контролінг має великий потенціал як сукупність методів оперативного і стратегічного менеджменту, планування, аналізу й контролю на якісно новому етапі

© Н.М. Дяченко. 2010

розвитку ринку, як цілісна система, що спрямована на досягнення стратегічних цілей компанії [4].

Актуальність дослідження питань сутності, методології та організації контролінгу полягає у тому, що ускладнення, які виникають у сучасних підприємств на ринку, посилення конкуренції, необхідність врахування багатьох соціальних та економічних факторів, а також вплив світової фінансово-економічної кризи призвели до проблем у сфері управління підприємством. Доцільно більш глибоко розглянути досвід зарубіжних та вітчизняних підприємств, теоретичні погляди щодо концепції системного управління підприємством – контролінгу.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і методичних засад контролінгу здійснили вчені-економісти: Е.А. Ананьїва, О.І. Благодарний, Г.М. Волиняк, О.А. Вержбицький, О.Б. Гребець, М.Г. Адаменко, О.В. Троян та інші. Потребує подальшого дослідження ця проблема, у зв'язку з необхідністю впровадження в практичну діяльність підприємств системи контролінгу.

Мета статті. Розглянути можливості використання концепцій контролінгу у системі управління вітчизняних підприємств, обґрунтувати підхід та можливості здійснення контролінгових функцій на базі існуючих функціональних підсистем менеджменту для забезпечення стратегічного розвитку системи управління підприємством.

Основний матеріал дослідження. Поняття „контролінг” походить від англійського „to control”, яке в економічному розумінні означає управління, спостереження, контроль. Але контролінг не зводиться до простої системи контролю, а охоплює значно ширшу сферу діяльності, а саме:

- контролінг - це система, яка орієнтована на майбутній розвиток підприємства;
- контролінг - це система спостереження та вивчення поведінки внутрішнього економічного механізму конкретного підприємства і розробки шляхів для досягнення мети, яку воно ставить перед собою.

В економіці зарубіжних країн (Америка, Німеччина, Франція, Великобританія та інші) контролінг набув значного розвитку та знайшов практичне застосування. На жаль, в Україні, контролінг як система на рівні господарюючих суб'єктів практично не застосовується. Українські вчені лише починають розвивати теорію контролінгу, вивчають необхідність його існування та можливість застосування у вітчизняній економіці. Дослідженням аспектів контролінгу як науки займаються такі вчені-економісти, як: Й. Вебер, А. Дайте, Е. Майер, Р. Ман, Д. Хан, П.Хорват, М.С.Пушкар, Л.О.Сухарьова, С.М.Петренко, Т.А.Лев, Д.В.Гулін, О.Л.Максименко, С.А.Смирнов, О.А.Терещенко, І.І. Цигилик та інші.

В своїх працях Ман Р. і Майер Е. трактують контролінг як процес управління майбутнім для забезпечення довгого функціонування підприємств і його структурних одиниць [1, с.13].

Погляди українських вчених-економістів у визначені суті контролінгу не однозначні. Так професор Пушкар М.С. під контролінгом розуміє концепцію ефективного управління економічним об'єктом з метою забезпечення його сталого і тривалого існування в постійно змінюваному середовищі [2, с.12]. На думку Цигилика І.І. „ Контролінг - це система спостереження та вивчення поведінки внутрішнього економічного механізму конкретного підприємства і розробка шляхів для досягнення мети, яку воно ставить перед собою” [5, с.11]. Сухарева Л.О. та Петренко С.М. вважають, що контролінг можна представити системою, яка розвиває використовуванні ним традиційні бухгалтерські, аналітичні й інші прийоми та засоби, вивчає проблеми, що дозволяє виробити необхідні управлінські рішення як оперативного, так і стратегічного характеру [3, с.10]. М. Г. Чумаченко відзначає, що деякі автори

ототожнюють зміст управлінського обліку з діючою в Німеччині системою контролінгу.

Також, єдиним твердженням є те, що система контролінгу - це принципово нова концепція інформації й управління, яку можна визначити як обліково-аналітичну систему, що реалізує синтез елементів обліку, аналізу, контролю, планування, яка забезпечує як оперативне, так і стратегічне управління процесом досягнення цілей і результатів діяльності підприємства..

Під метою контролінгу розуміють створення системи своєчасного забезпечення менеджменту компанії повною та достовірною інформацією, необхідної для прийняття оптимальних управлінських рішень. Основною задачею контролінгу є приведення компанії до поставленої мети та створення ефективної системи управління.

До завдань контролінгу слід віднести такі як:

- постановка цілей – це визначення кількісних і якісних критеріїв діяльності підприємства;
- планування – це перетворення цілей підприємства в плани;
- управлінський облік – це основний елемент контролінгу, відбиття всієї фінансово-господарської діяльності в ході виконання плану;
- організація інформаційних потоків – це збір інформації, забезпечення інформаційної підтримки управління;
- моніторинг – це відстеження процесів реального часу, що протікають на підприємстві в режимі;
- контроль – це фіксування й оцінка фактів, що відбулися.

Порівнюючи та аналізуючи зміст визначень є можливим стверджувати, що контролінг є найважливішим засобом успішного функціонування підприємства, тому що: забезпечує необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень шляхом інтеграції процесів збору, обробки, підготовки, аналізу, інтерпретації інформації; надає інформацію для управління трудовими та фінансовими ресурсами; забезпечує виживаність підприємства на рівнях стратегічного й тактичного управління; сприяє оптимізації залежності “дохід-витрати-прибуток”.

Поділяючи точку зору М. Г. Чумаченко, слід відзначити, що підрозділи управлінського та фінансового обліку, планування підприємства, фінансові служби існують самостійно та не є складовими відділу контролінгу.

Таким чином концепцію контролінгу можна представити у вигляді процесу управління на кожному етапі циклу управління підприємством (рис.1): - визначення цілей діяльності підприємства;

- відображення їх у системі показників;
- планування діяльності та визначення планових значень показників;
- розробка на цій основі варіантів управлінських дій по мінімізації відхилень.

Отож, результатом від впровадження контролінгу стає система, що сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства і дозволяє:

- передбачати результати діяльності підприємства;
- планувати діяльність з метою підвищення ефективності використання ресурсів підприємства;
- вчасно одержувати точну інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень;
- підвищувати конкурентноздатність підприємства.

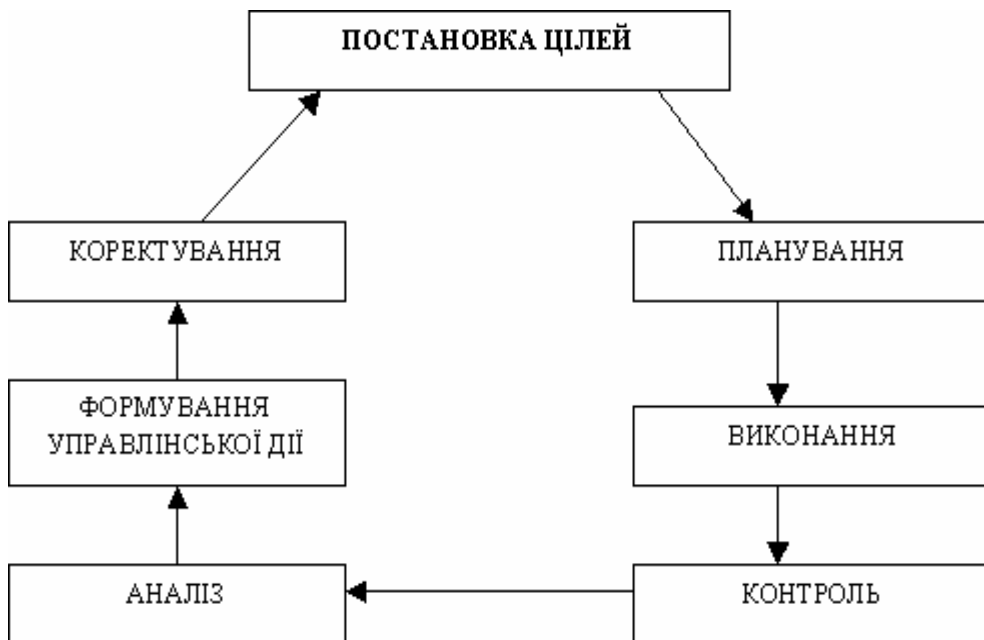


Рисунок 1 - Цикл управління як технологія контролінгу

Ми вважаємо, що контролінг необхідний українським підприємствам і його застосування дасть можливість істотно підвищувати ефективність роботи та конкурентоздатність. Отже, стратегічною метою українських підприємств на шляху інноваційності та підвищення конкурентоздатності має стати створення ефективної системи контролінгу. Початком впровадження контролінгу на вітчизняних підприємствах можна вважати спробу створення системи управлінського обліку, синхронізувавши її зі стратегічним та оперативним плануванням.

На основі аналізу досліджень провідних зарубіжних та вітчизняних вчених з'ясовано необхідність заходів для впровадження системи контролінгу на підприємстві:

- поточні і стратегічні завдання по підприємству в цілому і по окремих структурних підрозділах і службах (центрах витрат і відповідальності);
- схему організаційної структури, центрів витрат і відповідальності;
- формування аналітичного і регулятивного блоку в системі контролінгу;
- положення функціональних обов'язків і прав служби контролінгу і окремих спеціалістів (контролерів);
- інформаційні потоки, забезпечуючи своєчасну інформацію по результатах діяльності підрозділів підприємства;
- критичні величини по окремих показниках в системі аналізу відхилень між нормативними (плановими) і фактичними показниками;
- терміни проведення аналізу фактичного стану по центрах витрат і відповідальності, підприємству в цілому;
- терміни подачі результатів аналізу і підготовлених проектів управлінських рішень керівнику підприємства систему контролю за виконанням управлінських рішень;
- способи повідомлення керівникам по виявленим недолікам. При цьому необхідно розуміти, що такі області управління як планування, контроль, облік та аналіз є скоріше інструментами системи контролінгу, чим його складовими частинами.

До основних етапів впровадження контролінгу на підприємстві слід віднести такі як:

1. Постановка цілей та їх відображення в системі показників результативності роботи підприємства на протязі певного періоду. Як правило показники повинні

базуватися на місії та стратегії розвитку підприємства.

2. Процес порівняння досягнутих результатів та встановлених показників. На цьому етапі необхідно зафіксувати відхилення, оцінити, наскільки вони значимі, отримати по даному питанню максимально повну, точну і своєчасну інформацію. Крім того, їй необхідно надати саме тій людині або відділу, який в ній зацікавлений і контролює процес. Далі проводиться аналіз отриманих даних.

3. Виявлення помилок і розробка корегуючих заходів. Після цього етапу знову починається процес планування.

Отже, контролінг, як обліково-аналітична підсистема в інформаційно-аналітичній системі управління підприємством, є основою для його роботи.

Висновки.

Контролінг – це цілісна концепція економічного управління підприємством, спрямована на виявлення усіх шансів та ризиків, пов'язаних з отриманням прибутку в умовах ринка і орієнтована на довгострокове і ефективне функціонування підприємства.

Контролінг – це система раціоналізації ціледосягнення підприємства. Контролінг може розглядатися як інформаційне забезпечення, орієнтоване на результат управління підприємством. Контролінг – це сучасна концепція управління підприємством, інструментами якого є облік, планування, контроль та аналітична робота.

Контролінг є інструментом комплексного управління діяльністю, що забезпечує методичну й інструментальну базу для підтримки основних функцій менеджменту. Його головна мета – це досягнення на усіх рівнях ієрархії підприємства припустимого рівня ієрархії численних аспектів управління бізнес-процесами. Тому є сенс говорити про контролінг, як про філософію або про ідеологію управління підприємством. Контролінг на відміну від менеджменту, базується на кількісному аналізі й більшою мірою орієнтований на систему вартісних показників і планово-контрольних розрахунків.

Зарубіжні науковці в основу контролінгу покладають управлінський облік, а вітчизняні – обліково-аналітичну систему.

Кожен менеджер несе відповідальність за організацію контролінгу. Контролер організовує систему контролінгу, використовуючи відповідні методичні підходи й техніки. Впровадження й організація служби контролінгу є складним, дорогим процесом, але, як показала світова і вітчизняна практика є необхідним елементом управління підприємством.

Список літератури

1. Манн Р., Майер Э. Контроллинг для начинающих. Пер. с нем. Ю.Г.Жукова / Под ред. И с предисл. В.Б.Ивашкевича. - 2-ое изд., пер. и доп. - М.: Финансы и статистика, 1995. - 304 с.
2. Пушкар М.С., Пушкар Р.М. Контролінг - інформаційна підсистема стратегічного менеджменту: Монографія. - Тернопіль: Карт-бланш, 2004. - 370 с.
3. Сухарева Л.А., Петренко С.Н.: Контроллинг - Основа управления бизнесом. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2002. -208 с.
4. Троян О.В. Механізм контролінгу в системі управління промисловим підприємством // Троян О.В., Адаменко М.Г. / www.hvula.org.ua.
5. Цигилик І.І. Контролінг (навчальний посібник у схемах і таблицях): Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 76 с.

Н.Дяченко

Контролинг как фактор повышения эффективности управления предприятием

В статье исследовано вопрос сущности, методологии и организации контролинга. Рассмотрены возможности использования концепций контролинга в системе управления отечественных предприятий, обоснованно подходы и возможности осуществления контролинговых функций на базе существующих функциональных подсистем менеджмента для обеспечения стратегического развития системы управления предприятием.

N. Dyachenko

Controlling as a factor of increase of efficiency of management an enterprise

The article examines the question of essence, and methodology of controlling. The possibilities of controlling the use of concepts in the management of domestic enterprises, considered approach and feasibility of controlling functions on the basis of existing functional subsystems of management to ensure strategic development of enterprise management.

19.11.10

УДК 330.42

М.М. Загреба, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Підхід до формування системи показників діагностики кризового фінансового стану підприємства

В статті узагальнено досвід сучасних науковців у питанні діагностики фінансового стану підприємства, сформовано комплексну систему показників для всебічної оцінки ефективності діяльності підприємства.

фінансовий стан, діагностика, фінансова криза, ліквідність, оборотність, рентабельність

Своєчасна діагностика зародження негативних тенденцій у динаміці фінансового стану підприємства на сьогодні є невід'ємним компонентом ефективного управління. При цьому виникає необхідність формування системи показників, які б найбільш адекватно та повно описували фінансовий стан підприємства та допомагали б спрогнозувати можливий розвиток кризових явищ.

Проблемі оцінки фінансового стану та прогнозування кризи на підприємстві значну увагу в своїх працях приділили Е.В. Камишникова [10], О.М. Роїк [19], О.Г. Мельник [15], М.О. Кизим [11], О.Л. Лігоненко [14], А.Г. Грязнова [6], О.М. Тридід [21] та багато інших науковців.

Актуальним залишається питання формування єдиної системи показників фінансового стану, яка б узагальнила досвід багатьох вчених та допомагала б ефективно діагностувати зародження фінансової кризи на підприємстві.

Метою статті є формування ефективної системи показників, що характеризують **5 основних аспектів** фінансової ситуації на підприємстві: показники ідентифікації

© М.М. Загреба. 2010

Н.Дяченко

Контролинг как фактор повышения эффективности управления предприятием

В статье исследовано вопрос сущности, методологии и организации контролинга. Рассмотрены возможности использования концепций контролинга в системе управления отечественных предприятий, обоснованно подходы и возможности осуществления контролинговых функций на базе существующих функциональных подсистем менеджмента для обеспечения стратегического развития системы управления предприятием.

N. Dyachenko

Controlling as a factor of increase of efficiency of management an enterprise

The article examines the question of essence, and methodology of controlling. The possibilities of controlling the use of concepts in the management of domestic enterprises, considered approach and feasibility of controlling functions on the basis of existing functional subsystems of management to ensure strategic development of enterprise management.

19.11.10

УДК 330.42

М.М. Загреба, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Підхід до формування системи показників діагностики кризового фінансового стану підприємства

В статті узагальнено досвід сучасних науковців у питанні діагностики фінансового стану підприємства, сформовано комплексну систему показників для всебічної оцінки ефективності діяльності підприємства.

фінансовий стан, діагностика, фінансова криза, ліквідність, оборотність, рентабельність

Своєчасна діагностика зародження негативних тенденцій у динаміці фінансового стану підприємства на сьогодні є невід'ємним компонентом ефективного управління. При цьому виникає необхідність формування системи показників, які б найбільш адекватно та повно описували фінансовий стан підприємства та допомагали б спрогнозувати можливий розвиток кризових явищ.

Проблемі оцінки фінансового стану та прогнозування кризи на підприємстві значну увагу в своїх працях приділили Е.В. Камишнікова [10], О.М. Роїк [19], О.Г. Мельник [15], М.О. Кизим [11], О.Л. Лігоненко [14], А.Г. Грязнова [6], О.М. Тридід [21] та багато інших науковців.

Актуальним залишається питання формування єдиної системи показників фінансового стану, яка б узагальнила досвід багатьох вчених та допомагала б ефективно діагностувати зародження фінансової кризи на підприємстві.

Метою статті є формування ефективної системи показників, що характеризують **5 основних аспектів** фінансової ситуації на підприємстві: показники ідентифікації

© М.М. Загреба. 2010

фінансового стану та виявлення ознак неплатоспроможності, показники ліквідності, показники стану та структури капіталу, показники оборотності (ділової активності) та показники рентабельності підприємства.

Розглянемо фінансовий стан підприємства як функцію

$$y=f(x_i), i=1..n,$$

де n – кількість показників фінансового стану.

Для кількісного аналізу частоти використання того чи іншого показника оцінки фінансового стану підприємства у працях науковців будемо використовувати метод багатомірної дихотомії. Код 1 буде введений в таблицю кожного разу, коли відповідний фахівець використовує конкретний показник у своїх працях. В останніх рядках кожної таблиці розраховані число використань і відсоток науковців, у чиїх працях зустрічається даний показник.

В результаті буде сформовано два набори показників – базовий, що буде містити показники, що зустрічаються більш ніж у 70% наукових праць (висока частота), та розширений, у який увійдуть усі показники, що їх використовують більш ніж 50% науковців (середня частота).

Традиційно діагностика кризового стану та загрози банкрутства підприємства здійснюється за декількома групами показників. Першу групу складає система показників ідентифікації фінансового стану та виявлення ознак неплатоспроможності. Найбільш вживаними показниками цієї групи є показник поточної неплатоспроможності, загальний коефіцієнт покриття, коефіцієнт забезпеченості власними коштами та коефіцієнт Бівера. Систему показників цієї групи за авторами подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Показники ідентифікації фінансового стану та виявлення ознак неплатоспроможності у розрізі різних авторів

Г.В. Митрофанов [16]		1	1	
А.Г. Загородній [7]	Показник	Загальний	Коефіцієнт	Коефіцієнт
ВСЬОГО	поточної	коефіцієнт	забезпеченості	Бівера з
У % до загальної кількості	неплатоспроможності	покриття	власними коштами	12
Е.В.Камишнікова [10]		1	1	
О.М. Роїк [19]		1		1
О.Г. Мельник [15]		1	1	
М.О. Кизим [11]			1	
Л.О. Лігоненко [14]	1	1	1	1
С.С. Осадець		1	1	
О.М. Тридід [21]		1	1	
А.Г. Грязнова [6]		1	1	
Я.А. Фомін [22]		1	1	1
О.О. Терещенко [20]	1	1	1	
В.М. Геєць [5]		1	1	
А.Е. Воронкова [4]		1	1	
Г.П. Іванов [9]		1	1	
В.В. Ковальов [12]		1	1	
Г.О. Швиданенко [23]		1	1	
А. Зонова [8]		1	1	
Г.М. Азаренкова [1]		1		
Є.М. Азизова [2]			1	
Д.Ю. Шпенюв [25]		1	1	
О.Є. Кузьмін [13]		1	1	
В.А. Василенко [3]		1	1	
Є.В. Мних [17]		1	1	
В.П. Шило [24]		1		

Другу групу складають показники ліквідності: коефіцієнти абсолютної, швидкої та поточної ліквідності, а також рівень операційної платоспроможності. Погляди різних авторів щодо складу цієї групи наведено в таблиці 2.

Таким чином можна констатувати, що найбільш вживаними показниками ідентифікації фінансового стану та ліквідності є загальний коефіцієнт покриття (коефіцієнт поточної ліквідності), коефіцієнт забезпеченості власними коштами, а також коефіцієнт негайної (абсолютної) ліквідності. Всі вони зустрічаються більш ніж у 70% наукових праць та увійдуть до базового набору показників. Розширений набір буде також включати проміжний коефіцієнт покриття (коефіцієнт швидкої ліквідності), частота вживання якого дорівнює 68%.

Далі проаналізуємо групу показників стану та структури капіталу. До цієї групи різні автори відносять коефіцієнт забезпеченості власними коштами, коефіцієнт фінансової автономії (стабільності), коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт фінансового левериджу та коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості. В таблиці 3 детально розглянуті погляди різних авторів щодо складу цієї групи показників.

Таблиця 2 – Показники ліквідності у розрізі різних авторів

	Коефіцієнт негайної (абсолютної) ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності (проміжний коефіцієнт покриття)	Коефіцієнт поточної ліквідності (загальний коефіцієнт покриття)	Рівень операційної платоспроможності
Е.В.Камишнікова [10]	1	1	1	
О.М.Роїк [19]			1	
О.Г.Мельник [15]	1	1	1	
М.О.Кизим [11]				1
Л.О.Лігоненко [14]	1	1	1	1
С.С.Осадець			1	
О.М.Тридід [21]			1	
А.Г.Грязнова [6]	1	1	1	
Я.А.Фомін [22]	1		1	
О.О.Терещенко [20]	1	1	1	
В.М.Геєць [5]	1	1	1	
А.Е.Воронкова [4]	1	1	1	
Г.П.Іванов [9]	1	1	1	1
В.В.Ковальов [12]	1	1	1	1
Г.О.Швиданенко [23]	1	1	1	
А.Зонова [8]			1	
Г.М.Азаренкова [1]		1	1	
Є.М.Азизова [2]	1			1
Д.Ю.Шпенев [25]	1		1	
О.Є.Кузьмін [13]	1	1	1	
В.А.Василенко [3]	1	1	1	
Є.В.Мних [17]	1	1	1	
В.П.Шило [24]	1	1	1	
Г.В.Митрофанов [16]	1	1	1	
А.Г.Загородній [7]	1	1	1	
ВСЬОГО	19	17	23	5
У % до загальної кількості	76	68	92	20

Як бачимо, найбільш вживаними показниками з цієї групи є коефіцієнт фінансової автономії та коефіцієнт забезпеченості власними коштами. Вони зустрічаються у 92 та 84 відсотках наукових праць відповідно. Коефіцієнт фінансового

левериджу використовують 56 % науковців, і він увійде до розширеної групи.

Наступною розглянемо групу показників оборотності (ділової активності). Сюди відносяться оборотність обігових коштів, оборотність товарно-матеріальних запасів, оборотність дебіторської заборгованості, тривалість операційного циклу (в днях), оборотність кредиторської заборгованості та тривалість фінансового циклу. Думки різних авторів щодо складу цієї групи подано в таблиці 4.

Як бачимо, не всі автори в дослідженнях фінансового стану підприємства використовують цю групу показників. Найбільш вживаним є коефіцієнт оборотності обігових коштів. Його використовують 56 % фахівців, і тому він увійде до розширеної групи показників діагностики кризового фінансового стану підприємства.

Останню групу складає система показників рентабельності підприємства. У таблиці 5 показано вживання цих показників різними авторами у дослідженнях фінансового стану підприємства.

До показників рентабельності підприємства відносяться: чиста рентабельність (збитковість) власного капіталу, звичайна рентабельність (збитковість) власного капіталу (до оподаткування), рентабельність активів, рентабельність обороту (продажів), рентабельність операційних витрат, рівень втрати власного капіталу та економічна прибутковість.

Таблиця 3 – Показники стану та структури капіталу у розрізі різних авторів

	Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	Коефіцієнт фінансової автономії (стабільності)	Коефіцієнт заборгованості	Коефіцієнт фінансового левериджу	Коефіцієнт співвідношення заборгованостей
Е.В.Камишнікова [10]	1	1			
І.П. Мойсенко [18]				1	
О.Г. Мельник [15]	1	1			
М.О. Кизим [11]	1	1	1	1	
Л.О. Лігоненко [14]	1	1	1	1	1
С.С. Осадець	1	1			
О.М. Тридід [21]	1	1			
А.Г. Грязнова [6]	1	1	1	1	
Я.А. Фомін [22]	1	1			
О.О. Терещенко [20]	1	1	1		1
В.М. Геєць [5]	1	1	1	1	
А.Е. Воронкова [4]	1			1	
Г.П. Іванов [9]	1	1	1		1
В.В. Ковальов [12]	1	1	1	1	
Г.О. Швиданенко [23]	1	1		1	
А. Зонова [8]	1	1	1	1	
Г.М. Азаренкова [1]		1	1	1	
С.М. Азизова [2]	1	1		1	
Д.Ю. Шпенев [25]	1	1			
О.С. Кузьмін [13]	1	1			
В.А. Василенко [3]	1	1			
С.В. Мних [17]	1	1	1	1	
В.П. Шило [24]		1	1	1	
Г.В. Митрофанов [16]	1	1	1	1	
А.Г. Загородній [7]		1			
ВСЬОГО	21	23	12	14	3
У % до загальної кількості	84	92	48	56	12

Виходячи з даних таблиці, найбільш вживаними показниками рентабельності є

рентабельність активів та чиста рентабельність власного капіталу. Частота наукових праць, де вони зустрічаються, складає відповідно 56 та 52 відсотки. Ця пара показників також увійде до розширеної групи.

Всі інші показники зазначених п'яти груп використовуються менш ніж половиною фахівців у галузі оцінки фінансового стану підприємства, тому можна зробити висновок про недоцільність їх включення у підсумковий набір.

Таким чином, остаточна система показників діагностики кризового фінансового стану підприємства складатиметься з 9 показників, 4 з яких формують базовий набір.

До базового набору показників увійшли:

x_1 – загальний коефіцієнт покриття (коефіцієнт поточної ліквідності);

x_2 – коефіцієнт фінансової автономії (стабільності);

x_3 – коефіцієнт забезпеченості власними коштами;

x_4 – коефіцієнт негайної (абсолютної) ліквідності.

Таблиця 4 – Показники оборотності (ділової активності) у розрізі різних авторів

	Оборотність обігових коштів	Оборотність товарно-магериальних запасів	Оборотність дебиторської заборгованості	Оборотність кредиторської заборгованості	Тривалість операційного циклу	Тривалість фінансового циклу
Е.В.Камишнікова [10]	1	1	1	1		
О.М.Роїк [19]				1		
О.Г.Мельник [15]	1		1	1		
М.О.Кизим [11]			1	1		
Л.О.Лігоненко [14]	1	1	1	1	1	1
С.С.Осадець	1					
О.М.Тридід [21]				-		
А.Г.Грязнова [6]				-		
Я.А.Фомін [22]	1					
О.О.Терещенко [20]	1	1	1	1		
В.М.Геєць [5]	1	1	1	1		
А.Е.Воронкова [4]	1					
Г.П.Іванов [9]				-		
В.В.Ковальов [12]		1			1	
Г.О.Швиданенко [23]				-		
А.Зонова [8]	1					
Г.М.Азаренкова [1]				-		
Є.М.Азизова [2]	1	1	1	1		
Д.Ю.Шпенюв [25]		1				
О.С.Кузьмін [13]	1	1	1	1		
В.А.Василенко [3]	1	1				
Є.В.Мних [17]	1					
В.П.Шило [24]				-		
Г.В.Митрофанов [16]	1	1	1	1	1	1
А.Г.Загородній [7]				-		
ВСЬОГО	14	10	9	10	3	2
У % до загальної кількості	56	40	36	40	12	8

Розширений набір показників діагностики кризового фінансового стану підприємства, окрім перелічених чотирьох, включає наступні:

x_5 – проміжний коефіцієнт покриття (коефіцієнт швидкої ліквідності);

- x_6 – коефіцієнт фінансового левериджу;
 x_7 – коефіцієнт оборотності обігових коштів;
 x_8 – рентабельність активів;
 x_9 – чиста рентабельність власного капіталу.

Висновки. В статті узагальнено досвід сучасних науковців у сфері оцінки фінансового стану підприємства. Розглянуто п'ять груп показників - платоспроможності, ліквідності, стану та структури капіталу, оборотності (ділової активності) та рентабельності. В результаті дослідження сформовано два набори показників діагностики кризового фінансового стану підприємства.

Базовий набір містить чотири найбільш часто використовувані показники і може бути використаний для побудови моделі експрес-діагностики фінансового стану. В разі, якщо необхідне більш глибоке дослідження, будується комплексна модель з дев'яти чинників, що формують розширений набір.

Таблиця 5 – Показники рентабельності підприємства у розрізі різних авторів

	Чиста рентабельність власного капіталу	Звичайна рентабельність власного капіталу	Рентабельність активів	Рентабельність обороту	Рентабельність операційних витрат	Рівень втрати власного капіталу	Економічна прибутковість
Е.В.Камишникова [10]			1	1			
І.П. Мойсенко [18]			1				
О.М. Роїк [19]	1	1					
О.Г. Мельник [15]	1	1	1	1	1		
М.О. Кизим [11]					-		
Л.О. Лігоненко [14]	1	1	1	1	1	1	1
С.С. Осадець	1	1	1	1	1		
О.М. Тридід [21]			1				
А.Г. Грязнова [6]					-		
Я.А. Фомін [22]	1	1	1	1			
О.О. Терещенко [20]	1	1	1	1	1		
В.М. Геєць [5]	1	1					
А.Е. Воронкова [4]	1	1	1	1	1		
Г.П. Іванов [9]					-		
В.В. Ковальов [12]	1	1					
Г.О. Швиданенко [23]	1	1					
А. Зонова [8]					-		
Г.М. Азаренкова [1]					-		
Є.М. Азизова [2]					-		
Д.Ю. Шпенев [25]			1	1			
О.Є. Кузьмін [13]	1	1	1	1	1		
В.А. Василенко [3]	1		1	1			
Є.В. Мних [17]					-		
В.П. Шило [24]		1	1		1		
Г.В. Митрофанов [16]	1		1	1	1		
А.Г. Загородній [7]					-		
ВСЬОГО	13	12	14	11	8	1	1
У % до загальної кількості	52	48	56	44	32	4	4

Список літератури

1. Азаренкова Г.М. Разработка модели комплексной оценки финансовой устойчивости на примере АКП «Международный аэропорт Харьков» / Азаренкова Г.М., Васильченко А.В. // Антикризисный менеджмент – 2009. №5. – С. 85 – 91.
2. Азизова Е.М. Выбор индикаторов раннего предупреждения проблем как инструмент контроллинга капитала предприятия / Азизова Е.М. // Бизнес Информ – 2009. №4(3). – С. 60 – 69.
3. Василенко В.А. Диагностика устойчивого развития предприятий / Василенко В.А. – К.: Центр учебной литературы, 2005. – 142 с.
4. Воронкова А.Е. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: Монографія / Воронкова А.Е. (ред.) – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 520 с.
5. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія / Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.; за ред. Геєця В.М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
6. Грязнова А.Г. Антикризисный менеджмент / Грязнова А.Г. (ред.). – М.: Экмос, 1999. – 368 с.
7. Загородній А.Г. Аналіз фінансового стану, платоспроможності та ефективності використання фінансових ресурсів підприємства / Загородній А.Г., Кара Н.І., Карп'як Я.С. – Львів: ДП «Львівська політехніка», 1995. – 42 с.
8. Зонова А. Шесть этапов анализа бухгалтерского баланса / Зонова А. // Антикризисный менеджмент – 2009. №5. – С. 41 – 45.
9. Иванов Г.П. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению / Иванов Г.П. (ред.) – М.: Закон и право, 1995. – 320 с.
10. Камишникова Е.В. Методика оцінки рівня економічної безпеки металургійного підприємства / Камишникова Е.В. // Актуальні проблеми економіки – 2009. №11 (101). – С. 77 – 82.
11. Кизим М.О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія / Кизим М.О., Забродський В.А., Зінченко В.А., Копчак Ю.С. – Х.: «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.
12. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / Ковалев В.В. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 432 с.
13. Кузьмін О.Є. Система корпоративного управління: формування та оцінювання на засадах економічних індикаторів (на прикладі машинобудування): Монографія / Кузьмін О.Є., Дідик А.М., Мельник О.Г., Муқан О.В. – Львів: «Трида плюс», 2008. – 369 с.
14. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. / Лігоненко Л.О., Тарасюк М.В., Хіленко О.О. – К.: КНТЕУ, 2005. – 377 с.
15. Мельник О.Г. Матрична модель цільового вибору репрезентативних індикаторів діяльності машинобудівних підприємств / Мельник О.Г. // Регіональна економіка. – 2009. №1. – С. 129 – 137.
16. Митрофанов Г.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / Митрофанов Г.В., Кравченко Г.О., Барабаш Н.С. та ін. – К.: КНТЕУ, 2002. – 301 с.
17. Мних Є.В. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства / Мних Є.В., Бутко А.Д., Большакова О.Ю., Кравченко Г.О., Никонович Г.І. – К.: КНТЕУ, 2005 – 232 с.
18. Мойсеєнко І.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Мойсеєнко І.П., Демчишин М.Я. // Актуальні проблеми економіки. – 2009. №10 (100). – С. 239 – 244.
19. Роїк О.М. Математична модель та метод оцінки рівня ризику структури капіталу засобами нейронної мережі Хопфілда / Роїк О.М., Азарова А.О., Кілімник Л.А. // Актуальні проблеми економіки – 2010. №1 (103). – С. 245 – 253.
20. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія / Терещенко О.О. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
21. Тридід О.М. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: дис.. доктора екон. наук: 08.06.01 / Тридід Олександр Миколайович. – Х., 2003. – 393 арк.
22. Фомин Я.А. Диагностика кризисного состояния предприятия / Фомин Я.А. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 349 с.
23. Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія / Швиданенко Г.О., Олексюк О.І. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.
24. Шило В.П. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навч. посіб. / Шило В.П., Верховлядова Н.І., Ільїна С.Б., Темченко А.Г. Брадул О.М. – К.: Кондор, 2005 – 240 с.
25. Шпенев Д.Ю. Оценка и анализ кризисных финансовых ситуаций на предприятиях коксохимии Украины на основе нечеткой логики / Шпенев Д.Ю. // Бизнес Информ. – 2009. №2(2). – С. 138 – 147.

М. Загреба

Подход к формированию системы показателей диагностики кризисного финансового состояния предприятия

В статье обобщен опыт современных научных работников в вопросе диагностики финансового состояния предприятия, сформирована комплексная система показателей для всесторонней оценки эффективности деятельности предприятия.

M. Zagreba

Approach to forming a system of diagnosis of the crisis of the financial condition of the company

The article summarizes the experience of modern scientific workers in the diagnostic issues of financial condition of the company, formed a comprehensive system of indicators for comprehensive assessment of the effectiveness of the company.

Одержано 16.11.10

УДК 658.1

В.В. Зимовець, пров. наук. співр., канд. екон. наук, О.М. Кошик, ст. наук. співр., канд. екон. наук

ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, м. Київ

Н.І. Легінькова, доц., канд. екон. наук

Державна льотна академія України, м. Кіровоград

Фінансові ризики зростання безробіття в Україні та заходи по їх нейтралізації

В статті проаналізована ситуація на світовому та вітчизняному ринках праці в умовах глобальної фінансово – економічної кризи. Запропоновані заходи по нейтралізації фінансових ризиків зростання безробіття в Україні.

фінансово-економічна криза, рівень безробіття, ринок праці, фінансові фактори зростання безробіття

На початковому етапі розвитку світової фінансово-економічної кризи загроза зростання безробіття була визнана як ключова проблема. Такий висновок, зокрема, зроблений в звіті Міжнародної організації праці (МОП) «Глобальні тенденції зайнятості» (січень 2009 р.).

В цьому звіті наголошувалося, що після свого зниження протягом чотирьох років поспіль глобальний рівень безробіття підвищився з 5,7 % в 2007 році до 6 % в 2008 році, причому серед чоловіків він зріс до 5,8 %, а серед жінок – до 6,3 %. Чисельність безробітних у 2008 році зросла в порівнянні з 2007 роком на 10,7 млн осіб, і це найбільший річний приріст з 1998 року. Згідно з оцінками, загальна чисельність безробітних в світі в 2008 році склала 190 млн осіб. Прогноз безробіття МОП на 2009 рік був переглянутий в бік підвищення – з 210 млн до 239 млн осіб.

Рівень безробіття в країнах СНД та Східної Європи (без країн – членів ЄС) складав у 2008 році 8,8%, а в розвинутих країнах, в тому числі країнах ЄС – 6,4%. Тобто, рівень безробіття у групі країн, до яких належить Україна, в 2008 р. перевищував як середній глобальний рівень безробіття в світі, так і середній рівень безробіття в групі розвинутих країн [1, С. 11–22].

М. Загреба

Подход к формированию системы показателей диагностики кризисного финансового состояния предприятия

В статье обобщен опыт современных научных работников в вопросе диагностики финансового состояния предприятия, сформирована комплексная система показателей для всесторонней оценки эффективности деятельности предприятия.

M. Zagreba

Approach to forming a system of diagnosis of the crisis of the financial condition of the company

The article summarizes the experience of modern scientific workers in the diagnostic issues of financial condition of the company, formed a comprehensive system of indicators for comprehensive assessment of the effectiveness of the company.

Одержано 16.11.10

УДК 658.1

В.В. Зимовець, пров. наук. співр., канд. екон. наук, О.М. Кошик, ст. наук. співр., канд. екон. наук

ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, м. Київ

Н.І. Легінькова, доц., канд. екон. наук

Державна льотна академія України, м. Кіровоград

Фінансові ризики зростання безробіття в Україні та заходи по їх нейтралізації

В статті проаналізована ситуація на світовому та вітчизняному ринках праці в умовах глобальної фінансово – економічної кризи. Запропоновані заходи по нейтралізації фінансових ризиків зростання безробіття в Україні.

фінансово-економічна криза, рівень безробіття, ринок праці, фінансові фактори зростання безробіття

На початковому етапі розвитку світової фінансово-економічної кризи загроза зростання безробіття була визнана як ключова проблема. Такий висновок, зокрема, зроблений в звіті Міжнародної організації праці (МОП) «Глобальні тенденції зайнятості» (січень 2009 р.).

В цьому звіті наголошувалося, що після свого зниження протягом чотирьох років поспіль глобальний рівень безробіття підвищився з 5,7 % в 2007 році до 6 % в 2008 році, причому серед чоловіків він зріс до 5,8 %, а серед жінок – до 6,3 %. Чисельність безробітних у 2008 році зросла в порівнянні з 2007 роком на 10,7 млн осіб, і це найбільший річний приріст з 1998 року. Згідно з оцінками, загальна чисельність безробітних в світі в 2008 році склала 190 млн осіб. Прогноз безробіття МОП на 2009 рік був переглянутий в бік підвищення – з 210 млн до 239 млн осіб.

Рівень безробіття в країнах СНД та Східної Європи (без країн – членів ЄС) складав у 2008 році 8,8%, а в розвинутих країнах, в тому числі країнах ЄС – 6,4%. Тобто, рівень безробіття у групі країн, до яких належить Україна, в 2008 р. перевищував як середній глобальний рівень безробіття в світі, так і середній рівень безробіття в групі розвинутих країн [1, С. 11–22].

Про реальність перспектив подальшого зростання безробіття навіть в умовах покращення економічної кон'юнктури свідчили досить песимістичні прогнози на 2009 р. Європейської комісії та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Фактична ситуація на глобальному ринку праці в 2009 р. була дещо кращою, ніж прогнозувалося. Проте, незважаючи на початок відновлення виробництва в більшості країн світу, яких торкнулася криза, зростання безробіття не припинилося. Так, згідно з даними останнього звіту МОП «Глобальні тенденції зайнятості» (січень 2010 р.), кількість безробітних в світі сягнула 212 млн осіб. Тільки за 2009 рік, за попередніми оцінками, роботи позбулися близько 27 млн осіб [2].

На 2010 рік МОП, спираючись на оцінки МВФ, прогнозувало, що безробіття залишиться на високому рівні. Очікувалося, що в країнах з розвиненою економікою та країнах ЄС кількість безробітних може зрости ще на 5 млн осіб, а в інших регіонах безробіття незначно зменшиться або залишиться на попередньому рівні. Згідно з прогнозом ОЕСР, рівень безробіття у цих країнах в 2010 р. може зрости до 12% [3].

На спільній конференції, яку організували МВФ і МОП 13 вересня 2010 р., голова МВФ Доменік Строс – Кан зробив висновок, що світовий ринок праці досі знаходиться в поганому стані. Він заявив також: «Ми повинні визнати, що криза не скінчиться, поки рівень безробіття не знизиться суттєво» [4].

У доповіді МОП (січень 2009 р.) перерахований ряд рекомендованих МОП щодо заходів, скерованих на подолання негативного впливу світової фінансово-економічної на ринок праці, які застосовуються багатьма державами. Серед них:

а) розширення кола осіб, охоплених програмами страхування від безробіття, професійна перепідготовка звільнених працівників та захист пенсій від знецінення в результаті потрясінь на фінансових ринках;

б) державні капіталовкладення в інфраструктуру та житлове будівництво, у суспільну інфраструктуру та створення «зелених» робочих місць, у тому числі шляхом організації термінових суспільних робіт;

в) підтримка малих та середніх підприємств;

г) соціальний діалог на рівні підприємства, окремого сектору економіки та всієї країни [1, С. 29–31].

Ці пропозиції базуються на припущенні, що саме з загостренням проблеми безробіття пов'язана можливість так званої «другої хвилі» світової фінансово-економічної кризи. Прогнозується, що, внаслідок високого рівня безробіття відбудеться критичне скорочення платоспроможного попиту населення. А це, в свою чергу, зумовить погіршення фінансових результатів компаній та, як наслідок, черговий вит'ок скорочення виробництва.

Тому підтримка високого платоспроможного попиту населення в більшості країн розглядається як один з основних напрямків подолання як кризи зайнятості, так і фінансово-економічної кризи взагалі.

Так, на думку Поля де Грова, професора Лейденського університету (Нідерланди), експерта Центра європейських політичних досліджень, з початку фінансової кризи світову економіку все більше охоплює так звана дефляція боргу (debt deflation), механізм якої описав відомий англійський економіст І. Фішер [5]. Сутність дефляції боргу полягає в тому, що домогосподарства і підприємства, перевантажені надмірним боргом, змушені масово продавати активи, які внаслідок цього стрімко знецінюються. А це створює ще більші проблеми з платоспроможністю, провокує «ланцюгову реакцію» неплатежів.

Підприємства звільняють працівників або знижують заробітну платню. В результаті дедалі більша кількість їх виявляється нездатною сплачувати борги.

Проблема в тому, що рівень заборгованості – задана номінальна змінна, яку споживач повинен сплачувати незважаючи на те, як зменшилися його доходи, заробітні плати, чи має він роботу.

Є одна жорстка змінна (розмір боргу) і багато гнучких змінних - розмір активів, доходів, зарплати, зайнятість. Чим гнучкіші ці змінні, тим вища дефляція боргу. Тому дефляція боргу найбільш негативний вплив спричиняє на країни, в яких у роботодавців більші можливості щодо звільнення робітників, зменшення їх зарплат.

Фактично такий підхід повністю не виключає використання механізмів підвищення гнучкості рівнів зайнятості та оплати праці. Наприклад, у ФРН важливим запобіжником надмірного зростання безробіття та уповільнення падіння доходів робітників стало сприяння використанню режимів неповної, часткової зайнятості, яка розглядається не як суто негативне явище, а як одна з форм соціальної відповідальності бізнесу.

Безперечно, забезпечення часткової зайнятості є альтернативою звільненню працівників та сприяє підтримці рівня їх доходів в умовах кризи. Крім того, в умовах подолання кризи вона буде сприяти швидкому відновленню кадрового потенціалу компаній.

Політика державної підтримки рівня доходів населення, заробітної плати та рівня зайнятості містить в собі задачі, які деякою мірою суперечать одна одній, що створює додаткові фінансові ризики розгортання нової хвилі зростання безробіття.

Фінансові ризики поглиблення безробіття в Україні зумовлюються наступними основними факторами.

1. Високий рівень державного перерозподілу ВВП, який склався на початок кризи. Наслідком експансіоністської бюджетної політики 2004–2008 рр. в Україні стало зростання частки державних витрат у ВВП до рівня 45 % ВВП, який є безпрецедентно високим для країн із аналогічним ступенем економічного розвитку. Зростання обсягів зобов'язань і витрат держави в умовах економічного підйому призвело до фіскальної неспроможності України для проведення політики стимулювання зайнятості на основі інвестицій в інфраструктурні проекти та підтримки внутрішнього попиту в умовах розгортання фінансово-економічної кризи, а також після початку поступового виходу з неї.

В таблиці 1 наведені дані про деякі статті доходів зведеного бюджету України за 2008–2009 рр. (показники 2009 р. змінені відповідно до річного звіту Державного казначейства України від 16.04.2010 року, в якому цифри виконання зведеного бюджету 2009 р. були скориговані).

Таблиця 1 – Деякі статті доходів зведеного бюджету України за 2008 і 2009 рр. (млн. грн.)

Статті доходів	2008	2009
Податкові надходження, в т.ч.	227 164,80	208 073,20
податок з доходів фізичних осіб	45 895,80	44 485,30
податок на прибуток підприємств	47 856,80	33 048,00
податок на додану вартість	92 082,60	84 596,70
інші податкові надходження	41 329,60	45 943,20
Всього доходів	297 844,60	272 967,0

Джерело: Показники виконання Зведеного бюджету України за 2009 рік; Показники виконання Зведеного бюджету України за 2008 рік. [Електронний ресурс]. - Доступний з: <http://minfin.gov.ua>

В умовах скорочення податкових надходжень в 2009 р. здійснювалось нарощування фіскального тиску на підприємства, про що свідчило зростання наперед

сплачених податків на боргу держави по відшкодуванню ПДВ у значних обсягах. Це не сприяло зайнятості населення та створенню робочих місць, і призводило до подальшого погіршення ліквідності і фінансових результатів роботи підприємств реального сектора економіки.

Фактичне виконання бюджету по доходах у 2009 р. свідчить про значне скорочення надходжень порівняно із 2008 р. Отримані доходи зведеного бюджету за 2009 р. становили 272,9 млрд грн (лише 91,6 % фактичних доходів державного бюджету за 2008 р.).

Падіння обсягів державних доходів та відсутність можливостей залучити фінансові ресурси на фінансових ринках в 2009–2010 рр. обмежили спроможність держави здійснювати політику стимулювання зайнятості, підтримки інвестицій в інфраструктуру та житлове будівництво, а також фінансування суспільних робіт.

У зв'язку із повільним відновленням світових фінансових ринків можливості України щодо фінансування заходів політики підтримки зайнятості за рахунок запозичень в 2010–2011 рр. також залишатимуться незначними.

2. Нераціональна структура державних витрат. Протягом 2004–2008 рр. темпи зростання державних витрат по фінансуванню соціальних трансфертів значно перевищували темпи зростання ВВП, у зв'язку з чим їх частка у ВВП зросла з 14,3 % в 2003 р. до 20 % ВВП у 2008 р. [6], що перевищує рівень багатьох країн ЄС.

Значні обсяги державних зобов'язань по виплатах соціальних трансфертів, які склались на початку кризи, обмежили можливості Уряду щодо проведення ефективної політики на ринку праці. Зростання соціальних трансфертів супроводжувалося збільшенням податкового тиску на виробників, що звужувало фіскальний простір Уряду для інвестицій в інфраструктуру та фінансування інших заходів по стимулюванню зайнятості (зокрема, державних замовлень на продукцію).

Передбачені Законом України «Про державний бюджет на 2009 рік» обсяги витрат у розмірі 273,9 млрд грн. перевищували обсяги фактичних витрат державного бюджету у попередньому 2008 р на 13,4 % [7]. При цьому не передбачалось раціоналізації структури державних видатків.

Йдеться про суттєве скорочення обсягів капітальних видатків порівняно із видатками 2008 р. (до 15,2 млрд грн в 2009 р. з 25,6 млрд грн у 2008 р.). Такі структурні зрушення у видатках (на користь поточних видатків) означали відмову від проведення бюджетної політики, покликаної стимулювати інвестиційний попит і, відповідно, зайнятість. Відповідні дані наведені в табл. 2.

Таблиця 2 – Видатки зведеного бюджету України у 2008 і 2009 рр. (млн. грн.)

Статті видатків	2008		2009	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Поточні видатки, у т.ч.	268 036,70	87%	287 334,50	95%
оплата праці працівників бюджетних установ	72 969,10	24%	79 039,60	26%
поточні трансферти населенню	71 406,50	23%	75 865,00	25%
обслуговування державного боргу	4 264,80	1%	9 783,80	2%
Капітальні видатки	41 179,50	13%	19 977,70	5%
Разом	309 216,20	100%	307 312,20	100%

Джерело: Показники виконання Зведеного бюджету України за 2009 рік; Показники виконання Зведеного бюджету України за 2008 рік. - [Електронний ресурс]. - Доступний з: <http://minfin.gov.ua>

В 2009 р. диспропорції у структурі бюджетних видатків на користь поточного

споживання, які сформувались в 2004–2008 р., поглибились. Структурні зрушення у видатках зведеного бюджету в 2009 р. характеризуються (табл.2): 1) скороченням більш ніж удвічі капітальних видатків (на 22 млрд грн) порівняно із 2008 р. та їх частки у видатках зведеного бюджету - з 13 до 5 %; 2) зростанням витрат на обслуговування державного боргу удвічі; 3) зростанням поточних видатків на 19 млрд грн, частка яких у видатках зведеного бюджету зросла до 95 %. Переважання у структурі видатків 2009 р. соціальних трансфертів та інших поточних видатків звужує фіскальний простір для проведення бюджетної політики, направленої на стимулювання зайнятості.

В умовах значної обмеженості фінансових ресурсів держави та підприємств, проведення надмірно сильної політики в сфері підтримки доходів населення та заробітної плати робітників може призвести до зростання рівня безробіття. Проте при цьому потрібно максимально врахувати реальні фінансові можливості держави та бізнесу.

В січні – лютому 2009 р. офіційний рівень безробіття сягав 3,2 %, після чого він поступово знизився до 1,8% в жовтні та листопаді 2009 р. В грудні відбулося його сезонне зростання до 1,9%, на початку 2010 р. статус безробітного мали 531,6 тис осіб. Протягом січня – серпня 2010 р. динаміка офіційних показників зареєстрованого безробіття була позитивною. На кінець серпня кількість безробітних зменшилася до 396,4 тис осіб, що дорівнювало 1,4 % населення працездатного віку [8].

Але показник рівня безробіття в Україні, розрахований як відношення чисельності зареєстрованих безробітних до всього економічно активного населення, ніколи не розглядався як об'єктивна характеристика реального стану речей на ринку праці. Протягом багатьох років цю функцію виконує показник рівня безробіття, обчислений за методологією МОП, згідно з якою при визначенні рівня безробіття враховуються всі люди 15-70 років, які не мають роботи, активно її шукають і готові приступити до неї в найближчі два тижні; що навчаються за направленням Держслужби зайнятості; що очікують рішення роботодавця.

Динаміка рівня безробіття, розрахованого за методологією МОП, свідчить про те, що в Україні є всі підстави говорити про кризу зайнятості, яка, незважаючи на сприятливу динаміку минулого та поточного року, досі не подолана.

Безробіття на рівні 10 % вважається небезпечною межею, досягнення якої створює значну загрозу соціально-економічній дестабілізації в країні. В середньому за 2009 р. рівень безробіття економічно активного населення за методологією МОП сягав 8,8% в порівнянні з 6,4% у 2008 р. За I квартал 2010 він дорівнював в середньому 9%, а рівень безробіття населення працездатного віку – 9,8% [8]. Тобто, його рівень в Україні все ще залишається занадто високим.

Про кризу на ринку праці свідчить також рівень неповної зайнятості, значне скорочення середньооблікової кількості штатних працівників, значне перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. І прогнозувати значне покращення ситуації в найближчій перспективі немає підстав, навіть в умовах ймовірного прискорення відновлення економічного зростання в 2011–2012 рр.

Прийняття підприємств до умов кризи, а в ще більший мірі - до умов функціонування в післякризовий період, потребуватиме досить радикальної реструктуризації та модернізації виробництва, які також пов'язані з вивільненням робочої сили. Тому проблема високого безробіття може зберігати свою актуальність ще два – три роки після виходу економіки з рецесії.

Задача подолання кризи зайнятості та попередження можливого зростання рівня безробіття зберігає свою актуальність.

В Україні в період кризи були задіяні деякі важелі антикризової протидії зростанню безробіття. Досить ефективно спрацювала Державна служба зайнятості.

Чисельність громадян, працевлаштованих за направленням служби зайнятості у 2009 році, становила 702,7 тис. осіб. У 2009 році 157,1 тис. незайнятих громадян проходили професійне навчання за направленням державної служби зайнятості. В оплачуваних громадських роботах брали участь 240,9 тис. безробітних [9].

Підтримці рівня зайнятості сприяло традиційно негативне ставлення до звільнення робітників у ще досить значному за обсягами державному секторі економіки (цей феномен є характерним не тільки для України, але також і для державного сектору розвинутих країн зі сталою ринковою економікою).

Серед факторів, які позитивно впливали на ринок зайнятості, були досить сильні позиції профспілок та трудових колективів в деяких галузях з високою концентрацією виробництва та робітників на великих підприємствах (наприклад, вугільна промисловість, металургія, машинобудування тощо). В них існує висока імовірність організованого спротиву звільненню робітників, що не може не прийматися до уваги власниками та менеджерами підприємств.

Власники значної частини великих підприємств, які були приватизовані в останні роки, обмежені при вивільненні працівників взятими в процесі приватизації зобов'язаннями по підтриманню рівня зайнятості протягом певного терміну.

Був також використаний нетрадиційний механізм укладення так званих меморандумів Уряду та власників найбільших підприємств деяких галузей (металургійної, хімічної), в яких, в обмін на державні преференції, вони брали на себе певні зобов'язання, в тому числі щодо збереження рівня зайнятості. Цей механізм використовувався і в 2010 р.

Проте в Україні не вдалося в більш-менш значному обсязі реалізувати рекомендації МОП щодо збільшення державних капіталовкладень до інфраструктури та житлового будівництва, до суспільної інфраструктури як одного з напрямків стимулювання зайнятості внаслідок складної ситуації з державними фінансами. А, як відомо, зростання обсягів житлового будівництва має найбільш значний мультиплікативний ефект на збільшення кількості працівників в суміжних галузях (будівельних матеріалів, чорній металургії, машинобудуванні тощо).

За цієї ж причини не були здійснені плани по створенню сприятливих фінансових умов для діяльності малого бізнесу, який в період кризи традиційно є сферою створення нових робочих місць для звільнених працівників.

Але не були реалізовані й пропозиції МОП щодо розвитку соціального діалогу, які не потребували значних фінансових витрат. Основні з форм організації такого діалогу (Генеральна угода, колективні договори) в Україні поки не відіграють належної ролі в регулюванні трудових відносин. Їх значний потенціал, зокрема, в протидії зростанню безробіття в умовах фінансової кризи, не використаний в повній мірі як на макро-, так і на мікрорівні внаслідок їх здебільшого рекомендаційного характеру та неконкретності, відсутності реальних механізмів забезпечення відповідальності за невиконання їх умов.

Висновки та рекомендації.

1. Незважаючи на покращення ситуації на ринку праці України в січні – серпні 2010 р. в порівнянні с січнем – серпнем 2009 р., є вагомі підстави говорити про те, що сфера зайнятості досі знаходиться в кризовому стані. Більш того, зберігається імовірність другої хвилі кризи на ринку праці навіть в умовах відновлення економічного зростання (внаслідок післякризової реструктуризації та модернізації виробництва).

2. В Україні існують значні фінансові ризики поглиблення безробіття, зумовлені відсутністю у бюджеті реальних джерел та складною ситуацією з залученням коштів на внутрішньому та зовнішньому ринках для фінансового забезпечення стимулювання

зайнятості на основі державних інвестицій в інфраструктуру та житлове будівництво в достатніх обсягах.

3. З метою стимулювання зайнятості, завдання бюджетної політики в Україні у 2011–2012 рр. повинні базуватись на реалістичних прогнозах і розумінні того, що можливості держави щодо фінансування програм підтримки зайнятості залишатимуться обмеженими. Для забезпечення сприятливих умов підвищення зайнятості населення на основі поступового відновлення економічного зростання в 2011–2012 рр. потребує змін структура бюджетних видатків шляхом законодавчого закріплення таких заходів:

- обмеження зростання обсягів соціальних трансфертів;
- збільшення обсягів мінімальних соціальних стандартів лише на рівні зростання інфляції з внесенням відповідних змін до Закону України «Про встановлення прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати»;
- скорочення витрат на державне управління;
- переспрямування економії на соціальних трансфертах та витратах на державне управління на фінансування інвестицій в інфраструктуру, житлове будівництво та фінансування суспільних робіт.

4. Стимулюванню зайнятості може сприяти запровадження та законодавче закріплення за підприємствами права на отримання податкового кредиту у разі створення нових робочих місць. Доцільно зменшувати податкові зобов'язання з податку на прибуток на фіксовану суму, яка складає 35 % від фонду заробітної плати нових працівників.

5. Враховуючи надзвичайно важливе значення для підвищення зайнятості розвитку малого бізнесу, необхідно реалізувати в Податковому кодексі пропозицій щодо зменшення фіскального та адміністративного тиску на малий бізнес, зокрема, шляхом введення податкових канікул для окремих категорій дрібних підприємств, пільгового оподаткування прибутків, які були спрямовані на професійну підготовку та перепідготовку персоналу; на основі дерегуляції підприємницької діяльності, максимального спрощення реєстрації малих підприємств, дозвільних процедур, полегшення умов.

6. Доцільно підвищити роль інструментів соціального діалогу в регулюванні соціально-трудових відносин та зменшенні безробіття. Зокрема, ці інструменти як на макрорівні (Генеральна угода між Урядом, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями), так і на мікрорівні (колективні договори) повинні містити чітко визначені конкретні положення, в тому числі щодо питань зайнятості, рівень виконання яких може бути оцінений як кількісно, так і якісно. Це дозволить запровадити постійний моніторинг виконання Генеральної угоди та колективних договорів зі застосуванням адміністративних та фінансових санкцій за їх порушення.

Доцільно використання механізму соціального партнерства на макроекономічному рівні (тобто, Генеральної угоди між Урядом, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями) як необхідної складової процесу розробки річних Державних бюджетів.

Є сенс здійснювати переговори щодо умов Генеральної угоди та її укладення як перший етап бюджетного процесу, з наступною фіксацією її основних положень, в тому числі прогнозних показників стану ринку праці, в урядовому проекті Державного бюджету.

Реалізація цих рекомендацій може сприяти нейтралізації фінансових ризиків зростання безробіття в Україні.

Список літератури

1. Глобальные тенденции занятости, январь 2009 г. [Электронный ресурс] // Международное бюро труда. – 2009. - Режим доступа : http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/get_final230109_ru.pdf
2. Глобальные тенденции занятости, январь 2010 г. [Электронный ресурс] // Международное бюро труда. – 2010. - Режим доступа : www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/news/2010/0127.htm
3. Обзор мировой экономики – июль 2009 г. [Электронный ресурс] // Мировая экономика. – 2009. - Режим доступа : <http://www.ereport.ru/reviews/rev200907.htm>
4. МВФ вышел на рабочее место [Электронный ресурс] / Юрий Панченко // Коммерсантъ Украина. – 2010. – № 154. - Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/doc.html?docId=1504488>
5. Гнучкість уже не в моді: тепер ми бачимо чесноти ригідності [Електронний ресурс] / Поль де Гров // Політком. – 2009. - Режим доступу : <http://politcom.org.ua/?p=217>
6. European Bank for Reconstruction and Development [Електронний ресурс] // – 2010. - Режим доступу : <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/sei.xls>
7. Про Державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від від 26.12.2008 № 835-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2009. - Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] // – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Стан ринку праці України і заходи соціального захисту незайнятого населення у 2009 році [Електронний ресурс] // Державна служба зайнятості. – 2010. - Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=178403&cat_id=3722603

В. Зимовец, А. Кошик, Н. Легинькова

Финансовые риски роста безработицы в Украине и меры по их нейтрализации

В статье проанализирована ситуация на мировом и отечественном рынках труда в условиях современного глобального финансово – экономического кризиса. Предложены меры по нейтрализации финансовых рисков углубления безработицы в Украине.

V. Zymovets, A. Kochik, N. Legincova

Financial risks of the unemployment increasing in Ukraine and measures for their neutralization

The situation in the world and domestic labour markets in the conditions of modern global financial-economic crisis is analysed in the article. The measures for financial risks of the unemployment deepening in Ukraine neutralization are offered.

Одержано 04.10.10

УДК 657

А.Г. Коваленко, доц., канд. екон. наук, Ю.А. Малащенко, ст. викл., О.О. Князєва, ст. викл.

Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля

ПДВ у системі оподаткування: історичний аспект становлення та розвитку

У статті досліджено історію виникнення податку на додану вартість, вивчено його характерні риси, як позитивні так і негативні. Також приділено увагу механізму справляння податку у різних країнах та визначена його роль в національній системі оподаткування.

податки, ПДВ, механізм, непрямий податок

© А.Г. Коваленко, Ю.А. Малащенко, О.О. Князєва. 2010

Список літератури

1. Глобальные тенденции занятости, январь 2009 г. [Электронный ресурс] // Международное бюро труда. – 2009. - Режим доступа : http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/get_final230109_ru.pdf
2. Глобальные тенденции занятости, январь 2010 г. [Электронный ресурс] // Международное бюро труда. – 2010. - Режим доступа : www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/news/2010/0127.htm
3. Обзор мировой экономики – июль 2009 г. [Электронный ресурс] // Мировая экономика. – 2009. - Режим доступа : <http://www.ereport.ru/reviews/rev200907.htm>
4. МВФ вышел на рабочее место [Электронный ресурс] / Юрий Панченко // Коммерсантъ Украина. – 2010. – № 154. - Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/doc.html?docId=1504488>
5. Гнучкість уже не в моді: тепер ми бачимо чесноти ригідності [Електронний ресурс] / Поль де Гров // Політком. – 2009. - Режим доступу : <http://politcom.org.ua/?p=217>
6. European Bank for Reconstruction and Development [Електронний ресурс] // – 2010. - Режим доступу : <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/sei.xls>
7. Про Державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від від 26.12.2008 № 835-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2009. - Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] // – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Стан ринку праці України і заходи соціального захисту незайнятого населення у 2009 році [Електронний ресурс] // Державна служба зайнятості. – 2010. - Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=178403&cat_id=3722603

В. Зимовец, А. Кошик, Н. Легинькова

Финансовые риски роста безработицы в Украине и меры по их нейтрализации

В статье проанализирована ситуация на мировом и отечественном рынках труда в условиях современного глобального финансово – экономического кризиса. Предложены меры по нейтрализации финансовых рисков углубления безработицы в Украине.

V. Zymovets, A. Kochik, N. Legincova

Financial risks of the unemployment increasing in Ukraine and measures for their neutralization

The situation in the world and domestic labour markets in the conditions of modern global financial-economic crisis is analysed in the article. The measures for financial risks of the unemployment deepening in Ukraine neutralization are offered.

Одержано 04.10.10

УДК 657

А.Г. Коваленко, доц., канд. екон. наук, Ю.А. Малащенко, ст. викл., О.О. Князєва, ст. викл.

Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля

ПДВ у системі оподаткування: історичний аспект становлення та розвитку

У статті досліджено історію виникнення податку на додану вартість, вивчено його характерні риси, як позитивні так і негативні. Також приділено увагу механізму справляння податку у різних країнах та визначена його роль в національній системі оподаткування.

податки, ПДВ, механізм, непрямий податок

© А.Г. Коваленко, Ю.А. Малащенко, О.О. Князєва. 2010

I. Вступ. Обраний Україною європейський курс потребує постійного удосконалення різних сфер діяльності держави, однією з яких є податкова, відношення в якій вимагають свого подальшого розвитку і удосконалення, оскільки дана галузь державного управління відіграє важливу роль в функціонуванні держави загалом.

Питання пов'язані з оподаткуванням в усі роки незалежності є постійним предметом дослідження, так як становлення та активний розвиток ринкових взаємовідносин в Україні не може бути забезпечений без ефективно діючої податкової системи.

Одним із головних завдань ринкової економіки в Україні є створення ефективної податкової системи, яка б належним чином регулювала економічні процеси в державі.

II. Постановка проблеми. Раціональний підхід до обґрунтування механізму нарахування та сплати податків базується на вивченні впливу різних факторів, одним з яких є дослідження історії виникнення податків. Враховуючи той факт, що кількість податків, які сплачують суб'єкти господарювання, значна, у статті досліджено історичні етапи розвитку податку на додану, як універсального податку який використовуються у багатьох країнах Європи.

III. Результати. На сьогоднішній день в Україні існує своя податкова система, яка не є простим копіюванням досвіду інших країн. Адже податкова система має відображати конкретні умови конкретної країни, рівень розвитку економіки, соціальної сфери, її зовнішню та внутрішню політику, традиції народу, географічне положення, кліматичні умови та безліч інших чинників. В зв'язку з цим, склад податкової системи, структурні співвідношення окремих податків, їх обчислення, форми розрахунків, організація податкової служби можуть значно відрізнятись.

На жаль в Україні простежується тенденція до змін оподаткування не завжди економічно обґрунтованих, без відповідного прогнозування їхнього впливу на макро- і мікроекономічні показники, не завжди вони відбувалися у комплексі з іншими фінансовими нововведеннями. Також суперечності виникають з приводу функціонування податку на додану вартість, який є різновидом непрямих податків, та одним із основних у податковій системі.

Податок на додану вартість – це частина новоствореної вартості на кожному етапі виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), що надходить до бюджету після їх реалізації. Інакше кажучи, ПДВ – це непрямий податок, який стягується до бюджету у вигляді надбавки до ціни товару, який сплачується споживачами.

Відповідно до визначення у Сучасному економічному словнику (М., 1999) “ПДВ - це податок ... з сум приросту вартості ..., що визначається як різниця між виручкою від реалізації та сумою усіх витрат” [2].

За Фінансово-кредитним словником (М., 1986) ПДВ - непрямий податок на товари та послуги [2].

Податок на додану вартість у багатовіковій історії податкового права – порівняно новий вид непрямого податку. Вперше його було введено у Франції в 1954 р. економістом Лоре. Податкова база - вартість, додана на кожній стадії виробництва і реалізації товарів. Додана вартість (приріст вартості) включає заробітну плату з нарахуваннями, амортизацію, відсотки за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт та ін. До ціни товару входить загальна сума ПДВ, внесена підприємцем на всіх стадіях просування товарів до споживача. Отже, споживач є єдиним і кінцевим платником ПДВ.

Слід зазначити, що податок на додану вартість характеризується рядом суттєвих переваг, він виконує фіскальні функції, одночасно здійснює економічний вплив на

важливі макроекономічні показники: виступає як дефлятор, скорочує обсяг споживання, потенційно створює можливість зниження рентабельності майбутніх інвестицій. Одночасно ріст податкових надходжень зменшує бюджетний дефіцит, скорочує потребу в державних позиках, сприяє зниженню рівня відсотку і тим самим стимулює інвестування. Проте необхідно також враховувати те, що використання податку на додану вартість характеризується не лише його позитивними сторонами. Цілий ряд спірних, або негативних моментів роблять актуальними дискусії щодо необхідності стягнення даного податку.

Суспільно необхідні перерозподільчі мікро- і макроекономічні ефекти цього податку виявились найбільш суспільно прийнятними. Ось чому ПДВ привертає увагу країн, які намагаються підвищити темпи економічного росту.

Проте не завжди ПДВ здатний принести успіх. Через свою адміністративну важкість податок на додану вартість малоефективний в тих країнах, які ще не досягли рівня впорядкованої ринкової економіки, високої фіскальної дисципліни, цивілізованої громадської поведінки. Окрім того, високі ставки податку не стимулюють, а навпаки – стримують економічну активність або ховають її у “тінь”. Тому, хоча й застосовувана ставка робить податок на додану вартість одним із головних джерел наповнення бюджету, але видимість його бездефіцитності дуже оманлива. В зв'язку з цим оптимальну ставку ПДВ економісти частіше за все пов'язують з рівнем 15-18%.

У світовій практиці податок на додану вартість став основним податком непрямої дії і в багатьох країнах замінив податок з обороту.

Запровадження ПДВ викликало багато дискусій, однак у підсумку податкове законодавство понад сорока країн світу (в тому числі 17 європейських) міцно закріпило його як один із основних каналів надходжень до дохідної частини бюджету.

Проте так було незавжди, з групи країн ОЕСР у 60-ті роки лише вузьке коло держав використовувало такий податок. Але згодом його поширення в розвинених країнах відстежується в 70—80-ті і пізніші роки (наприклад, понад десять років застосовується він у Канаді та Швейцарії). Нетривала еволюція цього податку характеризується закономірною трансформацією фіскальної ролі, яка стала наслідком прагнення використати об'єктивні переваги ПДВ, необхідністю компенсувати зменшення надходжень до бюджетів від податку на прибуток в умовах високих фіскальних потреб держави, а також політикою уніфікації непрямого оподаткування у межах ЄС.

Комісія Європейського союзу оголосила ПДВ однією із обов'язкових передумов членства в Європейському союзі, що помітно впливає на країни, які прагнуть такого членства, та сприяє підтримці цього податку в інших державах.

У країнах Євросоюзу ПДВ відіграє суттєву роль тому, що завдяки цьому податку реалізується основна мета інтеграції країн — забезпечення вільного переміщення товарів, послуг, праці й капіталу. В ЄС прийнято такі схеми адміністрування ПДВ, які дають змогу здійснювати точне нарахування і відшкодування цього податку на товари й послуги експортного призначення. Але при надходженні в країну призначення імпортовані товари й послуги обкладаються ПДВ так само, як і товари власного виробництва. Це створює однорідне податкове середовище для товарів і послуг, що пропонуються для реалізації на міжнародних ринках [3].

Отже, після введення у Франції податок на додану вартість, набув широкого поширення – спочатку в інших країнах Європи (кінець кінця 60-х — початок 70-х рр.) і дещо пізніше — в країнах Азії, Африки і Латинської Америки. Нині податок на додану вартість стягується майже у 80-ти країнах, серед яких практично всі промислово розвинуті країни. Єдина держава, де такого податку немає, — США, Але й тут протягом останнього десятиліття ведуться інтенсивні дискусії щодо заміни податку з

обороту на федеральний податок на додану вартість. В Україні, Росії ПДВ введено в 1992 році.

Загальною тенденцією для всіх країн, що ввели ПДВ, стало швидке перетворення цього податку на один із основних у податковій системі. У Франції на частку ПДВ припадає 45% усіх податкових надходжень до бюджету, у Великобританії і Німеччині — 50%. Приблизно такою є частка податку на додану вартість до загального обсягу податкових платежів у бюджет держави в інших країнах — членах Європейської Співдружності. В Україні податок на додану вартість становить близько 16 % консолідованого бюджету.

Введення ПДВ стало одним з основних напрямків глобальної податкової реформи – 80—90-х років. Таке широке поширення ПДВ та його визнання в багатьох країнах світу пояснюється цілою низкою причин.

Поширене використання ПДВ пов'язане з низкою переваг, які стимулюють як державу, так і платника. По-перше, оподаткування витрат більшою мірою вигідне і державі, і платнику, ніж оподаткування доходів. По-друге, оскільки безпосереднім об'єктом податку виступають витрати, то різко посилюється зацікавленість у зростанні доходів. По-третє, від ПДВ значно складніше ухилятися і, отже, з ним пов'язано менше порушень.

Суть податку на додану вартість полягає у сплаті податку продавцем (виробником, постачальником) товарів, робіт, послуг з тієї частини вартості, яку він додає до вартості своїх товарів (робіт, послуг) до стадії реалізації їх. Додана вартість створюється в процесі всього циклу виробництва і обігу товарів, починаючи із стадії виготовлення їх і закінчуючи реалізацією кінцевому споживачеві. Відповідно податок сплачується на кожній стадії виробництва та обігу, має широку податкову базу, практично охоплює всі види товарів і послуг. Продавець включає податок на додану вартість у вартість товарів та наданих послуг, але й сам він сплачує ПДВ за придбані ним у процесі виробництва товари (роботи, послуги). Таким чином, сума сплаченого ним податку становить різницю між сумами податку, отриманими від покупців за реалізовані товари і послуги, та сумами податку, сплаченими постачальникам при придбанні тих товарів і послуг, які необхідні в процесі виробництва оподатковуваних товарів (робіт, послуг). Платник ПДВ має право на вирахування податку, сплаченого ним постачальникам, на цьому, власне, і базується механізм дії податку на додану вартість.

На практиці бувають відхилення від єдиної схеми, оскільки окремі країни застосовують різні методи обчислення податку, визначення податкової бази, ставок, пільг тощо. Однак у цілому зазначений варіант ПДВ став універсальним, оскільки саме він був прийнятий більшістю країн.

Податок на додану вартість — універсальний непрямий податок, який найбільшою мірою відповідає умовам ринкової економіки. Одна із властивих його ознак — економічна нейтральність: податок стягується за однаковою ставкою щодо всієї споживчої бази. Це створює йому перевагу порівняно з податком з обороту. ПДВ достатньо зручний і простий із суто адміністративного погляду (маються на увазі методи його обчислення, порядок збору та сплати, аудит і т. п.). ПДВ є найбільш надійним і постійним джерелом надходжень доходів до державного бюджету. Він активно використовується при розробці податкової політики. За допомогою податку вирішується чисто фіскальна мета оподаткування, пов'язана з поповненням доходів державного бюджету. Він має і важливі економічні наслідки: стимулює економічну активність, зниження витрат виробництва, сприяє покращенню якості продукції.

Основні напрямки в еволюції законодавства про ПДВ у країнах, де цей податок діє, якраз і визначаються прагненням, з одного боку, посилити суто фіскальну функцію

податку, а з іншого — використовувати його з метою стимулювання економічного розвитку. З цим пов'язана тенденція до розширення оподаткованої бази податку, кола платників та скорочення пільг, яка спостерігається майже в усіх країнах [1].

Подібні тенденції характеризують розвиток законодавства про податок на додану вартість і в Україні. Однак у нас він відбувається у специфічних умовах. Перш за все, це пов'язано з переходом до нової системи ринкових відносин, а також з рішенням завдань інтеграції країни в систему світових економічних зв'язків.

Незважаючи на те, що податок на додану вартість використовується в Україні вже більше десяти років, він був і залишається "terra incognita" як для платників, так і збирачів. ПДВ був запроваджений як альтернатива податку з обороту та податку з продажу, це був цікавий експеримент, бо за своїм змістом ПДВ найкраще працює в демонополізованій економіці з мінімальним застосуванням "внутрішньо корпоративних" цін та відсутністю так званих "зв'язаних осіб". Натомість, головна мета планової системи є зворотною – підтримання планового ціноутворення, збереження єдиного власника в особі держави.

Перший етап податкової реформи в Україні розпочався в грудні 1991 року прийняттям закону про нову податкову систему держави. Податок з обороту та податок з продажу були замінені ПДВ та акцизним збором.

Слід зазначити, що на початковому етапі ПДВ виправдав надії законодавства, і державі справді, вдалося сформувавши значну частину доходів бюджету за рахунок цього податку.

Проте надалі частка його у доходах бюджету істотно знизилася. Причини таких процесів різні. По-перше, недосконалість податкового законодавства і часті його зміни; по-друге, велика недоплата з непрямих податків.

Спираючись на досвід західних країн науковці стверджують ПДВ – це податок економіки, яка стабільно розвивається, бюджет відносно збалансований, а темпи інфляції незначні [4]. В таких умовах ПДВ має високу ефективність із фіскальної точки зору. Широка база оподаткування, яка включає не тільки товари, але й роботи і послуги, забезпечує надійність та стабільність бюджетних надходжень від цього податку. Універсальні ставки полегшують як обчислення податку для його платників, так і контроль податкових органів за правильністю та своєчасністю сплати останнього.

Стягнення ПДВ на всіх стадіях руху товарів, робіт, послуг має наслідком рівноправний розподіл податкового тягаря підприємницької діяльності.

Податком на додану вартість, який є універсальним акцизом, оподатковується приріст ціни вибору у процесі його виробництва або доробка над ціну, за якою матеріали чи послуги, які використовувалися при виготовленні такого товару, були придбані у фірм-постачальників. Отже, різниця між виручкою й вартістю закупівель від постачальників вважається "доданою вартістю", яка й є об'єктом оподаткування. Варто зазначити, що вирахування з прибутку підприємства чисто формальне, бо податок входить у ціну товарів (робіт, послуг) і таким чином перекладається на кінцевого споживача товарів, який і є фактичним платником цього податку.

Жоден з податків, що стягуються в Україні, не викликає стільки дискусій, як ПДВ. Пристрасті навколо нього вирують не один рік: з одного боку, не раз порушувалося питання про необхідність його скасування.

У будь-якому випадку на сьогоднішній день дискусії щодо ПДВ не втихають, і податок залишається головним болем української економіки, оскільки з одного боку спрямований по-суті, на запобігання перевиробництву, а з іншого боку, створює проблеми для держави з його відшкодуванням експортерам.

Декому такий стан речей подобається, декому – ні. Але більше тих, кого ПДВ у теперішньому стані не задовольняє.

На нашу думку, ПДВ – природний важіль заохочення та захисту власних виробників та експортерів (усі “цивілізовані” країни користуються цим механізмом).

Роль ПДВ в податковій системі України важко переоцінити. Широка база оподаткування цього універсального акцизу є цінною для фіскальної функції податків. Але щоб конкретний податок, як і податкова система, в цілому, був ефективним не потрібно забувати і про податковий прес, що тисне на платників податку. Тільки завдяки компромісу між максимальною величиною залучених податком до бюджету коштів і інтересам платників податок може оптимально виконувати свою місію в фінансовій системі. До цього прагне і Україна, постійно покращуючи функціонування ПДВ.

IV. Висновки. Отже, незважаючи, на неоднозначність поглядів стосовно необхідності справляння ПДВ, цей податок лишається, в багатьох країнах Європи, ключовим при наповненні бюджету. Податок має високу ефективність із фіскальної точки зору враховуючи широку базу оподаткування, але при стабільному розвитку економіки та низькому темпі інфляції.

Відповідно застосування даного непрямого податку вимагає уважного вивчення умов функціонування економіки окремої країни, врахування потреб держави та суб'єктів господарювання.

Список літератури

1. Волков Д. О. Сплата непрямих податків у країнах із ринковою економікою // Фінанси України. – 2004.- №2.- С. 118-121.
2. Кузьмінський Ю. Податок на додану вартість в Україні та деяких країнах СНД // Бухгалтерський облік і аудит. –2004.- №6.- С. 43-50.
3. Лайко П., Долженко І., Лайко Г. Основні вимоги Європейського союзу щодо справляння ПДВ // Бухгалтерія в сільському господарстві. - 2004.- №21 (126).- С. 2-6.
4. Чердніченко О. М. Ефективність використання ПДВ в Україні // Фінанси України. – 2004.- №7.- С. 27-35.

А.Коваленко, Ю.Малашенко, О.Князева

Налог на добавленную стоимость в системе налогообложения: исторический аспект становления и развития

В статье исследовано историю возникновения налога на добавленную стоимость, изучено его характерные черты как позитивные так и негативные. Также уделено внимание механизму уплаты налога в разных странах и определена его роль в национальной системе налогообложения.

A.Kovalenko, U.Malashenko, O.Knyazeva

Value added tax in system of the taxation: history aspect of the formation and developments

In article explored history arising the value added tax, is studied his(its) features as positive so and negative. Also mechanism of the payment of the tax is paid attention in miscellaneous country and is determined his(its) role in national system of the taxation.

Одержано 18.11.10

УДК 339.138

Л.А. Коваль, доц., канд. екон. наук, С.А. Романчук, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки

В статті описано теоретико-методологічні основи дослідження факторів внутрішнього та зовнішнього впливу на поведінку споживачів, можливостей їх впливу для спрямування поведінки споживачів в маркетинговій діяльності та основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки.

поведінка споживачів, психологія поведінки, споживацька поведінка, цільовий ринок, внутрішні фактори, зовнішні фактори, культурні норми, середній клас

Постановка проблеми. Поведінка споживачів - фундамент, на якому будується вся маркетингова концепція. Глибоке знання споживачів - передумова успішного ведення маркетингової діяльності, основа вибору цільового ринку формування маркетингового комплексу. Успішність стратегічного розвитку компанії залежить від розуміння мотивів потенційних споживачів, здатності до грамотного аналізу процесу прийняття рішень споживачами про придбання товарів та послуг.

В США і Західній Європі інтерес виробників до психології поведінки споживачів, їх методам оцінки товару і процедурам вибору виник в період загострення конкуренції, насичення ринків однотипними товарами внаслідок широкого використання масового маркетингу. Ця ситуація зумовила попит на дослідження в сфері поведінки споживачів, можливостей впливу на їх поведінку чи принаймні врахування її особливостей в своїй діяльності за рахунок розуміння зовнішніх і внутрішніх чинників, що формують поведінкову реакцію споживачів, як індивідуальних, так і організаційних.

В Україні вивчення поведінки споживачів не супроводжується, на жаль, широкомасштабними прикладними дослідженнями, що пояснюється відсутністю усвідомлення необхідності фінансування такого роду процесів вітчизняними підприємствами, на відміну від їх західних конкурентів; нерозумінням можливостей, які дає використання механізмів поведінки споживачів для активного впливу на процес прийняття споживачами рішення щодо купівлі товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми поведінки покупців досліджені у ряді праць зарубіжних і вітчизняних науковців: Котлера Ф., Ламбена Ж., Сондерса Дж., Райса С, Траута Дж., Девіса С, Джоббера Д., Брусенко О.А., Зозульова О.В., Голубкова Є.П., Ільїна В.І., Писаренко Н.Л., Прокопенко О.В., Троян М.Ю., Іванової Р.Х.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень показав, що є необхідність подальшого аналізу процесів поведінки покупців на споживчому ринку, чинників зовнішнього та внутрішнього впливу на поведінку споживачів, що зумовлюють особливості процесу прийняття рішень споживачами, формування певної моделі їх поведінки.

Мета статті. Метою статті є дослідження основних аспектів поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки.

© Л.А. Коваль, С.А. Романчук. 2010

Виклад основного матеріалу. Розвиток маркетингу як науки і як сфери людської діяльності зумовив виникнення чотирьох підходів до моделювання поведінки споживачів: мікроекономічного, психологічного, соціологічного і інтегрованого. В основі мікроекономічного підходу лежить концепція раціональності, яка встановлює залежність між споживчим попитом і такими об'єктивними економічними характеристиками, як корисність і ціна товару. У відповідності до мікроекономічного підходу споживачі націлені на максимізацію свого задоволення з урахуванням існуючих обмежень у грошових ресурсах, маючи достатню інформацію про альтернативні джерела задоволення потреб; їх поведінка оцінюється як раціональна.

Психологічний підхід до вивчення поведінки споживачів базується на таких основних теоріях як теорія пізнання і психоаналітична теорія мислення. Теорія пізнання відводить вирішальну роль у поведінці знанням - споживач оцінює чинники, що на нього впливають, виходячи із наявного досвіду і власних цільових установок.

Психоаналітична теорія мислення З.Фрейда розглядає психічне життя людини як багаторівневе явище, глибинним рівнем якого є несвідоме. Згідно моделі особистості по Фрейду, організація психічного життя має своїми компонентами психічні інстанції, що позначаються термінами Воно (Ід), Я (Его) і Над-Я (Супер-Его) Під Воно (Ід) розуміється найбільш примітивна інстанція, яка охоплює все вроджене, генетично первинне. Я (Его) слідує принципу реальності, виробляючи ряд механізмів, що дозволяють адаптуватись до середовища, справлятися з його вимогами. Супер-Его - продукт впливу, який виходить від інших людей. Від напруження, що виникає під тиском різних сил, Я (Его) рятується за допомогою спеціальних «захисних механізмів» - витіснення, раціоналізації, регресії, сублімації і т. і.

Витіснення означає усунення із свідомості відчуттів, думок і прагнення до дій; регресія - перехід на більш примітивний рівень поведінки або мислення; сублімація - єдиний позитивний захисний механізм, який виражається через різні форми розрядки лібідо; різновидом сублімації є творчість.

Соціологічні підходи до вивчення поведінки споживачів як основу формування їх поведінки виділяють сукупність ролей та статусів, що реалізуються в межах існуючих соціальних інститутів, які організують спільну діяльність людей для задоволення певних потреб суспільства.

Сучасні інтегровані підходи розглядають поведінку споживача в умовах впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

Ф. Котлером ці чинники згруповані у чотири групи: чинники культурного порядку, соціальні чинники, особистісні, психологічні.

Складно переоцінити вплив культурних чинників на поведінку людини. Культурні норми - це правила, які визначають поведінку і ґрунтуються на цінностях, що представляють собою розуміння того, які відношення і яка поведінка була б бажаною.

Для вивчення поведінки споживачів уваги потребують такі функції культури як людино-творча (яка сприяє розвитку творчого потенціалу); пізнавальна (що забезпечує пізнання і самопізнання суспільства, соціальної групи і окремої людини); інформаційна (поширення соціального досвіду); комунікативна (забезпечення соціального спілкування); ціннісно зорієнтована (як носій певних ціннісних норм і орієнтирів); нормативно регульовальна (як засіб соціального контролю).

Існують два типи купівельної поведінки споживача: варварська (язичницька) та сакральна. Варварське споживання властиве людям, які під час придбання товарів орієнтуються лише на функції, які виконує товар. Сакральна поведінка передбачає наділення товару деякого прихованого сакрального змісту (купується не лише товар, а і певний стиль життя, надії на покращення власного життя і т. і.)

Культурне середовище формує характер споживання. Різним країнам властиві свої специфічні звичаї, правила, заборони. Наприклад, французи - чоловіки майже в два рази більше використовують косметики і туалетних при належностей, ніж жінки; німці і французи вживають більше фасованих марочних макаронів, ніж італійці; свинина, алкогольні напої заборонені ісламом; німецькі споживачі віддають перевагу приправам в тубах.

В межах загальнонаціональної культури в кожній із країн існує ряд субкультур: молодіжні, релігійні, етнічні, регіональні, соціальні.

Сильний вплив на поведінку споживачів здійснює соціальний стан. Для визначення соціального стану з точки зору належності до певного класу використовуються різні підходи. Ф. Котлером за основу класифікації споживачів вибраний рівень доходів, відповідно до чого суспільство ділиться на сім класів: вищий, середній та нижчий шари вищого класу; середній та робітничий класи; вищий і нижчий шари нижчого класу.

В результаті маркетингових досліджень споживачів, що проживають в таких європейських країнах як Франція, Германия, Італія і Великобританія, було виділено вісім соціальних груп:

- а) верхівка суспільства, консерватори;
- б) головуючі традиціоналісти;
- в) традиційно робітничий клас;
- г) головуючі «нові»;
- д) законодавці мод;
- е) авангард;
- ж) соціальні «утриманці»;
- з) неімущі.

Стенфордський дослідницький інститут виявив наступні соціальні групи:

- а) спонукувані нуждою (11%): борці за виживання і борці з нуждою;
- б) спонукувані зовні (68%): люди з вираженим відчуттям належності до середнього класу; люди із прагненням до переваги, люди із прагненням досягти більшого;
- в) спонукувані зсередини (19%): «я-це я»; люди, що віддають перевагу власному досвіду; соціально свідомі і відповідальні люди;
- д) інтегровані (2%) - люди з комбінацією цінностей, що породжується мотивацією зовні і зсередини.

Незважаючи на різноманітність існуючих підходів до класифікації споживачів з точки зору належності до певних соціальних груп, можна констатувати, що ознака належності до соціальної групи володіє достатньою розрізнявальною силою для визначення відмінностей між споживачькими стереотипами (це особливо спрацьовує на множині товарних груп); її дієвість значно може посилитись за рахунок використання аналізу образу життя і етапу життєвого циклу споживачів.

Якщо застосувати класифікацію Ф. Котлера до українського суспільства, то очевидно, що в нашій країні відсутній вищий клас, до якого відноситься еліта суспільства, що живе на успадковані кошти і представляє відомі династичні прізвища. До нижчого вищого класу в Україні відносяться люди, що недавно стали багатими. Як вважає Ф. Котлер, до цієї категорії входять люди, що купують товари, які підкреслюють їх новий соціальний статус: дорогі будинки, яхти, членство в елітних клубах, престижні марки автомобілів і т. і, ведуть активне суспільне життя.

До середнього вищого класу звичайно відносять людей, які є вихідцями із звичайних сімей і не володіють особливим багатством (топ-менеджери компаній, незалежні бізнесмени, високооплачувані професіонали, що купують освітні послуги для

себе і дітей, хороші будинки, одягу, меблі, побутову техніку). Середній клас - це службовці і робітники зі середньою заробітною платою, що живуть в добрих районах міста, купують модні товари, затишні будинки, забезпечують якісне навчання для дітей.

Реальне кількісне визначення середнього класу в Україні не співпадає із суб'єктивною ідентифікацією населення. До недавнього часу майже половина українців ідентифікувала себе із середнім класом, хоча така ситуація не відповідає дійсності.

В Україні, як і у всьому світі, постійно зростає майновий розрив між багатими та бідними. Продовжує існувати велика диференціація в оплаті праці в різних галузях економіки. Україна залишається далеко позаду більшості європейських країн за рівнем оплати праці, при значно більшому відставанні за продуктивністю праці. Середня заробітна плата в Європі складає орієнтовно 1200 євро на місяць. Наприклад, у Данії найвища заробітна плата у Європі - 2037 євро при продуктивності праці (ВВП на душу населення) 47390 доларів США. При цьому продуктивність праці у Данії вище України (7820 доларів США на душу населення) у 2,6 разів, а за розмірами заробітної плати - у 16 разів. Продуктивність праці у США вище України у 24 рази, а заробітна плата - у 12 разів.

Існуюча в даний період часу кризова ситуація обумовила ще більш неадекватну поведінку споживачів, що відносили себе до середнього класу. Підсвідомо люди продовжують, як і раніше, використовувати певні звичні стандарти споживання, особливо порівнюючи себе із ще менше забезпеченими, що приводить до завищеним вимогам до якості товарів та послуг відносно власної платоспроможності.

На нашу думку, достатньо ефективним може бути метод класифікації сімей на основі кластерного аналізу за географічною ознакою. Здійснюється групування сімей в географічні кластери в залежності від віку, роду занять, кількості і віку дітей, власності на житло, етнічних особливостей. Основою для одержання такого роду інформації може служити перепис населення. Наприклад, у Великобританії існують декілька систем ідентифікації сімей: PINPOINT, MOSAIC, ACORN. Застосування останньої (класифікація жилих районів) довела її високу здатність до визначення розбіжності в образі життя, стереотипах споживчої поведінки.

Велику роль у формуванні поведінки споживачів відіграють соціальні чинники в тому числі референтні групи. Під референтними групами розуміють групи людей, які здійснюють вплив на поведінку і відношення певного індивіда. В якості референтної групи може виступати сім'я, декілька друзів, колеги по роботі. Референтні групи здійснюють вплив на своїх членів, очікуючи від останніх виконання певної ролі і слідування певним правилам. В тій мірі, в якій групові норми впливають на цінності і відношення, референтні групи можуть розглядатися як важливий чинник, який визначає поведінку споживача. Якщо в референтній групі існує авторитет, до якого всі представники звертаються за порадою в конкретній ситуації, він може здійснювати значний вплив в питаннях прийняття рішень про покупки.

Стосовно особистісних чинників, що впливають на поведінку споживача, найбільш значущим є такі як вік і етап життєвого циклу сім'ї, вид занять, образ життя, тип особистості, економічний стан.

Вік людини впливає на його споживацьку поведінку; кожній віковій категорії властиві певні стандарти споживання, хоча з віком зростає консерватизм, ригідність (негнучкість) по відношенню до зміни своїх уподобань, що зменшує сприйнятливність нових товарів і бажання ризикувати.

Кожному етапу життєвому циклу сім'ї відповідає певна поведінка в споживанні. Наприклад, молоді сім'ї націлені на придбання побутової техніки; з появою дітей зростають витрати, пов'язані з купівлею товарів для них; на етапі «пустого гнізда»

зменшуються виплати по борговим зобов'язанням, а особисті доходи залишаються високими.

Образ життя - достатньо впливовий чинник щодо поведінки споживачів, спостерігається відповідність між образом життя і споживацькою поведінкою. Європейське дослідження, що охопило достатньо широке коло країн, дозволило виявити наявність так званих «євро-стилів»: громадяни, моралісти, ультра консерватори, неімуші, інтелектуали, піонери, пуритани, терпимі, жителі міських окраїн, «молоді та ранні» (так звані «юні» - студенти учбових закладів із заможних родин), розсудливі, «денді», рокери, романтики В той же час Женевська організація RISC виявила шість наступних євро-типів: традиціоналісти, домосіди, шукачі задоволень, борці, законодавці мод, раціоналісти.

На поведінку споживача впливає також тип його особистості, що визначається на основі таких рис як впевненість в собі; вплив на оточуючих, незалежність, комунікабельність, здатність до адаптації. Велику роль відіграє і пов'язане з типом особистості уявлення людини про себе (самосприйняття). Як свідчать психологічні дослідження, в більшості випадків уявлення людини про себе і те, якою б вона хотіла бути, не співпадає. Намаганням ліквідувати це неспівпадіння і пояснюється дуже часто купівля тих чи інших товарів.

Важливими детермінантами, що визначають поведінку споживачів, є психологічні чинники - мотивація, емоції та почуття. Важливо знати мотиви, якими керуються споживачі, так як вони визначають критерії вибору. Якщо, наприклад, для споживача основним мотивом є мотив поваги і утвердження статусу, в якості основного критерію вибору для придбання одяжі, взуття, автомобіля та інших товарів він може вибрати власний імідж.

Мотиви споживачів постійно змінюються з часом. Це пояснюється наступними причинами: потреби і цілі постійно трансформуються під впливом чинників, що впливають на стан споживачів, наприклад, фізичний стан, середовище, контакти і досвід; можливе виникнення кумулятивного ефекту у випадку, коли поведінка споживачів зумовлена дією декількох потреб; виникнення захисного механізму у випадку невдачі щодо реалізації своїх потреб (раціоналізація потреб), відмова від бажання, регрес потреб, і т. і.); в деяких ситуаціях існують труднощі встановлення взаємозв'язку між мотивами і поведінкою людини.

Поведінка споживача залежить від його емоційного стану; позитивний стан скорочує час прийняття рішень при виборі товарів, активізує стан спонукання. Можливі різні емоційні реакції споживачів на різні марки товарів; завдання маркетологів - використовувати такі інструменти впливу на емоційний стан споживачів, які б забезпечували реалізацію ключового маркетингового принципу - «споживачів легше завоювати, якщо створити їм гарний настрій».

На нашу думку, до суттєвого чинника, що впливає на поведінку споживачів, слід віднести і характер ситуації, в якій здійснюється купівля товару. Ситуації можна класифікувати в залежності від кількості варіантів рішень, необхідних витрат часу для здійснення оцінки варіантів, а також від ступеня зацікавленості споживача в придбанні товару.

У випадку наявності рівноцінних варіантів, з точки зору споживача, зменшується час для прийняття рішень. Якщо варіанти достатньо відмінні, різко зростає невизначеність і витрати часу для оцінки і вибору варіантів. Лорент і Капферер визначають чотири чинника, що зумовлюють ступінь зацікавленості споживача в купівлі товару: самооцінка, усвідомлений ризик, соціальні чинники, гедонічні впливи.

Якщо рішення пов'язане із самооцінкою споживача, його зацікавленість буде достатньо високою. Це стосується, наприклад, таких товарів як квартира чи дім,

автомобіль, дорогі ювелірні вироби. З ростом ціни товару збільшується і рівень ризику. Ступень зацікавленості різко зростає у випадку схвалення купівель людьми, що володіють значущим для споживача соціальним статусом. Гедонічний вплив проявляється, якщо купівля приносить великий рівень задоволення, що сприяє збільшенню ступеня зацікавленості.

Більш передбачуваною є поведінка споживача у випадку наявності певного досвіду щодо придбання певного товару; завдання маркетологів у такій ситуації - представлення споживачу відповідної інформації, потребу в якій він може відчувати, для зменшення імовірності переходу на інші торгові марки (наприклад, шляхом використання реклами). У випадку ж здійснення звичайної купівлі товару споживач може вести себе стандартно, опираючись на сформованому відношенні до даної торгової марки; реклама у цьому випадку може бути направлена на підтримку усвідомлених переваг

Висновки. Дослідження поведінки споживачів є основою для прийняття ефективних маркетингових управлінських рішень. Без знань поведінки споживачів неможливо ефективно працювати на ринку в умовах існування фірм-конкурентів, що виробляють продукцію з великим рівнем схожості її об'єктивних характеристик. Аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на поведінку споживачів, розуміння механізму формування поведінкової реакції споживачів дозволяють здійснювати її моделювання, використовувати для впливу раціональні маркетингові інструменти.

Список літератури

1. Гайдаєнко Т.А. Маркетинговое управление. Принципы управленческих решений и российская практика. - М.: Эксмо, 2006. - 496 с.
2. Котлер Ф., Армстронг Г. Основы маркетинга, 9-е издание: Пер. с англ. - М.: Издательский дом Вильямс, 2003. - 1200 с.
3. Соломон М.Р. Поведение потребителя. Искусство и наука побеждать на рынках: Пер. с англ. - С-Пб.: 000 ДиаСофтЮп, 2003. - 784 с.
4. Старт Д. Психология потребителя. - С-Пб.: Питер, 2003. - 446 с.

Л.Коваль, С.Романчук

Основные аспекты поведения потребителей и факторов, обуславливающих выбор определенного типа потребительского поведения

В статье описаны теоретико-методологические основы исследования факторов внутреннего и внешнего влияния на поведение потребителей, возможностей их влияния для направления поведения потребителей в маркетинговой деятельности и основные аспекты поведения потребителей и факторов, обуславливающих выбор определенного типа потребительского поведения.

L.Koval, S.Romanchuk

Key aspects of consumer behavior and the factors determining the choice of a particular type of consumer behavior

This article describes the theoretical and methodological bases of research of internal and external influences on consumer behavior, opportunities to direct their influence consumer behavior in marketing and basic aspects of consumer behavior and the factors determining the choice of a particular type of consumer behavior.

Одержано 15.11.10

УДК 657. 446

Г.І. Кузьменко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Облікова політика підприємства як один з інструментів оптимізації оподаткування

У статті розглядаються питання організації та формування облікової політики підприємства як інструмента оптимізації оподаткування, визначаються основні її складові та критерії оцінки ефективності.

облікова політика, бухгалтерський облік, податковий облік, податки, податкові платежі, оподаткування, оптимізація оподаткування

Одним з основних внутрішніх документів будь-якого підприємства, який визначає порядок ведення бухгалтерського обліку є облікова політика.

Облікова політика – це відносно нове явище як у вітчизняній економічній теорії, так і у практичній діяльності. Вперше термін «облікова політика» в межах національної системи бухгалтерського обліку був визначений Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Останній визначає облікову політику як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Тобто, це вибір підприємством конкретних методик, форми та техніки ведення бухгалтерського обліку, виходячи з положень чинних нормативно-правових актів та особливостей діяльності підприємств.

Являючись елементом системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку, облікова політика поєднує державне регулювання і певну самостійність підприємства з питань бухгалтерського обліку. Водночас, ступінь свободи підприємства у формуванні облікової політики обмежено державною регламентацією бухгалтерського обліку, яка передбачає методики та облікові процедури, серед яких припустимі альтернативні варіанти. Свобода підприємства полягає у можливості вибору конкретних способів оцінки, калькулювання, переліку бухгалтерських рахунків тощо.

Іноді нормативні документи не завжди містять конкретні рекомендації щодо правил ведення бухгалтерського обліку окремих фактів господарського життя. В такому випадку, підприємство при формуванні облікової політики, самостійно розробляє відповідний спосіб, виходячи з діючих положень.

Отже, облікова політика підприємства передбачає вибір методики бухгалтерського обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя у бухгалтерському обліку. Зважаючи на це, можна припустити, що правильно сформована облікова політика підприємства є одним з основних інструментів оптимізації оподаткування, так як дозволяє законними способами зменшити податкові зобов'язання по податкам, зборам та обов'язковим платежам, тим самим знизити рівень податкового навантаження на підприємство.

В діючій системі нормативного регулювання бухгалтерського обліку вже склалась певна техніка формування облікової політики для цілей фінансового та управлінського обліку, однак практично відсутня методична база її формування для цілей оподаткування. В результаті, такий важливий інструмент оптимізації

оподаткування як облікова політика не використовується підприємствами за призначенням та складається в більшості випадків формально.

За таких обставин існує об'єктивна необхідність дослідження питань формування оптимальної облікової політики з метою мінімізації рівня оподаткування підприємств.

Дослідженню проблем формування та реалізації облікової політики підприємств присвячені роботи провідних західних та вітчизняних науковців і практиків, серед яких доцільно виділити Ж. Бурнисьєна, Ж. Дюмарше, Ж. Саварі, Б. Нідлза, Х. Андерсона, Д. Колдуєла, О. Шмаленбаха, М. Білухи, Ф. Бутинця, Г. Кірейцева, Ю. Кузьмінського, М. Кужельного, В. Лінника, М. Пушкара, В. Сопка, В. Швеця.

В численних роботах за даною проблематикою наводяться дефініції облікової політики, її складові, моделі формування облікової політики для цілей фінансового та управлінського обліку тощо, і майже відсутні дослідження, спрямовані на визначення ролі облікової політики в оптимізації оподаткування.

Метою статті є дослідження сутності облікової політики як інструмента оптимізації оподаткування в рамках чинних нормативно-правових актів України.

Облікова політика підприємства розробляється виключно на основі положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності [4, 5, 11].

Повноваження власника (власників) підприємства встановлювати облікову політику реалізується через визначення у розпорядчому документі переліку методів оцінки, обліку і процедур, щодо яких нормативно-методична база передбачає більш ніж один їх варіант, що зокрема стосується:

- методів оцінки вибуття запасів;
- періодичності визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- порядку обліку (ідентифіковано або загалом) та розподілу транспортно-заготівельних витрат;
- методів амортизації необоротних активів;
- вартісних ознак предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
- періодичності (періоду) зарахування сум дооцінки необоротних активів до складу нерозподіленого прибутку;
- методу обчислення резерву сумнівних боргів;
- переліку створюваних забезпечень майбутніх витрат та платежів;
- порядку оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;
- сегментів, пріоритетного виду сегменту, принципів ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;
- переліку і складу змінних та постійних загальнопромислових витрат, бази їх розподілу;
- переліку та складу статей калькуляції виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);
- порядку визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;
- дати визнання придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів;
- бази розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;
- порога суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;
- переоцінки необоротних активів;

— періодичності відображення відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань.

Формування облікової політики підприємства за конкретним напрямом (питанням) полягає у виборі одного варіанта з декількох — альтернативних, передбачених нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку. Оскільки облікова політика підприємства визначається на підставі принципів, методів і процедур, регламентованих не тільки П(С)БО, то при обранні того чи іншого варіанта можуть використовуватися також інші нормативно-правові документи, що регулюють методологію бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Причому, з усіх допустимих варіантів слід вибрати той, який найповніше відображає як специфіку господарської діяльності конкретного підприємства, так і дозволяє знизити рівень податкового навантаження на підприємство (наприклад, формування первісної вартості запасів, вибір методу вибуття запасів, формування собівартості готової продукції, оприбуткування основних засобів тощо).

Отже, при формуванні облікової політики необхідно враховувати взаємозв'язок та взаємообумовленість двох видів обліку: бухгалтерського (фінансового та управлінського) і податкового. Незважаючи на існуючі відмінності, іноді – досить суттєві, бухгалтерська облікова політика і облікова політика в цілях оподаткування – це дві сторони єдиного облікового процесу підприємства, які ґрунтуються на єдиних принципах. У зв'язку з цим, можна виділити сучасну облікову політику підприємства як сукупність принципів, методів і процедур ведення бухгалтерського і податкового обліку. Сутність такого підходу та застосування принципу єдності облікової політики можна пояснити наступним:

– як бухгалтерський, так і податковий облік організовуються на підставі практично одних і тих самих первинних документів;

– об'єктами як бухгалтерського, так і податкового обліку виступають: активи, капітал, зобов'язання та господарські операції.

Отже, повне розділення облікової політики на відокремлені самостійні частини – бухгалтерську і податкову, з одного боку неможливе, а з іншого – недоцільне.

У зв'язку з цим, положення облікової політики для цілей оподаткування повинні бути складовою частиною загальної облікової політики підприємства.

Необхідність формування облікової політики для цілей оподаткування пояснюється також і відмінністю норм податкового законодавства та П(С)БО щодо визначення та оцінки об'єктів бухгалтерського обліку та існуванням в податковому законодавстві декількох варіантів визначення об'єкта оподаткування (наприклад, податковий кредит і податкове зобов'язання з ПДВ можуть визначатися касовим або розрахунковим методами, застосування положень податкового законодавства щодо порядку визнання валових доходів тісно пов'язане із основним видом діяльності підприємства і, на відміну від П(С)БО, визначаються за першою із подій – надходження грошових коштів або відвантаження продукції).

При формуванні облікової політики для цілей оподаткування (податкової облікової політики) слід виходити з того, що остання включає ряд організаційних та методичних елементів, використання яких, з числа всіх існуючих альтернатив, передбачених чинним законодавством, дозволить мінімізувати суму податкових платежів.

Організаційні елементи податкової облікової політики визначають загальні питання оподаткування підприємства: порядок організації податкового обліку (який з підрозділів підприємства буде займатися цим питанням: бухгалтерія або спеціалізована служба, особа, відповідальна за ведення обліку); система реєстрів

податкового обліку, графік документообороту; порядок інвентаризації активів і зобов'язань; порядок формування показників податкової звітності; робочий план рахунків; порядок розрахунків з бюджетом та державними цільовими фондами; система внутрішнього контролю за нарахуванням та сплатою податкових платежів.

Методичні елементи податкової облікової політики визначають способи ведення податкового обліку, які суттєво впливають на формування податкової бази та величину податкових платежів за їх видами. До таких елементів відносяться: визнання та оцінка об'єктів бухгалтерського обліку щодо яких чинним законодавством передбачені альтернативи; момент визнання доходів і витрат та момент формування бази оподаткування; облік фінансових результатів тощо.

Вибір оптимального сполучення елементів облікової політики для цілей оподаткування ґрунтується на використанні критеріїв, які дозволяють моделювати вплив цих елементів на рівень податкових платежів. Таким чином, процес формування облікової політики повинен включати ряд послідовних етапів (рис. 1), починаючи з вирішення організаційних питань податкового обліку та закінчуючи висвітленням питань зміни облікової політики.

Правильне формування облікової політики платниками податків можливе лише при дотриманні наступних правил:

а) підприємством здійснюється вибір одного з декількох способів, які регулюють порядок визначення податкової бази і обчислення податкових платежів з числа тих, які передбачені чинним податковим законодавством;

б) обрані способи обліку встановлюються для підприємства в цілому, у тому числі вони єдині для всіх його структурних підрозділів (включаючи і ті, що мають відокремлений баланс), незалежно від їх місця розташування;

г) визначені підприємством способи обліку встановлюються на тривалий час – як правило, на звітний рік. Найчастіше податковим періодом для податкових платежів є календарний рік, тобто період часу з 1 січня до 31 грудня включно. У межах цього періоду податкова облікова політика підприємства може змінюватися тільки в тих випадках, які прямо передбачені податковим законодавством.

д) обрані варіанти податкового обліку повинні бути закріплені відповідним організаційно-розпорядчими документом.

Ефективність діючої облікової політики підприємства з точки зору виконання нею функцій оптимізації оподаткування повинна визначатись на основі порівняння показників податкового навантаження при альтернативних варіантах використання окремих елементів облікової політики, щодо яких підприємство має можливість вибору. До основних показників, які доцільно використовувати для оцінки податкового навантаження відносяться:

1. Сума податків, зборів та обов'язкових платежів, які сплачуються підприємством.

2. Структура (частка) податків та окремих їх видів у собівартості продукції, в ціні виробника та в ціні реалізації. Ця структура може формуватися як для загального обсягу виробництва чи реалізації, так і для обсягу за окремими видами продукції, робіт та послуг.

3. Розмір чистого прибутку підприємства, максимізація якого є основною метою діяльності будь-якого підприємства.

4. Величина чистого прибутку на одиницю податкових витрат (коефіцієнт ефективності оподаткування).

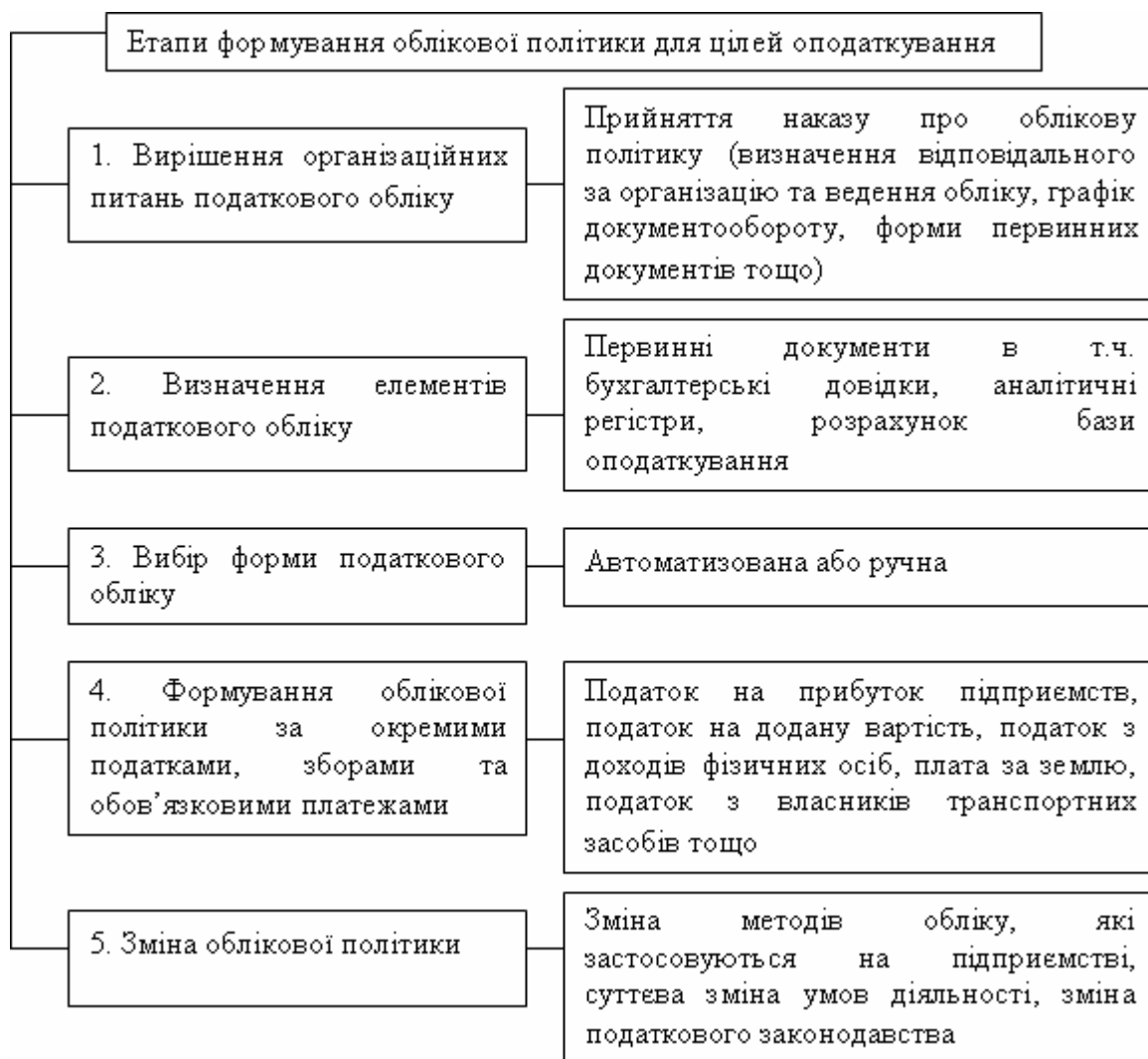


Рисунок 1 – Порядок формування облікової політики для цілей оподаткування

5. Середня по підприємству величина податків у розрахунку на одиницю продукції.

6. Загальний рівень оподаткування підприємства відносно фінансових результатів його діяльності.

7. Питома вага податкових платежів у виручці від реалізації продукції.

8. Питома вага податкових платежів у витратах виробництва.

За допомогою розрахунку вказаних показників можна здійснювати моделювання впливу вибору альтернативних елементів облікової політики на податкові зобов'язання підприємства, що в кінцевому результаті призведе як до зниження розміру сплачуваних податкових платежів, так і до зниження податкового навантаження на підприємство.

Слід зазначити, що в сучасних умовах спостерігається здебільшого формальне відношення до формування облікової політики власниками підприємств та її недооцінка бухгалтерами, як одного з основних інструментів оптимізації оподаткування. Останнє пояснюється наявністю таких недоліків, притаманних більшості наказів про облікову політику:

- відсутнє розмежування облікової політики для бухгалтерського і податкового обліку;

- відсутні посилання на норми чинного законодавства, що дозволяло б відслідковувати зміни в нормативно-правових актах та відповідним чином вносити зміни та корективи в облікову політику;

- облікова політика в ряді випадків представляє собою абсолютно «типовий» документ, який жодним чином не враховує специфіки діяльності підприємства та включає лише перелік рахунків і субрахунків, які використовуються в бухгалтерському обліку;

- не оформлюються належним чином зміни та доповнення до облікової політики;

- не визначені альтернативні елементи за окремими податками, зборами та обов'язковими платежами;

- елементи облікової політики формуються без належної оцінки наслідків для оподаткування підприємства.

Таким чином, формальний підхід до складання облікової політики негативно позначається насамперед на фінансових результатах та проявляється у високому рівні податкового навантаження на підприємство. Отже, ефективна фінансова діяльність будь-якого підприємства неможлива без досконало продуманої облікової політики в цілому та її невід'ємної складової – податкової облікової політики. При цьому, ефективність системи оподаткування підприємства залежить з однієї сторони – від податкової політики держави, яка реалізується через податкове законодавство та використання безпосередньо підприємствами можливостей оптимізації оподаткування, шляхом реалізації власної податкової політики – з іншої сторони.

Перспективою подальших досліджень в напрямку використання облікової політики в цілях оподаткування є розробка методики оцінки її ефективності та впливу на податковий потенціал.

Список літератури

1. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку / Бутинець Ф.Ф., Войналович О.П., Томашевська І.Л. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 528 с. (С. 36 – 64).
2. Журнал «Справочник економіста» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economist.net.ua>.
3. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 р. № 283/97-ВР, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» .
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 16 «Основні засоби».
8. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.99 р. № 137, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
11. Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затверджене наказом

- Міністерства фінансів України від 19.12.2006 р. № 1213, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
12. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність / Михайло Семенович Пушкар. – Тернопіль: Карт – бланш, 2003. – 141 с.

Г.Кузьменко

Учетная политика предприятия, как один из инструментов оптимизации налогообложения

В статье рассматриваются вопросы организации и формирования учетной политики предприятия как инструмента оптимизации налогообложения, определяются основные ее составляющие и критерии оценки эффективности.

G.Kuzmenko

Registration policy of enterprise, as one of instruments of optimization of taxation

In the article the questions of organization and forming of registration policy of enterprise are considered as an instrument of optimization of taxation, basic its constituents and criteria of estimation of efficiency are determined.

Одержано 10.11.10

УДК 338.24

В.П. Лещук, доц., канд. екон. наук

Тернопільський національний економічний університет

Регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп

В статті досліджуються питання, що стосуються регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп, обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази їх діяльності.

державне регулювання, фінансово-промислова група, антимонопольне право, нормативна база, законодавча база

Актуальність теми дослідження. Одним з важливих питань в успішному регулюванні економіки є чітке бачення ролі держави в економічних процесах. Потрібно сформулювати таку філософію державного регулювання економіки, яка б поєднувала в собі елементи ринкового механізму функціонування економічної системи і певні важелі державного втручання.

Державне регулювання економіки повинне, перш за все, передбачати формування та впровадження відповідної законодавчої бази, тобто загальноприйнятих правил поведінки всіх суб'єктів ринкових відносин і самої держави на довготривалій період.

Постановка проблеми. Державне регулювання в більшій або меншій мірі стосується всіх сторін економічного життя суспільства. Ефективним воно буде лише у випадку обґрунтованого поєднання адміністративних та ринкових методів управління економікою. В той же час, воно обумовлює необхідність значних структурних змін в

- Міністерства фінансів України від 19.12.2006 р. № 1213, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
12. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність / Михайло Семенович Пушкар. – Тернопіль: Карт – бланш, 2003. – 141 с.

Г.Кузьменко

Учетная политика предприятия, как один из инструментов оптимизации налогообложения

В статье рассматриваются вопросы организации и формирования учетной политики предприятия как инструмента оптимизации налогообложения, определяются основные ее составляющие и критерии оценки эффективности.

G.Kuzmenko

Registration policy of enterprise, as one of instruments of optimization of taxation

In the article the questions of organization and forming of registration policy of enterprise are considered as an instrument of optimization of taxation, basic its constituents and criteria of estimation of efficiency are determined.

Одержано 10.11.10

УДК 338.24

В.П. Лещук, доц., канд. екон. наук

Тернопільський національний економічний університет

Регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп

В статті досліджуються питання, що стосуються регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп, обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази їх діяльності.

державне регулювання, фінансово-промислова група, антимонопольне право, нормативна база, законодавча база

Актуальність теми дослідження. Одним з важливих питань в успішному регулюванні економіки є чітке бачення ролі держави в економічних процесах. Потрібно сформулювати таку філософію державного регулювання економіки, яка б поєднувала в собі елементи ринкового механізму функціонування економічної системи і певні важелі державного втручання.

Державне регулювання економіки повинне, перш за все, передбачати формування та впровадження відповідної законодавчої бази, тобто загальноприйнятих правил поведінки всіх суб'єктів ринкових відносин і самої держави на довготривалій період.

Постановка проблеми. Державне регулювання в більшій або меншій мірі стосується всіх сторін економічного життя суспільства. Ефективним воно буде лише у випадку обґрунтованого поєднання адміністративних та ринкових методів управління економікою. В той же час, воно обумовлює необхідність значних структурних змін в

економіці, в тому числі створення фінансово-промислових груп (ФПГ), законодавчого регулювання цих процесів.

Аналіз останніх наукових досліджень. В економічній літературі питання, які стосуються місця і ролі держави в розвитку економічної системи країни, досить широко висвітлені. Як правило, досліджується сутність та методи державного регулювання, його вплив на розвиток національної економіки. Разом з тим питання регулювання діяльності інтегрованих структур бізнесу (в т.ч. ФПГ) потребують більш детального вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця та ролі держави в регулюванні національної економіки, особливості регулювання діяльності ФПГ, обґрунтовується необхідність створення відповідної законодавчої бази.

Викладення основного матеріалу. Запроваджуючи в більшій або меншій мірі державне регулювання певної галузі або ж всієї економіки, необхідно пам'ятати, що воно завжди буде викликати певне незадоволення певних бізнесових кіл. Тому завжди буде певний супротив і відкрита критика більшості програм уряду щодо регулювання економіки. Але бізнес не може діяти без певних правил та нормативів, які організують економіку і допомагають контролювати ринок.

В наш час здатність і готовність бізнесу (особливо великого) оперативного реагувати на закони і постанови, які приймає держава, суттєво впливають на продуктивність та ефективність бізнесу в будь-якій сфері економіки. Тому перед ними виникають проблеми, пов'язані з відслідковуванням проходження і прийняття законів, пов'язаних із їх діяльністю. І для цього приймаються певні міри. За даними багатьох досліджень керівництво корпорації витрачає від 25% до 50% свого часу на вирішення питань, зв'язаних із зовнішнім середовищем, включаючи пов'язки із властями [1, с.329].

Держава, керуючись необхідністю розвитку національної економіки, практично повинна підтримувати декілька напрямків її розвитку, які, на перший погляд, суперечать одне одному:

- створення конкурентного ринкового середовища;
- підтримка розвитку малого і середнього бізнесу;
- формування потужних національних товаровиробників, здатних створювати продукцію, яка була б конкурентоспроможною не тільки на вітчизняному, а й на міжнародному ринку.

Потужні підприємства, разом з тим, можуть нести загрозу монополізації національного ринку, а значить – зниження його конкурентноздатності. Для зниження такої загрози необхідно створити відповідне антимонопольне законодавство. Як відмічає Дахно В.І., «предметом антимонопольного права є система юридичних норм, спрямованих на обмеження монополізації економіки та розвиток економічної конкуренції».

Суб'єктами антимонопольного права є органи влади і управління та підприємці (юридичні особи та громадяни), що займаються діяльністю з виробництва, реалізації, придбання товарів та послуг” [2, с.9].

Створюючи антимонопольне законодавство, перш за все, потрібно керуватись національними інтересами, орієнтуватись на запобігання фінансовому диктату зі сторони міжнародних компаній, оскільки це може мати більш негативний вплив на розвиток національної економіки, ніж деяка її монополізація (в розумних межах).

Як відмічає Білорус О., тотальний фінансовий диктат має великі, найчастіше незворотні наслідки:

- глобальні фінансові спекуляції та віртуалізацію світової економіки;
- обвальні фінансові кризи (1998–2004);
- дестабілізацію й розвал світової фінансової системи;

- руйнування національних економік менш розвинутих країн, підриив їхньої економічної безпеки й розвитку;
- монополізацію інвестиційних ресурсів розвитку (90% світових інвестицій), стратегічних ринків, цінову диктатуру;
- силове звуження зони розвитку рамками „глобальної корпоративної мереженої системи”;
- встановлення силового контролю над національними урядами й суспільствами”[3, с.13].

Монополізм набуває загальносвітових масштабів. Монополістами стають глобальні корпорації, які нав’язують країнам нові форми неокolonіалізму. Особливо ці процеси відчуваються в пострадянських країнах. Тому антимонопольне законодавство країни повинно формуватись як під впливом особливостей розвитку конкретної країни, так і з врахуванням стану та рівня впливу на її розвиток світової економіки.

Держава в процесі регулювання економічної діяльності повинна забезпечити створення дійсного ринкового середовища на основі конкуренції. І впровадження лише відповідного механізму буде недостатньо. Необхідно стимулювати створення відповідних ринкових структур, які в повній мірі будуть забезпечувати, з однієї боку, реалізацію інтересів держави в сфері економіки, а з іншого – ефективну діяльність суб’єктів господарювання у відповідності до умов конкурентного середовища.

На нашу думку, оптимальним з цієї точки зору є фінансово-промислові групи. Крім того, ФПГ, як один із типів горизонтально інтегрованих об’єднань, мають переваги в процесі діяльності за межами національної економіки.

Кузнєцов А.В. відмічає недоліки вертикальної інтеграції: вона збільшує капіталовкладення в галузь, де вже працює фірма, підвищуючи тим самим ризик, пов’язаний з тим, що дана галузь не буде розвиватись і позбавить фірму можливостей направляти ресурси в інші сфери; призводить до проблем, пов’язаних з балансуванням потужностей в кожній ланці формування вартості; обмежує фірму у виборі постачальників; висуває підвищені вимоги до управлінських навиків; може скоротити виробничу гнучкість фірми, збільшуючи час, необхідний для розробки нових моделей і впровадження їх на ринок. Разом з тим, він вказує, що міжнародна горизонтальна інтеграція є найбільш доцільною в тому випадку, коли фірми, які інтегруються, мають в своєму розпорядженні ресурси, що взаємно доповнюються. В результаті інтеграції кожна з них набуває те, чого їй не вистачало, причому отримує ці ресурси дешевше, ніж вони обійшлися б їй, якщо б довелось створювати їх самостійно [4, с.52–54].

Виходячи з цього, держава повинна забезпечити законодавчу основу створення інтегрованих структур бізнесу, які забезпечать розвиток конкурентного середовища на внутрішньому ринку і конкурентоздатності їх на міжнародному.

Перш за все, для цього необхідно сформувати певну законодавчу базу. Але слід відмітити, що в багатьох економічно розвинених країнах діяльність ФПГ спеціальними законодавчими актами не регламентується. Більше того, не використовуються терміни „фінансово-промислова група”, „промислово-фінансова група”. Як правило, такі види інтегрованих об’єднань підприємств характеризуються „пов’язані підприємства”, „системи компаній”, „організації організацій”, „товариства товариств”, „товариств другого ступеня”, „групи компаній” або просто „групи” [8, с.49]. Але найбільш часто використовується поняття „корпорація”, що включає, поряд з іншими, різні господарські об’єднання.

На основі вивчення досвіду державного регулювання діяльності інтегрованих структур в зарубіжних країнах можна зробити наступні висновки:

- незалежно від наявності статусу юридичної особи великі промислово-фінансові та інші об’єднання – ФПГ, пов’язані підприємства, системи компаній,

організації організацій, товариства товариств, товариства другого ступеня, групи компаній або просто групи, володіють правосуб'єктністю, їм адресуються норми права, на них, як правило, покладається виконання певних завдань публічно-правового характеру;

– діяльність великих суб'єктів господарювання стимулюється державою. Розвиток ринкової економіки регулюється шляхом здійснення програмування, індикативного планування, основним важелем якого є надання державних пільг корпораціям – виконавцям програм. Проте значні державні пільги надаються не лише ФПГ та іншим корпораціям, що є виконавцями програм, інструментом їх здійснення, а й усім іншим великим корпораціям, які мають стратегічне значення;

– створення великих корпорацій, що виконуватимуть публічно-правові завдання, дозволяється у будь-якій організаційно-правовій формі, передбаченій законодавством. Пріоритетом є спроможність нового суб'єкта господарювання досягти мети створення – реалізувати певну частину державної політики у конкретній галузі виробництва чи сфері господарської діяльності [5, с.76].

В Україні в даний час законодавчо-нормативна база створення і діяльності ФПГ (ПФГ) повністю не сформована. У січні 1995 року Указом Президента України затверджено положення „Про фінансово-промислові групи в Україні” [6]. Але цей указ чинності не набув. З травня 1996 року вступив в дію Закон України „Про промислово-фінансові групи в Україні”, на основі якого постановою КМУ затверджено Положення про створення (реєстрацію), реорганізацію та ліквідацію промислово-фінансових груп [7].

Вказаний закон і положення із певними доповненнями діють до цього часу. Відповідно до них, ініціатором створення ПФГ є підприємства, наукові та проектні установи, банки, інші установи та організації всіх форм власності, які мають за мету отримання прибутку. Рішення про створення групи приймається на загальних зборах і оформляється протоколом. На загальних зборах приймається Генеральна угода промислово-фінансової групи, яка підписується всіма ініціаторами створення ПФГ і містить відомості, передбачені законом.

Разом з тим, діюча нормативна база має багато недоліків. Як відмічає Дерев'янка Б.В., “воно залишається невиправдано складним порядком створення ПФГ, не торкається важливих питань, якими б визначалася компетенція органів управління ПФГ, майнові аспекти діяльності ПФГ, інші заходи державного регулювання тощо” [8, с.16].

На діяльність (створення) ФПГ можна дивитись двояко. Будь-яке інтегроване об'єднання може існувати незалежно від того, чи сформована відповідна нормативно-законодавча база або ж вона відсутня. Завдання держави –створити закони, які б забезпечили спрощену схему їх створення та ефективну діяльність.

При цьому в законі повинні бути передбачені в більшій мірі економічні методи впливу держави на формування та діяльність ФПГ, ніж адміністративні.

Дія об'єктивних законів економічного розвитку буде впливати на набір методів і засобів адміністративного і ринкового впливу на розвиток ФПГ. Їх поєднання буде в значній мірі залежати від стратегічних цілей розвитку держави.

Висновок. Потреби конкурентного розвитку національної економіки, а також зарубіжний досвід свідчать про те, що законодавство, що стосується діяльності ФПГ, повинно містити певні обов'язкові, на нашу думку, положення:

– можливість самостійного вибору членами групи форм об'єднання та управління з метою координації діяльності в рамках інтегрованого об'єднання, гарантії збалансування та забезпечення інтересів всіх членів;

– чітке визначення ролі банку та інших фінансово-кредитних установ в рамках ФПГ та надання їм можливостей бути головною компанією групи і представляти в певних випадках загальні інтереси (тобто «фінансово-промислова», а не «промислово-фінансова»). Умови, коли будь-яка фінансова установа групи представляє загальні інтереси групи, можуть бути додатково обумовлені в угоді про створення ФПГ;

– підтримка державою діяльності ФПГ на різних стадіях їхньої діяльності (визначення конкретних форм та методів) залежно від їх значимості та пріоритетності для розвитку національної економіки. Ця підтримка «повинна мати галузеву-індивідуальний характер та надаватися на основі аналізу економічної обґрунтованості, взаємної вигідності для учасників групи й економічної та соціальної сфери держави»;

– кількість членів та сфери їх діяльності не повинні обмежуватись в законодавчому порядку. Назва інтегрованого об'єднання (промислово-фінансова, фінансово-промислова група) повинна визначатись членами групи самостійно, залежно від суб'єкта господарювання, який є головним;

– участь в групі окремих членів, а також загальна величина групи не повинні обмежуватись обсягом виробництва та реалізації продукції або будь-якими іншими кількісними параметрами;

– в законі повинні бути передбачені тільки основні документи, які стосуються діяльності групи, та їх форма. Порядок взаємодії окремих членів у складі інтегрованого об'єднання, забезпечення гарантій їх взаємовигідної діяльності та виконання взятих зобов'язань визначаються самостійно, на основі діючого господарського законодавства. Самостійно визначаються і функції центрального органу управління ФПГ (головної компанії).

Решту питань, які стосуються діяльності ФПГ, визначають члени групи в якості додаткових умов до генеральної угоди.

Список літератури

1. Шамханов Феликс. Государство и экономика. Власть и бизнес/ Феликс Шамханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2005.–714 с.
2. Дахно І.І. Антимонопольне право: Курс лекцій. – К.: Четверта хвиля, 1998. – 352 с.
3. Глобальна конкуренція в умовах однополюсного глобалізму / Матер. міжвід. наук.-теорет. конф. відп. ред. О.Г.Білорус.– К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2004. – 54 с.
4. Кузнецов А.В. Конкурентные стратегии международного бизнеса: Крат.курс лекций/ А.В.Кузнецов. – Мн.: Асоб Дах, 2004. – 80 с.
5. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності: Монографія/За ред. М.К.Галаянтича. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. – 176 с.
6. Про затвердження положення “Про фінансово-промислові групи в Україні”: Указ Президента України від 27 січня 1995 року// Голос України. – 1995. – 7 лют. (№24). – С.12.
7. Про затвердження положення про створення (реєстрацію), реорганізацію та ліквідацію промислово-фінансових груп: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 781 // Збірник постанов Уряду України. – 1996. - №15. – С.398.
8. Деревянко Б.В. Правове регулювання створення і діяльності промислово-фінансових груп в Україні: Монографія. – Донецьк: ДЮІ, 2006. – 200с.

В.Лециук

Регулирование создания и деятельности финансово-промышленных групп

В статье исследуются вопросы регулирования создания и деятельности финансово-промышленных групп, обоснованы предложения по совершенствованию законодательной базы их деятельности.

V.Leschuk

Regulation of the creation and activity financial-industrial groups

Questions which touch adjusting of creation and activity of financially industrial groups are probed in the article, suggestions are grounded in relation to the improvement of legislative base of their activity.

Одержано 18.11.10

УДК 368.1

Н.В. Ляшенко, викл.

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід

Досліджено ринок страхування життя та його роль у сучасній економіці, виявлено негативні чинники, які стримують розвиток страхових послуг та причини недоліків державного регулювання ринку страхування життя в Україні. Визначено шляхи вирішення існуючих проблем з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

страхування життя, ринок страхування життя, страхові компанії "Life", державне регулювання, фінансова безпека

Сучасний етап розвитку світової економіки та міжнародних відносин, процеси ринкової трансформації національної економіки, входження України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей.

Особливо актуальною є проблема формування та розвитку ринку страхування життя для України, коли відбуваються кардинальні зміни в економічній системі. Процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність проведення дослідження міжнародного ринку страхування життя, ефективного використання світового досвіду в Україні, що забезпечить всебічне здійснення економічних реформ, стабільний розвиток національної економіки, її подальшу інтеграцію у світове господарство [1. с.32].

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад страхування життя внесли вітчизняні вчені: Т.М. Артюх, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.І. Барановський, Н.М. Внукова, К.Г. Воблий, Л.В. Временко, О.О. Гаманкова, Ю.П. Гришан, М.С. Клапків, В.В. Корнеєв, С.С. Осадець, Р.В. Пікус, Т.А. Ротова, Д.П. Расшивалов, О.О. Слюсаренко, Г.М. Третьякова, К.В. Шелехов, а також зарубіжні - Т.Є. Гварліані, Д.В. Демідов, С.Л. Єфімов, С.К. Заврієв, О.М. Зубець, Є.В. Коломін, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, К.Є. Турбіна, Р.Т. Юлдашев та інші.

Наукова і фахова література з цього питання присвячена в основному вивченню різних аспектів реформування діяльності компаній зі страхування життя. Роботи Б.О. Зайчука, М.В. Мниха, П.О. Нікіфорова, С.С. Кучерівської, Г.М. Якименко, О.М. Палія та інших містять ґрунтовний економічний аналіз методик багатьох лайфових фірм. Також ці питання неодноразово розглядалися у спеціальних публікаціях директорів та менеджерів самих лайфових компаній, що працюють на ринку України: Р. Деніса, Т. Міщук, П. Норулак, А. Кулешина, П. Царука, С. Бикової, К. Гурецького та інших.

© Н.В. Ляшенко. 2010

V.Leschuk

Regulation of the creation and activity financial-industrial groups

Questions which touch adjusting of creation and activity of financially industrial groups are probed in the article, suggestions are grounded in relation to the improvement of legislative base of their activity.

Одержано 18.11.10

УДК 368.1

Н.В. Ляшенко, викл.

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід

Досліджено ринок страхування життя та його роль у сучасній економіці, виявлено негативні чинники, які стримують розвиток страхових послуг та причини недоліків державного регулювання ринку страхування життя в Україні. Визначено шляхи вирішення існуючих проблем з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

страхування життя, ринок страхування життя, страхові компанії "Life", державне регулювання, фінансова безпека

Сучасний етап розвитку світової економіки та міжнародних відносин, процеси ринкової трансформації національної економіки, входження України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей.

Особливо актуальною є проблема формування та розвитку ринку страхування життя для України, коли відбуваються кардинальні зміни в економічній системі. Процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність проведення дослідження міжнародного ринку страхування життя, ефективного використання світового досвіду в Україні, що забезпечить всебічне здійснення економічних реформ, стабільний розвиток національної економіки, її подальшу інтеграцію у світове господарство [1. с.32].

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад страхування життя внесли вітчизняні вчені: Т.М. Артюх, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.І. Барановський, Н.М. Внукова, К.Г. Воблий, Л.В. Временко, О.О. Гаманкова, Ю.П. Гришан, М.С. Клапків, В.В. Корнеєв, С.С. Осадець, Р.В. Пікус, Т.А. Ротова, Д.П. Расшивалов, О.О. Слюсаренко, Г.М. Третьякова, К.В. Шелехов, а також зарубіжні - Т.Є. Гварліані, Д.В. Демідов, С.Л. Єфімов, С.К. Заврієв, О.М. Зубець, Є.В. Коломін, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, К.Є. Турбіна, Р.Т. Юлдашев та інші.

Наукова і фахова література з цього питання присвячена в основному вивченню різних аспектів реформування діяльності компаній зі страхування життя. Роботи Б.О. Зайчука, М.В. Мниха, П.О. Нікіфорова, С.С. Кучерівської, Г.М. Якименко, О.М. Палія та інших містять ґрунтовний економічний аналіз методик багатьох лайфхових фірм. Також ці питання неодноразово розглядалися у спеціальних публікаціях директорів та менеджерів самих лайфхових компаній, що працюють на ринку України: Р. Деніса, Т. Міщук, П. Норулак, А. Кулешина, П. Царука, С. Бикової, К. Гурецького та інших.

© Н.В. Ляшенко. 2010

Водночас теорія страхування життя відстає від практики, що і є аспектом актуальності дослідження. Відсутні узагальнюючі висновки про специфічні особливості, функції та принципи страхування життя. У наукових працях вітчизняних економістів не знайшли комплексного розгляду питання передумов ефективного розвитку ринку страхування життя в Україні, а також особливості його державного регулювання.

Метою дослідження є аналіз організаційно-економічних аспектів функціонування ринку страхування життя в Україні на сучасному етапі; визначення показників його діяльності із врахуванням досвіду іноземних країн, і на цій основі пріоритетних напрямків підвищення ефективності страхового захисту та напрями державного регулювання.

Для досягнення вказаної мети були поставлені наступні завдання:

- зробити аналіз організаційно-економічних аспектів функціонування страхового ринку України на сучасному етапі ;

- визначити пріоритетні напрями підвищення ефективності страхового захисту життя та напрями державного регулювання;

- дослідити історичний досвід формування ринку страхування життя та тенденції, що відбуваються в світовій практиці його державного регулювання, та обґрунтувати шляхи подальшого розвитку ринку страхування життя в Україні .

Досвід розвинених країн свідчить, що страхування життя – це важлива галузь страхового ринку, яка забезпечує значну частину довгострокових інвестицій в національну економіку та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. Незважаючи на значний потенціал страхування життя для економічного розвитку країни, забезпечення більш ефективної соціальної та інвестиційної політики держави, роль ринку страхування життя в Україні на сучасному етапі залишається дуже незначною [1. с.32].

Як відзначають М.Мних [2, С.21] та Д. Симонов [3, С.30], існують декілька причин низького рівня популярності накопичувальних видів страхування в Україні і загалом на теренах СНД. Одна з них – це сумний досвід втрати громадянами вкладів Держстраху. М. Мних наводить дані дослідження, згідно з яким страхувальникам не довіряло 78,5% населення, а лише 10,7% - довіряло. Майже така сама кількість людей не довіряла банкам та всього 7,8% мали до них симпатію [2, С.23].

В усіх країнах з ринковою економікою страхування життя є найважливішим елементом соціальної системи держави, що дозволяє успішно вирішувати багато суспільних проблем, а також задовольняти потреби юридичних та фізичних осіб в забезпеченні стійких гарантій захисту їх економічних інтересів, пов'язаних зі здійсненням різних видів господарської діяльності, збереженням визначеного рівня добробуту і здоров'я. Страхування — це найбільш доступний спосіб забезпечення подібних гарантій, воно здатне стимулювати ріст заощаджень населення, відшкодувати втрати в доходах у зв'язку з втратою здоров'я або смерті члена родини, організувати надання медичної допомоги у випадку захворювання [4, с.80].

Страхування життя є одним з центральних видів страхування та має велике соціально-політичне значення. В усіх промисловорозвинутих країнах воно є випробуваним та популярним інструментом для індивідуального забезпечення в старості та для сім'ї померлого.

У Німеччині страхування життя традиційно є найпопулярнішим інструментом забезпечення в старості. Однак, є країни, в яких добровільне страхування життя відіграє ще більшу роль. Прикладом цього в Європі є Великобританія, а в Азії — Японія, що пов'язано з рівнем ефективності та спектром послуг державних систем забезпечення в старості [5, с.25].

У країнах Центральної Європи, які вступили до ЄС, страхові ринки та їхні правові й організаційні умови в останні роки значно наблизилися до стандартів ЄС.

Крім того, економічний розвиток призвів до підвищення купівельної спроможності, що ще більше сприяло укладенню договорів страхування для пенсійного забезпечення громадян. Класичні продукти страхування життя та пенсійного страхування посилено конкурують з іншими страховими продуктами забезпечення в старості, які пропонуються пенсійними фондами.

В розвинених країнах світу страхування життя займає від 40% до 60% страхового ринку і виконує як функцію страхового захисту громадян і забезпечення високих стандартів їх життєдіяльності, так і накопичення коштів для інвестування в економіку. В Україні стан цього сегменту ринку не дозволяє говорити про виконання вказаних функцій. Надходження страхових премій зі страхування життя не перевищують 4% від надходження страхових премій в цілому по страховому ринку [6, с.32]. Страхові премії за видами страхування за 2008-2009 рр. та структура страхових премій у 2009 році відповідно наведено в таблиці 1 та на рис.1.

Таблиця 1 - Страхові премії за видами страхування за 2008-2009 роки (обсяги структура та темпи приросту)

Види страхування	Страхові премії, в млн. грн.		Структура страхових премій		Темпи приросту страхових премій 2009/2008
	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	
Страхування життя	1 095,5	827,3	4,6%	4,0%	-24,5%
Види страхування, інші, ніж види страхування життя, у тому числі:	22 913,0	19 614,7	95,4%	96,0%	14,4%
Добровільне особисте страхування	1 451,2	1 442,3	6,0%	7,1%	-0,6%
Добровільне майнове страхування	18 409,3	14 769,8	76,7%	72,3%	-19,8%
Добровільне страхування відповідальності	1 018,8	1 080,4	4,2%	5,3%	6,0%
Недержавне обов'язкове страхування	2 016,0	2 314,7	8,4%	11,3%	14,8%
Державне обов'язкове страхування	17,7	7,5	0,1%	0,1%	-57,6%
ВСЬОГО	24 008,5	20 442,0	100,0%	100,0%	-14,9%

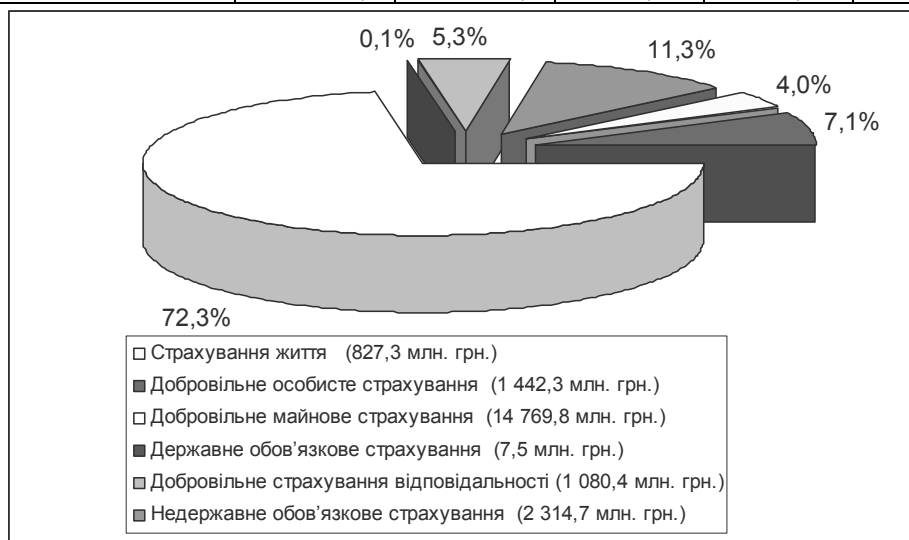


Рисунок 1 – Структура страхових премій у 2009 році

Загальна сума валових страхових платежів (премій, внесків), отриманих страховиками при страхуванні життя в 2009 році становила 827,3 млн. грн., що на 24,5% менше, ніж за відповідний період 2008 року (2008 р. - 1 095,6 млн. грн.).

Структура валових надходжень страхових платежів (премій, внесків) за 2009 рік має такий вигляд:

- 641,4 млн. грн. (або 77,5%) - платежі, що надійшли від фізичних осіб;
- 185,5 млн. грн. (або 22,4%) - платежі, що надійшли від юридичних осіб;
- 0,4 млн. грн. (або 0,1%) - платежі, що надійшли від перестраховальників.

У 2009 році на 53,5% зменшилась кількість застрахованих фізичних осіб (461 880 застрахованих фізичних осіб у порівнянні з 992 457 застрахованими фізичними особами у 2008 році). Станом на 31.12.2009 застраховано 3 130 316 фізичних осіб [7].

На ринку страхування життя така динаміка пов'язана по-перше, через специфіку страхового ринку, наслідки потрясінь в економіці проявляються з запізненням. По-друге, страхування – продукт не першої необхідності, особливо в Україні. Враховуючи, що платоспроможність громадян погіршується, виникає відкладений попит.

Страхові компанії "Life" – це страхові компанії, які спеціалізуються на накопичувальному довгостроковому страхуванні життя.

Концентрація страхового ринку станом на 31.12.09 р. щодо частки перших страхових компаній (Тор) за надходженнями валових страхових премій представлена в таблиці 2.

Таблиця 2 – Концентрація страхового ринку у 2009 році

Перші (Тор)	Страхування "Life"		Страхування "non-Life"	
	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %
Тор 3	449,1	54,3	2 193,2	11,2
Тор 10	669,3	80,9	5 741,4	29,3
Тор 20	787,5	95,2	9 612,5	49,0
Тор 50	827,8	100,1	14 742,7	75,2
Тор 100	х	х	17 702,6	90,3
Тор 200	х	х	19 352,2	98,7
Всього	827,3	100,0	19 614,7	100,0

Виходячи з даних таблиці 2 можна констатувати, що незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій - 90,3% - акумулюють 100 СК "non-Life" (25,3% всіх СК "non-Life") та 95,2% - 20 СК "Life" (27,8% всіх СК "Life").

При цьому слід зауважити, що розмір валових страхових премій, що надійшли до ТОР 50 СК "Life" (перших за розміром зазначеного показника), дещо більший, ніж загальні страхові платежі зі страхування життя, за рахунок того, що одна з компаній мала від'ємне значення валових страхових премій. Причиною цього, ймовірно, могла стати значна кількість розривів договорів страхування.

У 2009 році приріст резервів із страхування життя зменшився на 72,4% (до 173,6 млн. грн.) у порівнянні з 2008 роком. 15 страхових компаній "Life" за підсумками 2009 року отримали від'ємне значення приросту резервів із страхування життя, що пов'язано з достроковим розірванням договорів страхування. Приріст резервів із страхування життя у двох страхових компаніях "Life" у 2009 році становив 57,6 та 55,0 млн. грн. (22,7% та 21,6% від загального приросту резервів відповідно) [7].

Структура валових страхових премій із страхування життя зображена на рис. 2.

Як показує досвід країн Центральної та Східної Європи, динаміка ринку страхування життя у першу чергу визначається п'ятьма умовами: рівнем добробуту

населення, його горизонтом планування, розвитком альтернативних фінансових інститутів, попереднім досвідом страхування життя населення, доступністю якісних страхових продуктів [5 с.25]. Саме ці фактори впливають на структуру страхових премій та виплат із страхування життя.

Зі зростанням добробуту, як правило, людям властиво більшу частину свого заробітку зберігати, в тому ж числі у формі полісів страхування життя.

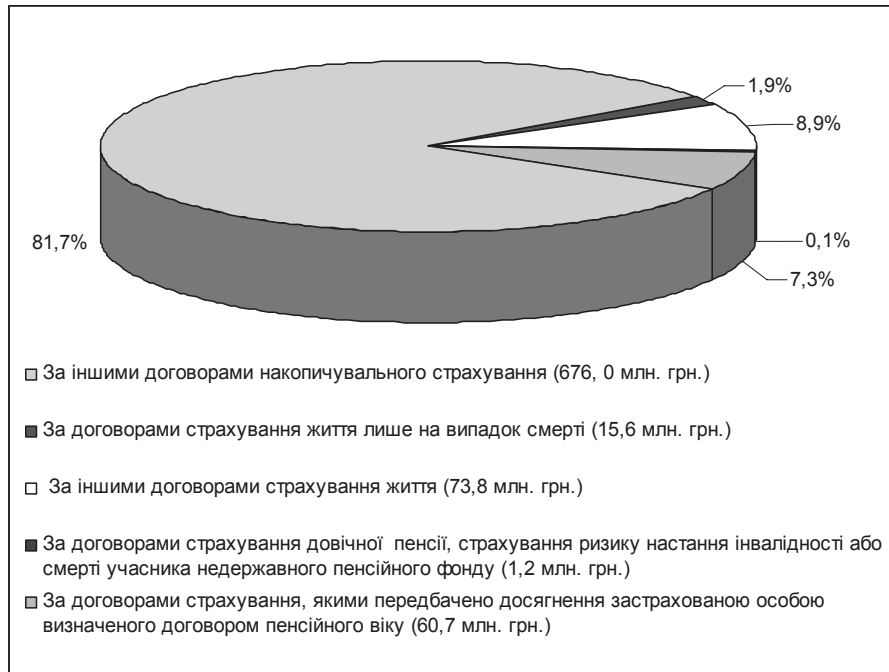


Рисунок 2 - Структура валових страхових премій із страхування життя станом на 31.12.09

Але незважаючи на відносно позитивну динаміку розвитку цього виду страхування, наша країна ще має розв'язати велику кількість проблем, пов'язаних з відсутністю відповідних традицій страхування життя, недостатньою кількістю операторів і агентських мереж, неурегульованістю вітчизняного законодавства щодо суб'єктів страхової справи, особливо з іноземним капіталом [8, С.285].

Формування капіталу компаній зі страхування життя і його розміщення потребують суттєвих удосконалень, при чому як на макрорівні, так і на рівні самих страхових компаній.

Серед негативних чинників, які стримують розвиток ринку страхування життя, можна виділити наступні:

- недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг;
- низький рівень співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту, незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб;
- нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та відсутність правового регулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;
- недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування;
- велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації, а також слабкий розвиток національного перестрахового ринку;
- використання страхового ринку суб'єктами господарювання для оптимізації оподаткування та витоку коштів за кордон;

- недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення страхового ринку;
- низький рівень страхової культури населення.

У формуванні ринку страхування життя в Україні відіграє державне регулювання. Але, на державному рівні не вирішені питання:

- формування страхового законодавства щодо регулювання діяльності компаній зі страхування життя;
- встановлення економічно обґрунтованих нормативів щодо достатності капіталу страховиків і якості їх активів;
- забезпечення довіри до компаній зі страхування життя шляхом створення державних гарантій повернення коштів страхувальникам у вигляді заснування державної перестрахової компанії та фонду захисту вкладів громадян, які уклали договори зі страхування життя.

Західні експерти позитивно оцінюють перспективи вітчизняного страхового ринку, вважають, що український ринок страхування життя — один з найпривабливіших в Європі, оскільки має великий потенціал розвитку [6. с.32]. Як зазначають експерти, найближчим часом швидше за все зростатиме страхування життя. Але для поступового розвитку цієї галузі в Україні необхідно:

- підвищити добробут громадян і поліпшити стан корпоративних і державних фінансів;
- законодавчо унормувати визначення фінансових ризиків;
- розвивати класичні види довгострокового і накопичувального особистого страхування;
- освоїти нові види страхування життя та поліпшити якість послуг;
- підвищити рівень капіталізації страхових компаній, їх фінансову стійкість, плато- і конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість;
- розвивати сучасну інфраструктуру ринку страхування життя;
- підвищити ефективність менеджменту та маркетингового аналізу сегментів ринку;
- приділити особливу увагу вдосконаленню страхової справи в регіонах;
- підвищити якість підготовки і перепідготовки кадрів страхового бізнесу;
- підвищити прозорість страхового ринку, створити єдину базу даних; організувати роботу бюро страхових історій;
- впроваджувати в практику роботи страхових компаній новітні Інтернет-технології;
- підвищити страхову культуру населення і його довіру до страхових компаній.

Отже, у зв'язку з існуючими недоліками в організаційній системі державного соціального забезпечення потенціал розвитку страхування життя в Україні зростає, оскільки метою страхування життя є доповнення системи соціального забезпечення.

Таким чином, вищевикладене свідчить про важливість і необхідність розвитку страхування життя в Україні, а також те, що тільки комплексні заходи з боку держави та самих страхових компаній допоможуть постійно розвивати цей сегмент ринку фінансових послуг, передумовами якого є:

- поступове зростання доходів населення з тенденцією до подолання низького рівня платоспроможності;
- підвищення заінтересованості юридичних та фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів;
- збільшення кількості прибуткових підприємств;
- розвиток ринків фінансових послуг (у тому числі фондового ринку) та формування національної системи іпотечного кредитування;

— розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення.

Список літератури

1. Криклій А.С. Ринок страхування життя в Україні // Економіка та держава. – 2009. - №4. – С. 32-42.
2. Мних М.В. Розвиток теорії страхування у сучасних умовах // Економіка та держава. – 2009. - №4. – С. 19-25.
3. Симонов Д. Жизнь на выбор // Деловой, 2008. – №1. – С.30-32.
4. Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія. – К.: Міжнародна агенція „Бізон”, 2006. – 685 с.
5. Фолькер Хекне. Особливості страхування життя в європейських країнах // Страхова справа. - 2005 - №2. — С. 25—28.
6. Трігуб П.В. Аналіз сучасного стану страхового ринку України // Європейський вектор економічного розвитку. - 2009. - №2. - С. 32-41.
7. Державний комітет статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Супрун А.А. Проблеми розвитку в Україні страхування життя та шляхи їх вирішення // Фінансова система України: Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво НАУ “Острозьська академія”. - 2007. – Вип.9. – Ч.4. – С. 283-291.

Н. Ляшенко

Рынок страхования жизни в Украине: тенденции и европейский опыт

Исследован рынок страхования жизни и его роль в современной экономике, выявлены негативные факторы, которые сдерживают развитие страховых услуг и причины недостатков государственного регулирования рынка страхования жизни в Украине. Определены пути решения существующих проблем с учетом позитивного зарубежного опыта.

N. Lyashenko

Market of life insurance in Ukraine. tendency and european experience

The market of life insurance and its role is investigated in market economy, its negative factors are revealed, which restrain the development of insurance services and reasons for drawbacks of government regulation in life insurance in Ukraine. The ways of solutions of existing problems are defined taking into account the positive foreign experience.

Одержано 17.11.10

УДК 336.1

О.А.Магопєць, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Формування податкової політики на основі використання механізму податкового адміністрування

В статті висвітлюються основні принципи та засади формування податкової політики в Україні, визначається місце і роль податкового адміністрування та його складових в процесі реалізації податкової політики держави в межах законодавчо встановленої системи оподаткування.

— розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення.

Список літератури

1. Криклій А.С. Ринок страхування життя в Україні // Економіка та держава. – 2009. - №4. – С. 32-42.
2. Мних М.В. Розвиток теорії страхування у сучасних умовах // Економіка та держава. – 2009. - №4. – С. 19-25.
3. Симонов Д. Жизнь на выбор // Деловой, 2008. – №1. – С.30-32.
4. Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія. – К.: Міжнародна агенція „Бізон”, 2006. – 685 с.
5. Фолькер Хекне. Особливості страхування життя в європейських країнах // Страхова справа. - 2005 - №2. — С. 25—28.
6. Трігуб П.В. Аналіз сучасного стану страхового ринку України // Європейський вектор економічного розвитку. - 2009. - №2. - С. 32-41.
7. Державний комітет статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Супрун А.А. Проблеми розвитку в Україні страхування життя та шляхи їх вирішення // Фінансова система України: Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво НАУ “Острозьська академія”. - 2007. – Вип.9. – Ч.4. – С. 283-291.

Н. Ляшенко

Рынок страхования жизни в Украине: тенденции и европейский опыт

Исследован рынок страхования жизни и его роль в современной экономике, выявлены негативные факторы, которые сдерживают развитие страховых услуг и причины недостатков государственного регулирования рынка страхования жизни в Украине. Определены пути решения существующих проблем с учетом позитивного зарубежного опыта.

N. Lyashenko

Market of life insurance in Ukraine. tendency and european experience

The market of life insurance and its role is investigated in market economy, its negative factors are revealed, which restrain the development of insurance services and reasons for drawbacks of government regulation in life insurance in Ukraine. The ways of solutions of existing problems are defined taking into account the positive foreign experience.

Одержано 17.11.10

УДК 336.1

О.А.Магопєць, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Формування податкової політики на основі використання механізму податкового адміністрування

В статті висвітлюються основні принципи та засади формування податкової політики в Україні, визначається місце і роль податкового адміністрування та його складових в процесі реалізації податкової політики держави в межах законодавчо встановленої системи оподаткування.

податкова політика, податковий механізм, система оподаткування, податкові платежі, податкове адміністрування, податкові взаємовідносини, платники податків

На сучасному етапі наша країна переживає складні часи в економічному, юридичному та соціальному розвитку. При цьому, одним з основних елементів регулювання економіки для держави виступає система оподаткування. Однак, яким буде це регулювання та наскільки ефективним з точки зору впливу податків на вирішення соціально-економічних проблем, не можливо ні зрозуміти, ні визначити без чітко обґрунтованої державної податкової політики, яка є частиною фінансової політики, та в ідеалі повинна відповідати об'єктивним економічним, соціальним, політичним реаліям і бути направленою на виконання бюджетів різних рівнів.

Проблеми формування податкової політики та функціонування податкової системи в Україні висвітлюються у вітчизняній науковій літературі досить широко, зокрема, в роботах Андрущенко В., Єфименко Т., Ісаншиної Г., Кириленко О., Литвиненко Я. Мельника В., Онищенко В., Опаріна В., Соколовської А., Тимченко О, Ярошенко Ф. та інших. Але здебільшого автори приділяють свою увагу загальним питанням оподаткування, проблемам дефініції понять, ніж питанням адміністрування податків та їх взаємозв'язку з податковою політикою а також впливу на реалізацію податкової політики держави.

Метою даної статті є дослідження місця і ролі податкового адміністрування у процесі формування та реалізації податкової політики.

Податкова політика – це узагальнене визначення основоположних принципів, норм і правил, які являються основою для фінансово-економічної політики та гарантом планомірного податкового законодавства, а також можливість фінансового впливу на економіку через видаткову частину бюджету. Незважаючи на те, що податкова політика є відображенням здійснюваної економічної політики, досить часто її результати змушують державу вносити корективи в свою економічну політику. Отже, податкова політика передбачає маніпулювання податками для досягнення певних цілей (наповнення доходів бюджету, збільшення обсягів виробництва, зайнятості, зниження рівня інфляції тощо) держави та визначається рівнем державного втручання в економічний розвиток.

Податкова політика і податковий механізм визначають роль податків у суспільстві, що тісно пов'язана з виконанням державою її функцій. Розмежування податкової політики та механізму оподаткування, що реально діє в країні, дає змогу зрозуміти об'єктивність податків та суб'єктивну діяльність держави щодо цього. Слід зазначити, що цільову спрямованість податкового механізму визначає податкова політика держави. Вона має бути сформована таким чином, щоб, з одного боку, забезпечити виконання базової функції податків — фіскальної, а з іншого — сприяти реалізації регулюючої функції податків з метою посилення впливу податкового механізму на процеси відтворення.

Досягнення соціально-економічних цілей одночасно практично неможливе. Тому головною метою податкової політики держави є: віднайти баланс співвідношення між можливостями держави з точки зору забезпечення її фінансовими ресурсами через податковий механізм та досягненням пріоритетних соціально-економічних цілей за певних умов розвитку країни.

Принципи формування податкової політики виступають основними критеріями оцінки якості податкового механізму, при цьому ефективною вважається податкова політика, при якій дотримуються наступні принципи (рис. 1).

1. Принципи бюджетного забезпечення	
<i>Принцип достатності</i> — обумовлює забезпечення достатніх доходів усіх бюджетів (державного та місцевого) для фінансування їх видатків	
2. Принципи етико-правового спрямування	
<i>Принцип податкоспроможності</i> — означає, що тягар оподаткування має бути поставлений у залежність безпосередньо від конкретного доходу та рівня добробуту	<i>Принцип рівнонапруженості</i> — передбачає, що зобов'язання перед бюджетом щодо сплати податків встановлюється для всіх платників відповідно до їх можливостей і результатів діяльності шляхом єдиних або диференційованих ставок
3. Принципи загальноекономічного спрямування	
<i>Принцип системності та внутрішньої цілісності оподаткування</i> — відображається у взаємопов'язаності, узгодженості змін основних податкових показників при зміні ключових параметрів (ВВП та його структури), спрацьовує на єдність економічного простору країни	<i>Принцип стабільності в оподаткуванні</i> — означає, що податкова система має залишатись сталою протягом кількох років, що забезпечить інтереси не тільки платників податків, але й держави; зміна механізму має відбуватись еволюційним шляхом
<i>Принцип гнучкості (еластичності) оподаткування</i> — означає, що податковий механізм може оперативнo змінюватись у бік зменшення або збільшення податкового тягара згідно з об'єктивними потребами і можливостями держави	<i>Принцип ефективності оподаткування</i> — означає наявність інструментів у податковому механізмі, що стимулюють економічне зростання, господарську діяльність суб'єктів підприємницької діяльності

Рисунок 1 - Основні принципи формування податкової політики

В Україні нині цілі податкової політики не є остаточно визначеними, до кінця не вирішені практичні проблеми реформування податкового механізму, немає достатньо обґрунтованої правової бази оподаткування, незважаючи на прийняття Податкового кодексу України. Тому, вітчизняна податкова політика орієнтована поки що переважно на фіскальну функцію податків, що не дає можливості вважати її значним економічним важелем державного регулювання економіки, здатним створити передумови для формування соціально-орієнтованої економіки.

Податковий механізм, що склався в Україні, має в своїй основі модель оподаткування, яка застосовується у розвинутих країнах. Але ця модель не враховує історичні особливості та нинішній специфічний етап розвитку економіки країни, а лише копіює елементи загальноприйнятих податкових систем. Недоліки податкової політики України проявляються також у: відсутності ранжування цілей за ступенем їх важливості та концентрації зусиль на досягненні найбільш важливих з них; нечіткe визначення проблем, які стоять перед економікою країни; неефективна структура податкової системи; переважання непрямих податків; високий рівень податкового тягара і нерівномірність його розподілу тощо (табл. 1).

Податкова реформа, що нині відбувається в Україні, має за мету подолати недоліки існуючого податкового механізму, зумовлені складними економічними, соціальними та політичними умовами, однак при цьому не слід нехтувати і дієвими

механізмами податкового адміністрування, які здатні створити комфортні податкові умови для переходу вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Таблиця 1 – Недоліки податкової політики в Україні

Недоліки	Форма прояву
Відсутність цілеспрямованості	Суперечливі цілі та вимоги, нечіткість соціально-економічної доктрини держави, неузгодженість складових економічної політики
Переважно фіскальний характер	Ускладнює реалізацію інших функцій податків, особливо регулюючої та стимулюючої, що не забезпечує реалізацію економічної політики держави
Неефективна структура податкової системи	Переважна частина податків сплачується юридичними особами
Переважання непрямих податків	Непрямі податки надійніші, легко контрольовані та мають вищу еластичність; є ціноутворюючим фактором, тому перекладаються на кінцевих споживачів. Виступають чинником зростання внутрішніх цін, звуження внутрішнього ринку, обмеження
Широке розповсюдження податкових пільг	Втрати податкових надходжень у зв'язку з безсистемним наданням пільг, відсутністю чітких критеріїв їх надання і методів контролю за цільовим використанням коштів, що зекономлені в результаті надання пільг; втрати надходжень у зв'язку із незаконним одержанням пільг
Високий рівень податкового тягаря і нерівномірність його розподілу	Не стимулює до розвитку підприємницької діяльності, сприяє зростанню недоїмки по податкових платежах у бюджет; сприяє тінізації доходів, їх приховування від оподаткування тощо

В цілому, ефективність податкової політики залежить від ефективності податкового адміністрування, так як останнє представляє собою інструмент, направлений на успіх або навпаки крах загальної податкової політики. Це обумовлено тим, що основною метою податкових органів в сфері податкового адміністрування є забезпечення повного і своєчасного надходження податків зборів та обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів. Податкове адміністрування можна розглядати як управління процесом взаємодії між учасниками податкових правовідносин. Такі правовідносини формуються в процесі виконання зобов'язань перед бюджетами, в рамках діяльності податкових органів, які виконують функцію по контролю за дотриманням податкового законодавства. З метою забезпечення найбільш повного надходження податкових платежів, держава в системі своїх органів повинна мати відповідний механізм, який би забезпечував стабільність податкових надходжень в бюджети різних рівнів. У зв'язку з цим, податкове адміністрування у наукових джерелах, здебільшого визначають як механізм, який дозволяє реалізовувати основні напрямки податкової і бюджетної політики держави (до речі, в даний час жоден офіційний нормативний документ не містить визначення терміну «податкове адміністрування» «адміністрування податків», навіть незважаючи на те, що розділ II Податкового кодексу України має назву «Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)», а у фаховому спілкуванні поширене застосування цих термінів, яке в абсолютній більшості пов'язане лише з роботою податкових органів), через наступні функції: організація відносин з платниками податків, мобілізація податкових надходжень, контроль та застосування санкцій у випадках порушення податкового законодавства, всебічна інформатизація, надання послуг у сфері оподаткування, деталізована через процедури - ідентифікація, реєстрація, облік платників та бази оподаткування, визначення податкового зобов'язання, перевірка правильності платежів, підсумковий контроль, оцінка та аудит податкової звітності,

розслідування, інспектування, штрафні санкції та процедури, податкова амністія, боротьба з ухилянням від сплати податків, методологічне забезпечення, податкова документація, міжнародна податкова кооперація, адміністрування малих та середніх платників.

Взаємозв'язок податкового адміністрування та податкової політики держави відображено на рисунку 2.

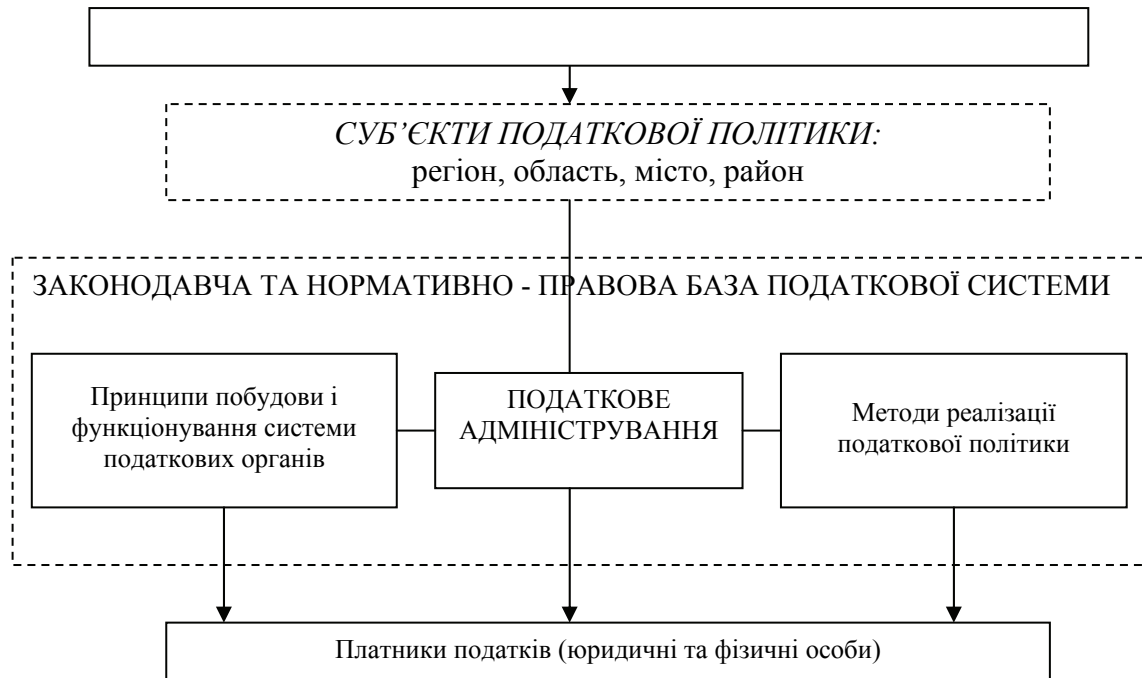


Рисунок 2 – Взаємозв'язок податкової політики з податковим адмініструванням

Розглядаючи податкове адміністрування як управлінський процес, можна стверджувати, що це в першу чергу сукупність способів, прийомів і методів які використовуються уповноваженими органами державної влади у податковій сфері.

До основних засобів податкового адміністрування, які здатні забезпечити ефективну реалізацію податкової політики держави в межах законодавчо встановленої системи оподаткування відносяться:

- податкове планування;
- податковий аудит;
- удосконалення інформаційних систем;
- підвищення рівня податкової культури (належне відношення платників податків до виконання своїх податкових зобов'язань);
- підвищення кваліфікації працівників податкових органів;
- підвищення рівня якості обслуговування платників податків.

Податкове планування дозволить провести кількісну та структурну оцінку податкового потенціалу на рівні держави в цілому, окремих регіонів, визначити можливі наслідки планованих до впровадження на державному рівні рішень щодо питань податкової, бюджетної, економічної та соціальної політики.

Проведення податкового аудиту дозволить забезпечити високий рівень сплати податків та підвищення рівня сумлінного відношення платників податків до своїх зобов'язань щодо сплати податків, зборів та обов'язкових платежів.

Удосконалення податкової документації, розширення використання платниками податків комп'ютерної техніки та спеціалізованих програмних продуктів при веденні

обліку, що підтверджується поданням звітності через Інтернет. Державна податкова служба України створює для цього необхідний організаційно-технологічний базис. Удосконалюється організація планування податкових надходжень в умовах системи електронної обробки даних. Процес розробки планів (прогнозів) податкових надходжень в бюджетну систему України загалом та в розрізі основних платників податків та податкових платежів здійснюється в електронному вигляді. Створення комплексної системи обліку платників податків та моніторингу їх діяльності, системи інформаційно-аналітичного забезпечення податкових перевірок, а також популяризації подання податкових декларацій і розрахунків у електронному вигляді сприяє зростанню прозорості діяльності податкових органів та платників податків.

Сумлінне виконання обов'язків платників податків щодо сплати податкових платежів залежить від визначеності та стабільності податкового законодавства, знання ними їх прав і обов'язків, організації роботи на принципах співпраці і довіри.

Підвищення кваліфікації працівників податкових органів може реалізовуватись через систему перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування, участі в науково-методичних семінарах, що дозволить розширити обсяг наданих послуг та сприятиме позитивній динаміці зростання надходжень доходів у бюджеті різних рівнів.

Здійснення заходів направлених на підвищення рівня якості обслуговування платників податків, повинно ґрунтуватись на використанні досвіду західних моделей, переважна частина яких спрямована на високий рівень стимулювання працівників податкових органів та положеннях громадянського суспільства.

Належна практична реалізація та використання арсеналу вказаних засобів дозволить: удосконалити взаємодію податкових органів з платниками податків; застосування різних інструментів стимулювання працівників податкових органів – до підвищення професійної компетентності; використання способів впливу на платників податків, передбачених чинним законодавством – до повного і своєчасного виконання податкових зобов'язань.

Таким чином, слід відмітити, що ефективне податкове адміністрування є основоположним фактором податкової політики, оскільки як засоби підвищення ефективності, так і фактори позитивної спрямованості податкового адміністрування однозначно відбиваються на основній стратегії податкової політики.

Враховуючи, що податкове адміністрування у вузькому розумінні реалізується у системі професійної діяльності державної податкової служби, відтак подальші наукові дослідження у даному напрямі доцільно спрямовувати на розробку елементів побудови оптимальної моделі податкової служби в Україні, як основного органу державної влади, який забезпечує просування і реалізацію податкової політики держави.

Список літератури

1. Адміністрування податків і платежів: предмет і метод дослідження: зб. наук, праць АДПСУ. - №4. – 2002. – 458 с.
2. Аронов А.В. Налоговая политика и налоговое администрирование: учеб. пособие. /А.В. Аронов В. А. Кашин. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 2006. – 575 с.
3. Єфименко Т.І., Соколовська А.М. Нові підходи до адміністрування податків // Фінанси України. – 2004. - № 10. С. 3.
4. Ісаншина Г.Ю. Податковий менеджмент / Галина Ісаншина: навч. посібник. – Київ ЦУЛ, 2003. – 260 с.
5. Литвиненко Я.В. Податкова політика / Ярослав Литвиненко: навч. посібник. – К.: МАУП, 2003. – 224 с.
6. Мельник В.М. Проблеми теорії та практики адміністрування податків в Україні // Актуальні проблеми економіки. - 2003. - № 5. - С. 40-44.

7. Миронова О.А. Налоговое администрирование: учебник / О.А. Миронова, Ф.Ф. Ханаев. – М.: «Омега Л», 2007.- 288 с.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Регламент адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів) (додаток до наказу ДПА України від 09.02.2006 р. № 62 «Про затвердження регламенту адміністрування податків, зборів, обов'язкових платежів») [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>.

Е. Магонець

Формирование налоговой политики на основе использования механизма налогового администрирования

В статье рассматриваются основные принципы формирования налоговой политики в Украине, определяется место и роль налогового администрирования и его составных в процессе реализации налоговой политики государства в пределах законодательно установленной системы налогообложения.

Е. Magopets

Forming of tax policy on the basis of the use of mechanism of tax administration

In the article basic principles of forming of tax policy in Ukraine are considered, the location and role of tax administration is determined and his component in the process of realization of tax policy of the state within the limits of the legislatively set systems of taxation.

Одержано 12.11.10

УДК 657.4.

О.Г. Михайленко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Місце аудиту в системі національного фінансового контролю

У статті розглянуто різні погляди авторів стосовно формування системної структури фінансового контролю та місця в ній незалежного (аудиторського) контролю.
фінансовий контроль, класифікація, аудиторський (незалежний) контроль

Контроль за станом економіки, розвитком соціально-економічних процесів у суспільстві є важливою сферою діяльності будь-якого ланцюга національної економіки. Однією з ланок системи контролю є фінансовий контроль. Він відіграє роль фактора подальшого розвитку ринкових відносин. За його допомогою закріплюється самостійність підприємницької діяльності, забороняється втручання з боку держави у внутрішньогосподарську сферу відповідних підприємств, організацій, приватних осіб.

Окремим видом фінансового контролю є незалежний аудиторський контроль, який виник у зв'язку із розширенням прав підприємств, демократизацією і використанням економічних важелів і стимулів, спрямованих на підвищення ефективності та оцінки її результатів.

7. Миронова О.А. Налоговое администрирование: учебник / О.А. Миронова, Ф.Ф. Ханаев. – М.: «Омега Л», 2007.- 288 с.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Регламент адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів) (додаток до наказу ДПА України від 09.02.2006 р. № 62 «Про затвердження регламенту адміністрування податків, зборів, обов'язкових платежів») [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>.

Е. Магонець

Формирование налоговой политики на основе использования механизма налогового администрирования

В статье рассматриваются основные принципы формирования налоговой политики в Украине, определяется место и роль налогового администрирования и его составных в процессе реализации налоговой политики государства в пределах законодательно установленной системы налогообложения.

Е. Magopets

Forming of tax policy on the basis of the use of mechanism of tax administration

In the article basic principles of forming of tax policy in Ukraine are considered, the location and role of tax administration is determined and his component in the process of realization of tax policy of the state within the limits of the legislatively set systems of taxation.

Одержано 12.11.10

УДК 657.4.

О.Г. Михайленко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Місце аудиту в системі національного фінансового контролю

У статті розглянуто різні погляди авторів стосовно формування системної структури фінансового контролю та місця в ній незалежного (аудиторського) контролю.
фінансовий контроль, класифікація, аудиторський (незалежний) контроль

Контроль за станом економіки, розвитком соціально-економічних процесів у суспільстві є важливою сферою діяльності будь-якого ланцюга національної економіки. Однією з ланок системи контролю є фінансовий контроль. Він відіграє роль фактора подальшого розвитку ринкових відносин. За його допомогою закріплюється самостійність підприємницької діяльності, забороняється втручання з боку держави у внутрішньогосподарську сферу відповідних підприємств, організацій, приватних осіб.

Окремим видом фінансового контролю є незалежний аудиторський контроль, який виник у зв'язку із розширенням прав підприємств, демократизацією і використанням економічних важелів і стимулів, спрямованих на підвищення ефективності та оцінки її результатів.

Аудиторська діяльність є одним із видів підприємницької діяльності, вона, з одного боку, підлягає державному регулюванню, з іншого – її розвиток визначається законами ринку. Однак аудиторська діяльність нас цікавить не як аудиторська послуга чи вид підприємницької діяльності, а як форма фінансового контролю та адміністративно-процесуальна процедура здійснення якої підпорядковано чітким меті, завданням, підставам та процедурам здійснення.

Значний внесок в теоретичну розробку сутності та класифікації національного фінансового контролю зробили вітчизняні науковці, серед яких Білуха М., Бутинець Ф., Валуєв Б., Давидов Г., Дем'яненко М., Дрозд І., Єфименко В., Коцупатрий М., Кужельний М., Рудницький В., Сопко С., Чумаченко М. та інші. В останні роки дослідження аудиту як форми фінансового контролю, засобу управління економічними і соціальними процесами взагалі і в цілях детінізації економіки зокрема, визначення питань щодо мети та основних завдань і функцій аудиту зазнали певних позитивних змін, але ще не достатньо розроблені і вимагають подальших наукових досліджень.

Мета даної статті полягає у висвітленні структури системи фінансового національного контролю та місця в ній незалежного (аудиторського) контролю.

Фінансовий контроль можна визначити як цілеспрямовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, яка спрямована на додержання законності, фінансової дисципліни і раціональності у забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин. Фінансовий контроль за діяльністю суб'єктів фінансових відносин передбачає різноманітні його види, форми і методи. Види контролю визначають співвідношення контролюючого і підконтрольного суб'єктів.

Залежно від суб'єктів, що здійснюють контроль, А.М. Ковальова виділяє загальнодержавний, відомчий, внутрішньогосподарський, суспільний і незалежний (аудиторський) фінансовий контроль. Ознакою загальнодержавного контролю є те, що його здійснюють органи державної влади й управління і він охоплює об'єкти господарювання незалежно від відомчої належності

Відомчий та внутрішньокорпоративний контроль полягає у перевірці фінансової діяльності суб'єктів, що підпорядковані міністерствам і відомствам або входять до складу корпоративних об'єднань.

Незалежний фінансовий контроль здійснюється незалежними контролюючими органами – аудиторськими фірмами. Цей контроль теж спрямований на перевірку законності фінансової діяльності і доцільності здійснення окремих фінансових операцій. Однак висновки за результатами контролю мають рекомендаційний характер. Вони визначають відповідність чи невідповідність фінансової діяльності чинному законодавству, реальність та повноту її відображення у фінансовому обліку та звітності.

Суспільний фінансовий контроль – це контроль з боку суспільства за фінансовою діяльністю держави. Він не має, як правило, організованих форм (певною мірою функції цього контролю виконує Рахункова палата) і здійснюється за рахунок відкритості, гласності й прозорості фінансової діяльності держави. Кожний громадянин повинен мати право на ознайомлення, наприклад, з процесом складання і виконання бюджету, який формується переважно за рахунок доходів юридичних і фізичних осіб. Контрольні функції громадян реалізуються також через виборчу систему – обираючи певні партії чи окремих депутатів, виборці обирають чи відкидають і певну фінансову політику [5].

Класифікація фінансового контролю, яку пропонує Ковальова А.М. є дещо недосконалою, оскільки на наш погляд відомчий контроль є частиною загальнодержавного, тому вважаємо доцільним об'єднати ці два види контролю в єдиний. Що ж стосується суспільного контролю, то його виділення як окремого виду фінансового контролю звичайно є позитивним і сподіватимемося, що він все більше розвиватиметься в нашій країні, адже суспільний контроль також має значний вплив на діяльність як державного так і приватного сектору економіки.

Більш детальною є класифікація Рогуленка Т.М. представлена на рис.1, в якій він виділяє дев'ять видів фінансового контролю:

- а) фінансовий контроль органів законодавчої влади і місцевого самоврядування;
- б) фінансовий контроль Президента України;
- в) фінансовий контроль органів виконавчої влади загальної компетенції;
- г) фінансовий контроль органів виконавчої влади спеціальної компетенції;
- д) фінансовий контроль фінансово-кредитних органів;
- е) відомчий фінансовий контроль;
- є) внутрішньогосподарський фінансовий контроль;
- ж) громадський фінансовий контроль;
- з) аудиторський фінансовий контроль [7].

Новизна тут полягає в тому, що більш детальному розподілу піддається державний контроль та контроль з боку власника, але в такому випадку варто деталізувати і аудиторський фінансовий контроль.



Рисунок 1 - Класифікація фінансового контролю за суб'єктами його здійснення [7]

В юридичній та економічній літературі зустрічаються й інші підходи щодо класифікації фінансового контролю. Так, за організаційною структурою (залежно від суб'єктів здійснення) М.Т. Білуха поділяє фінансовий контроль на державний, муніципальний, незалежний і контроль власника [1]. Але, на думку І. Стефанюка, недоліком запропонованої класифікації залежно від суб'єктів здійснення контролю є виділення незалежного контролю. При такому підході на його думку, логічним було б

визначити, від чого контроль має бути незалежним. Якщо від держави, то і муніципальний, і в більшості випадків контроль власника (з огляду на форму власності підприємницьких структур) є незалежним контролем. Якщо від підконтрольного суб'єкта, то незалежним також є державний і муніципальний контроль. При такій класифікації виходить, що контроль є незалежним до контролюючого суб'єкта, тобто сам до себе, що являється помилковим [8].

Залежно від взаємовідносин суб'єкта й об'єкта контролю В.О. Шевчук поділяє фінансовий контроль на зовнішній і внутрішній, а відносно суб'єктів контролю й характеру контрольної діяльності поділяє на державний, муніципальний та незалежний. Він зазначає, що державний контроль виокремлюється у сфері державної влади, муніципальний – у сфері місцевого самоврядування, незалежний – у сфері громадянського суспільства [9], тобто можна розуміти, що результати таких видів контролю призначені для прийняття рішень тільки у цих сферах.

Шевченко Т. в свою чергу стверджує, що при поділі фінансового контролю за видами аудиторську діяльність не можна називати фінансовим контролем. Оскільки з точки зору термінології «аудит» є поняттям більш вузьким, ніж «контроль». Контроль включає в себе аудит як проміжний етап, оскільки його функція – не просто виявлення фактів порушень, але й приведення фінансової системи в належний стан. Делегування державою певних контрольних функцій будь-яким недержавним організаціям не змінює сутності цього контролю.

Заслуговує на увагу і думка Орлюк О.П., який виокремлює державний, внутрішньогосподарський, відомчий, аудиторський контроль, контроль фінансово-кредитних установ. Під державним фінансовим контролем він розуміє контроль, який здійснюють органи державної влади, в першу чергу законодавчої й виконавчої, який спрямовано на об'єкти, що підлягають контролю незалежно від їх відомчого підпорядкування. Відомчий фінансовий контроль здійснюють конкретні контрольні-ревізійні управління (відділи, групи) міністерств, відомств, Державних комітетів та інших органів державного управління. Він спрямований на забезпечення законності та фінансової дисципліни як підпорядкованими підприємствами, установами, організаціями, так і всередині самого відомства. Внутрішньогосподарський фінансовий контроль здійснюють економічні служби підприємств, установ, організацій (бухгалтерії, фінансові відділи, служби фінансового менеджменту та внутрішнього аудиту, відділи планування тощо). Він супроводжує повсякденну фінансово-господарську діяльність. Аудиторський (недержавний) фінансовий контроль здійснюють незалежні аудитори або аудиторські фірми, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення [6].

Даний автор як і Ковальова А.М. розділяє державний і відомчий контроль керуючись тим, що вони здійснюються різними суб'єктами контролю, але ж контрольні-ревізійні управління (відділи, групи) міністерств, відомств, Державних комітетів та інших органів державного управління, є частиною державної влади, яку Орлюк О.П. вважає суб'єктом державного контролю. Також враховуючи те, що дуже часто контроль фінансово-кредитних установ здійснюється на підставі аудиторського, то можна було б посперечатися про доцільність виділення такого виду контролю, але враховуючи сучасний стан фінансово-кредитної сфери в нашій державі дана пропозиція є вірною.

Воронова Л.К. в свою чергу виділяє:

- державний контроль, який здійснюється органами держави, які наділені компетенцією й повноваженнями на здійснення контрольних дій. Це органи: загальної компетенції – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України; спеціальної компетенції – спеціально створені для фінансового контролю

(податкові органи, Рахункова палата, Контрольно-ревізійне управління, Державне казначейство);

- муніципальний – здійснюють органи місцевого самоврядування. Сфера його застосування досить широка - від затвердження місцевого бюджету, його виконання і затвердження звіту про його виконання до конкретних питань дотримання фінансової дисципліни, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування);

- суспільний фінансовий контроль є незалежним і здійснюється представниками громадськості на добровільній та безоплатній основі;

- аудиторський фінансовий контроль є незалежним професійним і здійснюється аудиторами (фізичними особами) та аудиторськими фірмами [2].

Грідчина В.Д. розрізняє такі види фінансового контролю: державний, аудиторський та внутрішньогосподарський. Ці види фінансового контролю виконуються у формах, що визначаються за певними ознаками. Так, за часом здійснення виокремлюють попередній, поточний і подальший контроль; за джерелами даних, що перевіряються, – документальний і фактичний; за методами виконання – ревізію (комплексну або некомплексну), перевірку, аналіз і обстеження (рис.2).

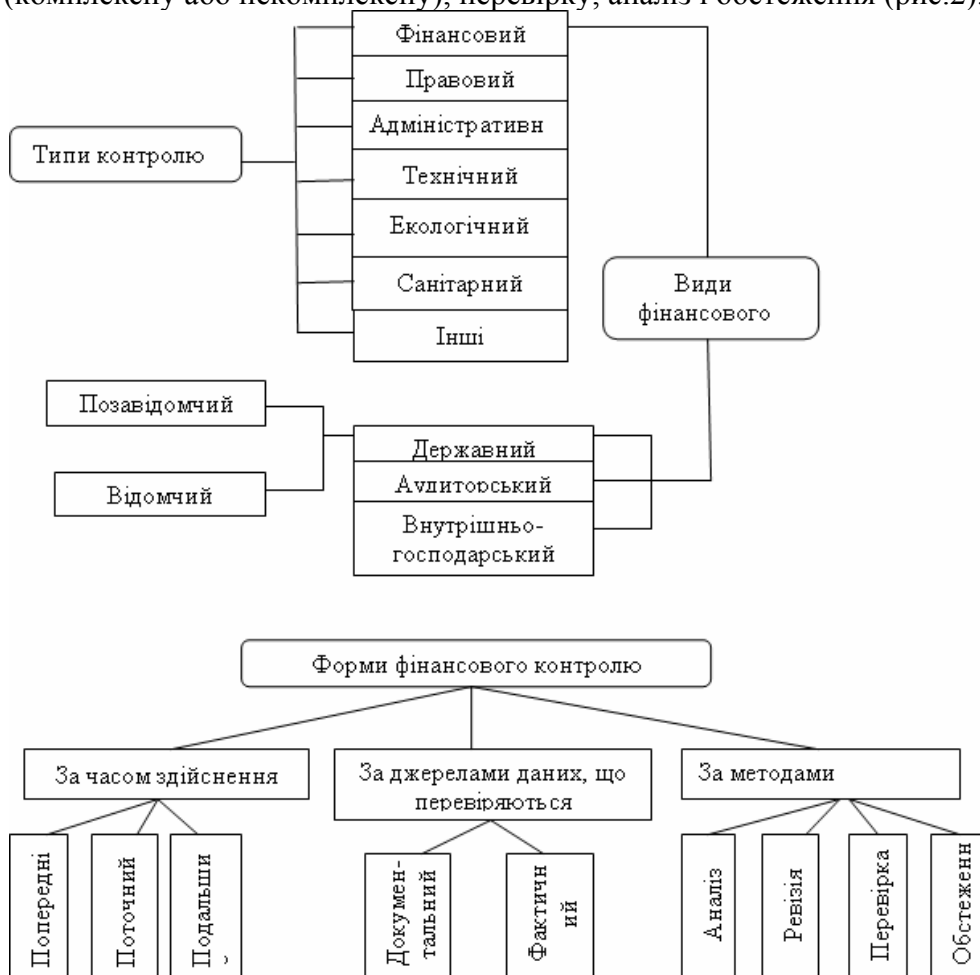


Рисунок 2 - Класифікація фінансового контролю за типами, видами і формами [3]

Така класифікація на даний момент для України є достатньою, але все ж ми б хотіли зазначити, що до даного поділу варто включити суспільний контроль.

Підсумовуючи зазначимо, що при класифікації фінансового контролю за суб'єктами його здійснення більшість авторів виділяють державний фінансовий контроль та майже всі муніципальний і внутрішньогосподарський. Що ж до

аудиторського контролю, то лише Стефанюк І. та Шевченко Т. не погоджуються з тим, що він являється видом фінансового контролю. На нашу думку оптимальною є така класифікація фінансового контролю за суб'єктами його здійснення: державний контроль, аудиторський (незалежний), внутрішньогосподарський та суспільний.

Аудиторський як і інші форми фінансового контролю є головними складовими в механізмі детінізації економіки, оскільки так чи інакше пов'язані із такою суспільною сферою діяльності держави, як виявлення порушень фінансової дисципліни, інших відхилень від норми, тобто протидією правопорушенням. Так чи інакше, кінцевою метою аудиту, як будь-якої іншої форми фінансового контролю, є не тільки підтвердження достовірності фінансової звітності, а й випадки спростування відповідності фінансових звітів закону через виявлення різноманітних правопорушень, і вжиття заходів, спрямованих на їх припинення, покращання бухгалтерського чи податкового обліку, податкової дисципліни, тобто усунення факторів, що призводять до вчинення адміністративно-правових деліктів порушень фінансової дисципліни, інших тіньових проявів. Дані фактори можуть бути економічного, соціального, правового та контрольно-організаційного характеру.

Список літератури

1. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту: Підруч. для студентів вузів, що вивчають дисципліну «Бух. облік і аудит». — К.: Манускрипт: 2002. — 320с.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. - К.: Прецедент; Моя книга, 2006.-448 с.
3. Грідчина В.Д., Захожай В.Б., Осіпчук Л.Л. та ін.: Фінанси теоретичні основи: Підручник / за наук. ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожая. — 2-ге вид., виправл. і допов. — К.: МАУП, 2004. — 312с.
4. Давидов Г.М., Давидов І.Г., Давидов Ю.Г. та ін. Аудит: Підручник / за ред. Г.М.Давидова, М.В. Кужельного. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К.: Знання, 2009. — 495с.
5. Ковальова А.М. Аудит: Підручник. — К.: ЦУЛ, 2009. — 436с.
6. Орлюк О.П. Аудит та ревізія: Підручник. — К.: «Знання». — 2008. — 354с.
7. Рогуленко Т.М. Аудит: Учебник. — М.: Економіст, 2006. — 383с.
8. Стефанюк І.Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи // Фінанси України. — 2009. - №11. — С.12-19. Шевчук В.О. Теорія аудиту: навч. посіб.- К.: «ЛТД», 2007. — 385с.
9. Шевчук В.О. Теорія аудиту: навч. посіб.- К.: «ЛТД», 2007. — 385с.

О. Михайленко

Место аудита в системе национального финансового контроля

В статье представлены различные мнения авторов в отношении формирования системы финансового контроля и определения в ней места аудиторского (независимого) контроля.

O. Mihaylenko

The place of audit in the system of national financial control

In article describes different views of the authors concerning the formation of a system of financial control and places it in the independent (audit) control.

Одержано 13.11.10

УДК 657.4

Г.Б. Назарова, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Організаційно-методичні аспекти аудиту аптечних закладів

У статті узагальнено основні напрями аудиту аптечних закладів і визначено методику їх аудиту. Встановлено особливості організації роздрібної торгівлі лікарняними засобами та правового функціонування аптечних закладів, які суттєво впливають на організацію аудиту. Розроблено порядок і послідовність дій аудитора для одержання необхідних аудиторських доказів при перевірці аптечних закладів.

аудит, аудиторські докази, процедури аудита, аптечні заклади

Актуальність проблеми. Специфіка правового регулювання роздрібної торгівлі лікарськими засобами через мережу аптечних закладів суттєво впливає на організацію бухгалтерського обліку, що, в свою чергу, зумовлює необхідність використання спеціальних аудиторських процедур при проведенні аудиту аптечних закладів. На організацію проведення аудиту аптечних закладів впливають такі особливості організації роздрібної торгівлі лікарськими засобами: по-перше, допуск до реалізації лише тих лікарських засобів, які пройшли державну реєстрацію; по-друге, необхідність дотримання обов'язкових вимог щодо торгівельних приміщень аптечних пунктів або аптечних кіосків (дотримання мінімального розміру площ, відповідність санітарно-гігієнічного стану, встановлення кваліфікаційних вимог щодо персоналу); по-третє, законодавче регулювання і контроль відомчими та позавідомчими органами державного контролю роздрібної торгівлі лікарськими засобами; по-четверте, ліцензування та патентування роздрібної торгівлі лікарськими засобами тощо. Методика аудиту з врахуванням особливостей організації роздрібної торгівлі лікарськими засобами потребує дослідження та розробки основних напрямків її вдосконалення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми методики й організації аудиту всебічно висвітлювали відомі вітчизняні та російські вчені. Слід підкреслити значення фундаментальних досліджень, результати яких висвітлено у працях М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, Г.М. Давидова, О.О. Терехова та ін. Але в основному розкриваються теоретичні аспекти напрямків проведення аудиту без врахування особливостей функціонування підприємств різних галузей або окремих видів господарської діяльності. Висвітлення надзвичайно актуальних питань аудиту аптечних закладів є підґрунтям для подальшого теоретичного і прикладного вивчення організаційних та методичних аспектів аудиту підприємств різних галузей національної економіки та окремих видів господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності.

Мета дослідження. Окреслені вище проблемні питання визначили цільову спрямованість представленого дослідження – дослідити специфічні напрямки аудиту аптечних закладів, послідовність і порядок застосування прийомів аудиту з метою встановлення об'єктивної істини про діяльність аптечних закладів, що перевіряються.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Держаної інспекції з контролю якості лікарських засобів «Про затвердження ліцензійних умов провадження

© Г.Б. Назарова. 2010

господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами» від 03 березня 2009 р. № 44/27 [6] визначено такі терміни:

- аптека – заклад охорони здоров'я, основним завданням якого є забезпечення населення, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ, організацій лікарськими засобами шляхом здійснення роздрібною торгівлі;
- аптечний пункт – структурний підрозділ аптеки, який створюється у лікувально-профілактичних закладах для торгівлі готовими лікарськими засобами;
- аптечний кіоск – структурний підрозділ аптеки, який створюється на підприємствах, в установах і організаціях для роздрібною торгівлі готовими лікарськими засобами, що відпускаються без рецептів лікаря.

При проведенні аудиту необхідно враховувати те, що аптечні заклади за характером своєї діяльності мають багато спільного з підприємствами роздрібною торгівлі. Правові відносини, пов'язані з їх створенням та реєстрацією, контролем якості та реалізацією лікарських засобів регулюються Законом України «Про лікарські засоби» від 04 квітня 1996 р. № 123/96-ВР [2], в якому наведено визначення та склад лікарських засобів, до яких відносяться:

- готові лікарські засоби;
- діючі речовини (субстанції);
- гомеопатичні засоби;
- засоби, що використовуються для виявлення збудників хвороб;
- лікарські косметичні засоби та лікарські добавки до харчових продуктів;
- допоміжні речовини, необхідні для виготовлення готових лікарських засобів;
- наркотичні лікарські засоби;
- отруйні лікарські засоби;
- радіоактивні лікарські засоби.

Серед лікарських засобів є такі, які включаються до Переліку прекурсорів, а отже здійснення діяльності у сфері їх обігу потребує особливого контролю.

У процесі перевірки аудитор повинен підтвердити державну реєстрацію лікарських засобів, що реалізуються аптечним закладом, відповідно до вимог Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарського засобу, затвердженого постановою КМУ від 26 травня 2005 р. № 376 [8], а також наявність виданого сертифіката якості. Відповідальність за реєстрацію лікарських засобів покладено на підприємство – виробника лікарських засобів.

Аудитор повинен мати на увазі, що реєстрація лікарських засобів здійснюється із виконанням таких вимог: умови та терміни зберігання і вживання, способи застосування та дози, показання та протипоказання для застосування, визначення форми та умов упаковки, маркування етикетки й інші характерні рекомендації та показники. До кожного лікарського засобу, що реалізується, повинна додаватися інструкція про застосування лікарського засобу. Відповідно до інформації Фармакологічного комітету Міністерства охорони здоров'я України окремі лікарські рослини зареєстровані в державному реєстрі лікарських засобів. При цьому лікарські рослини за своїми властивостями можуть використовуватися як для виробництва лікарських засобів, так і для реалізації у відповідному вигляді для кінцевого споживання.

Аудитору необхідно звернути увагу на той факт, що кожна аптека повинна мати Реєстраційне посвідчення, яке є документом, що підтверджує факт реєстрації та дозволяє медичне застосування лікарського засобу в Україні протягом п'яти років з дня його реєстрації.

Аудитор перевіряє дотримання організаційних вимог аптечними пунктами й аптечними кіосками щодо торговельних приміщень, а саме: забезпечення відповідності складу та площ виробничих і додаткових приміщень аптек встановленим нормам. Наказом № 44/97 [6] визначено, що мінімальна площа аптечного пункту і аптечного кіоску повинна бути не менше 18 м² та 8 м² відповідно.

Аудитор повинен звернути увагу на дотримання кваліфікаційних вимог, які висуваються до персоналу аптечних закладів і визначені в Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами, затверджених наказом № 44/27 [6]. Вимогами ст. 3 Ліцензійних умов передбачено, що особи, які безпосередньо займаються виробництвом, оптовою і роздрібною торгівлею лікарськими засобами, повинні мати відповідну спеціальну освіту і відповідати єдиним кваліфікаційним вимогам. Аудитор обов'язково перевіряє наявність у працівників аптечних пунктів диплому державного зразка про фармацевтичну освіту і сертифікат про присвоєння (підтвердження) звання провізора загального профілю (для фахівців, які закінчили вищий навчальний заклад після 1992 року).

Аудитору необхідно перевірити наявність ліцензій, які надають право підприємству здійснювати той чи інший вид торговельної діяльності, а саме: діяльність з виготовлення лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлею ними.

При перевірці аптечних закладів необхідно мати на увазі, що розрахунки зі споживачами за готівку здійснюються і проводяться тільки належним чином зареєстровані реєстратори розрахункових операцій. Програмування лікарських засобів та інших товарів здійснюється за кожним найменуванням, які постійно знаходяться в асортименті та мають порівняно стабільну ціну. Програмування за групами здійснюється за аптечними товарами, які часто змінюються в асортименті, та за цінами, а також за препаратами, які виготовляються в аптеках за індивідуальними замовленнями лікарів.

Аудиторська перевірка фінансово-господарської діяльності аптечних закладів повинна враховувати особливості обліку деяких господарських операцій. Слід зазначити, що реалізація лікарських засобів населенню за повну вартість відображається в обліку аптечних закладів аналогічно обліку реалізації товарів підприємствами роздрібною торгівлі (з використанням субрахунків 282, 285, 289, 702 та 902), але враховуючі існуючі пільги по податку на додану вартість при цьому не відображається податковий кредит при придбанні лікарських засобів і податкове зобов'язання – при їх реалізації [1, с. 254].

Аудитор перевіряє організацію оперативного обліку лікарських засобів у грошовому вимірнику в розрізі облікових груп. Особливу увагу аудитор приділяє перевірці організації оперативного обліку наркотичних і психотропних лікарських засобів, який повинен здійснювати окремо в спеціальному Журналі, де на кожен вид таких засобів повинна відкриватися окрема сторінка.

У процесі перевірки аудитор повинен встановити правильність відображення в обліку реалізації лікарських засобів через мережу аптечних пунктів та аптек, яка здійснюється як за рецептами, так і без них. За рецептами відпускаються лікарські засоби безоплатно або на пільгових умовах. Аудитору необхідно пам'ятати, що рецепти на лікарські засоби і вироби медичного призначення повинні виписуватися лікарем лікувально-профілактичного закладу із дотриманням вимог, передбачених наказом Міністерства охорони здоров'я України.

Передбачено три форми рецептурних бланків. Форма № 3 використовується для виписування наркотичних і психотропних препаратів. Такий рецепт додатково підписується керівником закладу охорони здоров'я і завіряється печаткою. У ньому

дозволяється виписувати тільки одне найменування лікарського засобу і він є дійсним протягом п'яти днів з дати виписки. Форма № 2 передбачена для виписування лікарських засобів і виробів медичного призначення безкоштовно або на пільгових умовах, а також лікарських засобів, що мають одурманюючу властивість. Такі рецепти дійсні протягом 10 днів з дати виписки. Форма № 1 передбачена для виписування інших лікарських засобів і такі рецепти дійсні протягом двох місяців з дати виписки. Рецепти на краплі для очей можна використовувати протягом одного року.

При відпуску лікарських засобів за рецептами в аптеках та аптечних пунктах повинні залишатися і зберігатися рецепти на засоби, що підлягають предметно-кількісному обліку, та ті, за якими ліки відпущені безкоштовно або на пільгових умовах. Рецепти на всі інші засоби повертаються замовникам.

Основним документом, що регламентує пільговий відпуск лікарських засобів за рецептами, є постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування безоплатного і пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у випадку амбулаторного лікування окремих груп населення і за визначеними категоріями захворювання» від 17 серпня 1998 р. № 1303 [9]. На пільгових умовах відпускаються лікарські засоби без рецептів окремим категоріям населення, наприклад, пенсіонерам, чорнобильцям, ветеранам війни та праці, за наявності в них відповідного посвідчення. Реалізація лікарських засобів, що відпускаються без рецептів та без надання пільг, здійснюється в загальному порядку, що застосовується при роздрібній торгівлі.

Особливим етапом аудиту аптечних закладів є аудит правильності нарахування і відображення розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість. Необхідно зазначити, що законодавством передбачено звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з продажу лікарських засобів та виробів медичного призначення, зареєстрованих в Україні в установленому порядку. Відповідно до пп. 5.1.7 ст. 5 Закону України «Про податок на додану вартість» від 03 квітня 1997 р. №168/97-ВР [3] від оподаткування податком на додану вартість звільняються операції з поставки (у тому числі аптечними закладами) зареєстрованих та допущених до застосування в Україні лікарських засобів та виробів медичного призначення за переліком, що щорічно визначається КМУ до 1 вересня року, попереднього звітному. Якщо у такий строк перелік не встановлено, діє перелік минулого року.

Перелік лікарських засобів та виробів медичного призначення, операції з продажу яких звільняються від оподаткування податком на додану вартість затверджено постановою КМУ від 17 грудня 2003 р. № 1949 [10]. При цьому аудиторю необхідно враховувати таку особливість: для окремих виробів медичного призначення Постановою № 1949 встановлені обмеження, які залежать від джерела фінансування при їх придбанні, а також від наявності документального підтвердження про медичне використання таких виробів медичного призначення, які мають відповідне маркування. При продажу виробів медичного призначення, які в Переліку значаться з відміткою «*», для застосування режиму звільнення від оподаткування ПДВ необхідно, щоб така продукція була зареєстрована в Держреєстрі виробів медичного призначення, мала відповідне маркування та документи, що підтверджують їх медичне використання. При продажу виробів медичного призначення, які в Переліку значаться з відміткою «**», режим звільнення застосовується виключно в тих випадках, коли компенсація вартості таких виробів здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. Якщо при реалізації на митній території України виробів медичного призначення, які в Переліку значаться з відміткою «**», джерелом компенсації є кошти з інших, ніж державний та місцевий бюджети, джерел, то в цьому разі застосовується повна ставка оподаткування ПДВ.

Аудитор перевіряє правильність оформлення податкових накладних за операціями, що оподатковуються або звільнені від оподаткування. При цьому аудитор звертає увагу на те, що при одночасній поставці одному покупцю як оподатковуваних товарів (послуг), так і таких, що звільнені від оподаткування, аптечний заклад повинен скласти окремі податкові накладні.

Аудиторська практика свідчить, що аптечні заклади поряд із роздрібною торгівлею лікарськими засоби, які звільнені від оподаткування податком на додану вартість, здійснюють реалізацію супутніх товарів, що оподатковуються податком на додану вартість за загальною ставкою 20 %. До супутніх товарів включаються вироби медичного призначення, дезінфікуючі розчини, предмети особистої гігієни, оптика, лікувальне, дитяче й дієтичне харчування, лікувальні косметичні засоби тощо. Аудитор встановлює перелік супутніх товарів, що реалізується аптечними закладами, і перевіряє його відповідність переліку, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження переліку товарів, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади та їх структурні підрозділи» від 21 листопада 2004 р. № 577 [7].

Такий різноманітний склад товарів і лікарських засобів, що реалізуються аптечними закладами, зумовлює існування специфіки у формуванні податкового кредиту з податку на додану вартість та певних складнощів при розрахунку його величини в конкретних умовах господарювання кожного звітного податкового періоду. Адже, якщо виготовлені або придбані товари (роботи, послуги) частково використовуються в операціях, що оподатковуються податком на додану вартість, а частково – в таких, що звільнені від оподаткування, до складу податкового кредиту з податку на додану вартість включають лише ту частину сплаченого (нарахованого) податку при їх виготовленні або придбанні, яка припадає на частку товарів, використаних в оподатковуваних операціях. Це зумовлює необхідність виконання додаткових спеціальних розрахунків та деякі особливості їх відображення в обліку розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість.

При перевірці правильності формування податкового кредиту з податку додану вартість аудитор спочатку повинен узагальнити дані обсягів поставок товарів (робіт, послуг) та сум нарахованих податкових зобов'язань з податку на додану вартість за операціями, що звільнені від оподаткування, та за операціями, що оподатковуються податком на додану вартість.

Робочий документ аудитора щодо методики розрахунку показника «питома вага операцій, що звільнена від оподаткування, та операцій, що оподатковуються за загальною ставкою, у загальному обсязі поставки товарів» представлено у табл. 1.

Перевіряючи правильність формування податкового кредиту з податку на додану вартість аудитор звертає увагу на те, що відповідно до пп. 7.4.3 Закону України про ПДВ, до податкового кредиту відносять ту частку податку на додану вартість на сплачені товари (роботи, послуги), яка відповідає частці використання таких товарів (робіт, послуг) в оподатковуваних операціях звітного періоду. При цьому суми податку, що припадають на оборот, який не оподатковується, і не включені до податкового кредиту, відносяться до складу валових витрат підприємства.

Аудитор повинен обов'язково перевірити ведення окремого обліку аптечними закладами операцій з поставки і придбання, що підлягають оподаткуванню і звільнені від оподаткування, відповідно до пп. 7.2.8 Закону України про ПДВ, тобто окреме введення реєстрів отриманих і виданих податкових накладних.

Аудитору слід звернути увагу на те, що розподілу підлягають витрати, зв'язок яких з тією чи іншою діяльністю визначити складно. Зокрема, до таких витрат можуть бути віднесені загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням і обслуговуванням аптечних закладів, зі збутом (продажем) продукції. У разі, якщо

аптечний заклад придбаває товари (роботи, послуги), наперед знаючи, у яких операціях вони використовуватимуться, розподіл не здійснюється.

Таблиця 1 – Робочий документ аудитора при перевірці порядку розрахунку показника «питома вага операцій, що звільнена від оподаткування, та операцій, що оподатковуються за загальною ставкою, у загальному обсязі поставки товарів»

Звітний податковий період	Загальний обсяг продажу товарів (робіт, послуг)				Питома вага операцій у загальному обсязі продажу		
	Операції, що оподатковуються за ставкою 20 %, грн.	Сума податкових зобов'язань з ПДВ, грн.	Операції, що звільнені від оподаткування, грн.	Загальний обсяг продажу товарів (робіт, послуг)	Питома вага операцій, що оподатковуються за ставкою 20 %, у загальному обсязі продажу, % (2/5)	Питома вага операцій, що звільнені від оподаткування, у загальному обсязі продажу, % (4/5)	Разом, % (6+7)
1	2	3	4	5	6	7	8
-	-	-	-	-	-	-	100
-	-	-	-	-	-	-	100
РАЗОМ	-	-	-	-	-	-	100

Треба зазначити, що Законом України про ПДВ не встановлено чіткого порядку розподілу податку на додану вартість між оподатковуваними і звільненими від оподаткування операціями. Державна податкова адміністрація України у Листі № 18043 ще у 1999 р. [4] запропонувала використати для розподілу податку на додану вартість два методи, що використовують коефіцієнти, розраховані або на основі інформації про доходи, або на основі інформації про витрати за поточний звітний період. Так, згідно з Листом № 18043, «розподіл сум ПДВ попередньо здійснюється згідно з коефіцієнтом, який визначається як відношення вартості товарів (робіт, послуг), фактично використаних у звітному періоді в оподатковуваних операціях, до загальної вартості товарів (робіт, послуг), включених до валових витрат виробництва цього ж звітного періоду». Оскільки цей варіант базується на інформації про витрати, його важко застосувати у ситуації, коли неможливо достовірно визначити зв'язок понесених витрат з тією чи іншою діяльністю.

Другий варіант розподілу Державна податкова адміністрація рекомендує застосовувати у разі, коли придбані товари використовуються в операціях, які «незалежно від того, чи обкладаються вони податком, чи ні, мають більш-менш однаковий спосіб визначення кінцевого результату». При цьому рівень матеріальних витрат, інших складових частин собівартості, а також рентабельності оподаткованої і неоподаткованої продукції ідентичний. Для визначення коефіцієнту використання товарів в оподатковуваних операціях можна застосовувати коефіцієнт відношення обсягу оподатковуваних операцій до загального обсягу операцій, здійснених у звітному періоді.

Аудиторська практика свідчить, що найпоширенішим методом розподілу податку на додану вартість є метод розподілу за коефіцієнтом доходів. Аудитор підтверджує дохід підприємства від реалізації лікарських засобів та надання послуг охорони здоров'я і дохід від реалізації супутніх товарів, що оподатковується за ставкою 20 %. Далі перевіряється правильність розрахунку коефіцієнту співвідношення доходу, що обкладається податком на додану вартість, і загального доходу, який включає операції, що оподатковуються податком на додану вартість і звільненні від його оподаткування. Частина податку на додану вартість, що підлягає включенню до складу податкового кредиту, визначається як сума податкового кредиту з податку на додану

вартість за операціями, що підлягають розподілу, помножена на коефіцієнт співвідношення операцій, що оподатковуються ПДВ, і загального обсягу операцій.

Слід зазначити, що Комітет ВР України з питань фінансів і банківської діяльності у Листі № 609 [5] також пропонує визначити витрати, виходячи з питомої ваги доходів, отриманих від інших видів діяльності. Щодо підприємств, які здійснюють операції, що мають більш-менш однаковий спосіб визначення кінцевого результату, незалежно від оподаткування податком на додану вартість, не можна не навести метод, запропонований Державною податковою адміністрацією у Листі № 2685 для розподілу витрат. У запропонованому варіанті витрати визначають у такому ж пропорційному співвідношенні до витрат, понесених при здійсненні оподатковуваних та звільнених операцій до загального розміру витрат підприємства.

При застосуванні методу співвідношення витрат аудитор підтверджує витрати, що понесені на здійснення операцій, які звільнені від оподаткування та оподатковуються, окремо за видами, а саме: матеріальні витрати, що використовуються у операціях звільнених від оподаткування та оподатковуваних; загальновиробничі витрати, які відносяться до оподатковуваних і неоподатковуваних операцій; витрати на збут підприємства. Далі перевіряється розрахунок співвідношення розміру матеріалів витрат, які використовуються у операціях, звільнених від оподаткування, до загальних витрат підприємства. Виходячи з цього співвідношення розраховуються інші види витрат підприємства.

Висновки. У даній статті поглиблено уявлення про методику аудиту аптечних закладів. Поряд з цим, методичне забезпечення зовнішнього аудиту потребує свого подальшого теоретичного та прикладного вивчення. Так, зокрема, методики аудиту слід розробляти за кожним видом діяльності підприємств, враховуючи специфіку кожної окремої галузі національної економіки. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є розробки конкретних пропозицій стосовно методичного забезпечення аудиту в Україні, які повинні бути представлені методиками аудиту підприємств різних галузей, тестами внутрішнього контролю та робочими документами.

Список літератури

1. Атамас П.Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки: навчальний посібник / П.Й. Атамас. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
2. Закон України «Про лікарські засоби» від 10.04.1996 р. № 123/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. № 168/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Лист ДПА України «Про податок на додану вартість» від 01.12.1999 р. № 18043/7/16-1220-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua>.
5. Лист Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності «Щодо податкових пільг суб'єктам видавничої справи» від 23.10.2001 р. № 06-10/609 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua>.
6. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Держаної інспекції з контролю якості лікарських засобів «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами» від 03.03.2009 р. № 44/27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження переліку товарів, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади та їх структурні підрозділи» від 26.11.2004 р. № 577 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку Державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію)» від 26.05.2005 р. № 376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та

- за певними категоріями захворювань» від 17.08.1998 р. № 1303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік лікарських засобів та виробів медичного призначення, операції з продажу яких звільняються від обкладення податком на додану вартість» від 17.12.2003 р. № 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Г. Назарова

Организационно-методические аспекты аудита аптечных учреждений

В статье обобщены основные этапы аудита аптечных учреждений и предложена методика их аудита. Определены особенности организации розничной торговли лекарственными препаратами и правового функционирования аптечных учреждений, которые влияют на организацию и методику аудита. Разработан порядок и последовательность действий аудитора для получения необходимых аудиторских доказательств в ходе аудиторской проверки аптечных учреждений.

G. Nazarova

Organization-methodic aspects of audit of pharmaceutical shops

In the article the main stages of audit of pharmaceutical shops have been generalized and methodic of audit has been proposed. The special features of medicine's retail trade organization and legal functioning of pharmaceutical shops which have influence on the organization of audit have been determined. The order and sequence of audit procedures to achieve necessary audit evidence while fulfilling audit of pharmaceutical shops have been worked out.

Одержано 10.11.10

УДК 657

Ю.О. Ночовна, доц., канд. екон. наук

Полтавський університет економіки і торгівлі

Сутність управлінського обліку: процесно-функціональний та системний підходи

У статті досліджено проблеми визнання та трактування сутності управлінського обліку, обґрунтовано його формування як самостійної сфери економічних знань, уточнено сутність управлінського обліку з точки зору процесно-функціонального та системного підходів
елементна інтеграція, метод, прийняття рішень, система, управління, управлінський облік

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиріччя на сторінках вітчизняних наукових і періодичних видань та на наукових конференціях точаться гострі суперечки й ведуться безперервні дискусії з приводу управлінського обліку. Невирішеними та спірними залишається ряд проблемних питань. Зокрема, висловлюються різні думки стосовно визнання управлінського обліку як окремої сфери економічних знань, продовжуються дискусії при визначенні сутності управлінського обліку, його статусу і місця в інформаційній системі та в системі управління підприємством, ведуться суперечки відносно необхідності та правомірності поділу

- за певними категоріями захворювань» від 17.08.1998 р. № 1303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік лікарських засобів та виробів медичного призначення, операції з продажу яких звільняються від обкладення податком на додану вартість» від 17.12.2003 р. № 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Г. Назарова

Организационно-методические аспекты аудита аптечных учреждений

В статье обобщены основные этапы аудита аптечных учреждений и предложена методика их аудита. Определены особенности организации розничной торговли лекарственными препаратами и правового функционирования аптечных учреждений, которые влияют на организацию и методику аудита. Разработан порядок и последовательность действий аудитора для получения необходимых аудиторских доказательств в ходе аудиторской проверки аптечных учреждений.

G. Nazarova

Organization-methodic aspects of audit of pharmaceutical shops

In the article the main stages of audit of pharmaceutical shops have been generalized and methodic of audit has been proposed. The special features of medicine's retail trade organization and legal functioning of pharmaceutical shops which have influence on the organization of audit have been determined. The order and sequence of audit procedures to achieve necessary audit evidence while fulfilling audit of pharmaceutical shops have been worked out.

Одержано 10.11.10

УДК 657

Ю.О. Ночовна, доц., канд. екон. наук

Полтавський університет економіки і торгівлі

Сутність управлінського обліку: процесно-функціональний та системний підходи

У статті досліджено проблеми визнання та трактування сутності управлінського обліку, обґрунтовано його формування як самостійної сфери економічних знань, уточнено сутність управлінського обліку з точки зору процесно-функціонального та системного підходів
елементна інтеграція, метод, прийняття рішень, система, управління, управлінський облік

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиріччя на сторінках вітчизняних наукових і періодичних видань та на наукових конференціях точаться гострі суперечки й ведуться безперервні дискусії з приводу управлінського обліку. Невирішеними та спірними залишається ряд проблемних питань. Зокрема, висловлюються різні думки стосовно визнання управлінського обліку як окремої сфери економічних знань, продовжуються дискусії при визначенні сутності управлінського обліку, його статусу і місця в інформаційній системі та в системі управління підприємством, ведуться суперечки відносно необхідності та правомірності поділу

бухгалтерського обліку на фінансовий і управлінський, а також доцільності виокремлення даних управлінського обліку в системі бухгалтерських рахунків, не сформовані єдині підходи стосовно доцільності використання терміну „управлінський облік”, неоднозначним залишається тлумачення предмету, об’єктів та методів управлінського обліку, відкритими є питання щодо форм організації управлінського обліку на вітчизняних підприємствах.

Активну участь у обговоренні проблемних питань управлінського обліку приймають такі вітчизняні вчені, як Бородкін О. [1], Белоусова І. [2], Бутинець Ф. [3], Валуєв Б. [4], Голов С. [5], Гуцайлюк З. [6], Ластовецький В. [7], Моссаковський В. [8], Нападівська Л. [9], Пушкар М. [10], Сопко В. [11], Чумаченко М. [12].

Мета статті полягає у дослідженні проблеми визнання та трактування сутності управлінського обліку, обґрунтуванні його формування як самостійної сфери економічних знань, уточненні сутності управлінського обліку з точки зору процесно-функціонального та системного підходів.

Результати дослідження. Одним з найбільш складних та дискусійних, на думку автора, залишається питання визнання існування управлінського обліку та правомірності і доцільності його виокремлення в системі бухгалтерського обліку. До сьогодні серед вітчизняних науковців не існує одностайного погляду на цю проблему: позиції коливаються від повного заперечення (Бородкін О., Бутинець Ф., Валуєв Б., Ластовецький В.) до однозначного схвалення (Белоусова І., Голов С., Нападівська Л., Пушкар М., Чумаченко М.).

Противники управлінського обліку продовжують заперечувати його існування, стверджуючи, що: бухгалтерський облік в принципі і за визначенням не може бути не управлінським [7], бухгалтерський облік є цілісною і неподільною системою [1], для поділу бухгалтерського обліку на фінансовий і управлінський не існує обґрунтованої класифікаційної ознаки і тому необхідно посилювати управлінську спрямованість бухгалтерського обліку [4].

Прихильники управлінського обліку наполягають на тому, що на сьогодні фінансовий облік є історичним, оскільки за його допомогою відбувається лише констатація фактів, що вже мали місце у минулому, він ведеться в інтересах зовнішніх користувачів і тому не в змозі повною мірою своєчасно задовольняти потреби керівництва в необхідній управлінській інформації. Отже, в умовах загострення конкуренції та інших викликів ринку виокремлення управлінського обліку є об’єктивною вимогою часу, а його ефективність доведена практичним досвідом окремих підприємств [2, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12].

При цьому Голов С.Ф. [5, с. 299] принципово не погоджується з тим, що бухгалтерський облік є єдиною і неділимою інформаційною системою. Він цілком слушно зазначає, що будь-яка система – це є ціле, що складається з частин, які у взаємозв’язку утворюють певну цілісність. А відмінності у змісті та структурі інформації, яку потребують різні користувачі, можуть призводити до створення нових підсистем. Це означатиме розвиток системи загалом.

Чумаченко М.Г. [12] робить висновок, що управлінський облік – це не результат „штучного поділу”, а цілеспрямований розвиток усього бухгалтерського обліку, який має перетворитися в надійного постачальника інформації для потреб управління.

Ми підтримуємо позицію прихильників управлінського обліку з наступних міркувань. По-перше, з нашої точки зору, не зовсім об’єктивним є заперечення явища, яке існує десятиліттями в інших країнах світу, розвивається і приносить реальні результати. По-друге, ми вважаємо, що фінансовий облік в силу своєї регламентованості і обмеженості положеннями (стандартами) та спрямованості на складання фінансової звітності для зовнішніх користувачів, дійсно не здатний

задовольняти інформаційні потреби керівництва в процесі прийняття управлінських рішень. По-третє, досліджуючи еволюцію управлінського обліку важко заперечити той факт, що на окремому історичному етапі розвитку управлінський облік сформувався в окрему сферу економічних знань, що характеризується наявністю специфічних предмету, об'єктів і методів дослідження, понятійно-категорійного апарату та системи відтворення знань. Так, знаходячись на стику таких споріднених економічних наук, як управління, бухгалтерський облік, прогнозування, економічний аналіз, математика, статистика, економіка, технологія і організація виробництва, економіко-математичні методи і моделювання, психологія, управлінський облік має свої специфічні предмет, об'єкти і методи дослідження. До того ж впродовж певного історичного періоду сформувався своєрідний понятійно-категорійний апарат, притаманний лише управлінському обліку, а в світовій практиці зародилася і успішно функціонує система відтворення наукових знань з управлінського обліку, оскільки він є однією із базових дисциплін фахової підготовки бухгалтерів і підтримується професійними громадськими організаціями, які досліджують проблеми управлінського обліку та займаються підготовкою і сертифікацією бухгалтерів-аналітиків.

Разом з тим вивчення зарубіжних та вітчизняних робіт з управлінського обліку засвідчує, що не всі автори однакостанні у трактуванні сутності управлінського обліку.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що більшість західних дослідників так чи інакше підтримують твердження про те, що управлінський облік представляє собою процес підготовки інформації, необхідної керівництву для управління.

Так, Американська асоціація бухгалтерів наводить визначення управлінського обліку як процесу ідентифікації інформації, обчислення і оцінки показників та надання даних користувачам для вироблення, обґрунтування і прийняття рішень.

На думку, Ч.Т. Хорнгрена і Дж. Фостера управлінський облік – це ідентифікація, вимірювання, збір, систематизація, аналіз, розкладання, інтерпретація і передача інформації, необхідної для управління будь-якими об'єктами.

Р. Ентоні і Дж. Ріс вважають, що управлінський облік є процесом у рамках організації, що включає виявлення, вимірювання, збір, аналіз, підготовку, інтерпретацію, передачу і приймання інформації, необхідної управлінському апарату для виконання його функцій, зокрема для планування, власне управління і контролю за діяльністю організації.

Наведені визначення загалом досить повно розкривають сутність управлінського обліку. Однак, з нашої точки зору, більш обґрунтованим є його інтерпретація як системи, а не як процесу. Аргументом на користь цього висновку слугує те, що поняття процесу характеризує управлінський облік як практичну діяльність, що передбачає виконання відповідних процедур (дій) у певній заданій послідовності. Визначення ж управлінського обліку як системи є набагато ширшим і змістовнішим, оскільки характеризує його як сукупність взаємопов'язаних між собою та взаємообумовлених складових, що утворюють єдине ціле і спрямовані на досягнення єдиної мети.

Набагато менше однакостанності у тлумаченні сутності управлінського обліку спостерігається серед вітчизняних і російських дослідників.

Так, згідно із Законом України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” внутрішньогосподарський (управлінський) облік – це система обробки і підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.

Голов С.Ф. [5, с. 209] наводить дещо ширше та змістовніше визначення, вважаючи, що управлінський облік є процесом виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується

управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю всередині організації та для забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів.

Окрему позицію щодо визначення сутності управлінського обліку займає Сопко В.В. [11, с. 361], який називає його внутрішньогосподарським (управлінським) обліком і зазначає, що він є продовженням та поглибленням бухгалтерського фінансового обліку витрат і доходів діяльності підприємства.

Натомість, Чумаченко М.Г. [12] дотримується іншої точки зору і стверджує, що за своїм змістом управлінський облік значно ширший від власне обліку і є системою управління собівартістю продукції. Хоча і наполягає на збереженні у назві цієї системи терміну „облік”, оскільки вважає, що облікові операції все ж таки становлять його основу.

Схожий висновок роблять і російські вчені Карпова Т. та Ніколаєва С., які зазначають, що управлінський облік – це цілісна (інтегрована) система обліку, планування, контролю і аналізу витрат, дані якої використовуються для прийняття управлінських рішень.

В свою чергу В.Ф. Палій та Р.В. Віл йдуть ще далі у своїх дослідженнях і розглядають управлінський облік як своєрідну підсистему управління підприємством, яка за умов ефективної організації реалізує всі функції управління: планування, обліку, контролю, аналізу та оцінки діяльності, регулювання, обміну інформацією, мотивації та стимулювання, прийняття управлінських рішень.

На нашу думку, на різних етапах розвитку сутність управлінського обліку можна трактувати по-різному. Підґрунтям для такого твердження є те, що в процесі еволюції зміст управлінського обліку поступово змінювався і врешті-решт із суто обліку витрат він трансформувався спочатку в інформаційну систему управління витратами, а потім в інформаційну систему підтримки управлінських рішень.

Таким чином, ми підтримуємо тих дослідників, які стверджують, що за своїм змістом і функціями сучасний управлінський облік виходить за “канонічно” встановлені межі традиційного бухгалтерського обліку. Він не є обліком у вузькому розумінні системи збору, реєстрації та узагальнення даних. Це досить складна система інформаційного забезпечення, орієнтована на задоволення потреб управління у процесі прийняття управлінських рішень оперативного, тактичного і стратегічного характеру, яка для виконання покладених на неї функцій і завдань використовує різноманітні прийоми і методи.

Зокрема, спостереження, проведені у процесі дослідження, засвідчують, що в управлінському обліку відбувається інтегрування елементів (у авторському визначенні – елементна інтеграція, поєднання доцільних для застосування в управлінському обліку елементів) методів планування, обліку, контролю, аналізу, моделювання, інформаційно-комунікативних та регулятивних методів (рис. 1):

- *методи планування* використовуються для розробки планових і нормативних показників, складання бюджетів;
- *методи обліку* використовуються для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення та узагальнення даних;
- *методи контролю* використовуються для здійснення превентивного та поточного контролю за виконанням планових показників та бюджетів, оцінки відхилень фактичних показників від запланованих та нормативних;
- *методи аналізу* використовуються для оцінки причинно-наслідкових взаємозв'язків між економічними подіями та показниками, їх інтерпретації та пошуку внутрішніх резервів підвищення ефективності підприємницької діяльності;
- *методи моделювання* використовуються для розробки альтернативних варіантів управлінських рішень та виявлення економічних наслідків їх прийняття;

- *інформаційно-комунікативні методи* використовуються при зборі, обробці, зберіганні та передачі необхідної для прийняття рішень інформації;
- *регулятивні методи* використовуються для впровадження у практику управління прийнятих варіантів управлінських рішень.

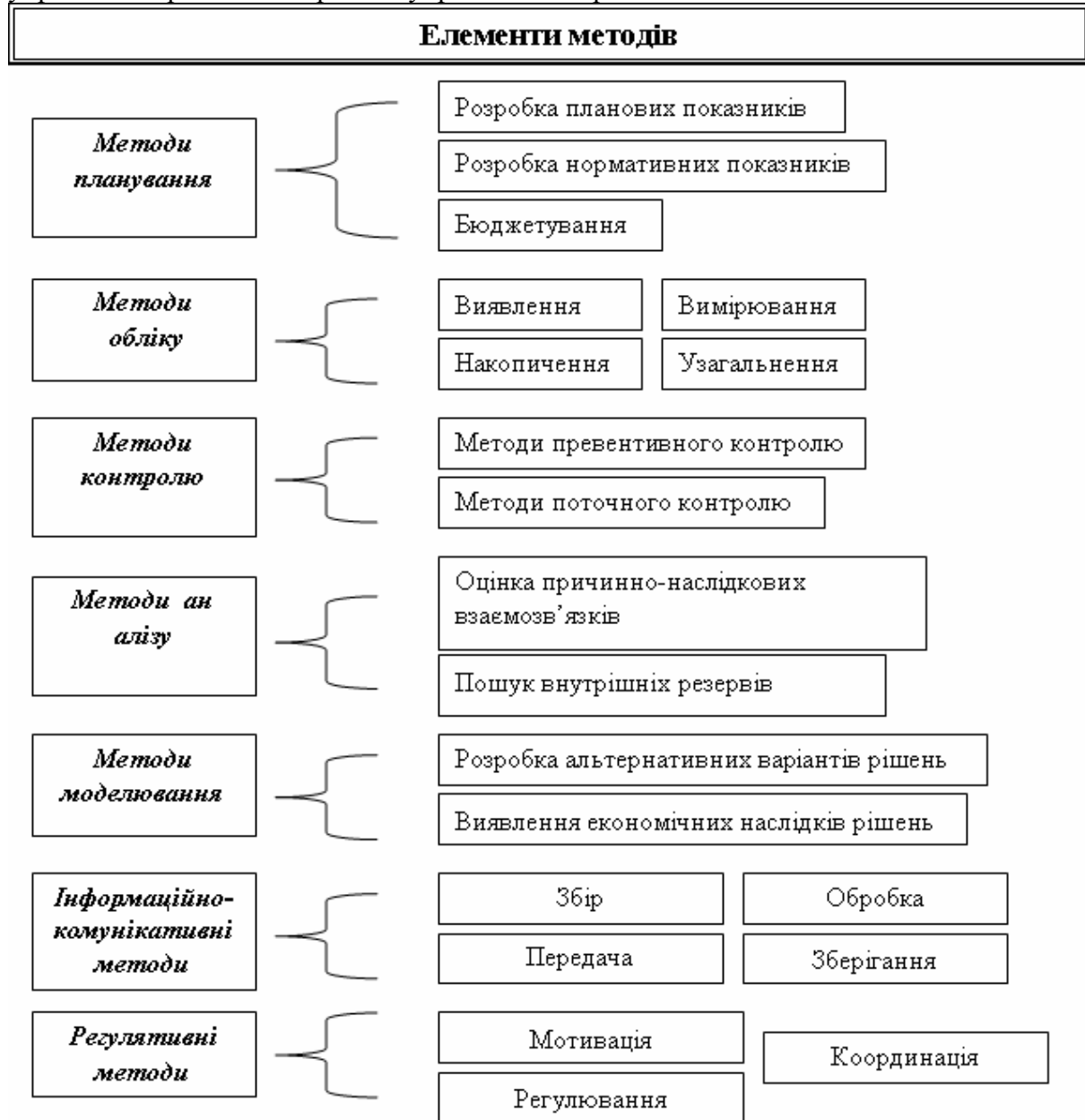


Рисунок 1 - Елементна інтеграція методів управлінського обліку

Іншими словами: становлення та розвиток управлінського обліку можливі на елементно-інтегрованому методологічному підґрунті, котре сформоване із сукупності доцільних елементів наукових методів управління економічним суб'єктом.

Узагальнюючи результати досліджень попередників та враховуючи наведені вище докази, доцільно зробити такий висновок: з точки зору процесно-функціонального підходу управлінський облік представляє собою елементну інтеграцію методів управління у процесі збору, обробки та передачі інформації внутрішнім користувачам з метою прийняття управлінських рішень.

Застосування системного підходу дає змогу авторів ідентифікувати управлінський облік як систему збору, обробки та передачі інформації внутрішнім користувачам з метою прийняття управлінських рішень, котра включає сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів (складових), орієнтованих на забезпечення успішної реалізації його основних функцій та завдань.

Оптимальний склад елементів управлінського обліку можна встановити шляхом здійснення порівняльного аналізу праць вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених управлінському обліку, та критичної оцінки їх практичної значимості. Дані дослідження свідчать, що 4 із 10 проаналізованих елементів управлінського обліку є беззаперечними, оскільки висвітлюються усіма дослідниками: класифікація витрат, методи обліку витрат і методи калькулювання собівартості продукції та аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності і прибутку.

В той же час, більше 60% авторів у своїх працях з управлінського обліку значну увагу приділяють характеристичі таких його складових, як облік за центрами відповідальності, бюджетне планування і контроль, методи і моделі прийняття управлінських рішень.

Звертає на себе увагу той факт, що порядок трансфертного ціноутворення та складання внутрішньої (сегментної) звітності розглядаються лише трьома вченими. Однак, на нашу думку, в умовах жорсткої конкурентної боротьби, підсиленої всесвітньою економічною кризою, котра зумовлює необхідність урізноманітнення, удосконалення облікової та контрольно-аналітичної діяльності підприємств, внутрішня (сегментна) звітність є важливим елементом управлінського обліку.

При дослідженні цього питання заслуговує на особливу увагу спроба Нападовської Л.В. [9, с. 20-23] узагальнити та систематизувати елементи управлінського обліку за окремими функціями: планування і контролю, бухгалтерського обліку, економічного аналізу, прийняття управлінських рішень. Однак, такий підхід викликає певні сумніви і заперечення автора, оскільки одні й ті самі складові управлінського обліку можуть використовуватися для виконання різних функцій.

Проведені дослідження дають підстави авторів стверджувати, що система управлінського обліку дійсно включає певні елементи, які в сукупності складають його методологічне підґрунтя, розкривають змістовну сутність і сприяють досягненню головної мети – забезпечення інформаційних потреб внутрішніх користувачів при прийнятті управлінських рішень. Основними з них є: класифікація витрат; методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції; облік і контроль показників за центрами відповідальності; облік, контроль і аналіз відхилень; бюджетне планування; внутрішня (сегментна) звітність; аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку; методи і моделі прийняття управлінських рішень.

З позицій системного підходу та з урахуванням принципів побудови систем управлінський облік постає як відкрита система, котра має вхід, блок інформаційних перетворень у вигляді процесу обробки інформації та вихід (рис.2). На вході в систему потрапляє планово-нормативна інформація, що її продукують методами планування задля встановлення орієнтирів управління.

У процесі інформаційних перетворень відбувається збір, накопичення, узагальнення і відповідна потребам управління обробка одержаних даних із застосуванням методів обліку, контролю, аналізу та моделювання.

На виході із системи опрацьована інформація передається і втілюється в управління за допомогою інформаційно-комунікативних та регулятивних методів.

Внаслідок прийнятих управлінських рішень за допомогою зворотного зв'язку здійснюється оцінка якості всієї системи і вносяться відповідні коригування та зміни на вході та в процесі обробки інформації.



Рисунок 2 - Інтегрована система управлінського обліку

Висновки.

1. Управлінський облік з моменту зародження перших ідей до сучасного розуміння пройшов довгий і складний шлях розвитку і має право на визнання як самостійної сфери економічних знань, що характеризується наявністю специфічних предмету, об'єктів і методів дослідження, понятійно-категорійного апарату та системи відтворення знань.

2. Управлінський облік не є обліком у вузькому розумінні і представляє собою певний „конгломерат” різноманітних методів, орієнтованих на задоволення інформаційних потреб як тактичного, так і стратегічного управління у процесі виявлення відносно стійких переваг над конкурентами та прийняття управлінських рішень. Зокрема, в управлінському обліку відбувається інтегрування окремих елементів методів обліку, планування, контролю, аналізу, моделювання, інформаційно-комунікативних і регулятивних методів.

3. З точки зору системного підходу управлінський облік представляє собою відкриту систему збору, обробки та передачі інформації, що включає сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів (складових), орієнтованих на забезпечення успішної реалізації його основних функцій і завдань. Основними з них є: класифікація витрат; методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції; облік і контроль показників за центрами відповідальності; облік, контроль і аналіз відхилень; бюджетне планування; внутрішня (сегментна) звітність; аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку; методи і моделі прийняття управлінських рішень.

Список літератури

1. .Бородкін О. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік: концепція і організація / О. Бородкін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – №2. – С.45-53.
2. Белоусова І. Проблеми впровадження управлінського обліку на підприємствах / І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №5. – С. 30-34.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні : [монографія] / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2003. – 524 с.
4. Валуєв Б.І. Управлінський облік: десять питань, на які немає відповіді / Б.І. Валуєв // Вісник ЖДТУ. – 2003. – №1. – С. 63-66.
5. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : [монографія] / С.Ф. Голов. – К. : ЦУЛ, 2007. – 522 с.
6. Гуцайлюк З. Ще раз про місце і роль управлінського обліку в інформаційній системі господарюючих суб'єктів / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 11. – С. 46-49.
7. Ластовецький В. Який вид обліку не є управлінським ? / В. Ластовецький // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 4. – С.40-44.
8. Моссаковський В. Про управлінський облік / В. Моссаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 10. – С. 37-44.
9. Нападівська Л.В. Управлінський облік : [монографія] / Л. В. Нападівська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 450 с.
10. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів): [монографія] / М.С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 334 с.
11. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством / В.В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.
12. Чумаченко М.Г. Управлінський облік потребує підтримки / М.Г. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003 . – № 5. – С.3-7.

Ю.Ночовна

Сущность управленческого учета: процессно-функциональный и системный подходы

В статье исследованы проблемы признания и трактовки сущности управленческого учета, обоснование его формирования как самостоятельной сферы экономических знаний, уточнена сущность управленческого учета с точки зрения процессно-функционального и системного подходов.

U.Nochovna

Essence of the management account: process-functional and system approach

In article explored problems confessions and interpretations to essence of the management account, motivation of his(its) shaping as independent sphere of the economic knowledges, is elaborated essence of the management account with standpoint process-functional and system approach.

Одержано 01.11.10

УДК 338.242

А.О. Олексієнко, ст. викл.

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Підходи до формування альтернативних стратегій розвитку фермерських господарств на прикладі Кіровоградської області

Охарактеризовано фермерські господарства як одну з найбільш розповсюджених форм господарювання в агросфері. Надано характеристику розвитку фермерства в Кіровоградській області. Наведено визначення поняття стратегії як економічної категорії. Запропоновано альтернативний стратегічний напрямок розвитку фермерських господарств Кіровоградської області.

фермерські господарства, поняття «стратегії», землекористування фермерських господарств, техногенне навантаження, органічне землеробство

Сільське господарство України здавна включене в загальноцивілізаційні процеси, які породжували вільне хліборобство як своєрідну гру сутнісних сил людини і природи. Українські селяни і козаки на сто з лишком років раніше за колоністів західних регіонів Північної Америки створили господарства фермерського типу [1].

На сьогоднішній день фермерство в країнах з ринковою економікою є пріоритетною організаційно-правовою формою господарювання в агросфері [2]. Сектор приватних господарств населення має найбільші ринково-адаптаційні можливості.

Теоретичні, методичні та практичні аспекти проблем розвитку фермерства в Україні висвітлені в роботах В.П.Горьового, В.Горлачука, А.Стрюченка, С.І.Дем'яненка, М.П.Макаренка, Л.Л.Мельника та інших вчених.

Проте питанням формування стратегій розвитку фермерських господарств приділено недостатньо уваги.

Проведене анкетування керівників фермерських господарств дало змогу визначити, що переважна більшість фермерів не знайомі зі стратегічним менеджментом і, відповідно, не застосовують наукові здобутки в практичній діяльності.

Ці обставини обумовлюють необхідність проведення подальших досліджень в даному напрямку.

Є необхідним з'ясувати рівень розвитку фермерських господарств та обґрунтувати стратегічні напрями їх розвитку.

За словами Г.Я. Гольшдштейна [3] формулювання стратегії (образу дій) та її чіткої інструментарій представляють ядро управління.

Розробка стратегій має враховувати потреби регіону та окремих господарств.

Кіровоградська область здавна відома як регіон із добре розвинутим сільськогосподарським виробництвом. За структурою економіки область аграрно-індустріальна.

Станом на 01 жовтня 2010 року у структурі валового випуску продукції займають [4]:

- сільське господарство — 32,1%
- промисловість — 28,1%
- транспорт і зв'язок — 11,6%
- житлово-комунальне господарство — 5,1%
- інші галузі матеріального і нематеріального виробництва — 23,1%

У галузевій структурі валової продукції сільського господарства провідне місце належить рослинництву, питома вага якого складає 73%, тваринництва — 27%.

Питома вага виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у загальному обсязі її виробництва в Україні складає: по соняшнику — 10%, зернових і зернобобових — 6,7%, цукровому буряку (фабричному) — 5,2%, м'ясу — 3,0%, молоку — близько 2,8%.

Однією з найбільш розповсюджених форм господарювання в сільськогосподарській галузі є фермерські господарства.

Прийняття Закону України „Про селянське (фермерське) господарство" (1991 р.), сприяло позитивному розвитку цієї форми господарювання в країні. Процес розвитку фермерства в Україні можна поділити на чотири основних етапи: I - період з 1992 по 1994 рр.; II - 1995-1999 рр.; III - з 2000 -2002 рр.; IV - з 2003 р. до нині.

Відповідно до норм Закону України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. ведення фермерського господарства є формою підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, переробляти та реалізовувати її. Засновником такого господарства може виступати лише одна фізична особа. Нею може бути дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку. Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їхні батьки, діти, які досягли 16-річного віку, та інші родичі, що об'єдналися для роботи в цьому господарстві. Голова і члени фермерського господарства не можуть постійно працювати на інших підприємствах, в установах, організаціях.

Фермерське господарство може мати у власності або у постійному користуванні земельну ділянку площею не більше ніж 50 га ріллі і 100 га всіх земель, у місцевостях з трудонедостатніми населеними пунктами — 100 га ріллі. Конкретні розміри земельних ділянок у межах цих норм визначають районні ради. За потреби селянське (фермерське) господарство може додатково орендувати земельні ділянки в розмірі, який визначається договором оренди.

Зміну кількості фермерських господарств протягом періоду 1995-2008 рр. на прикладі України, Кіровоградської та сусідніх областей [5] наведено на рисунку 1.

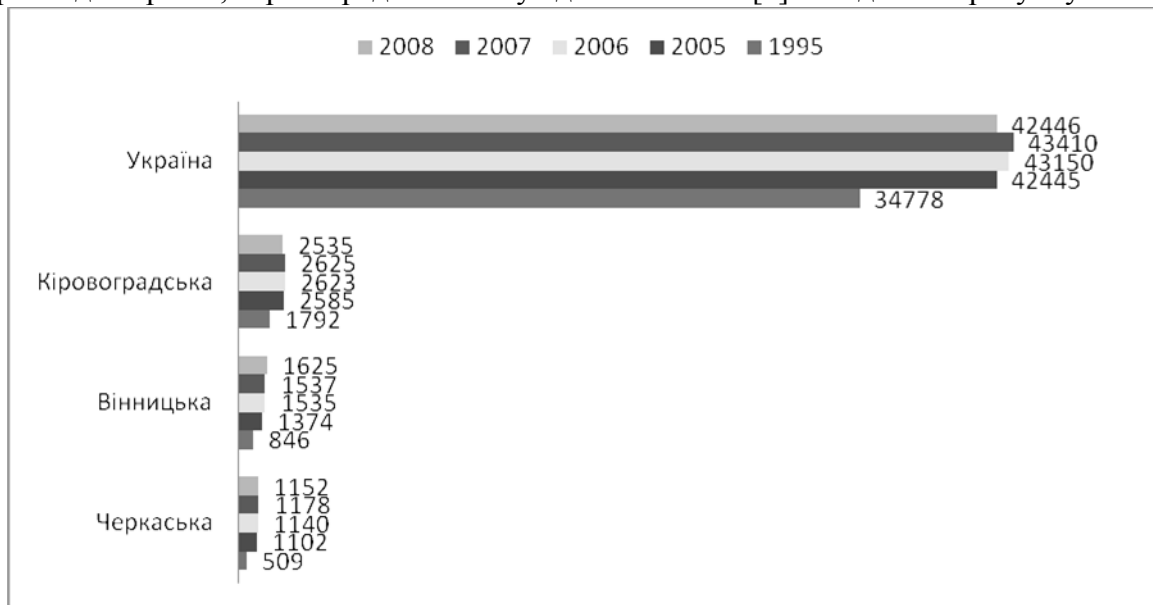


Рисунок 1 - Динаміка кількості фермерських господарств України та деяких регіонів

З 1995 по 2007 рр. кількість фермерських господарств в Україні зростає у 1,2 рази, у Вінницькій області - у 1,9 рази (на 779 одиниць), у Кіровоградській - у 1,4 рази (на 743 одиниць), у Черкаській - відповідно 2,3 та 643. У 1995 р. питома вага кількості

фермерських господарств Кіровоградської області до України в цілому становила 5,2 %, а у 2008 р. цей показник склав 6,0 %.

З 2008 року спостерігається поступове зменшення кількості фермерських господарств Кіровоградської області в порівнянні з попереднім роком. За даними головного управління статистики в Кіровоградській області станом на 01.01.10 р. в області налічувалось 2511 фермерських господарств [6]. Протягом 2009р. господарську діяльність з них здійснювали 94,9 %.

Найбільша кількість фермерських господарств діють у Кіровоградському (219), Маловисківському (210), Новоукраїнському (200), Бобринецькому (175), найменша – в Устинівському (43), Олександрівському (47), Вільшанському (52) районах.

Основним ресурсом аграрного виробництва в рослинництві є земельні ресурси, стан яких відображається не тільки на ефективності процесів аграрного виробництва, а й на стані зовнішнього середовища взагалі.

Землекористування фермерських господарств протягом розглянутого періоду зросло. В Україні позитивна динаміка сільськогосподарських угідь склала 2170,2 тис. га, ріллі - 2195,3 тис. га, тобто у 2,0 та 2,1 рази відповідно (табл. 1.1).

Таблиця 1 - Наявність сільськогосподарських угідь та ріллі у фермерських господарствах, тис. га

Показник	1995 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2008 р. у % до 1995 р.
Україна						
Площа с.-г. угідь	2157,6	366,2	3972,8	4198,9	4327,8	200,6
у тому числі: ріллі	1994	3492,6	3814,9	4056,2	4189,3	210,1
Вінницька область						
Площа с.-г. угідь	60,6	136,9	164,8	201,6	220,8	364,4
у тому числі: ріллі	56,2	133,5	161,5	199,4	217,3	386,7
Черкаська область						
Площа с.-г. угідь	34	101,3	111,4	113,1	122,5	360,3
у тому числі: ріллі	32	99	108,7	110,9	120,3	375,9
Кіровоградська область						
Площа с.-г. угідь	234	364,8	390,3	395,6	396,0	169,2
у тому числі: ріллі	224,7	359,5	385,2	390,9	392,5	174,7
Питома вага забезпеченості ріллею фермерських господарств Кіровоградської області в загальному обсязі	11,3	10,3	10,1	9,6	9,4	x

Найвищий рівень забезпеченості сільськогосподарськими угіддями та ріллею у 2008 р. був у фермерських господарствах Кіровоградської (396,0 і 392,5 га відповідно) та Вінницькій (220,8 і 217,3 га) областей. Найменші площі сільськогосподарських угідь знаходились у користуванні фермерських господарств Черкаської області.

У 2008 р. питома вага площ ріллі Кіровоградської області до площ України становила 9,4 %, що на 1,9 % менше ніж у 1995 р.

Станом на 1 січня 2010 року в користуванні фермерських господарств знаходилось 398 тис.га сільськогосподарських угідь (на 2 тис.га більше порівняно з 1 січня 2009р.), в т.ч. ріллі – 394 тис.га (на 1,6 тис.га більше).

Із загальної площі сільськогосподарських угідь взято в оренду 325,7 тис.га (81,8%), що на 5,2 тис.га більше порівняно з 1 січня 2009 року.

Найбільше сільськогосподарських угідь припадає в середньому на одне господарство, зареєстроване в Знам'янці (394,8 га), Олександрівському (358,2 га),

Петрівському та Добровеличківському (220 га), Кіровоградському (203,4 га), найменше – в Кіровограді (7 га), Устинівському (81,3 га), Голованівському (99 га) районах.

Таким чином враховуючи потреби регіону вважаємо за доцільне сформувані загальну стратегію розвитку для фермерських господарств, що спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва.

Поняття «стратегії» як економічної категорії сформовано наприкінці 50-х років ХХ століття.

Існують різні фундаментальні підходи до розуміння суті стратегії підприємства, її формування, розробки та теоретико-методологічної бази, сформовані десятьма школами стратегій (рис. 2).

Г. Мінцбергом в роботі «Школи стратегій» [7] детально охарактеризовано моделі та основні положення всіх зазначених шкіл.



Рисунок 2 - Школи стратегій

А.П. Міщенко в монографії «Стратегічне управління» [8] на підставі аналізу розробок Г. Мінцберга та ряду інших авторів сформовано коротку характеристику десяти шкіл управлінської думки. Відмітні характеристики кожної зі шкіл представлено в таблиці 2.

Таблиця 2 - Відмітні ознаки шкіл стратегій

Назва школи	Відмітна характеристика
Школа дизайну	Формування стратегії як процес осмислення
Школа планування	Формування стратегії як формальний процес
Школа позиціонування	Формування стратегії як аналітичний процес
Школа підприємництва	Формування стратегії як процес передбачення
Когнітивна школа	Формування стратегії як ментальний процес
Школа навчання	Формування стратегії як процес, що розвивається
Школа влади	Формування стратегії як процес ведення переговорів
Школа культури	Формування стратегії як колективний процес
Школа зовнішнього середовища	Формування стратегії як реактивний процес
Школа конфігурації	Формування стратегії як процес трансформації

Наведемо визначення стратегій, що надаються представниками різних шкіл менеджменту.

А. Чандлер трактує поняття стратегії як *метод* встановлення довгострокових цілей організації, програми її дій і пріоритетних напрямків розміщення ресурсів [8].

І. Ансофф визначає стратегію як *спосіб* встановлення цілей для корпоративного, ділового та функціонального рівнів або *набір правил* для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [9].

А. Томпсон-мол. та А. Срікленд III вважають, що стратегія – це *вибір* компанією *шляхів* розвитку ринків, методів конкуренції та ведення бізнесу. Стратегія – це *спосіб реалізації* стратегічного бачення. Стратегія – це *план дій* із завоювання компанією вигідного становища на ринку та досягнення стійкої конкурентної переваги. Стратегія компанії – це *комбінація методів* конкуренції та *організації бізнесу*, спрямована на задоволення клієнтів та досягнення організаційних цілей [10].

На думку Г. Мінцберга, Б. Альстренда та Дж. Лемпел стратегія – це послідовна, погоджена та інтегрована *структура управлінських рішень* [11].

Гольдштейн Г.Я. визначає стратегію як образ організаційних дій та управлінських підходів, що використовуються для досягнення цілей організації [3].

М. Туленков вважає, що стратегія виступає не лише в якості *інструменту* обґрунтування, розробки та реалізації довгострокових цілей і задач виробничого, науково-технічного, економічного, організаційного та соціального характеру, не лише як *фактор*, що регулює діяльність організації до тих пір, доки намічені цілі та задачі не будуть досягнуті, а й одночасно як *засіб зв'язку* підприємства із зовнішнім ринковим середовищем [12].

Ми погоджуємося з вченими, які вважають, що на сьогоднішній день в економічній літературі не існує загальноприйнятого поняття «стратегія». На думку Г. Мінцберга «Кожне визначення додає важливі елементи до нашого розуміння стратегії, що змушує нас ставити фундаментальні питання про організації та їх розвиток в цілому [13].

Нами формування стратегії здійснюється в контексті визначення напрямку розвитку, в якому рухається компанія, виконуючі поставлені завдання.

Формування стратегії сільськогосподарського підприємства починається з визначення таких категорій, як філософія існування, цінності, що поділяються персоналом, і місія.

Наведені категорії мають відповідати потребам як підприємства, так і регіону.

Стан земельних ресурсів тісно пов'язаний зі станом зовнішнього середовища взагалі. Фахівцями Інституту агрохімії і ґрунтознавства УААН було проведено аналіз еколого-токсикологічного стану орних земель України [14]. В ході досліджень виявлено, що антропогенне забруднення територій в Україні має локальний характер.

<http://www.ecoinfo.com.ua/img/klastermap.jpg>. За статистичними даними, в Україні залишилось чотири невеликих регіони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж. Кіровоградська область до таких регіонів не відноситься.

Одним із вирішальних факторів, що викликають збільшення техногенного навантаження на біосферу є хімізація сільського господарства. Великі дози мінеральних добрив, багаточисельні обробки хімічними засобами захисту рослин, глибока оранка привели до цілого комплексу негативних екологічних наслідків.

Хімізація порушує саморегуляцію в живій природі, послаблює захисні функції рослин, тварин та людини. Старі агротехнології вже невзможі подолати ці негаразди.

Перед людством виникла проблема подальшого розвитку землеробства, пошуку альтернативних шляхів підтримання його високої продуктивності та екологічної безпеки.

Одним із дієвих методів вирішення екологічних, енергетичних та продовольчих проблем є застосування органічного землеробства.

Засновником концепції органічного землеробства як однієї з форм ведення сільського господарства являється японський філософ Мокиши Окада (1882-1955 р.р.).

На думку М. Окада органічне землеробство повинно вирішувати наступні завдання:

- вироблять продукти харчування, котрі не тільки підтримують життєдіяльність, а й поліпшують здоров'я людей;
- стабілізувати біологічну рівновагу в природі, бути біологічно безпечним;
- використовувати доступні методи та засоби ведення господарства.

Під органічним сільськогосподарським виробництвом в світі розуміють агровиробничу практику, котра:

- не використовує синтетичних хімікатів (добрив, пестицидів, антибіотиків та ін.);
- здійснює мінімальний обробіток ґрунту;
- не застосовує генетично модифікованих організмів.

В нашій країні органічне виробництво набуває все більших обертів. На сьогоднішній день в Україні за біотехнологіями працює всі більше підприємств.

Офіційні статистичні огляди IFOAM стверджують, що якщо на початок 2003р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то у 2008 р. в Україні нараховувалось вже 118 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 269984 га [15].

Таблиця 3 - Загальна площа органічних с.-г. угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002-2008 р.р.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Площа, га	164449	239542	240000	241980	242034	249872	269984
Кількість господарств	31	69	70	72	80	92	118

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій областях. Українські сертифіковані органічні господарства різного розміру – від кількох десятків гектарів, як і в більшості країн Європи, до кількох десятків тисяч гектарів ріллі.

В Кіровоградській області поки що відсутні господарства, що перейшли на застосування органічного землеробства.

Таким чином стратегічним напрямком розвитку фермерських господарств Кіровоградської області на сьогоднішній день має стати впровадження органічного землеробства. Ті фермери, що найбільш глибоко усвідомлять необхідність та перспективність зазначеного напрямку, будуть мати змогу швидше пройти конверсійний період, отримати сільськогосподарську продукцію, яка за своїми якостями буде значно відрізнятися від представленої на ринку сьогодні і зайняти відповідну нішу в конкурентному середовищі на більш вигідних позиціях.

Вивчення методів, принципів та проблем впровадження зазначеного напрямку розвитку фермерських господарств має стати предметом подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Нечитайло В.В. Селянське господарство фермерського типу в Україні: історія і сучасність / Нечитайло В.В. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2004. – 436 с.
2. Макаренко П.М. Фермерство України в контексті тенденцій розвитку світового сільськогосподарства / Макаренко П.М., Мельник Л.Л. // Економіка АПК. - 2008. - №4. - с. 145-152
3. Гольдштейн Г.Я. Стратегический менеджмент: Конспект лекций. Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1995. – 93 с.
4. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
5. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=639>
6. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kirovograd.proua.com/news/2010/02/11/154048.html>
7. Минцберг Г. Школы стратегий / Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж.: пер. с англ.; под ред. Ю.Н. Каптуревского.– СПб.: Питер, 2000. – 336 с.
8. Міщенко А.П. Стратегічне управління.: Навч. посібник/ Міщенко А.П. – Київ.: Центр навчальної літератури, 2004.– 336 с.
9. Ансофф И. Стратегическое управление. / Ансофф И.: сокр. пер.с англ.; науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
10. Томпсон-мл. А.А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / Томпсон-мл. А.А., Стрикленд III А.Дж. – [12-е изд.]: пер. с англ. – М.: Вільямс, 2002. – 928 с.
11. Минцберг Г. Стратегический процесс. / Минцберг Г., Куинн Дж.Б., Гошал С.: пер с англ.; под ред. Ю.Н.Каптуревского. - СПб.: Питер, 2001. – 688с.
12. Туленков Н. Ключевая позиция стратегического менеджмента в организации / Туленков Н. // Проблемы теории и практики управления. – 1997. – №4. – с. 104-109
13. Minzberg H. The Strategy Concept II: Another Look at Why Organizations Need Strategies / Minzberg H. // California Management Rev. – 1987. – p. 54-68. (22 стор)
14. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ecoinfo.com.ua/aktualno_klaster.html
15. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

А. Алексеенко

Подходы к формированию альтернативных стратегий развития фермерских хозяйств на примере Кировоградской области

Охарактеризовано фермерские хозяйства как одну из наиболее распространенных форм хозяйствования в агросфере. Надана характеристика развития фермерства в Кировоградской области. Представлено определение понятия стратегии как экономической категории. Предложено альтернативное стратегическое направление развития фермерских хозяйств Кировоградской области.

А. Oleksienko

Approaches to creating alternative strategies for the development of farms in Kirovograd region

In this article we characterize farm as one of the most common forms of management in the sphere of agriculture. Jive characteristic development of farm in Kirovograd region. Presented by the definition of strategy as economic categories. Offered alternative strategic direction in the development of farms in Kirovograd region.

Одержано 17.11.10

УДК 336:631

А.А. Олійник, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Аграрні підприємства як специфічний об'єкт регулювання: історичний та закордонний аспекти

В статті розглянуто історичний та закордонний аспекти регулювання аграрних підприємств, проведено аналіз формування поглядів школи фізіократів та їх вплив на сучасність. Доведена специфічність аграрних підприємств, що в свою чергу зумовлює необхідність використання специфічного механізму його регулювання.

аграрні підприємства, фізіократи, закони природи, регулювання, умови виробництва, підтримка вітчизняного виробника, продовольча безпека країни, державне регулювання цін, система сільськогосподарського кредиту, інвестиційна діяльність, зовнішньоторговельні відносини

Специфіка функціонування аграрного сектору пов'язана з низькою особливостей, які йому притаманні, а саме: нестача вільних фінансових коштів, висока капіталомісткість і порівняно низька капіталовіддача; сезонність виробництва; значна тривалість виробничого циклу; залежність від природно-кліматичних умов, низький рівень гарантованості позик сільськогосподарським товаровиробникам. Крім того будь-яка країна зацікавлена у збереженні продовольчої й економічної безпеки, екологічної рівноваги та соціального добробуту, що насамперед забезпечується аграрними підприємствами. Для захисту вітчизняних ринків та товаровиробників у розвинених країнах світу широко застосовується механізм зовнішньоторговельних відносин, основною складовою частиною якого є цінове регулювання. Ціни на світовому ринку формуються на основі витрат, що складаються за найкращих умов виробництва. Під останніми слід розуміти сукупність природних, техніко-технологічних та соціально-економічних умов. Для більшості сільськогосподарських товарів найкращі умови є у США, на біржах яких і відбувається початкове формування світових цін.

Але більшість країн світу має гірші умови виробництва багатьох видів сільськогосподарської продукції, ніж у головних країнах-експортерах. Отже, за умов функціонування нерегульованої ринкової економіки, виробництво сільськогосподарської продукції в цих країнах було б витіснено імпортованою продукцією, це спонукає уряди країн створювати системи захисного механізму, які б сприяли розвитку власного аграрного сектору. Такі системи створено нині в країнах Європейського Союзу, Японії та інших державах. Ці системи механізмів захищають внутрішній ринок країн від тимчасового дешевого імпорту окремих продуктів, а також регулюють надходження імпортованої сільськогосподарської продукції, яку недоцільно виробляти в межах даної країни. Тому виникає необхідність в створенні відповідної специфічної ефективної системи регулювання агропромислових підприємств та її активно-адаптивного використання. Активність гнучких систем регулювання полягає в активізації впливу на об'єкт управління - зовнішнє середовище; а адаптивність – в змінах елементів системи відповідно до змін зовнішнього середовища (потреб системи управління), які повинні мати попереджувальний характер.

Необхідність регулювання (*regulation* - у перекладі з англійської - приведення до порядку) економіки була усвідомлена разом з виникненням держав і посіла

пріоритетне місце в роботах економістів. Питання регулювання економіки викладені в фундаментальних працях провідних учених – класиків політичної економічної науки: Дж. Кейнса, А. Монкретьєна, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Фрідмана, аграрний аспект розглядається в працях російських та вітчизняних вчених С. Авдашової, О. Бородіної, П. Гайдуцького, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Кваші, О. Єрмакової, І. Кириленка, І. Кобути, О. Мелюхіної, О. Могильного, Л. Молдаван, Т. Осташко І. Свідерської, В. Сіденка, Є. Серової, О. Шик, О. Шубравської та ін. Проте, залишаються дискусійними питання щодо рівня цього регулювання та його специфіки.

Висновок щодо необхідності регулювання економіки одним з перших обґрунтував у “Трактаті політичної економії” французький економіст Антуан де Монкретьєн (1575 – 1621) - він запропонував здійснювати економічну політику підтримки торгівлі тому, що вважав її головною метою виробництва. У XVII – XVIII століттях основним напрямом економічної думки був меркантилізм – концепція, яка в основі національного розвитку вбачала накопичення благородних металів, що вважалися основними формами багатства. Найбільш відомими представниками цього напрямку були англійський економіст Томас Мен (1571 – 1641), французький економіст і політик Жан Батист Кольбер (1619 – 1683) та російський економіст І.Т. Посошков (1652 – 1726). На противагу меркантилізму виникає школа фізіократів, засновниками якої були французькі вчені Франсуа Кене (1694 – 1774) і Анн Тюрго (1727 – 1781) [5, 15]. Фізіократи — течія серед французьких економістів другої половини XVIII ст. — часів першої буржуазної революції у Франції. Фізіократія (від. грец. «фізис» — природа і «кратос» — влада) означає «влада природи» [17]. Фізіократи на відміну від меркантилістів джерелом багатства вважали не торгівлю, а виробництво. Тож вони досліджували не сферу обігу, а сферу виробництва, але обмежились лише сільським господарством. Фізіократи дотримувались думки, що збільшення багатства відбувається лише у сільському господарстві під впливом сил природи.

Незважаючи на суттєві відмінності у поглядах представників класичної політичної економії (Вільям Петті (1623 – 1687), Адам Сміт (1723 – 1790), Давид Рікардо (1772 – 1823), Джон Стюарт Мілль (1806 – 1873), Жан – Батіст Сей (1762 – 1832)), вони були одностайними щодо необхідності підтримки економічного лібералізму, яка була сформована ще школою фізіократів. Сутність цього принципу визначають словами “laissez faire” (“залиште робити”) і в його основу покладено політичну вимогу щодо повної економічної свободи особистості й вільної конкуренції, яка не передбачає втручання держави. При цьому людина розглядалась як “людина економічна”, тобто вона мала прагнути до максимізації свого багатства, що, у свою чергу, повинно призводити до збільшення багатства всього суспільства. Цей автоматичний механізм самонастроювання економіки, який направляє дію окремих виробників і споживачів таким чином, що вся система знаходиться у стані тривалої економічної рівноваги, яку Адам Сміт назвав “невидимою рукою” ринку [13]. Тривале існування в такій системі безробіття, перевиробництва або недовиробництва товарів є неможливим. Проте кризові явища (“Велика депресія” 1929 – 1933 рр.) поставили під сумнів позиції прихильників даної теорії і спричинило виникнення нового теоретичного напрямку як кейнсіанство [3,4].

Цікавим є те, що фізіократами було висунуто концепцію «природного продукту», тобто економічну науку розглядали як частину природи, суспільство - як живий організм, економічне життя - як природний процес, з притаманними їм внутрішніми закономірностями. Філософія "природного устрою" суспільного розвитку була методологічною засадою фізіократів. Фізіократи стверджували, що завданням науки є дослідження вічних і незмінних "природних законів" господарства, а їхня теорія виявила закони господарського життя, що відповідають законам природи.

Сьогодні у наукових колах спостерігається зацікавленість до поглядів фізіократів. Сучасні вчені знов розглядають економічні процеси як живий організм, починають виникати поняття як фізико – економіка [1, 6, 7, 14, 16].

Підтримка аграрного сектора здійснюється за допомогою базових інструментів системи захисних механізмів до яких традиційно відносять: митні збори та компенсаційні платежі, що покривають різницю між внутрішніми та імпортними цінами, а також компенсаційні платежі, що виплачуються експортерам сільськогосподарської продукції, які як правило здійснюються за рахунок бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку сільськогосподарського виробництва з метою зменшення ринкових коливань та підтримки відповідного рівня цін.

Традиційно експортерами сільськогосподарської продукції є високорозвинені країни світу які постійно посилюють підтримку вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції з метою збереження свого місця на світових ринках, ті ж країни які є імпортерами сільськогосподарської продукції в свою чергу прагнуть зменшити залежність від країн-експортерів і також посилюють підтримку вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції. Отже, будь - яка країна зацікавлена у підтримці вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції, що зумовлено насамперед вимогами продовольчої безпеки країни та соціального захисту національних сільськогосподарських товаровиробників, але на різних етапах економічного розвитку країн відбувається зміна рівня підтримки власного виробника сільськогосподарської продукції, що пов'язано з певними економічними умовами в країні.

Пріоритетним напрямом системи державного регулювання цін у країнах з розвинутою економікою є встановлення верхнього і нижнього параметрів коливання цін та запровадження індикативної (умовної) ціни, яку держава прагне підтримувати. Таке регулювання досягається шляхом скуповування або продажу продукції, застосуванням цільових (гарантованих) та заставних (нижнього параметру гарантованих) цін за допомогою яких держава забезпечує фермерам отримання доходів від виробництва сільськогосподарської продукції на нормативному рівні. Застосування заставних цін дає змогу виробникам протягом дев'яти місяців вільно розпоряджатися виробленою продукцією (зберігати, заставляти, реалізувати за контрактами чи продавати на вільному ринку тощо), що дозволяє виробникові сільськогосподарської продукції отримати додатковий дохід за рахунок різниці між заставною та світовою ціною. Крім того, розвинені країни Європейського Союзу прагнуть уникнути надлишкового виробництва сільськогосподарської продукції з метою чого впроваджується регулювання цін за бажаними рівнями, а саме індикативні ціни – для зернових, молока, цукру, маслинової олії, соняшника; орієнтовані – для великої рогатої худоби, вина; цільові – для тютюну; мінімальні ціни імпорту (порогові), що визначаються як індикативні за мінусом витрат на транспортування й розвантаження товарів від кордону співтовариства до країни ЄС, яка більш за все потребує цієї продукції, – для зернових, цукру, молочних продуктів, маслинової олії; довідкові – для фруктів, овочів, вина, деяких рибних продуктів; шлюзові – для свинини, яєць, птиці.

З метою підтримки вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника розвинені країни світу використовують спеціалізовану систему сільськогосподарського кредиту, тому що агропромисловий комплекс є специфічним, що пов'язано з нестачею вільних фінансових коштів, високою капіталомісткістю і порівняно низькою капіталовіддачею; сезонністю виробництва; значною тривалістю виробничого циклу; залежністю від природно-кліматичних умов, низьким рівнем гарантованості позик сільськогосподарським товаровиробникам. Враховуючи всі вищезазначені особливості аграрних підприємств в розвинених країнах світу сформувалися особливі інститути й

форми сільськогосподарського кредиту, які мають високий рівень державної підтримки й кооперативну основу (виробники сільськогосподарської продукції можуть отримати потрібні їм кошти у банках, страхових компаніях, асоціаціях сільськогосподарського кредиту, фінансових компаніях, організаціях, що реалізують устаткування та інші товари сільському господарству тощо).

Не менш важливим напрямом підтримки вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника крім застосування системи державного регулювання цін та спеціалізованої системи сільськогосподарського кредиту є використання заходів щодо активізації інвестиційної діяльності.

Але, незважаючи на всі позитивні аспекти державного регулювання діяльності аграрних підприємств слід зазначити і певні недоліки, а саме: існує значний лаг між зміною державної ціни і реакцією аграрного сектору на це, при стримуванні зростання виробництва відбувається збільшення невиробничих витрат на закупівлю, зберігання та експорт сільськогосподарської продукції на пільгових умовах тощо.

Отже, історичний та закордонний досвід свідчить, що при розробці механізму регулювання діяльності аграрних підприємств необхідно враховувати його специфіку, а саме застосовувати відповідні інвестиційні і кредитні форми та цінову політику.

Список літератури

1. Азаров Н., Бондаренко Г., Лекарь С., Лощинин М. Эконометрия физических лиц Украины // *Економист*. – 1999. – №12. – С. 37 – 53.
2. Джонъ Ингрэмъ. Исторія политической экономии // Перевод съ англійскаго подъ редакціей И.И. Янжула, проф. Московскаго университета. Издание К.Т. Солдатенкова. – Москва.: Типографія М.П. Щепки – на, Арбат, домъ Каринской, 1891. – 322 с.
3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
4. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. – К., АУБ, 1999. – 189 с.
5. Кене Франсуа. Избранные экономические произведения: Пер. с франц. / Ред. сост., авт. вступ. статьи с.3–22 и примеч. А.И. Казарин. – М.: Соцэкгиз, 1960. – 551 с.
6. Лощинін М. Економетрія середнього класу // *Економист*. – 1999. – №12. – С.62–75.
7. Лощинін М. Людські молекули в трохі нагрітій банці // *Економист*. – 1999. – №7. – С. 76–82.
8. Маршалл Альфред. Принципи економічної науки: Реферат підручника В.М. Фещенко (реферат-уклад.) – К.: АДС “УМК Центр”, 2001. – 211 с.
9. Миль Джон Стюарт. Основы политической экономии: Пер. с англ. / Общ. ред. А.Г. Милитковского. – М.: Прогресс, 1980. – 495 с.
10. Петти Вильям. Экономические и статистические работы. – М.: Соцэкгиз, 1940. – 322 с.
11. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: Пер. с англ. – Т.1. – М.: Прогресс, 1985. – 512 с.
12. Сей Ж.Б. КАТИХИЗИСЪ политической экономии или краткое учение о составлении, распределении и потреблении богатствъ въ обществъ: Переводъ съ французскаго. – Санктпетербургъ: Въ типографіи III отделения собственной Е.И.В. Канцеляріи, 1833. – 255 с.
13. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. Кн.1. – М.: Ось–89. – 256 с.
14. Сталий розвиток і глобальна місія України (закінч.) / Л. Корнійчук, В. Шевчук // *Економіка України*. — 2009. — N 5. — С. 4-14. — укр.
15. Тюрго А.Р. Избранные экономические произведения. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 196 с.
16. Філіпченко, А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпченко. – К.: Знання, 2007. – 670 с.
17. <http://uk.wikipedia.org>
18. www.info-library
19. <http://www.experts.in.ua/>

А.Олейник

Аграрные предприятия как специфический объект регулирования: исторический и зарубежный аспекты

В статье рассмотрено исторический и зарубежный аспекты регулирования аграрных предприятий, проведен анализ формирования взглядов школы физиократов и их влияние на современность. Доказана специфичность аграрных предприятий, что в свою очередь приводит к необходимости использования специфического механизма их регулирования.

A.Oliynik

Agrarian enterprises as specific object of the regulation: history and foreign aspects

In article is considered history and foreign aspects of the regulation agrarian enterprise, is organized analysis of the shaping glance fisiocrat's school and their influence upon contemporaneity. Proved specificity agrarian enterprise that in turn brings the specific mechanism of their regulation about need of the use.

Одержано 15.11.10

УДК 657.451

М.М. Орищенко, доц., канд. екон. наук

Полтавський університет економіки і торгівлі

Організаційний аспект аудиторської перевірки резервів капіталу торговельного підприємства

У статті розглядаються пропозиції щодо удосконалення організаційних підходів під час проведення аудиторської перевірки резервів капіталу, які базуються на обґрунтуванні доцільності та необхідності її проведення, систематизації інформаційного забезпечення для її проведення.
аудит, аудиторська перевірка, резерви капіталу, робочій документ

Постановка проблеми. Посилення конкурентної боротьби торговельних підприємств за можливість функціонування на ринку товарів та послуг, послаблення можливості відомчого державного контролю в задоволенні потреб користувачів фінансових звітів, удосконалення чинного законодавства з питань обліку, звітності та оподаткування призводить до появи нової форми законодавчо регламентованого незалежного фінансового контролю – аудиту, основною метою якого є підтвердження достовірності фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення нормативної бази, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених дозволило зробити висновок, що проблема організації та методики проведення аудиту різних об'єктів бухгалтерського обліку знайшла своє відображення у деяких працях вітчизняних та зарубіжних вчених, але водночас залишається малодослідженою і недостатньо розкритою в економічній літературі. Теоретичні основи організації як зовнішнього так і внутрішнього аудиту висвітлені у роботах Н.І.Дорош, О.А.Петрик, В.С.Рудницького, Сиротенко Е.А., Соколова Б.М., але істотні розробки з питань організації та методики проведення аудиту резервів капіталу поки що відсутні.

А.Олейник

Аграрные предприятия как специфический объект регулирования: исторический и зарубежный аспекты

В статье рассмотрено исторический и зарубежный аспекты регулирования аграрных предприятий, проведен анализ формирования взглядов школы физиократов и их влияние на современность. Доказана специфичность аграрных предприятий, что в свою очередь приводит к необходимости использования специфического механизма их регулирования.

A.Oliynik

Agrarian enterprises as specific object of the regulation: history and foreign aspects

In article is considered history and foreign aspects of the regulation agrarian enterprise, is organized analysis of the shaping glance fisiocrat's school and their influence upon contemporaneity. Proved specificity agrarian enterprise that in turn brings the specific mechanism of their regulation about need of the use.

Одержано 15.11.10

УДК 657.451

М.М. Орищенко, доц., канд. екон. наук

Полтавський університет економіки і торгівлі

Організаційний аспект аудиторської перевірки резервів капіталу торговельного підприємства

У статті розглядаються пропозиції щодо удосконалення організаційних підходів під час проведення аудиторської перевірки резервів капіталу, які базуються на обґрунтуванні доцільності та необхідності її проведення, систематизації інформаційного забезпечення для її проведення.
аудит, аудиторська перевірка, резерви капіталу, робочий документ

Постановка проблеми. Посилення конкурентної боротьби торговельних підприємств за можливість функціонування на ринку товарів та послуг, послаблення можливості відомчого державного контролю в задоволенні потреб користувачів фінансових звітів, удосконалення чинного законодавства з питань обліку, звітності та оподаткування призводить до появи нової форми законодавчо регламентованого незалежного фінансового контролю – аудиту, основною метою якого є підтвердження достовірності фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення нормативної бази, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених дозволило зробити висновок, що проблема організації та методики проведення аудиту різних об'єктів бухгалтерського обліку знайшла своє відображення у деяких працях вітчизняних та зарубіжних вчених, але водночас залишається малодослідженою і недостатньо розкритою в економічній літературі. Теоретичні основи організації як зовнішнього так і внутрішнього аудиту висвітлені у роботах Н.І.Дорош, О.А.Петрик, В.С.Рудницького, Сиротенко Е.А., Соколова Б.М., але істотні розробки з питань організації та методики проведення аудиту резервів капіталу поки що відсутні.

Цілі статті. Метою статті є визначення основних проблем інформаційного забезпечення аудиту резервів капіталу на етапі її планування.

Виклад основного матеріалу. Проведення зовнішнього незалежного аудиту резервів капіталу торговельних підприємств носить ініціативний характер, оскільки згідно зі ст.8 Закону України “Про аудиторську діяльність” [7] звітність торговельних підприємств не підлягає обов’язковому аудиту. У зв’язку із реформуванням вітчизняної системи бухгалтерського обліку та її гармонізації до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності облік резервів капіталу підприємства зазнав кардинальних змін, що безпосередньо впливає на процес проведення аудиту досліджуваної категорії. Використання науково обґрунтованої організації та методики проведення аудиту є безумовно необхідним, оскільки сприяє достовірності відображення резервів капіталу в обліку та фінансовій звітності.

Відносно внутрішнього аудиту слід відмітити, що він виступає у вигляді однієї з форм організації системи внутрішнього контролю і передбачає формування окремого підрозділу – служби внутрішнього аудиту, завдання якої “полягає у наданні допомоги членам організації ефективно виконувати свої професійні обов’язки – відділ внутрішнього аудиту є складовою частиною організації і функціонує в рамках політики, визначеної керівництвом і правлінням (радою) директорів” [2, с.40]. Вивчення організаційної структури торговельних підприємств Полтавської області дозволило констатувати, що з 80 досліджуваних суб’єктів господарювання лише на 12 (15%) підприємствах прогнозується функціонування служби внутрішнього аудиту. Така ситуація пояснюється перш за все тим, що функціонування служби внутрішнього аудиту призводить до виникнення додаткових витрат на її утримання, оскільки її ефективність залежить від того, наскільки в її складі працює висококваліфікований персонал, аудитори, контролери та наявність відповідного технічного та програмного забезпечення.

Варто підкреслити, що в економічно розвинутих країнах як внутрішньому так і зовнішньому аудиту приділяється пильна увага, а саме: в США та Європі створено спеціальний Інститут внутрішнього аудиту. В Україні становлення зовнішнього аудиту відбулось на законодавчому рівні, а внутрішній аудит ще знаходиться в початковому стані розвитку хоча розвивається паралельно із зовнішнім, але законодавчо регламентований лише для банківських установ..

Враховуючи вищенаведене, важливим та необхідним є дослідження та удосконалення як зовнішнього, так і внутрішнього аудиту резервів капіталу. Професор О.А.Петрик [6, с.359] зазначає, що здійснення зовнішнього і внутрішнього аудиту на підприємствах є взаємодоповнювальним, хоча вони спрямовані на різні цілі.

На нашу думку, загальна структурна модель аудиту резервів капіталу торговельних підприємств повинна включати елементи зовнішнього та внутрішнього аудиту. При цьому необхідним є визначення основних елементів, що визначають сутність аудиту резервів капіталу. До них належать предмет, об’єкт, джерела інформації для проведення аудиту резервів капіталу, які дозволять побудувати модель аудиту резервів капіталу, яка крім основних елементів повинна містити мету та завдання аудиту.

Визначаючи мету аудиту резервів капіталу, ми вважаємо, що за основу необхідно використовувати загальну мету аудиту як науки про господарський контроль. Таким чином, мету зовнішнього аудиту резервів капіталу пропонуємо розподілити на два напрями:

- по-перше, встановлення відповідності облікової інформації щодо формування та використання резервів капіталу вимогам чинного законодавства; повноти та своєчасності відображення резервів капіталу в обліку; правильності ведення

обліку резервів капіталу відповідно до вимог облікової політики;

- по-друге, отримання повної, достовірної, неупередженої інформації про відображення резервів капіталу в регістрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності.

Основною метою внутрішнього аудиту резервів капіталу є забезпечення дотримання працівниками підприємства, які беруть участь у формуванні та використанні резервів капіталу, своїх посадових обов'язків відповідно до цілей підприємства, дотримання відповідності встановленим планам, отримання керівництвом надійної та повної інформації про стан резервів капіталу для прийняття ефективних управлінських рішень.

Визначивши мету аудиту, необхідно дослідити наступний елемент аудиту резервів капіталу – об'єкт аудиту, який представляє собою взаємопов'язані складові функціонуючої господарської системи і конкретизує предмет аудиту. В основу визначення предмета й об'єкта покладено визначення, дані професором О.А. Петриком [6]: “Предметом аудиту є річна фінансова звітність підприємства, а об'єктами - окремі форми бухгалтерської звітності, поточні облікові регістри, первинні документи, дані аналітичного та синтетичного обліку, Головна книга, матеріали інвентаризації, установчі документи, інші фінансові не бухгалтерські звіти”. Ми не погоджуємось з таким визначенням, тому що предметом аудиту є господарські процеси і явища діяльності підприємства, а об'єктом – конкретні форми прояву аудиту, якими є господарські факти і операції, що формують господарські процеси.

Отже, предметом аудиту резервів капіталу є господарські процеси та операції, пов'язані з формуванням, використанням резервів капіталу, а також відносини, що виникають при цьому всередині підприємства і за його межами. На підставі цілей, які необхідно досягнути аудитору при проведенні дослідження операцій з резервами капіталу, формуються об'єкти аудиту (рис. 1).

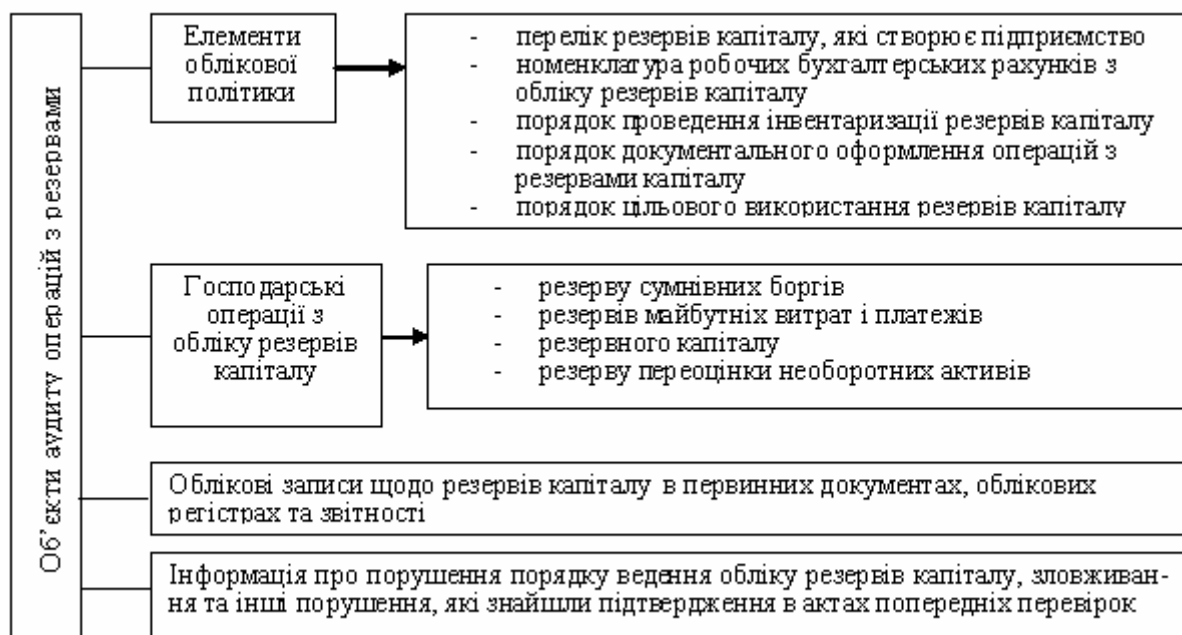


Рисунок 1 - Об'єкти аудиту операцій з резервами капіталу

Виходячи з обумовленої мети аудиту резервів, визначених предмету та об'єкту аудиту резервів, виділено завдання аудиту у вигляді деталізованих етапів. Таким чином до основних завдань аудиту резервів капіталу належать:

- дотримання вимог чинного законодавства щодо формування резервів капіталу з метою визначення галузевих особливостей та основних видів регламентованих резервів;
- дотримання вимог внутрішніх розпоряджень підприємства, зміст яких не суперечить вимогам законодавства, з метою визначення необхідності та доцільності формування конкретних видів резервів капіталу
- дотримання вимог установчих документів для здійснення контролю щодо законності формування статутних резервів капіталу ;
- дотримання вимог обраної облікової політики з метою дотримання критерію відповідності показників фінансової звітності;
- підтвердження реальності існування резервів капіталу з метою дотримання принципів обачності та відповідності доходів і витрат;
- перевірка правильності визнання і оцінки резервів капіталу;
- перевірка правильності розрахунку сум резервів капіталу, повноти і своєчасності їх документального оформлення;
- перевірка достовірності аналітичного та синтетичного обліку резервів капіталу;
- перевірка цільового використання резервів капіталу;
- перевірка правильності та достовірності подання інформації про резерви капіталу у фінансовій звітності.

Цілком зрозуміло, що досягнення поставленої мети і виконання поставлених завдань неможливе без визначення інформаційного забезпечення аудиту резервів капіталу. Основою формування системи інформаційного забезпечення для будь-якої аудиторської перевірки є взаємозв'язок його елементів, які представлені у вигляді джерел інформації, аудиторських номенклатур та аудиторських доказів.

Процес аудиторської перевірки має здійснюватись у певній послідовності, оскільки аудит розглядається як технологічний процес, у якому необхідні аудиторські процедури здійснюються в установленому порядку і реалізуються за допомогою сукупності організаційних, методичних і технічних методів, способів та прийомів [6, с.35]. Слід відмітити, що для кожного етапу аудиторської перевірки характерне різне, але взаємодоповнюване інформаційне забезпечення, тому наступним кроком дослідження є визначення основних етапів аудиту резервів капіталу.

Кожна аудиторська перевірка складається з низки послідовних аудиторських процедур. Зарубіжні й вітчизняні автори по-різному висвітлюють послідовність здійснення аудиторського процесу. В англійських країнах, де дотримуються традицій загального права, таких як США й Австралія, основну увагу приділяють стандартам, розробленим компетентними органами. Багато країн (наприклад, Великобританія) мають декілька таких органів, які об'єднують бухгалтерів і аудиторів. У країнах континентальної Європи та в країнах із системами, заснованими на Європейських принципах бухгалтерського обліку (Японія, деякі франкомовні країни Африки) з традиціями Цивільного права, основна увага приділяється законодавству та фіскальним вимогам [5, с.24]. В Україні при здійсненні аудиторської діяльності дотримуються вимог МСА.

Одним із найважливіших питань організації аудиторської перевірки є визначення основних складових етапів її проведення. Вивчення нормативної бази України з цього питання дозволило зробити висновок про те, що порядок проведення аудиторської перевірки не обґрунтовано на законодавчому рівні, тому аудитору чи аудиторській фірмі доводиться здійснювати власні розробки схем організації аудиторської перевірки, її етапи, враховуючи вимоги Міжнародних стандартів аудиту (МСА), власні професійні судження та напрацювання. Слід зауважити, що в МСА також відсутній чіткий порядок проведення аудиторської перевірки, але цій проблемі

присвячені деякі стандарти, котрі регулюють організаційні особливості аудиту.

Проблема організації аудиторського процесу знайшла своє відображення в працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Існують досить різні підходи до вирішення цієї проблеми, різні точки зору на послідовність аудиторської перевірки, кількість та назву етапів аудиту. Р.Адамс вважає, що процес проведення аудиту здійснюється у шість стадій: планування, реєстрація і контроль; вивчення і оцінка систем контролю; перевірка систем і інформації на виході; отримання аудиторських доказів; аналіз фінансової звітності; повідомлення думки аудитора акціонерам [1, с.22]. Гуцайлюк З.В., Мех Я.В., Щирба М.Т. виділяють три етапи аудиторського процесу: планування, збір аудиторських доказів та завершення аудиту [3, с.72]. Петрик О.А. [6, с.183-187] у своїй монографії з методології та організації аудиту систематизувала думки науковців щодо назви складових процесу аудиту та базуючись на практичному досвіді, пропонує процес аудиторської перевірки поділити на п'ять етапів: підготовчий, проміжний, фізична перевірка, аудит статей звітності, заключний.

Базуючись на висновках Яцишин Н.З. [8] стосовно проблеми організації аудиторського процесу вважаємо, що:

- складовими процесу аудиту вважаються або етапи, або стадії, або фази;
- кількість етапів (стадій, фаз) аудиторського процесу коливається від трьох до шести;
- в кожному варіанті присутній такий етап (стадія, фаза), де складається загальний план і програма аудиту, етап (стадія, фаза), де проводиться безпосередньо перевірка фінансової звітності з метою отримання доказів та етап (стадія, фаза), де проводиться узагальнення результатів аудиту, хоча автори їх по-різному називають;
- поодинокі зустрічаються такі складові аудиторського процесу, як фізична перевірка, перевірка систем і інформації на виході, тестування засобів контролю, які, на нашу думку, не є настільки суттєвими, щоб бути окремим етапом, а контроль за якістю перевірки – це не окремий етап, а ціла система, яка має вплив на організацію аудиторської роботи на кожному з її етапів.

Перш ніж висловити власне бачення щодо проблеми організації аудиторського процесу резервів капіталу, вважаємо за необхідність визначити перелік МСА, які регулюють організаційні процеси аудиту, та послідовність робіт при проведенні аудиту резервів капіталу.

Так, при організації аудиторської перевірки резервів капіталу необхідно керуватись наступними стандартами, а саме: МСА 210 “Умови завдань з аудиторської перевірки”, 220 “Контроль якості під час аудиту історичної фінансової інформації”, 230 “Документація з аудиторської перевірки”, 300 “Планування аудиту фінансових звітів”, 315 “Розуміння суб’єкта господарювання та його середовища та оцінка ризиків суттєвих викривлень”, 330 “Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків”, 500 “Аудиторські докази”, 520 “Аналітичні процедури”, 800 “Аудиторський висновок при виконанні завдань з аудиту спеціального призначення”[4].

На нашу думку, процес проведення аудиту резервів капіталу доцільно розподілити на такі етапи, які дозволять отримати комплексне уявлення про суть та зміст дій аудитора:

- підготовчий;
- основний;
- заключний.

На підготовчому етапі аудиту резервів капіталу основними завданнями аудитора є ознайомлення з діяльністю суб’єкта господарювання, системами бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, проведенні попередньої оцінки аудиторських ризиків.

Особливістю основного етапу аудиту резервів капіталу є його поєднання з процесами планування та збору аудиторських доказів. На цьому етапі основними завданнями аудитора є: визначення розмірів аудиторських ризиків та рівня суттєвості; розробка плану і програми аудиторської перевірки; узгодження організаційних питань та строків подання аудиторського висновку; тестування засобів контролю та проведення аудиторських процедур по суті; збір, реєстрація і оцінка аудиторських доказів з точки зору їх достовірності, доречності, суттєвості та достатності за допомогою застосування аудиторських процедур.

На заключному етапі аудиту резервів капіталу основним обов'язком аудитора є узагальнення отриманих результатів в робочих документах, підготовка аудиторського звіту та висновку.

Повертаючись до наведеної вище думки, що кожний етап аудиторської носить різний інформативний, але взаємодоповнюючий характер, ми пропонуємо джерела інформації для вибору аудиторських процедур при проведенні аудиту резервів капіталу поділити на такі складові:

- **інформація загального характеру**, яка забезпечує виконання завдань аудиту на попередньому етапі аудиторської перевірки, до якої відносяться: статут підприємства; внутрішні накази і розпорядження щодо видів та порядку формування резервів капіталу; чинна нормативно-законодавча база України, яка регламентує діяльність торговельних підприємств; наказ про облікову політику. Так, у статуті підприємства зазначається інформація відносно використання нерозподіленого прибутку звітного періоду для поповнення або формування резервного капіталу. У внутрішніх наказах та розпорядженнях фіксується інформація щодо переліку створюваних резервів, їх функціонального призначення та цільове використання. В наказі про облікову політику зазначаються методи нарахування резервів капіталу та їх документальне оформлення;

- **інформація контрольно-облікового характеру**, яка забезпечує виконання завдань на основному етапі аудиторської перевірки, до якої відносяться: посадові інструкції, в яких відображаються обов'язки відповідальних осіб за формування та використання резервів капіталу; положення про службу внутрішнього аудиту, розробка якого передбачає проведення оцінки системи внутрішнього контролю; дані аналітичного та синтетичного обліку резервів капіталу; первинна документація операцій з обліку резервів капіталу; внутрішні методичні рекомендації в частині формування тих резервів капіталу щодо яких відсутні методичні розробки на законодавчому рівні; облікові реєстри, що використовуються для відображення операцій формування та використання резервів капіталу; фінансова та внутрішня звітність підприємства;

- **інформація результативного характеру**, яка забезпечує виконання завдань на заключному етапі аудиторської перевірки, до якої належать: тести оцінки системи внутрішнього контролю резервів капіталу; матеріали попередніх перевірок, здійснених аудиторськими фірмами, Державною податковою інспекцією, органами статистики, фондами соціального страхування; робочі документи аудитора; перелік здійснених порушень щодо обліку резервів капіталу; план та програма аудиту резервів капіталу; аудиторський висновок спеціального призначення щодо резервів капіталу.

Наступним важливим елементом інформаційного забезпечення аудиту є визначення аудиторських номенклатур, що представлені у вигляді інформації, яка міститься у законах, нормативних актах, кошторисах, квотах, планах та фактично зафіксованих характеристиках господарських фактів і процесів, що використовуються під час аудиту для підготовки управлінських рішень, висловлення незалежної, об'єктивної думки про об'єкт перевірки. У кожній аудиторській фірмі або у кожного

аудитора персонально мають бути розроблені типові номенклатури незалежного аудиту, які уточнюються і доповнюються виходячи з конкретних умов окремої аудиторської перевірки. Основоположним є визначення напрямів розроблення аудиторських номенклатур, до яких слід віднести такі: етапи аудиту, ознаки і критерії оцінювання фінансової звітності, топологічні ознаки та об'єкти аудиту, завдання аудиторської перевірки, виконавці аудиту. За кожним із зазначених напрямів аудитори здійснюють відповідну їх деталізацію.

Останньою складовою інформаційного забезпечення аудиту є аудиторські докази, які представлені у вигляді інформації, отриманої аудитором для висловлення думок, на яких ґрунтується підготовка аудиторського висновку і звіту. Аудитор одержує аудиторські докази шляхом застосування одного або декількох типів процедур, які використовуються безпосередньо під час аудиту підприємства і які є обов'язковими для цілей додержання вимог міжнародних стандартів. До них належать: перевірка, спостереження, запит, підтвердження, перерахунок, повторне виконання, аналітичні процедури. Відповідно до МСА 500 "Аудиторські докази" [4] до аудиторських доказів відносяться дані первинного обліку; облікові реєстри; Головна книга; фінансова, податкова, статистична звітність; інвентаризаційні відомості; матеріали попередніх перевірок; матеріали внутрішньогосподарського контролю (внутрішнього аудиту); засновницькі документи, статут, накази, розпорядження.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, ми вважаємо, що для ефективної організації аудиторської перевірки резервів капіталу, необхідно чітко визначитись із завданнями перевірки, інформаційним забезпеченням, етапами перевірки, переліком аудиторських процедур та аудиторських доказів. При цьому, особливу увагу необхідно приділяти основному етапу, оскільки ми пропонуємо розглядати його в поєднанні процесів планування та збору аудиторських доказів, що дозволить отримати повну, достовірну та доречну інформацію для прийняття управлінських рішень та узагальнення результатів аудиту.

Список літератури

1. Адамс Р. Основы аудита / Р.Адамс ; [пер. с англ. Ю.А.Ариненко и др.]. – М : Аудит: Изд. об-ние "ЮНИТИ", 1995. – 398 с.
2. Аудит Монтгомери / [Ф.Л.Дефлиз, Г.Р. Дженик, В.М. О'Рейлли, М.Б.Хирья; пер. с англ. // под ред. Я.В. Соколова]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
3. Гуцайлюк З. В. Аудит (теорія, методика, збірник завдань) / Гуцайлюк З. В., Мех Я. В., Щирба М. Т. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 308 с.
4. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року. / [пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарамидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов]. – К. : ТОВ "ІАМЦ АЦ "Статус", 2006. – 1152 с.
5. Основы аудита: АССА: Учебник. – К., 2001. – 401с.
6. Петрик О. А. Аудит: методологія і організація: [монографія] / О. А. Петрик. – К. : КНЕУ, 2003. – 260 с.
7. Про аудиторську діяльність: Закон України зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 23. – С.224
8. Яцишин Н. З. Етапи аудиторської роботи / Н. З. Яцишин // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Економіка". Спецвипуск 22. Ч. II – 2007. - С. 266 - 273.

М.Орищенко

Организационный аспект аудиторской проверки резервов капитала торгового предприятия

В статье рассматриваются предложения относительно усовершенствования организационных подходов во время проведения аудиторской проверки резервов капитала, которые базируются на обосновании целесообразности и необходимости ее проведения, систематизации информационного обеспечения, для ее проведения.

M.Orischenko

Organizing aspect of the auditor check reserve capital of the trade enterprise

The article deals with proposals for improving organizational approaches during the audit of capital reserves, which are based on the substantiation of the expediency and necessity of the event, the systematization of information support for its holding

Одержано 13.11.10

УДК 338.515

Л.М. Петренко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні основи дослідження поняття «ділова активність»

В статті розкриті підходи до визначення сутності ділової активності підприємства, розглянуто її трактування у широкому та вузькому розумінні. Охарактеризовано сутність ділової активності з точки зору фінансового аналізу та фінансового менеджменту.

ділова активність, економічний потенціал, ефективність, оборотність

В сучасних умовах господарювання ділова активність відіграє одну з головних управлінських ролей в соціально-економічному розвитку підприємства. Виникнення поняття ділової активності діалектично зумовлене та практично виправдане, оскільки в цілому відображає суть змін в економіці, що стосуються потреби зіставлення розмірів вкладених ресурсів з проміжними та кінцевими результатами їх використання.

Проблеми визначення сутності ділової активності розглянуті в працях зарубіжних вчених-економістів, зокрема таких, як: Д.А. Дакер, Е.Дж. Долан, Р.Дж.Кемпбел, Ф.Котлер, Л.А. Беренстайн, А.Д. Шеремет, В.В. Ковальов, Г.В. Савицька, Р.С. Сайфулін, Н.М. Деєва, О.І. Дедіков, К.В. Измайлова та ін. Розробці окремих аспектів даної проблеми присвячені наукові праці і вітчизняних економістів: Т.А. Лахтіонової, Р.О. Костирко, М.Д. Білик, О.В. Павловської, Н.Ю. Невмержицької, Є.В. Мниха, Н.М. Притуляк, В.О. Подольської, О.В. Яріш, Ю.С. Цал-Цалко та ін. Однак сьогодні залишаються ще невирішеними питання чіткого обґрунтування теоретичних основ ділової активності суб'єктів господарювання.

Основна мета даної статті полягає в розгляді та конкретизації визначення ділової активності підприємства.

Термін "ділова активність" почав використовуватися у вітчизняній аналітичній літературі порівняно недавно, однак уже набув широкого розповсюдження. Але в його трактуванні різними вченими-економістами спостерігаються певні відмінності.

Розглядати ділову активність можна з двох позицій – у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні ділова активність означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування фірми на ринках продукції, праці, капіталу. У контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміють вужче - як поточну виробничу й комерційну діяльність підприємства.

© Л.М. Петренко. 2010

M.Orischenko

Organizing aspect of the auditor check reserve capital of the trade enterprise

The article deals with proposals for improving organizational approaches during the audit of capital reserves, which are based on the substantiation of the expediency and necessity of the event, the systematization of information support for its holding

Одержано 13.11.10

УДК 338.515

Л.М. Петренко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні основи дослідження поняття «ділова активність»

В статті розкриті підходи до визначення сутності ділової активності підприємства, розглянуто її трактування у широкому та вузькому розумінні. Охарактеризовано сутність ділової активності з точки зору фінансового аналізу та фінансового менеджменту.

ділова активність, економічний потенціал, ефективність, оборотність

В сучасних умовах господарювання ділова активність відіграє одну з головних управлінських ролей в соціально-економічному розвитку підприємства. Виникнення поняття ділової активності діалектично зумовлене та практично виправдане, оскільки в цілому відображає суть змін в економіці, що стосуються потреби зіставлення розмірів вкладених ресурсів з проміжними та кінцевими результатами їх використання.

Проблеми визначення сутності ділової активності розглянуті в працях зарубіжних вчених-економістів, зокрема таких, як: Д.А. Дакер, Е.Дж. Долан, Р.Дж.Кемпбел, Ф.Котлер, Л.А. Беренстайн, А.Д. Шеремет, В.В. Ковальов, Г.В. Савицька, Р.С. Сайфулін, Н.М. Деєва, О.І. Дедіков, К.В. Измайлова та ін. Розробці окремих аспектів даної проблеми присвячені наукові праці і вітчизняних економістів: Т.А. Лахтіонової, Р.О. Костирко, М.Д. Білик, О.В. Павловської, Н.Ю. Невмержицької, Є.В. Мниха, Н.М. Притуляк, В.О. Подольської, О.В. Яріш, Ю.С. Цал-Цалко та ін. Однак сьогодні залишаються ще невирішеними питання чіткого обґрунтування теоретичних основ ділової активності суб'єктів господарювання.

Основна мета даної статті полягає в розгляді та конкретизації визначення ділової активності підприємства.

Термін "ділова активність" почав використовуватися у вітчизняній аналітичній літературі порівняно недавно, однак уже набув широкого розповсюдження. Але в його трактуванні різними вченими-економістами спостерігаються певні відмінності.

Розглядати ділову активність можна з двох позицій – у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні ділова активність означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування фірми на ринках продукції, праці, капіталу. У контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміють вужче - як поточну виробничу й комерційну діяльність підприємства.

© Л.М. Петренко. 2010

Дослідження теоретичних основ ділової активності доцільно здійснити із врахуванням уже наявних підходів до її визначення (таблиця 1).

Таблиця 1 - Тракткування визначення «ділова активність»

№	Автор та джерело	Визначення
1.	Словник термінів Зовнішньоекономічна діяльність, http://info.srochno.ua/ukr/professions/vneshneekonomicheskaya_deyatelnost/42135/#	Ділова активність – економічна діяльність, конкретизована у виді виробництва того або іншого товару або надання конкретної форми послуг. Покладена в основу міжнародної стандартної класифікації галузей господарства, економічних класифікаторів.
2.	Державного стандарту ДСТУ 3966 – 2009 Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять	Активність ділова – економічна діяльність, яка конкретизована у вигляді виробництва того або іншого товару або надання конкретної форми послуг.
3.	Економічна енциклопедія, http://hohlopedia.org.ua/Ekonomichna_entsyklopediya/	Активність ділова – реальні, ініціативні, ефективні дії підприємців, підприємницьких структур, ділових людей, спрямовані на одержання позитивних результатів підприємницької діяльності, внаслідок якої реалізуються задані програми й заплановані заходи.
4.	Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 295	Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті виявляється передусім у швидкості обороту його засобів. Ділову активність характеризують як мотивований макро- і мікроекономічним рівнем управління процес стійкої господарської діяльності організації, направлений на забезпечення її позитивної динаміки, збільшення трудової зайнятості та ефективне використання ресурсів з метою досягнення ринкової конкурентоспроможності
5.	Н.М. Деєва, О.І. Дедіков Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2007. 155-161с.	Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті в першу чергу виявляється у швидкості обороту його засобів.
6.	Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч. пос. -3-те вид., випр. і доп.-К.: Знання, 2008.- 483с.	Ділова активність — це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства, а тому визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність
7.	Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності / Т.П. Куриленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2008. — №4(47). — С.87.	Ділова активність комерційної фірми проявляється в динамічності її розвитку, досягненні нею поставлених цілей, що відображають відповідні натуральні й вартісні показники, в ефективному використанні економічного потенціалу, розширенні ринків збуту своєї продукції. В фінансовому аспекті ділова активність підприємства знаходить своє віддзеркалення, насамперед, у швидкості обороту його коштів, відображає ефективність роботи підприємства відносно величини авансованих ресурсів або відносно величини їх споживання в процесі виробництва.
8.	д.е.н., професор., Турило А.М., Вчєрашня І.С. Основні ознаки визначення категорії «економічна активність підприємства»	ділова активність підприємства - це економічна категорія, яка характеризує економічну діяльність підприємства з позицій внутрішніх його змін і проявляється через зміну її інтенсивності у часі.
9.	Управління трудовим потенціалом: Навч. Посіб. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб. — К. : КНЕУ, 2005. — 403 с.	ділова активність – це реальні, ініціативні, ефективні дії підприємців, підприємницьких структур, ділових людей, спрямовані на одержання позитивних результатів підприємницької діяльності, внаслідок якої реалізуються задані програми й заплановані заходи.

Продовження таблиці 1

№	Автор та джерело	Визначення
10.	Костенко Г.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства/ видання 2-ге перероблене та доповнене. Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007 — 400 с., с. 310-314	Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється, насамперед, у швидкості обороту його коштів. Аналіз ділової активності полягає в дослідженні рівнів і динаміки різноманітних коефіцієнтів оборотності, які в узагальненому виді являють собою відношення виторгу від реалізації продукції до середньої за період величини коштів або їхніх джерел. В окремих випадках показники оборотності можуть бути розраховані за станом на початок і кінець періоду оцінки.
11.	Ю.С. Цал_Цалко Фінансовий аналіз. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с. С. 404	ділова активність підприємства формується за рахунок внутрішньої і зовнішньої ефективності. Внутрішня ефективність забезпечується організацією господарської діяльності, зовнішня — найкращим асортиментом готової продукції, товарів, робіт і послуг. Щодо переліку об'єктів діяльності підприємства, то виділяють дві концепції: маркетингову — виходячи з потреб ринку і технологічну — побудовану на інноваційних можливостях.
12.	Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2006. –560 с.,с.342	У широкому розумінні ділова активність означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування фірми на ринках продукції, праці, капіталу. У вузькому розумінні (у контексті аналізу фінансово-господарської діяльності) ділова активність підприємства означає його виробничу та комерційну діяльність.
13.	Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – СПб.: Питер, 1999.	Ділова активність підприємства може бути визначена як комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображує ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів.

Ділова активність відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів і в той же час характеризує якість управління, а також можливості потенційного розвитку підприємства.

Можна виділити кілька точок зору на об'єкт впливу ділової активності на розвиток підприємства.

Загальне визначення терміну «ділова активність» надано в економічних енциклопедіях, словниках та Державного стандарту 3966 – 2009 «Засади і правила розроблення стандартів та терміни та визначення понять», де: «активність ділова – економічна діяльність, яка конкретизована у вигляді виробництва того або іншого товару або надання конкретної форми послуг» [5].

З точки зору фінансового та економічного аналізу - Л.А. Лахтіонова, Н.М. Дєєва, О.І. Дедіков, Т., Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижиков, В.А. Панков, А.А. Герасимов, В.В. Ровенська[12; 10; 6], розглядають ділову активність як швидкість обороту засобів підприємства.

В.В. Ковальов[8], автори Економічної енциклопедії [7] та Словника термінів [13] – пов'язують ділову активність із виробництвом продукції та наданням послуг.

Позиції названих авторів вимагають уточнення, що стосується визначальної ролі показників ділової активності в управлінні підприємством.

З макроекономічної точки зору поняття ділова активність використовується в характеристиці окремих фаз економічних циклів.

З точки зору маркетингової діяльності підприємства. Т.С. Броннікова і А.Г.Чернявський [3] вивчення тенденцій ділової активності відносять до найбільш типових завдань дослідників маркетингу і вважають, що циклічність і сезонність ділової активності є показником привабливості товару .

На нашу думку, ділову активність підприємства можна визначити як мотивований на макро- і мікрорівні процес управління ефективністю господарської діяльності суб'єктів економічних відносин, спрямований на забезпечення їх розвитку, збільшення трудової зайнятості й ефективне використання всіх видів ресурсів з метою досягнення ринкової конкурентоспроможності й формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів ринкових відносин і національної економіки в цілому

Отже розглянувши усе вище викладене можна зробити висновок, що термін «ділова активність» є широко розповсюдженим та не має єдиної точки зору щодо його змісту. Економічний зміст ділової активності визначається індикаторами ефективного використання підприємством вкладених в нього коштів та показниками, що характеризують можливості підвищення результативності його діяльності.

Список літератури

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия./ Ансофф И. – СПб.: Питер, 1999.
2. Білик М.Д. Фінансовий аналіз: Навч. посіб./ Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. - К.: КНЕУ, 2005. - 592 с.
3. Броннікова Т.С. Маркетинг: учеб. пособие / Т. С. Броннікова, А. Г. Чернявский. — М. : Финансы и статистика, 2001. — 416 с.
4. Васильченко В.С. Управління трудовим потенціалом: Навч. Посіб. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб. — К. : КНЕУ, 2005. — 403 с.
5. Державного стандарту ДСТУ 3966 – 2009 Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять / за станом на 30 жовтня 2009 року N 398 / Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. – Офіційне видання – К.: Бібліотека офіційних видань, 2009 . – 207 с.
6. Деєва Н.М. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник . / Деєва Н.М., Дедіков О.І. – К.: ЦУЛ,2007.155-161с.
7. Економічна енциклопедія[Електронний ресурс]/ Режим доступу : http://hohlopedia.org.ua/Ekonomichna_entsyklopediya/
8. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2006. –560 с.,с.342
9. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент:Навч.пос./ Коваленко Л.О., Ремньова Л.М . - К.:Знання,2008.-483с.
10. КостенкоТ.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства/ видання 2-ге перероблене та доповнене. Навч. посібник. / КостенкоТ.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В. — К.: Центр учбової літератури, 2007 — 400 с., с. 310-314.
11. Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності / Т.П. Куриленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – №4(47). – С.87.
12. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: Навч. посіб./ Лахтіонова Л.А. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 295
13. Словник термінів Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс]/ Режим доступу http://info.srochno.ua/ukr/professions/vneshneekonomicheskaya_deyatelnost/42135/#
14. Турило А.М.,Основні ознаки визначення категорії «економічна активність підприємства»[Електронний ресурс]/ Турило А.М., Вчерашня І.С. Режим доступу : <http://intkonf.org/den-profesor-turilo-am-vcherashnya-is-osnovni-oznaki-viznachennya-kategoriyi-ekonomichna-aktivnist-pidpriemstva/>
15. Цал Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. Підручник./ Цал-Цалко Ю.С. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с. С. 404

Л.Петренко

Теоретическая основа понятия «деловая активность»

В статье раскрыты подходы к определению сущности деловой активности предприятия, рассмотрено ее трактование в широком и узком понимании. Охарактеризована сущность деловой активности с точки зрения финансового анализа и финансового менеджмента.

L.Petrenko

Theoretical basis of concept business activity

In clause the approaches to definition of essence of business activity of the enterprise are opened, its interpretation in wide and narrow understanding is considered. The essence of business activity is characterized from the point of view of the financial analysis and financial management.

Одержано 10.11.10

УДК 657.22

О.В. Писарчук, доц., канд. екон. наук, І.В. Ковальова, здобувач

Харківський національний економічний університет, м. Харків

Особенности формирования облікової політики бюджетних установ

Розглянуто особливості облікової політики бюджетної установи, її основні складові елементи. Виділено аспекти, що сприяють належному відображенню та контролю за використанням бюджетних коштів. Охарактеризовано принципи формування облікової політики, виходячи зі специфіки функціонування бюджетних установ.

бюджетна установа, облікова політика, принципи та завдання облікової політики, складові елементи облікової політики

Вступ. Система бухгалтерського обліку та фінансової звітності у державному секторі є важливим елементом інфраструктури ринкової економіки. Оскільки вона формує та наповнює інформаційну базу, що використовується не тільки для прийняття господарських рішень у різних секторах економіки, а й стає підґрунтям рішень, які мають політичне значення на державному рівні.

Динамічний розвиток економічних відносин, структурні перетворення, процеси інтеграції в світовий економічний простір, все це обумовлює формування нових умов існування та появу відповідних вимог до організаційних аспектів функціонування підприємств та установ різних форм власності, в тому числі й бюджетних. Такі перетворення призвели до необхідності впровадження змін й в організації обліку. І перш за все це тісно пов'язано з реформуванням бухгалтерського обліку. Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується низкою особливостей, які впливають на особливості побудови

Л.Петренко

Теоретическая основа понятия «деловая активность»

В статье раскрыты подходы к определению сущности деловой активности предприятия, рассмотрено ее трактование в широком и узком понимании. Охарактеризована сущность деловой активности с точки зрения финансового анализа и финансового менеджмента.

L.Petrenko

Theoretical basis of concept business activity

In clause the approaches to definition of essence of business activity of the enterprise are opened, its interpretation in wide and narrow understanding is considered. The essence of business activity is characterized from the point of view of the financial analysis and financial management.

Одержано 10.11.10

УДК 657.22

О.В. Писарчук, доц., канд. екон. наук, І.В. Ковальова, здобувач

Харківський національний економічний університет, м. Харків

Особенности формирования облікової політики бюджетних установ

Розглянуто особливості облікової політики бюджетної установи, її основні складові елементи. Виділено аспекти, що сприяють належному відображенню та контролю за використанням бюджетних коштів. Охарактеризовано принципи формування облікової політики, виходячи зі специфіки функціонування бюджетних установ.

бюджетна установа, облікова політика, принципи та завдання облікової політики, складові елементи облікової політики

Вступ. Система бухгалтерського обліку та фінансової звітності у державному секторі є важливим елементом інфраструктури ринкової економіки. Оскільки вона формує та наповнює інформаційну базу, що використовується не тільки для прийняття господарських рішень у різних секторах економіки, а й стає підґрунтям рішень, які мають політичне значення на державному рівні.

Динамічний розвиток економічних відносин, структурні перетворення, процеси інтеграції в світовий економічний простір, все це обумовлює формування нових умов існування та появу відповідних вимог до організаційних аспектів функціонування підприємств та установ різних форм власності, в тому числі й бюджетних. Такі перетворення призвели до необхідності впровадження змін й в організації обліку. І перш за все це тісно пов'язано з реформуванням бухгалтерського обліку. Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується низкою особливостей, які впливають на особливості побудови

бухгалтерського обліку. Так, бюджетні установи:

- функціонують на правах державної чи комунальної форми власності;
- у процесі надання нематеріальних послуг здійснюють видатки, які за економічним змістом відрізняються від витрат суб'єктів підприємницької діяльності.

Під видатками розуміють державні платежі, що не підлягають поверненню;

- належать до неприбуткових організацій;
- не наділяються оборотними коштами;
- фінансуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;
- основним фінансовим документом являється кошторис доходів і видатків.

Формування облікової політики бюджетних установ повинно відбуватись спираючись на зазначені особливості їх діяльності. Специфіка побудови та розробки адекватної облікової політики, а також існування різних поглядів щодо її формування обумовили актуальність обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Питання організації обліку завжди привертало до себе увагу багатьох науковців, серед яких слід виділити Бутинця Ф.Ф. [1], Белова М.Г., Атамаса П.Й. [2], Палія В.Ф., Панкевича Л.В., Джоги Р.Т. [1], Сопка В.В. Свірко С.В. [4], та інші. В своїх роботах вони досліджували сутність облікової політики, окремо визначали її принципи, методи та процедури. Так, на думку Панкевича Л.В. облікова політика бюджетної установи – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються бюджетною установою для складання фінансової звітності. [7, с. 10]. Джоги Р.Т. [3, с.38] зазначає, що бюджетні установи мають замкнену систему обліку і ведуть облікову політику, спрямовану не на зіставлення витрат і результатів праці та отримання прибутку, а на облік видатків у процесі надання нематеріальних послуг. Однак, таке трактування не є вичерпним, оскільки в роботах системно не представлено розгляд особливостей всіх складових облікової політики, з ракурсу специфічних особливостей бюджетної установи. Тому ці питання потребують більш детального розгляду.

Постановка завдання Метою дослідження є визначення особливостей організації бухгалтерського обліку бюджетних установ, зокрема формування облікової політики бюджетних установ, виокремлення її основних аспектів та принципів, відповідно до вимог чинного законодавства. Для досягнення поставленої мети було сформульовано та послідовно вирішено наступні завдання: проаналізувати аспекти та принципи облікової політики, запропоновано виокремлення такої складової облікової політики, як людський фактор, а також сформульовано основні завдання облікової політики бюджетних установ. Об'єктом дослідження стали особливості організації обліку бюджетних установ. Предмет дослідження було виділено особливості формування облікової політики бюджетних установ.

Основний матеріал Відповідність обліку та звітності в бюджетній сфері Міжнародним стандартам фінансової звітності у державному секторі задекларована в Указі Президента України №1251/2001 від 25.12.2001р. «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушень у бюджетній сфері» [5], але фактично не досягнута. Згідно Міжнародних стандартів фінансової звітності у державному секторі необхідно надавати правдиву інформацію у фінансових звітах, що забезпечується такими інструментами, як вибір і застосування відповідної облікової політики.

Чітка організація бухгалтерського обліку в установі дозволяє: підвищувати оперативність бухгалтерського обліку; дотримуватися чіткості та точності аналітичного та синтетичного обліку; постійно удосконалювати документообіг в установі; раціонально використовувати робочий час облікових працівників; здійснювати точний та своєчасний облік при найменших витратах на його ведення; своєчасно отримувати облікову інформацію для прийняття рішень щодо подальшої діяльності установи.

Для забезпечення достовірності облікової інформації і складання якісної звітності установа обирає облікову політику, тобто складається наказ (або розпорядження) про облікову політику. В свою чергу, доцільно виділити основні завдання облікової політики в процесі організації бухгалтерського обліку бюджетної установи (рис.1):

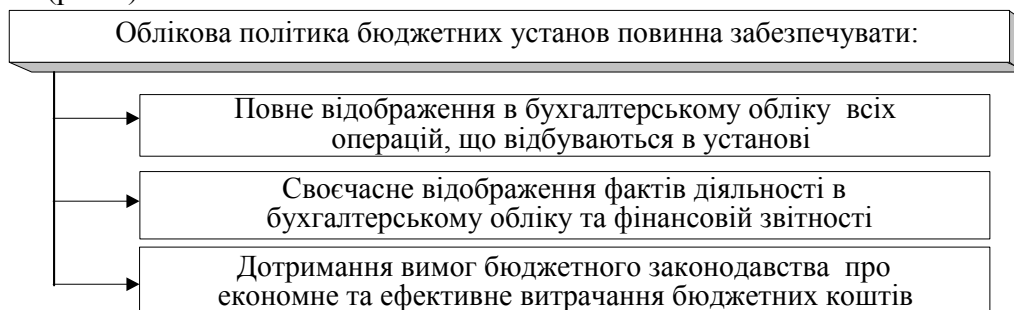


Рисунок 1 - Завдання облікової політики бюджетних установ

Авторами було проведено аналіз поглядів різних науковців на проблематику облікової політики. Узагальнюючи це, в рамках роботи облікову політику доцільно розглядати, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого — як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих установою на підставі загальних правил і особливостей діяльності.

Важливою складовою організації бухгалтерського обліку, як зазначає Свірко С.В. [4], виступає первинна її організація, яка є головною запорукою безперервної, планомірної діяльності облікових служб бюджетних установ, ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку, а отже, і всієї установи. Відповідно, формування облікової політики бюджетної установи стає базовою ланкою первинного етапу організації облікового процесу.

Облікова політика бюджетної установи відіграє важливу роль в організації облікової інформації, а відповідно і в формуванні інформаційного забезпечення в процесі управління бюджетною установою. Тому, поряд з іншим, облікова політика несе ще й функціональне навантаження. Основні аспекти, що сприяють розкриттю особливостей облікової політики бюджетної установи представлені з різних її сторін і ракурсів (табл. 1).

Таблиця 1 – Характеристика основних аспектів облікової політики

Аспекти	Характеристика
соціальний	створення соціальних гарантій для захисту зовнішніх користувачів шляхом забезпечення єдності інтерпретації даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності
економічний	економічний ефект від облікової політики виявляється в оптимальному забезпеченні інформацією для управління, скороченні обсягів документообігу, підвищенні дієвості внутрішнього контролю
психологічний	за допомогою елементів облікової політики та за умови конкретизації вимог до характеру необхідних даних досягається найбільш повне та ефективне забезпечення інформацією всіх рівнів управління
інформаційний	сталість та гласність облікової політики дозволяє на її основі будувати прогнози майбутнього стану об'єкта, наявність диспозицій дозволяє забезпечити необхідним масивом даних для побудови моделей прийняття рішень
юридичний	використання для усунення невизначеностей у нормативних актах з бухгалтерського обліку та у якості письмових доказів при вирішенні господарських спорів, конфліктів з контролюючими органами
біхевіористичний	використання свободи дій в питаннях організації обліку для створення дієвої системи бухгалтерського обліку в установі, яка забезпечить дотримання інтересів розпорядника коштів

Основними складовими облікової політики являються: соціальний аспект, який полягає у забезпеченні єдності даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності для надання інформації користувачам; економічний та юридичний, які складають основу формування облікової політики і характеризують оптимальне забезпечення інформацією для управління та використанні нормативних актів при вирішенні конфліктних питань; інформаційний та психологічний аспекти направлені на забезпечення інформацією всіх рівнів управління та побудову моделей прийняття рішень. Поряд з зазначеними аспектами облікової політики бюджетної установи, автор пропонує виділити ще людський фактор, який би передбачав використання свободи дій в питаннях організації обліку для створення дієвої системи бухгалтерського обліку на місцях, яка забезпечить дотримання інтересів розпорядника коштів.

Визначення і застосування облікової політики передбачено у законодавстві, зокрема, у п.5 ст. 8 Закону України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” №996 [6] зазначено, що „підприємство самостійно визначає свою облікову політику”. Слід зазначити, що дія вищевказаного Закону поширюється на всіх юридичних осіб, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, в тому числі і на діяльність бюджетних установ.

Згідно ст. 1 Закону України №996 облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Слід зазначити, що згідно з цим Законом відповідальність за дотримання правил бюджетної дисципліни і правильну організацію бухгалтерського обліку несуть керівник установи та головний бухгалтер.

У Положенні про організацію бухгалтерського обліку і звітності виконання державного та місцевих бюджетів в органах Державного казначейства України від 28.11.2000 №119 облікова політика Державного казначейства визначена як сукупність принципів, методів і процедур, обраних у межах чинного законодавства, що використовуються казначейством для складання та подання звітності про виконання бюджетів.

Основними нормативно-правовими документами, відповідно до яких організовується облік у бюджетних установах України, крім Закону України № 996 [6], є план рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та порядок його застосування, бюджетна класифікація видатків [8], інструкція про кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ [9], інструкція про форми меморіальних ордерів бюджетних установ [10], та порядок їх складання, інструкції з обліку основних засобів та інших необоротних активів, запасів бюджетних установ та багато інших.

Відповідно, організацію обліку в бюджетних установах можна визначити як систему методів, способів та заходів, які забезпечують оптимальне функціонування бухгалтерського обліку. Атамас П.Й. зазначає, що бухгалтерський облік не може бути ефективним, якщо не виконує контрольної функції [2, с. 6-7].

Кожна бюджетна установа, виходячи з конкретних умов своєї роботи, може вибирати найбільш прийнятний для себе варіант, який забезпечуватиме надійний контроль за ефективним використанням бюджетних коштів. Тому, авторами пропонується сутність облікової політики бюджетної установи представити наступним чином: (рис.2).

Наявна нині система бухгалтерського обліку бюджетної установи побудована з урахуванням усіх необхідних змін з дотриманням міжнародних принципів і вимог щодо здійснення бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Основні принципи облікової політики в бюджетній установі представлено в таблиці 2.

Саме дотримання зазначених принципів дозволяє спрямовувати облікову політику на інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління державними фінансами,

забезпечення системи стратегічного бюджетного планування, досягнення ефективності всієї аспекти діяльності установи – як фінансової, так і господарської.

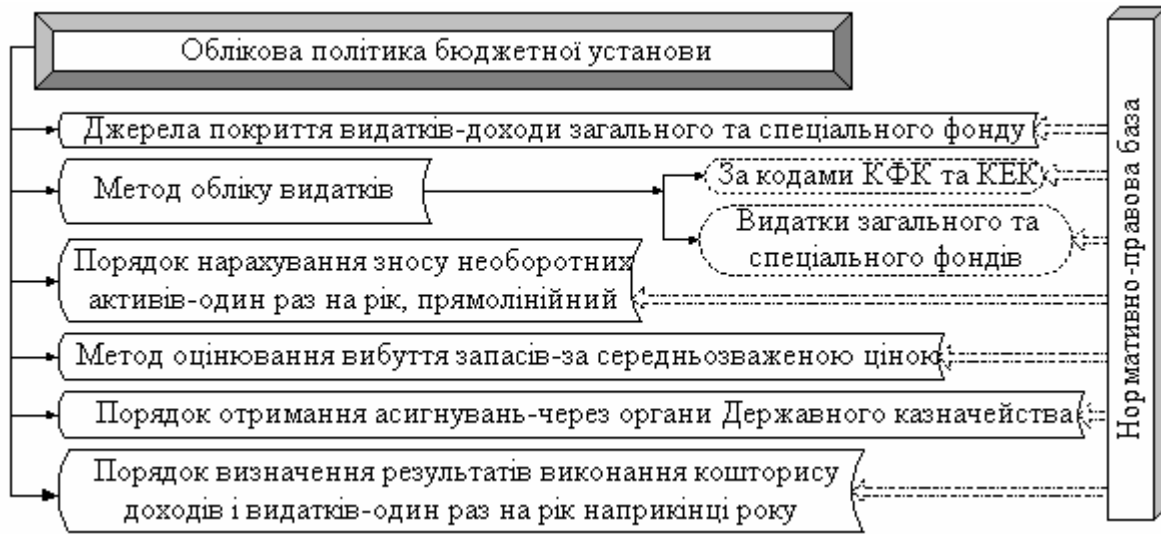


Рисунок 2 - Зміст облікової політики бюджетних установ

Таблиця 2 – Характеристика основних принципів облікової політики

Принцип	Характеристика
законність	відповідність правилам та процедурам, що передбачені законодавчими та нормативними актами
правильність	сумлінне застосування прийнятих правил та процедур
достовірність	правдиве відображення у бухгалтерській звітності фінансових операцій, проведених учасниками бюджетного процесу, з дотриманням вимог відповідних нормативних актів
суттєвість	корисність інформації для підготовки та прийняття економічних рішень
безперервність	оцінка активів здійснюється, виходячи з того, що процес виконання бюджетів є постійним
повнота бухгалтерського обліку	всі операції по виконанню бюджетів в органах Державного казначейства підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків
дата операції	операції по виконанню бюджетів реєструються в бухгалтерському обліку в момент проведення відповідних платежів, що відповідає касовому методу ведення бухгалтерського обліку
обережність	обґрунтована, розсудлива оцінка фактів
незалежність	відокремленість фінансових бюджетних років (звітних періодів)
сталість	незмінність методів бухгалтерського обліку, крім випадків істотних змін у діяльності або в правовій базі
відкритість	інформація, що включається до бухгалтерського обліку та звітності, має бути достатньо зрозумілою і детальною, щоб уникнути двозначності
співставність	можливість визначення тенденцій виконання бюджету через порівняння інформації, що міститься у бухгалтерському обліку і звітності, за певний період часу
консолідація	складання зведеної фінансової звітності про виконання бюджетів в цілому по системі Державного казначейства України з урахуванням підвідомчих управлінь та відділень в розрізі бюджетів, за винятком залишків за внутрішньо системними розрахунками.
своєчасність	забезпечення своєчасною інформацією органів законодавчої та виконавчої влади, які приймають рішення

Отже, облікова політика бюджетних установ повинна включати такі виміри:

- методичний, на якому здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, в основі яких лежать документування, інвентаризація, використання синтетичних та

аналітичних рахунків, застосування методу подвійного запису, оцінка, відображення в бухгалтерському балансі та звітності;

- технічний, що включає вибір форм бухгалтерського обліку, а саме вибір способу обробки облікових даних, розробка переліку і форм облікових регістрів;

- організаційний, який передбачає визначення структури бухгалтерії та розподіл обов'язків між її працівниками тощо.

Висновки. Таким чином, облікова політика повинна забезпечити у найкращий спосіб відображення результатів фінансових операцій, які обліковуються, виходячи із об'єктивності її оцінки і впливу на прийняте рішення. В процесі дослідження даного питання було виділено завдання облікової політики, систематизовано основні принципи, а також визначено її основні аспекти. Аналіз найважливіших елементів облікової політики дозволяє виокремити біхевіористичний фактор, як важливого виміру облікової політики бюджетної установи, який необхідний для контролю за використанням ресурсів та покращенням якісних показників роботи бюджетних установ.

Для сприяння прозорості управління державними фінансами та вдосконалення системи стратегічного бюджетного планування необхідно акцентувати увагу на методології розробки приказу про облікову політику бюджетної установи та здійснення контролю над її виконанням. Ці проблемні питання можуть бути розкриті в подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Навчальний посібник — Житомир: ПП «Рута» 2006. — 472 с.
2. Атамас П.Й. Основи обліку в бюджетних організаціях. — К. Центр навчальної літератури, 2003. — 284с.
3. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2004. — 250 с.
4. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Методологія та організація: Монографія. — К.: КНЕУ 2006. - 243 с.
5. Указ Президента України «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері» від 25.12.2001 р. № 1251/2001.
6. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99р. № 996 — XIV.
7. Панкевич Л.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах: - Львів: Аверс, 2002. — 316с.
8. Положення «Про бюджетну класифікацію та її запровадження» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27. 12.2001 р. №604.
9. Інструкція «Про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ», затверджена наказом Державного казначейства України від 10.07.2000 р. № 61.
10. Інструкція «Про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядок їх складання» затверджена наказом Державного казначейства України від 27.07.2000 р. № 68.

О Писарчук, И. Ковальова

Особенности формирования учетной политики бюджетных организаций

Рассмотрены особенности учетной политики бюджетного учреждения, ее основные составные элементы. Выделены аспекты, которые способствуют надлежащему отображению и контролю за использованием бюджетных средств. Охарактеризованы принципы формирования учетной политики, исходя из специфики функционирования бюджетных учреждений.

O. Pisarchuk, I. Kovalova

Features of forming of registration policy of budgetary establishments

The features of registration policy of budgetary establishment are exposed, its basic component elements. Aspects which are instrumental in the proper reflection and control after the use of budgetary facilities are selected. Principles of forming of registration policy are described, coming from the specific of functioning of budgetary establishments.

Одержано 08.11.10

УДК 657.422.1:338.43:334.72

В.В. Подплетній, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Банківське кредитування аграрних підприємств

Стаття присвячена дослідженню банківського кредитування аграрних підприємств. Узагальнено теоретичні засади та практику банківського короткострокового кредитування аграрних підприємств, визначено роль держави у кредитному забезпеченні сільськогосподарських підприємств. Досліджено зарубіжний досвід кредитування аграрних підприємств. Розроблено комплексні заходи щодо удосконалення банківського кредитування аграрних підприємств через удосконалення інфраструктури кредитування.

банківський кредит, банківські механізми кредитування, аграрні підприємства, кредитне забезпечення, державна фінансова підтримка

Реформування підприємств аграрного сектору економіки зумовило суттєві зміни в системі товарно-грошових відносин, зокрема кредитних. У країні створено інституційну базу кредитної системи. Розробляються і набувають практичного застосування нові механізми банківського, комерційного та вексельного кредитування.

У безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі важливе значення відіграє вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств. Однак, незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, відсутність позитивної кредитної історії утруднюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів. Існуючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки.

Враховуючи наявність цих та інших проблем слід зазначити, що питання дослідження й удосконалення банківських механізмів кредитування аграрних підприємств набули актуального значення.

Розробці наукових засад банківської діяльності, кредиту та кредитних відносин, у тому числі і в аграрному секторі економіки, присвячені роботи вітчизняних вчених-економістів В.Г. Андрійчука, В.М. Алексійчука, В.Д. Базилевича, В.А. Борисової, З.М. Васильченко, О.Д. Вовчак, В.В. Гончаренка, О.Є. Гудзь, І.С. Гуцала, М.Я. Дем'яненка, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, В.Д. Лагутіна, П.А. Лайка, Ю.О. Лупенка, І.О. Лютого,

O. Pisarchuk, I. Kovalova

Features of forming of registration policy of budgetary establishments

The features of registration policy of budgetary establishment are exposed, its basic component elements. Aspects which are instrumental in the proper reflection and control after the use of budgetary facilities are selected. Principles of forming of registration policy are described, coming from the specific of functioning of budgetary establishments.

Одержано 08.11.10

УДК 657.422.1:338.43:334.72

В.В. Подплетній, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Банківське кредитування аграрних підприємств

Стаття присвячена дослідженню банківського кредитування аграрних підприємств. Узагальнено теоретичні засади та практику банківського короткострокового кредитування аграрних підприємств, визначено роль держави у кредитному забезпеченні сільськогосподарських підприємств. Досліджено зарубіжний досвід кредитування аграрних підприємств. Розроблено комплексні заходи щодо удосконалення банківського кредитування аграрних підприємств через удосконалення інфраструктури кредитування.

банківський кредит, банківські механізми кредитування, аграрні підприємства, кредитне забезпечення, державна фінансова підтримка

Реформування підприємств аграрного сектору економіки зумовило суттєві зміни в системі товарно-грошових відносин, зокрема кредитних. У країні створено інституційну базу кредитної системи. Розробляються і набувають практичного застосування нові механізми банківського, комерційного та вексельного кредитування.

У безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі важливе значення відіграє вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств. Однак, незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, відсутність позитивної кредитної історії утруднюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів. Існуючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки.

Враховуючи наявність цих та інших проблем слід зазначити, що питання дослідження й удосконалення банківських механізмів кредитування аграрних підприємств набули актуального значення.

Розробці наукових засад банківської діяльності, кредиту та кредитних відносин, у тому числі і в аграрному секторі економіки, присвячені роботи вітчизняних вчених-економістів В.Г. Андрійчука, В.М. Алексійчука, В.Д. Базилевича, В.А. Борисової, З.М. Васильченко, О.Д. Вовчак, В.В. Гончаренка, О.Є. Гудзь, І.С. Гуцала, М.Я. Дем'яненка, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, В.Д. Лагутіна, П.А. Лайка, Ю.О. Лупенка, І.О. Лютого,

М.Й. Маліка, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, Л.В. Молдаван, К.В. Павлюк, Д.В. Полозенка, П.Т. Саблука, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, Г.М. Терещенко, М.М. Федорова, Л.М. Худолій, А.В. Чупіса, А.А. Чухна та інші.

Метою дослідження є обґрунтування банківських механізмів кредитування та визначення пріоритетних напрямів і перспектив кредитного забезпечення аграрних підприємств із розробкою практичних рекомендацій.

Світова практика ведення сільського господарства свідчить про те, що для вирішення проблем, що накопилися, необхідна виважена ефективна політика держави у сфері кредитування аграрного сектора. Система кредитування сільськогосподарських підприємств повинна мінімізувати державне регулювання кредитування і підвищити зацікавленість комерційних банків в інвестуванні ресурсів аграріїв. Так, В.Н. Хлистун [350] визначає, що при удосконаленні фінансування АПК необхідно скорочувати пряме втручання держави, а стимулювати інтерес її фінансово-кредитної системи до галузі.

М.Лішанський та І.Маслова [4] вважають, що прагнення держави безпосередньо брати участь у кредитуванні аграрного сектора часто призводить до негативних результатів. На їх думку, доцільніше використовувати державні кошти не для прямого кредитування господарюючих суб'єктів, а для надання гарантій тим структурам, які намагаються працювати на ринку сільськогосподарського кредиту [4].

Отже, досвід розвинутих країн свідчить про доцільність розробки програми по розвитку мережі установ для надання кредитів аграрним підприємствам. Її підготовка та впровадження вимагає кропіткої роботи з удосконалення інституційного, законодавчого та регулятивного середовища фінансового сектора, зокрема, таких його компонентів, як іпотечне кредитування, кредитне бюро, кредитний рейтинг, лізингові операції тощо.

Найважливішим елементом такої політики, як зазначає А. Сомик, принаймні, на початковому етапі розвитку системи сільськогосподарського кредиту має стати державний сільськогосподарський банк. Спеціалізований банк заповнить ті ніші на ринку, в які не проникають приватні кредитні ресурси, при цьому виступатиме провідником державної аграрної політики. Він буде націлений на довгострокове кредитування аграрного сектора економіки під заставу нерухомості і, насамперед, землі. Дійовий механізм іпотечного кредитування, як довела банківська практика цивілізованих країн світу, дозволяє майже автоматично вирішити проблему кредитного забезпечення сільського господарства [8].

Насамперед, важливою складовою цієї програми буде державний аграрний банк. Йому належатиме важлива роль в реалізації державної аграрної політики. Свою діяльність цей банк буде спрямовувати на здійснення довгострокового кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу землі та іншого нерухомого майна.

На початковому етапі підтримка держави має бути в тому, щоб надати допомогу державному аграрному банку у створенні ресурсної бази через спеціальні довгострокові позички. Уряд має забезпечити гарантії банківським цінним паперам, передбачити податкові пільги, тощо. Тобто, держава має потурбуватися про створення необхідних умов з тим, щоб цей банк згодом став самостійною кредитною установою.

На думку Н.В.Прямухіної, в агропромисловій сфері ситуацію із кредитуванням можна виправити, створивши Гарантійний фонд підтримки агробізнесу (ГФПА), який забезпечив би оптимальні умови для відповідної діяльності банків, що дало б змогу збільшити кількість та обсяги кредитів сільським товаровиробникам і при цьому зменшити їх вартість [5]. Цей фонд мав би статус юридичної особи і надавав би комерційним банкам гарантії щодо кредитування аграрних підприємств. Н.В. Прямухіна вважає, що фінансову допомогу у створенні ГФПА могли б надати транснаціональні фінансові організації [5]. Важливим завданням ГФПА було б

зменшення ризиків банку та їх диверсифікація під час кредитно-фінансового обслуговування аграрних підприємств.

М.І. Пугачов та К.М. Пугачова зазначають, що ефективним інструментом підвищення доступності кредиту для сільськогосподарського сектора може стати Фонд гарантій повернення сільськогосподарського кредиту (Фонд кредитних гарантій) [6]. Вони посилаються на приклад країн з розвинутою ринковою економікою, де такі фонди спрямовують свою діяльність на допомогу аграрним підприємствам, в тому числі і малим, отримати кредити та розподілити ризики щодо неповернення кредитів. Багато країн створюють державні програми які забезпечують повернення кредитів. Це позитивно впливає на кредитування аграрних підприємств. Так, у Японії такі фонди діють із 1937 року. В аграрній сфері цієї країни система гарантування повернення кредитів діяла з 1961 року після прийняття Закону «Про асоціації фондів сільськогосподарського кредитування». У 1966 році цей закон було переглянуто і перетворено на закон «Про кредитні гарантії та страхування в сільському господарстві». У відповідності з цим законом місцевими органами влади (префектурами) були створені асоціації фондів сільськогосподарського страхування, або префектурні асоціації.

Особливості роботи префектурних асоціацій Японії, цих найважливіших інституцій гарантування повернення сільськогосподарських кредитів у країні, полягають ось у чому. Префектурні асоціації можуть гарантувати тільки частину кредиту (50-80%), що оформляється угодою із фермером, яка обов'язково страхується спеціальними організаціями (Фонд гарантійного страхування, фонд аграрного кредитування). При цьому страхується до 70% суми гарантії.

Якщо фермер не в змозі повернути кредит (стан дефолту), під який префектурна асоціація надала гарантію, вона від імені цього фермера виплачує фінансовій установі неповернуту суму (в межах розміру гарантії). Протягом кількох місяців після сплати гарантії (тобто дня, коли відбулася і передача прав) префектурна асоціація виставляє вимогу щодо виплати страховки. Страхові організації за 30 днів від моменту подання вимоги повертають префектурній асоціації виплачені нею кошти. Але префектурна асоціація має докласти всіх зусиль, щоб повернути гроші з позичальника. Навіть протягом кількох років вона може вимагати і повинна отримати від фермера суму сплаченої гарантії та додаткову плату за понесені витрати, беручи до уваги плани реструктуризації господарства.

У разі, якщо фермер із якихось причин не може або не хоче погасити свій борг, префектурна асоціація має звернутися до суду, який може накласти арешт на майно боржника і продати його з аукціону. Коли префектурна асоціація повертає собі (частково або повністю) кредит, вона перераховує страховій організації суму сплаченої страховки.

У 1991 році в Угорщині створено Фонд гарантій сільського кредиту. На його створення ЄЕС виділив 10 млн. єкю. Для малих і середніх аграрних підприємств, а також для індивідуальних власників землі створення такого фонду має велике значення, адже він гарантує банкам повернення взятих у них кредитів. Це робиться у тому разі, коли банк згоден з важливістю і необхідністю реалізації запропонованого проекту, а позичальник є кредитоспроможним. Фонд вимагає, щоб кредити надавались на півроку і більше і лише визначеними ним банками, тобто тими, що являються його засновниками чи асоційованими членами.

Слід зазначити, що даний фонд має співпрацю з 7 фінансовими інститутами (банками, які мають мережу із 3638 відділень та об'єднаннями із 124 ощадних кооперативних організацій). Бути членом цього фонду вигідно для фінансових установ. По-перше, за рахунок розподілу ризику (Фонд бере на себе близько 50 відсотків

ризиків) становище їх на ринку кредитів істотно поліпшується, кількість клієнтів збільшується.

Співпраця фонду з банками базується на довірчих відносинах, тому він не проводить оцінювання можливості повернення кредитів. Це досить ретельно роблять банки. Як бачимо, позитивна роль фондів гарантій сільського кредиту незаперечна. Для їх плідної роботи важливо, щоб сільськогосподарські товаровиробники добре розуміли суть фінансового контракту і відповідально ставились до його виконання. Важливо, щоб правила сільськогосподарського кредитування були зрозумілими, а механізм відповідальності за їх порушення – дієвим. Фонд має ширше та ефективніше застосовувати комп'ютеризацію всіх процесів, зокрема по збору та обробці необхідної інформації про майбутніх позичальників.

Огляд зарубіжного досвіду виконання програм гарантування повернення кредитів дає можливість зробити такі висновки:

- фонд вимагає повернення кредитів та відшкодування витрат за свою роботу. В цьому його відмінність від благодійних організацій;
- робота фонду може бути плідною лише тоді, коли в його розпорядженні є достатньо точної інформації щодо фінансового стану позичальників, при постійному контролі ходу виконання кредиту;
- завдяки діяльності фонду ризик неповернення кредиту ділиться між банком, позичальником і самим фондом. Частка останнього становить близько половини ризику, але він забезпечує, щоб в кінцевому результаті позичальник повернув весь борг;
- фонд співпрацює лише з тими банками, які здатні достовірно визначити ризики та можливості надання кредиту, адже він не вказує банкам кому слід надати кредит, а кому недоцільно, це банки вирішують самостійно. Фонд лише надає гарантії на ці кредити;
- роль державних установ полягає в забезпеченні високої фінансової дисципліни сільськогосподарських товаровиробників та вжиття дієвих засобів щодо виконання вимог укладених угод.

Окремі елементи наведеного зарубіжного досвіду гарантування повернення кредитів можна і доцільно запровадити в Україні.

Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [3] передбачено створення фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та гарантій повернення кредитів, головним завданням якого буде надання часткових гарантій (15-30 %) для кредитування пріоритетних сфер аграрного сектора, мікрокредитування фермерських і особистих селянських господарств.

Фонд зможе надавати короткострокові кредити і гарантувати повернення взятих сільськогосподарськими підприємствами кредитів в інших банках. Він сприятиме запровадженню в сільськогосподарське виробництво найбільш ефективних технологій, досягнень науки і техніки. В результаті можна очікувати реального підвищення якості продукції та її конкурентоздатності.

Кабінет Міністрів України має вирішувати, куди найбільш доцільно використовувати кошти Фонду, зокрема: надавати кредити для сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників; для погашення різниці ставок за кредитами комерційних та аграрного банку, або ж для гарантування кредитів, взятих в інших банках.

Питання незахищеності кредитора і високого ризику неповернення кредитів, на наш погляд, частково дасть змогу врегулювати Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [2]. Сьогодні процес формування кредитних

історій та створення єдиної бази даних як механізмів захисту прав кредитора гальмується тим, що банківська установа, подаючи відомості до єдиної інформаційної системи обліку позичальників, не має права розкривати інформацію щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю. Щодо цього для банків необхідно зробити виняток шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Загальний ефект від функціонування структурного ланцюга «банк – кредитне бюро – позичальник» визначається, як вважають В.М. Гриньова та О.М. Колодізев [1], за його результатами з урахуванням трьох складових: найімовірніше (реалістичне) прогнозування повернення позик кредиторам за рахунок формування «комплексу» інформаційних відносин про потенційних позичальників і можливість використання такої інформації з метою оптимального визначення ціни кредиту та мінімізації кредитного ризику; формування єдиного інформаційного простору як основного джерела кредитних відносин з конкретним визначенням вартості певного інформаційного «товару» для банків і позичальників у процесі пошуку інформації та реалізації особистих конкурентних переваг з метою подальшого розвитку бізнесу; розробка та дотримання визначеного «порядку» або «правил гри» для позичальників при формуванні своєї кредитної історії, підвищення кредитного іміджу й дотримання зобов'язань перед кредиторами з метою повного та своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків.

Кредитні бюро повинні бути засновані як комерційні організації з обов'язковим внесенням їх до державного реєстру бюро кредитних історій. Ключову роль в організації обміну кредитною інформацією відіграють приватні кредитні бюро, що цілком природно, враховуючи попит на інформацію про позичальників з боку кредиторів. Побудова кредитних бюро на ринкових засадах підвищить ефективність їх роботи за умови належного нагляду з боку регулятора. Центральному архіву кредитних історій, який може бути створений під егідою Національного банку України, відводиться роль координаційно-інформаційного центру, в якому зацікавлені особи безкоштовно зможуть отримати інформацію про кредитне бюро, що зберігає дані про позичальника.

Бюро співставляють інформацію, одержану від кредиторів, із інформацією з інших джерел (судів, державних реєстраційних і податкових органів та ін.) і формують картотеку на кожного позичальника. У свою чергу, позичальники одержують можливість формувати позитивний імідж і зміцнювати ділову репутацію, що матиме документальне підтвердження. В результаті банк скорочує для них час прийняття рішення про надання кредиту, а в подальшому може знизити вартість послуг.

Кредитні бюро, згідно зі світовою практикою, можуть надавати різного роду звіти про кредитні операції залежно від наявності інформації про потенційного позичальника, виду кредиту, який надається [1]. Найпростіший звіт містить інформацію про минулі неповернуті та прострочені кредити – так звані негативні звіти. Найдетальніші звіти – позитивні, містять весь комплекс інформації про активи й пасиви позичальника, гарантії, структуру заборгованості за її видами, за термінами та часом погашення [1]. Ефективно діючі кредитні бюро у достатній мірі володіють інформацією про позичальників, яка потрібна банкам для удосконалення форм і методів їх роботи у справі кредитування.

На сьогодні в Україні створені три кредитних бюро, а саме: Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ), яке заснували 30 банків, 2 страхові компанії та Асоціація українських банків; Українське бюро кредитних історій, засновниками якого є «Приватбанк» та компанія «BigOptima»; Національне бюро кредитних історій. Його засновники – Національна асоціація кредитних спілок України, Creditinfo Group

(Ісландія) та інвестиційно-фінансова група «ТАС». Дані структури є надзвичайно важливим інструментом спрощення, пришвидшення і здешевлення доступу до кредитних ресурсів, а також зменшення ризиків. Комерційні банки використовуватимуть базу даних кредитного бюро, в якому акумулюватиметься як позитивна, так і негативна інформація про ймовірних позичальників. Усі учасники кредитного бюро матимуть рівний платний доступ до інформації за умов, що клієнт банку не проти отримання даних про його кредитну історію. Але, експерти вважають, що найкращим варіантом для України буде створення єдиного Кредитного бюро з потужною інформаційною базою.

Серед бюро кредитних історій сьогодні виділяють: бюро, створені банківськими асоціаціями; бюро, створені одним або групою банків; бюро, створені особами, які мають досвід у створенні таких установ, або спеціалізуються на роботі з інформацією. Знаючи кредитну історію потенційного позичальника, кредитор зможе диференціювати свої кредитні продукти залежно від «надійності» позичальника. Метою створення системи кредитних історій є можливість керування ризиком кредитних операцій, а не створення «чорного списку», як вважають деякі вчені і практики.

Вважаємо, що створення таких структур буде позитивно впливати як на кредиторів, які менше затратимуть часу на збір інформації про клієнта, більш обґрунтовано будуть вирішувати питання про розміри і ціну кредиту та ін., так і на позичальників, яких подання інформації в бюро має дисциплінувати. Але створення і функціонування такої структури потребує розв'язання багатьох проблем, зокрема: прийняття відповідних правил в умовах наближення України до Європейського союзу; підвищення рівня капіталізації банків та формування адекватної ресурсної бази; оптимізації структури банківської системи; удосконалення вітчизняного банківського законодавства [1].

Список літератури

1. Гриньова В.М. Проблеми та перспективи структурної перебудови банківської системи України / В.М. Гриньова, О.М. Колодізев // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 94-100.
2. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» 23 червня 2005 року N 2704-IV // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 32.
3. Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238–III. // Відомості Верховної Ради України. – 2001 – № 11.
4. Лишанский М.Л., Маслова И.Б. Краткосрочное кредитование сельскохозяйственных предприятий: учебн. пособ. для студентов вузов / М.Л. Лишанский, И.Б. Маслова. –М. : ЮНИТИ, 2000. – 286 с.
5. Прямухіна Н.В. Модульна схема кредитно-фінансового забезпечення виробників м'ясної сировини / Н.В. Прямухіна // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 1. – С. 17-22.
6. Пугачов М.І. Фонди гарантій повернення кредитів / М.І. Пугачов, К.М. Пугачова // Фінанси України. – 1999. – № 11. – С. 108-113.
7. Современная агропродовольственная политика глазами независимых экспертов (круглый стол) // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. – № 4. – С. 9-11.
8. Сомик А.В. Банківське кредитування сільськогосподарських товаровиробників : сучасний стан і проблеми розвитку / А.В. Сомик // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 52-58.

В. Подплетний

Банковское кредитование аграрных предприятий

Статья посвящена исследованию банковского кредитования аграрных предприятий. Обоснованы теоретические принципы и практика банковского краткосрочного кредитования аграрных предприятий, определена роль государства в кредитном обеспечении сельскохозяйственных предприятий. Исследован зарубежный опыт кредитования аграрных предприятий. Разработаны комплексные мероприятия по усовершенствованию банковского кредитования аграрных предприятий посредством усовершенствования инфраструктуры кредитования.

V. Podpletny

Bank crediting of agrarian enterprises

The article is devoted research of the bank crediting of agrarian enterprises. Theoretical principles and practice of the bank short-term crediting of agrarian enterprises are grounded, the role of the state in the credit providing of agricultural enterprises is certain. Foreign experience of crediting of agrarian enterprises is investigational. Complex measures are developed on the improvement of the bank crediting of agrarian enterprises by means of improvement of infrastructure of crediting.

Одержано 06.11.10

УДК 657

О.Б. Пугаченко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Класифікація запасів

У статті проаналізовано існуючі класифікації запасів шляхом їх критичного огляду з виділенням переваг та недоліків кожної з класифікаційних ознак. Представлено висновки і власне бачення проблеми класифікації запасів.

запаси, літературні джерела, класифікаційні ознаки

В економічній літературі є різні підходи до класифікації запасів. Питання класифікації запасів цікавили й продовжують цікавити багатьох науковців, про що свідчить значна кількість різних думок щодо цього. Проте чіткого єдиного підходу до класифікації запасів, який задовольняв би всі вимоги, досі нема. Існуючі класифікації мають багато дискусійних, спірних та невіршених питань, що негативно впливає на вирішення завдання щодо ефективного управління процесом матеріального забезпечення. Про постійний інтерес до окресленої проблематики, свідчить той факт, що практично жодна з дисертаційних робіт не обходиться без огляду класифікації запасів.

Незважаючи на відомий вислів, що в суперечці народжується істина, ми припускаємо, що в наукових дискусіях до загально визнаної істини дійти дуже важко, й не сподіваємося на визнання аксіомами наших висновків, проте все ж таки зробимо критичний огляд й аналіз існуючих тверджень. Тому, метою даної статті є групування, аналіз і критичний огляд досліджених класифікаційних ознак запасів та на основі цього формування власних висновків та пропозицій.

Для узагальнення та поглиблення існуючих класифікацій запасів нами досліджено 25 літературних джерел, в яких подано 37 різних класифікаційних ознак (Таблиця 1).

Проаналізувавши наведені класифікації запасів різних науковців, ми дійшли до висновку, що загального підходу нема. Особливо помітні розбіжності коли дослідники представляють різні економічні напрямки, зокрема: економіку підприємства; бухгалтерський облік; логістику.

V. Podpletny

Bank crediting of agrarian enterprises

The article is devoted research of the bank crediting of agrarian enterprises. Theoretical principles and practice of the bank short-term crediting of agrarian enterprises are grounded, the role of the state in the credit providing of agricultural enterprises is certain. Foreign experience of crediting of agrarian enterprises is investigational. Complex measures are developed on the improvement of the bank crediting of agrarian enterprises by means of improvement of infrastructure of crediting.

Одержано 06.11.10

УДК 657

О.Б. Пугаченко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Класифікація запасів

У статті проаналізовано існуючі класифікації запасів шляхом їх критичного огляду з виділенням переваг та недоліків кожної з класифікаційних ознак. Представлено висновки і власне бачення проблеми класифікації запасів.

запаси, літературні джерела, класифікаційні ознаки

В економічній літературі є різні підходи до класифікації запасів. Питання класифікації запасів цікавили й продовжують цікавити багатьох науковців, про що свідчить значна кількості різних думок щодо цього. Проте чіткого єдиного підходу до класифікації запасів, який задовольняв би всі вимоги, досі нема. Існуючі класифікації мають багато дискусійних, спірних та невіршених питань, що негативно впливає на вирішення завдання щодо ефективного управління процесом матеріального забезпечення. Про постійний інтерес до окресленої проблематики, свідчить той факт, що практично жодна з дисертаційних робіт не обходиться без огляду класифікації запасів.

Незважаючи на відомий вислів, що в суперечці народжується істина, ми припускаємо, що в наукових дискусіях до загальноновизнаної істини дійти дуже важко, й не сподіваємося на визнання аксіомами наших висновків, проте все ж таки зробимо критичний огляд й аналіз існуючих тверджень. Тому, метою даної статті є групування, аналіз і критичний огляд досліджених класифікаційних ознак запасів та на основі цього формування власних висновків та пропозицій.

Для узагальнення та поглиблення існуючих класифікацій запасів нами досліджено 25 літературних джерел, в яких подано 37 різних класифікаційних ознак (Таблиця 1).

Проаналізувавши наведені класифікації запасів різних науковців, ми дійшли до висновку, що загального підходу нема. Особливо помітні розбіжності коли дослідники представляють різні економічні напрямки, зокрема: економіку підприємства; бухгалтерський облік; логістику.

Дослідивши отримані результати, ми дійшли висновку, що науковці виділяють в середньому по 3 – 4 класифікаційні ознаки. За 11 ознаками запаси розглядають Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, О.М. Орнес, О.І. Чаюн, І.Ю. Бондар, за 6 – А.А. Мазаракі та А.Н. Родніков, усі інші наводять менше 4 ознак. С.Ф. Голов подає лише одну ознаку, проте з 11 угрупованнями.

Суттєвим недоліком є той факт, що значна кількість авторів розглядають класифікацію запасів лише за однією ознакою – з точки зору відображення їх у бухгалтерському обліку.

У деяких літературних джерелах трапляються нетипові класифікаційні ознаки запасів.

І.О. Чаюн, І.Ю. Бондар за місцем запасів у процесі відтворення, окрім запасів засобів виробництва і предметів споживання, відокремлюють державні резерви, що, на нашу думку, є недоцільним [1, с. 45 - 46]. Державними резервами можуть бути як засоби виробництва, так і предмети споживання, що й формують резерви держави. Ми також вважаємо, що наведена класифікація авторства цих дослідників залежно від організаційної структури підприємства є недопрацьованою, оскільки, по-перше, не відображає повної структурної побудови та, по-друге, класифікує не самі запаси, а центри виникнення витрат.

Необґрунтованим є поділ запасів на нормальні й аномальні, який подав А.А. Фастовець [2, с. 63]. При цьому він має на увазі, що під нормальними розуміють запаси, які відповідають нормативам, а під аномальними – такі, що мають значні відхилення від нормативів. На нашу думку, цей поділ нераціональний і лише підмінює поняття, оскільки є абсолютно ідентична за змістом класифікаційна ознака «відношення до нормативів».

С.Ф. Голов до запасів вводить також незавершені роботи за будівельними контрактами та фінансові активи [3, с. 115], що, на нашу думку, не мають до запасів ніякого відношення.

Запаси розрізняють: за наявністю на початок та кінець звітного періоду (початкові, кінцеві); за відношенням до балансу (балансові, позабалансові); за походженням (первинні, вторинні); за обсягом (вільні, обмежені), що на наше переконання, не є значущим для управління [4, с. 281]. Наприклад, при прийнятті рішення про поповнення запасів управлінський персонал не цікавить, на яких рахунках бухгалтерського обліку їх оприбутковуватимуть, та початковими чи кінцевими вони будуть у звітному періоді. Ф.Ф. Бутинець також виділив у класифікаційній ознаці «роль у процесі виробництва», поміж інших угруповань, ще й молодняк тварин і тварини на відгодівлі, що, на наш погляд, є неправильним, адже тварини не беруть участі у виробничому процесі.

У роботі [5, с. 140-141] виділено лише три види ресурсів – матеріали, паливо, запасні частини. Ми вважаємо, що такий перелік ресурсів є неповним, адже у п. 6 П(С)БО 9 номенклатура запасів значно ширша. Класифікаційна ознака «доцільність використання», яка поєднує раціонально і нераціонально використані ресурси та їх втрати, з нашої точки зору, практично дублює ознаку, що виділив цей автор, - «відношення до норм використання».

Крім того, автори згаданої роботи, при класифікації запасів за цільовим призначенням ресурсів та відношенням їх вводять до носіїв матеріальних витрат, на нашу думку, не запаси, а витрати видів діяльності. Угрупування ресурсів у відділах, службах та на робочих місцях за відношенням до центрів зберігання і використання краще було б також відносити відразу до витрат.

Таблиця 1 – Класифікація запасів у літературних джерелах

№	Класифікаційна ознака	Класифікація запасів у літературних джерелах																																					
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	25											
1	Постійні																																						
2	Місце знаходження (центри зберігання, використання та відповідальності)																																						

Продовження таблиці 1

№	Класифікаційна ознака		Продовження таблиці 1																								
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
1			Альбеков А.У.	Анкін В.А.	Бутинець Ф.Ф.	Вагуєв В.І.	Воловкіна М.В.	Воробієв Ю.М.	Глуць О.	Голов С.Ф.	Должанський М.І.	Косміна Р.М.	Крушельницька О.В.	Литвиненко О.В.	Мазаракі А.А.	Покропивний С.Ф.	Пушкар М.С.	Родіков А.Н.	Рудницький В.С.	Сносарчук Л.І.	Сопко В.В.	Ткаченко Н.М.	Фастовець А.А.	Чайон О.І., Бондар Л.О.	Чебанова Н.В.	Шегла А.В.	
3	Рівень наявності на підприємстві	Нормативні	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
4	Наявність на початок і кінець звітного періоду	Понаднормові	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
5	По відношенню до балансу	Нижче норм	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
6	Ступінь ліквідності	Початкові	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
7	Походження	Кінцеві	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
8	Обсяг	Балансові	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
9	Сфера використання	Позабалансові	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
10	Склад і структура	Ліквідні	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Неліквідні	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Первинні	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Вторинні	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Вільні	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Обмежені	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Виробництво	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Обіг	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Невиробнича	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
		Виробничі (предмети і засоби праці)	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Незавершене виробництво (предмети праці)	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Готова продукція (продукти праці)	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Продовження таблиці 1

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	25
			Класифікаційна ознака	Альбеков А.У.	Анікін В.А.	Бутинець Ф.Ф.	Вагуєв В.І.	Володківська М.В.	Воробітов Ю.М.	Глуцький О.	Голов С.Ф.	Должанський М.І.	Косміна Р.М.	Крушельницька О.В.	Лішніченко О.В.	Мазаракі А.А.	Покропивний С.Ф.	Пушкарь М.С.	Родніков А.Н.	Рудницький В.С.	Сносарчук Л.І.	Сонко В.В.	Ткаченко Н.М.	Фастовець А.А.	Чайон О.І., Бондар І.Ю.	Чабанова Н.В.	Шетля А.В.
			Товари (продукти праці)			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11			Сировина			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Основні й допоміжні матеріали			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Купівельні напівфабрикати			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Роль в процесі виробництва (склад)			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Незавершене виробництво			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Малоцінні швидкозношувані предмети			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Молодняк тварин і тварини на відгодівлі			+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Сировина, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Незавершене виробництво			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Готова продукція			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Товари			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Малоцінні швидкозношувані предмети			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Молодняк тварин і тварини на відгодівлі			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Сировина й матеріали			-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
			Купівельні напівфабрикати та речовими елементами			-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
12			Для цілей бухгалтерського обліку			-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
13			За групами (предметним складом, видом, речовими елементами)			-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-

Продовження таблиці I

№	Класифікаційна ознака		№	Прізвище
	2	3		
15	Технічні ознаки й властивості	Тварини на вирощуванні та відгодівлі, які належать виробнику	4	Альбеков А.У.
			5	Анікін В.А.
			6	Бутинець Ф.Ф.
			7	Вагуєв В.І.
			8	Володкіна М.В.
			9	Воробієв Ю.М.
			10	Глуць О.
			11	Голов С.Ф.
			12	Дожанський М.І.
			13	Косміна Р.М.
16	Відношення до стадій сукупного процесу функціонування	Продукція сільського та лісового господарства, корисні копалини, які належать виробнику	14	Крушельницька О.В.
			15	Литвиненко О.В.
			16	Мазаракі А.А.
			17	Покропивний С.Ф.
			18	Пушкарь М.С.
			19	Родіков А.Н.
			20	Рудницький В.С.
			21	Сносарчук Л.І.
			22	Сонко В.В.
			23	Ткаченко Н.М.
17	Цільове призначення використаних ресурсів	Продукція сільського та лісового господарства, корисні копалини, Незавершені роботи за будівельними контрактами	24	Фастовець А.А.
			25	Чайон О.І., Бондар І.Ю.
			26	Чебанова Н.В.
			27	Шетля А.В.
			28	
			29	
			30	
			31	
			32	
			33	

Продовження таблиці 1

№	Класифікаційна ознака		№	Прізвище						
	2	3								
18	Доцільність використання	Виробниче обслуговування	4	Альбеков А.У.						
			5	Анікін Б.А.						
			6	Бутинець Ф.Ф.						
			7	Вагуєв Б.І.						
			8	Воловкіна М.В.						
			9	Воробієв Ю.М.						
			10	Глуць О.						
			11	Голов С.Ф.						
			12	Должанський М.І.						
			13	Косміна Р.М.						
			14	Крушельницька О.В.						
19	Відношення до носіїв матеріальних витрат	Виготовлення основної продукції	15	Литвиненко О.В.						
			16	Мазаракі А.А.						
			17	Покропивний С.Ф.						
			18	Пушкар М.С.						
			19	Родіков А.Н.						
			20	Рудницький В.С.						
			21	Смолярчук Д.І.						
			22	Сопко В.В.						
			23	Ткаченко Н.М.						
			24	Фастовець А.А.						
			20	Відношення до нормативів	В межах нормативів	25	Чайон О.І., Бондар Л.О.			
26	Чебанова Н.В.									
27	Шегла А.В.									
21	Можливість використання у виробництві	Корисні				28				
						29				
						30				
						22	Відношення до форм відповідальності	У сфері особистої відповідальності	31	
									32	
									33	
									34	
									35	
			36							
			37							
			38							
39										
40										

Продовження таблиці 1

№	Класифікаційна ознака		№	Пілот	№	Пілот	№	Пілот	№	Пілот	№	Пілот	№	Пілот	№	Пілот	№	Пілот																																				
	2	3																																																				
28	Залежно від організаційної структури підприємства	На окремих ланках виробництва																																																				
																			Цехові																																			
																																				Загальні																		
																																																				Фактичні (на лівий момент)		
29	За характером оцінки	Перспективні (прогнози)																																																				
																			Середні																																			
																																				Вхідні																		
																			30	За одиницею виміру	В абсолютних одиницях																																	
																																						Середні																
31	За характером коливань	Постійна частина (мінімальний запас)																																																				
																			Змінна частина (сезонний запас)																																			
32	Відносно попиту	Необхідні для задоволення очікуваного попиту																																																				
																			Гарантийний																																			
																																			Відповідають параметрам попиту																			
																			Не відповідають параметрам попиту																																			

Продовження таблиці 1

№	Класифікаційна ознака		№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27				
	2	3																																
33	Чутливість до зміни обсягу обороту	Залежні		Альбеков А.У.	Анкіп В.А.	Бутинець Ф.Ф.	Валуєв В.І.	Володкіна М.В.	Воробієв Ю.М.	Глуць О.	Голов С.Ф.	Должанський М.І.	Косміна Р.М.	Крушельницька О.В.	Литвиненко О.В.	Мазаракі А.А.	Покропивний С.Ф.	Пушкар М.С.	Родіков А.Н.	Рудницький В.С.	Сносарчук Л.І.	Сопко В.В.	Ткаченко Н.М.	Фастовець А.А.	Чайон О.І., Бондар І.Ю.	Чебанова Н.В.	Шета А.В.							
34		Незалежні																																
35	За відношенням до логістичних посередників	Залежно від характеру поповнення та витрачання																																
		Періодичного поповнення та використання																																
36	За станом	Максимальний																																
		Мінімальний																																
37	Без назви	Середній																																
		Нормальні																																
		Аномальні																																

В.В. Сопко розрізняє економічну і технічну класифікації. В основу економічної класифікації запасів покладено їх значення для процесу виробництва, а для правильного планування потреби у виробничих запасах, раціональної організації їх обліку і контролю за використанням у виробництві пропонує використовувати ще й класифікацію за технічними ознаками [6, с. 261-262].

У класифікаціях за «призначенням» у більшості авторів є розбіжності стосовно визначень, навіть назви цієї ознаки, що призводить до виникнення плутанини й неточностей у трактуванні – «призначення та причини утворення» [4], «цільове призначення» [7, 8], «функціональне призначення» [9], «за функцією» [10, 11, 12], за частиною запасу, що умовно відокремлюють у процесі нормування [1]. А.А. Фастовець групу запасів цільового призначення виділяє у класифікаційній ознаці «регулярність оновлення запасів» [2, с. 62].

Практично всі автори об'єднують гарантійний, резервний, буферний та страховий запаси в одну групу, розуміючи одне й те саме їх призначення, проте О.В. Крушельницька відокремлює гарантійний запас, що, на нашу думку, недоцільно, з причини їх ідентичності [7, с.111]. А.У. Альбеков виділив в окрему групу спекулятивний запас, хоча він є складовою страхового запасу [9, с.101]. З огляду на згадану ознаку обґрунтованим є тлумачення Ф.Ф. Бутинця, який вважає, що є лише дві класифікаційні групи за призначенням: постійні та сезонні запаси; а поточні (оборотні), підготовчі (технологічні) та резервні (гарантійні, страхові, буферні) запаси – лише складові постійного запасу [4, с. 280].

М.С. Пушкар подав класифікацію лише сировини й матеріалів за такими ознаками: спосіб включення до собівартості, групи матеріалів, вартість, спосіб зберігання, частота використання [13, с. 208]. Проте, на нашу думку, цього недостатньо для ефективного управління запасами, оскільки в даній класифікації розглянута лише частина запасів.

Б.А. Анікін вважає, що критеріями класифікації запасів можуть бути лише три параметри руху матеріальних потоків – простір (чи місце знаходження) і час, а також функція запасу [10, с. 225]. Проте вони є недостатніми для ефективного групування запасів із метою управління ними. При визначенні сукупних запасів Б.А. Анікін ввів до них лише сировину, основні та допоміжні матеріали, напівфабрикати, деталі, готові вироби і запасні частини для ремонту, що не охоплює їх сукупність. Окрім того, зазначено, що «запаси в дорозі» бувають лише у товарних запасах, що також є неточним через можливість перебування в дорозі й виробничих запасів [10, с. 226]. Аналогічних поглядів дотримується й О. Глогусь [11, с. 105-107].

На наш погляд, нелогічним є те, що М.В. Володькіна виділяє лише транспортний запас і запас на складі [14, с. 76-77]. Запропоноване групування не враховує запасів, переданих у виробництво, що вже не є запасами на складі.

Підбиваючи підсумок, можна зробити наступні висновки:

По-перше, у літературних джерелах нема загальноприйнятих та визнаних класифікацій запасів, кожен із авторів, залежно від проблем, що він досліджує пропонує власні ознаки, при цьому не завжди ґрунтовно їх доводячи.

По-друге, значна кількість науковців подає класифікацію запасів однобічно, часто переписуючи її з П(С)БО 9 без власної оцінки. Крім того, деякі автори просто запозичують один в одного принципи класифікації, навіть не обґрунтовуючи та не роз'яснюючи їх.

По-третє, іноді дослідники виділяють класифікаційні ознаки, що не є значущими. Це розпоршує увагу на несуттєві аспекти і вносить додаткову плутанину.

По-четверте, виділення недоцільних ознак призводить до відображення одних і тих самих запасів у різних угрупованнях. Крім того, дослідники втрачають або не

помічаються значущих аспектів у класифікації запасів, що суттєво впливають на процеси управління матеріальним забезпеченням.

По-п'яте, окремі автори припускають помилок при визначенні класифікації запасів та витрат, пов'язаних із ними. Такі неточності призводять до неправильного визначення реальної вартості запасів і як наслідок, викривлення собівартості продукції.

По-шосте, трапляються випадки підміни одних класифікаційних ознак іншими, аналогічними за змістом, що призводить, у свою чергу, до дублювання одних і тих самих ознак.

Наведені основні недоліки класифікації запасів спричиняють, на наш погляд, втрату можливості в управлінні процесом матеріального забезпечення, зокрема, у створенні інформаційних записів. Але, разом із тим, класифікації попередників містять значні й плідні результати, що ляжуть в основу уточненої й узагальненої автором класифікації запасів, в якій ми, із вдячністю їх використаємо і водночас викладаємо власні міркування. Саме у цьому напрямку і відбуватимуться наші подальші дослідження.

Список літератури

1. Чаюн І.О. Управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства: [Навч. посібник] / Чаюн І.О., Бондар І.Ю. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 111 с.
2. Економіка підприємств [Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / За ред. А.А. Фастовець. – К.: НМЦ „Укоопосвіта”, 2000. – 572 с.
3. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: [Навчально-практичний посібник] / Під ред. С.Ф. Голова. – Дніпропетровськ: ТОВ „Баланс-Клуб”, 2001. – 832 с.
4. Бухгалтерський фінансовий облік: [Підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – [5-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП „Рута”, 2003. – 726 с.
5. Косміна Р.М. Бухгалтерський облік: [Навч. посіб.] / Р.М. Косміна. – К.: Вища шк., 2003. – 174 с.
6. Сопко В. Бухгалтерський облік: [Навч. посібник] / В. Сопко. – [3-є вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
7. Крушельницька О.В. Управління матеріальними ресурсами: [Навч. посібник] / О.В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 162 с.
8. Управління ресурсами підприємства: [Навч. посіб.] / Під ред. к.е.н. Ю.М. Воробйова і д.е.н. Б.І. Холода. – Київ: „Центр навчальної літератури”, 2004. – 288 с.
9. Альбеков А.У. Коммерческая логистика / Альбеков А.У., Митько О.А. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 416 с.
10. Логистика: [Учеб. пособие] / Под ред. Б.А. Аникина. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 327 с.
11. Логістика: [Навч. посібник для студ. економіч. спец.] / Олена Глогусь, М-во освіти Укр., Ін-т змісту і методів навчання, Тернопільська Акад. народного госп. – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – 166 с.
12. Слюсарчук Л.І. Облік і аналіз виробництва та продажу готової продукції (Методолого-прикладний аспект) / Л.І. Слюсарчук. – К.: „Альтерпрес”, 2001. – 258с.
13. Пушкар М.С. Фінансовий облік: [Підручник] / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
14. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства: [Навчальний посібник] / М.В. Володькіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 196 с.

О. Пугаченко

Классификация запасов

В статье проанализированы существующие классификации запасов путем их критического обзора с выделением преимуществ и недостатков каждой из классификационных признаков. Представлены выводы и собственное виденье проблемы классификации запасов.

O. Pugachenko

Classification of stocks

In article existing classifications of stocks by their critical review with allocation of advantages and lacks of each of classification signs are analyses. Conclusions and own image of a problem of classification of stocks are presented.

Одержано 12.11.10

УДК 658. 14./17

М.І. Руденко, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Методика оцінки ефективності формування фінансових ресурсів підприємства та оптимізація їх структури

У статті розкрито основні методичні підходи до вирішення завдання оптимізації структури капіталу, висвітлено їх значення у фінансово-господарській діяльності підприємницьких структур. Досліджено механізм формування оптимальної структури джерел фінансування на підприємстві. **фінансові ресурси, фінансовий леверидж, ефективність, структура капіталу, власний капітал, позикові кошти**

Для ефективного функціонування підприємства важливе значення має визначення реальної потреби в фінансових ресурсах, формування оптимальної структури джерел їх формування. Фінансові ресурси розглядаються як важливий вид ресурсів підприємства, що трансформується в будь-який інший вид ресурсів. З урахуванням того, що фінансові ресурси вважаються найважливішим чинником економічного зростання, організацію управління фінансовими ресурсами підприємств необхідно визначати як ключову ланку усього комплексу заходів, спрямованих на підвищення результативності їх функціонування.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики організації управління фінансовими ресурсами підприємств зробили такі вчені, як: А.М. Александров, А.В.Базиліук, І.Т. Балабанов, О.І. Барановський, А.М. Бірман, І.А. Бланк, З.С.Варналій, Е.О. Вознесенський, Ю.М. Воробйов, А.П. Грицай, І.В.Дем'яненко, А.М. Ковальова, В.В. Ковальов, М.Я. Коробов, К.В.Павлюк, М.А. Пессель, А.М.Поддєрьогін, Г.Б. Поляк, В.К. Сенчагов, К.С. Стоянова, М.І. Ткачук, М.І. Туган-Барановський, Р.Н. Холт, І.П. Хомініч, С.М. Циганков, М.С. Шумов, М.П. Яснопольський та інші. У дослідженнях названих економістів відображено окремі аспекти сутності й ролі фінансових ресурсів, їхнього впливу на економіку і фінанси на мікро- і макроекономічному рівні. Проте залишається ще багато невирішених питань, особливо у сфері розробки теоретичних та практичних основ формування фінансових ресурсів підприємств.

Метою даної статті стало дослідження методичних підходів до оцінки ефективності формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та покращення їх структури.

Фінансові ресурси підприємства забезпечують безперервність процесу

In article existing classifications of stocks by their critical review with allocation of advantages and lacks of each of classification signs are analyses. Conclusions and own image of a problem of classification of stocks are presented.

Одержано 12.11.10

УДК 658. 14./17

М.І. Руденко, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Методика оцінки ефективності формування фінансових ресурсів підприємства та оптимізація їх структури

У статті розкрито основні методичні підходи до вирішення завдання оптимізації структури капіталу, висвітлено їх значення у фінансово-господарській діяльності підприємницьких структур. Досліджено механізм формування оптимальної структури джерел фінансування на підприємстві. **фінансові ресурси, фінансовий леверидж, ефективність, структура капіталу, власний капітал, позикові кошти**

Для ефективного функціонування підприємства важливе значення має визначення реальної потреби в фінансових ресурсах, формування оптимальної структури джерел їх формування. Фінансові ресурси розглядаються як важливий вид ресурсів підприємства, що трансформується в будь-який інший вид ресурсів. З урахуванням того, що фінансові ресурси вважаються найважливішим чинником економічного зростання, організацію управління фінансовими ресурсами підприємств необхідно визначати як ключову ланку усього комплексу заходів, спрямованих на підвищення результативності їх функціонування.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики організації управління фінансовими ресурсами підприємств зробили такі вчені, як: А.М. Александров, А.В.Базиліук, І.Т. Балабанов, О.І. Барановський, А.М. Бірман, І.А. Бланк, З.С.Варналії, Е.О. Вознесенський, Ю.М. Воробйов, А.П. Грицай, І.В.Дем'яненко, А.М. Ковальова, В.В. Ковальов, М.Я. Коробов, К.В.Павлюк, М.А. Пессель, А.М.Поддєрьогін, Г.Б. Поляк, В.К. Сенчагов, К.С. Стоянова, М.І. Ткачук, М.І. Туган-Барановський, Р.Н. Холт, І.П. Хомініч, С.М. Циганков, М.С. Шумов, М.П. Яснопольський та інші. У дослідженнях названих економістів відображено окремі аспекти сутності й ролі фінансових ресурсів, їхнього впливу на економіку і фінанси на мікро- і макроекономічному рівні. Проте залишається ще багато невирішених питань, особливо у сфері розробки теоретичних та практичних основ формування фінансових ресурсів підприємств.

Метою даної статті стало дослідження методичних підходів до оцінки ефективності формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та покращення їх структури.

Фінансові ресурси підприємства забезпечують безперервність процесу

виробництва та реалізації продукції. Не потребує доведення той факт, що розвиток підприємництва неможливий без надходження фінансових ресурсів, які формуються з різних джерел. При цьому важливе значення має оптимальне визначення їхньої структури, що сприяє мінімізації залучення додаткових фінансових ресурсів за рахунок кредитів. Відомо, що висока питома вага залучених ресурсів ускладнює фінансову діяльність підприємств і потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів на акції, процентів на облігації, зменшує ліквідність балансу підприємств. Це обумовлює необхідність у кожному конкретному випадку глибоко обґрунтовувати доцільність залучення запозичених фінансових ресурсів у господарську діяльність підприємств.

Надзвичайно важливим питанням для підприємств України є оптимізація структури капіталу, тобто досягнення такого співвідношення між власним та позиковим капіталом, при якому забезпечується найефективніша пропорційність між дохідністю та фінансовою стійкістю підприємства.

У господарській практиці відсутній єдиний рецепт раціонального співвідношення власного і позикового капіталу. Однак існує низка об'єктивних і суб'єктивних факторів, врахування дії яких дає можливість цілеспрямовано формувати таку структуру капіталу, яка забезпечує умови найбільш ефективного його використання підприємством. Серед цих факторів можна виділити:

- галузеві особливості діяльності підприємства, які визначають структуру активів та їх ліквідність;
- рівень ділової активності підприємства (при зменшенні періоду тривалості операційного циклу існує більше можливостей для використання залученого капіталу);
- стадія життєвого циклу підприємства (підприємство, яке перебуває на ранній стадії життєвого циклу і випускає конкурентоспроможну продукцію, може фінансувати свою діяльність переважно позиковим капіталом, на стадії зрілості – більшою мірою власним капіталом);
- кон'юнктура товарного і фінансового ринків (чим вона стабільніша, тим використання позикового капіталу є безпечнішим. При зворотній ситуації спостерігається падіння обсягів реалізації продукції, що зумовлює зменшення обсягів залучення позикового капіталу);
- високий рівень дохідності діяльності, що дає можливість підприємству за рахунок капіталізації одержаного прибутку скоротити використання позикового капіталу.

Політика формування структури капіталу зводиться до визначення оптимальної для підприємства пропорції між використанням власного і позикового капіталу. Сьогодні основними методичними підходами до вирішення завдання оптимізації структури капіталу є:

- управління величиною ефекту фінансового левериджу;
- забезпечення мінімальної вартості залучення капіталу;
- формування політики фінансування активів з урахуванням вартості, ризиків та термінів залучення капіталу.

При застосуванні першого методичного підходу слід пам'ятати, що фінансовий леверидж – це використання підприємством позикового капіталу, яке впливає на зміну дохідності власного капіталу і дає підприємству можливість одержати додатковий прибуток на власний капітал. Показник, який відображає рівень додаткового прибутку на власний капітал за різних варіантів структури капіталу, вважається ефектом фінансового левериджу.

Ефект фінансового левериджу слід розглядати як зміну рентабельності власного

капіталу за рахунок використання позикових коштів в обороті підприємства. Позитивний ефект фінансового левериджу виникає у тих випадках, коли позиковий капітал, який отримано під фіксований відсоток, використовується підприємством у процесі діяльності таким чином, що приносить більш високий прибуток, ніж фінансові витрати, тобто дохідність сукупного капіталу є вищою за середньозважену ціну позикових ресурсів.

Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімальної його вартості базується на диференціації оцінки за:

- окремими елементами власного капіталу;
- окремими елементами позикового капіталу;
- середньозваженою вартістю капіталу підприємства.

Показники вартості складових частин і середньозваженої вартості капіталу використовують при виборі найбільш оптимального варіанту структури капіталу. Процес такої оптимізації полягає у попередній оцінці вартості власного і позикового капіталу при різних варіантах його залучення та розрахунку середньозваженої вартості капіталу за обраними варіантами. Той варіант, де середньозважена вартість капіталу є мінімальною, і вважається за кращий підхід до формування його структури.

Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансового ризику та термінів залучення капіталу пов'язана з вибором найбільш дешевих джерел фінансування активів підприємства. Варто зазначити, що можна застосовувати три різних підходи до фінансування різних груп активів за рахунок капіталу, а саме:

- консервативний, який передбачає використання власного капіталу і довгострокових зобов'язань для формування необоротних активів та половини змінної частини оборотних активів. Перевагою цього підходу є забезпечення мінімального ризику, так як короткострокові зобов'язання використовуються у незначних обсягах для формування змінної частини оборотних активів. У той же час така політика фінансування дуже обтяжлива для підприємства у зв'язку з високою вартістю капіталу, що використовується. Крім того, вона передбачає витрати, пов'язані з неповним використанням залученого довгострокового капіталу в періоди зменшення змінної частини оборотних активів;

- агресивний підхід, спрямований на використання власного капіталу та довгострокових зобов'язань лише для фінансування необоротних активів. Оборотні активи у повному обсязі формуються за рахунок короткострокових зобов'язань. Ця політика фінансування активів забезпечує найнижчу вартість капіталу підприємства, проте вона обмежена занадто високим ризиком можливості втрати або недостатності капіталу;

- компромісний підхід, який передбачає фінансування необоротних активів та постійної частини оборотних активів за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань. При цьому змінна частина оборотних активів фінансується короткостроковими зобов'язаннями. Така політика залучення джерел дає змогу досягти компромісу між вартістю капіталу та ризиком його втрати.

На початку діяльності підприємство функціонує тільки за рахунок власних фінансових ресурсів. У подальшому на підставі обраного цільового орієнтира розвитку керівництво починає акумулювати позичені кошти з метою забезпечення розвитку підприємства. При цьому залучення позикових фінансових ресурсів буде тривати доти, доки рентабельність діяльності підприємства дасть змогу сплачувати відсотки за користування кредитами.

При зростанні обсягу позичених коштів плата за користування ними буде збільшуватися, що призведе до підвищення ціни на власний капітал. Відповідно до теорії витрат, пов'язаних із можливим банкрутством, ризик банкрутства збільшиться.

Це спричинить наближення середньозваженої ціни капіталу до рентабельності підприємства, що значно знижує привабливість подальшого зростання обсягу запозичених ресурсів. При досягненні певної мінімальної різниці залучення позикових коштів припиниться, тому що, з одного боку, підприємству буде невигідно використовувати додаткові позичені кошти, оскільки їх вартість зростатиме, а з іншого - у певний момент власники позичених коштів зможуть самі відмовитись від надання коштів підприємству. Якщо інвестор вважатиме, що надання певної суми позикових ресурсів докорінно погіршить стан підприємства і, як наслідок, знизить доходи інвестора, то він відмовиться від подальшого фінансування.

Зростання власного капіталу зумовлює зниження частки позикових фінансових ресурсів і підвищує кредитоспроможність підприємства, збільшуючи тим самим його фінансову незалежність. Під кредитоспроможністю розуміють такий фінансово-господарський стан підприємства, який дає інвестору впевненість в ефективному використанні підприємством позичених коштів, а також у його здатності й готовності повернути ці кошти відповідно до обумовлених вимог. Зростання кредитоспроможності забезпечує надходження додаткових позикових коштів і цикл повторюється.

Основні етапи подібного циклу мають такий вигляд:

1. Підприємство залучає додаткові позичені кошти до того часу, поки це є прибутковим (з урахуванням відсоткових виплат) і поки в нього існує така можливість. Якщо прибуток підприємства перевищує відсоткові платежі, то наявна вигода розвиватися за рахунок позикових фінансових ресурсів. Якщо прибуток є меншим від відсоткових платежів, то господарюючий суб'єкт зазнаватиме збитків і залучення додаткових позичених коштів знизить вартість підприємства.

2. Після досягнення того стану, коли підприємство не може віднайти позикові кошти за прийнятною ціною (що свідчить про перевантаженість підприємства боргами порівняно з величиною власного капіталу), підприємство має збільшувати суму власного капіталу. Сума зростання власного капіталу має бути такою, щоб підвищити рівень кредитоспроможності підприємства і тим самим повернути вартість пропонуваного йому позикових коштів на попередній рівень.

3. У подальшому підприємство знову може розвиватись за рахунок позикових коштів, поки не дійде того стану, коли не матиме можливості заплатити за вартість позикових ресурсів. Такий цикл повторюється.

Наведена схема формування джерел фінансових ресурсів підприємства передбачає, що підприємство переходить до наступного кроку тільки тоді, коли вичерпані всі можливості попереднього. Тобто, підприємство не намагається збільшувати свої боргові зобов'язання, істотно збільшуючи тим самим їх вартість, з таких причин:

- по-перше, зростання вартості позикових коштів, а отже, збільшення платежів за користування позиковими ресурсами негативно позначиться на вартості всього підприємства;

- по-друге, використавши всю доступну суму позикових ресурсів, підприємство, якщо йому будуть потрібні додаткові кошти для реалізації інвестиційних можливостей, ризикує опинитись у ситуації нестачі коштів.

Саме з цих причин підприємство не повинно допускати істотного збільшення ціни використовуваних позикових коштів і переходити до стадії збільшення власного капіталу, не очікуючи, поки загальна сума платежів за використання позикових фінансових ресурсів наблизиться до розміру чистого прибутку.

Якщо цільова структура джерел фінансування визначена, то подібні цикли повторюються до моменту її досягнення. У випадку, коли власники підприємства не сформулювали оптимального співвідношення джерел фінансування, і керівництво

прагне максимізувати обсяг фінансових ресурсів у своєму розпорядженні, або коли цільова структура є недосяжною, повторення циклів відбуватиметься доти, доки через певну їх кількість підприємство не зіткнеться з додатковими загальними обмеженнями, які висуваються ринком.

Таким чином, оптимізація і визначення цільової структури джерел фінансування являє собою цикл із певних етапів.

Перший етап передбачає вибір критерію оптимізації й визначення цільової структури джерел фінансування. Метою першого етапу є визначення керівництвом підприємства частки позикових коштів, яку воно намагається максимізувати. Підприємства у своїй більшості не мають чітко визначеної програми оптимізації структури джерел фінансових ресурсів. Використання капіталу відбувається спонтанно, тобто підприємство не визначає наперед, з якими джерелами фінансових ресурсів воно буде працювати впродовж певного періоду. Тому при виборі критерію оптимізації підприємства мають розробляти чітко визначену на певний період структуру джерел фінансування, документально зафіксовану власниками підприємства. Якщо структура джерел фінансування на підприємстві визначена, то підприємство ефективно працює з інвесторами. У процесі використання позикових коштів відбувається порівняння реально сформованої структури джерел фінансових ресурсів із цільовою структурою. При досягненні цільової структури вважається, що процес формування структури джерел фінансових ресурсів на підприємстві закінчено. За умови, що цільова структура не досягнута, відбувається виявлення обмежень - законодавчих, галузевих, ринкових.

Підприємство визначає свою оптимальну структуру джерел фінансових ресурсів, виходячи з таких факторів: вартість джерел фінансування; існування витрат, пов'язаних із можливим банкрутством; наявність витрат, пов'язаних із конфліктом інтересів між власниками і кредиторами, конфліктом інтересів між власниками і менеджментом підприємства.

При цьому, прагнучи до обраної оптимальної структури джерел фінансових ресурсів, підприємство стикається з різними обмеженнями, які впливають як на співвідношення різних джерел фінансування безпосередньо, так і на максимально можливі обсяги коштів, які підприємство може залучити з одного джерела. Через те, що істотність цих обмежень знижується внаслідок успішного розвитку підприємства (не обов'язково пов'язаного із зростанням масштабів діяльності), є доцільним віднести їх до класу часткових обмежень.

У тому випадку, коли ці обмеження повністю або частково будуть задоволені, відбувається подальше залучення додаткових коштів. Тобто на другому етапі відбувається залучення позичених коштів, після чого їх частка досягає певного рівня.

Частка позикових джерел фінансування може бути охарактеризована як максимальна для підприємства в даний момент, але яка знаходиться нижче за максимально можливу, наприклад, середньогалузеву. Підприємство може залучити лише такі кошти, які перевищують прибутковість інвестиційних проектів підприємства.

Альтернативою для підприємства може бути те, що воно може не залучати додаткового власного капіталу, а замість цього здійснювати фінансування свого розвитку за рахунок позикових ресурсів. Але в цьому випадку перевантаженість позиченими коштами відбудеться раніше, ніж у випадку попереднього збільшення власних коштів. Отже, підприємству вигідніше спочатку залучити капітал власників, а потім звертатися до позикового фінансування.

Особливо необхідно відзначити, що в довгостроковому періоді частка позикового фінансування у загальному обсязі фінансових ресурсів підприємства буде знижуватися. Причиною цього є те, що підприємство переходить у заключну фазу свого життєвого циклу. Це виражається в зниженні ділової активності, скороченні

виторгу від реалізації продукції і виявляється, з одного боку, у відсутності можливості платити відсотки за позиченими коштами, а з іншого боку, у виникненні знятих раніше часткових обмежень і небажанні власників позичених коштів надавати їх підприємству.

Для розв'язання проблем формування і використання фінансових ресурсів підприємства потрібна виважена, довгострокова політика держави щодо розвитку підприємництва та його ролі у піднесенні національної економіки, яка б спиралася на інтереси основних суб'єктів підприємницької діяльності, відповідала потребам основної частини населення і відображала реальний стан у розв'язанні соціально-економічних проблем країни. Економічно обгрунтоване використання податкових, інвестиційних та цінових механізмів сприятиме виходу збільшення дохідності підприємств.

Таким чином, для ефективного функціонування суб'єктів господарювання важливо вірно визначити потребу в фінансових ресурсах та забезпечити оптимальну структуру джерел їх формування. Необхідно здійснювати постійний моніторинг за станом кредитного та фондового ринків, забезпечувати можливість збільшення обсягів власного капіталу підприємства.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление формированием капитала. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2000. – С.206.
2. Безгінова Л.І., Власова Н.О. Эффект фінансового левириджу як критерій оптимізації структури капіталу торговельного підприємства // Вісник Дон дует. – 2005. - № 3(27). – С. 112-117.
3. Голубева Т.С., Колос І.В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 5. – С. 66 – 75.
4. Качура А.Є. Модель формування оптимальної структури джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. - № 1. – С. 74 – 81.
5. Петленко Ю.В. Оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємств / Ю.В. Петленко // Фінанси України. 2000. - № 6. - С. 90-98.
6. Опачанський Д. Методи визначення приросту фінансових ресурсів підприємства, напрямків та ефективності їх використання // Економіст. – 2006. - №12. – С. 44 – 47.
7. Хотомлянський О. Л., Знахуренко П. А. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства // Фінанси України. – 2007. - № 1. – С. 111 – 118.

М.Руденко

Методика оценки эффективности формирования финансовых ресурсов предприятия и оптимизация их структуры

В статье раскрыты основные методические подходы к решению задачи оптимизации структуры капитала, отражено их значение в финансово хозяйственной деятельности предпринимательских структур. Исследован механизм формирования оптимальной структуры источников финансирования предприятия.

M.Rudenko

Methods of the estimation to efficiency of the shaping financial resource enterprises and optimization of their structure

Basic methodical approaches to the decision of a problem of optimization of structure of the capital and their value in financially economic activities of enterprise structures is reflected in the article. The mechanism of formation of optimum structure of sources of financing of the enterprise is probed.

Одержано 13.11.10

УДК 657.633.5

Н.В.Русіна, ст. викл.

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Особливості організації внутрішнього аудиту в корпоративному секторі

У статті досліджено змістовність та роль внутрішнього аудиту в корпоративних підприємствах. З'ясовано особливості та принципи організації внутрішнього аудиту. Обґрунтовано доцільність впровадження внутрішнього аудиту в систему корпоративного управління.

внутрішній аудит, корпоративний сектор, корпоративні підприємства, організація внутрішнього аудиту, підрозділи внутрішнього аудиту

Розвиток підприємств корпоративного сектору в Україні обумовлює участь широкого кола власників у капіталі. Відокремлення власників від безпосереднього управління підприємством обумовлює суттєву ймовірність певного конфлікту інтересів: власник-менеджмент, що потребує посилення контрольної функції управління. Серед всіх функцій управління саме контроль забезпечує реальну оцінку стану підприємства та ефективної роботи менеджменту. Однак нормативна неврегульованість внутрішнього контролю потребує удосконалення методичного забезпечення реалізації контрольної функції управління шляхом впровадження внутрішнього аудиту.

У країнах з розвинутим корпоративним сектором внутрішньому аудиту приділяють не менше уваги, ніж зовнішньому. Управління внутрішнього аудиту було запроваджено у більш ніж 80 % компаній Німеччини та Великобританії, 70 % французьких компаній та 60 % швейцарських [11]. В українських підприємствах система внутрішнього аудиту не отримала достатнього розвитку, тому актуалізується необхідність досліджень як наукових, так і прикладних питань за даною проблемою. Достатньо дієвим на сьогодні в нашій країні є внутрішній аудит в банках, для яких він є обов'язковим за вимогою НБУ. Виправдала себе така форма внутрішньогосподарського контролю і на підприємствах з іноземними інвестиціями. Регулювання внутрішнього аудиту нормативними документами здійснюється лише в банківській сфері.

Метою даної публікації є обґрунтування доцільності організації підрозділу внутрішнього аудиту як важливої передумови успішного управління підприємством корпоративної форми власності, визначення його місця в системі фінансового контролю, а також з'ясування основних функцій і особливостей внутрішнього аудиту.

Дослідженню питань внутрішнього аудиту присвячено численні праці науковців розвинутих країн. Серед вітчизняних слід виділити таких дослідників як В. Рудницький, А. Білоусов, О. Нетикша, Л. Сухарева, Т. Каменська та інші. Проте у контексті організації внутрішнього аудиту в умовах корпорацій, то це питання потребує подальшого дослідження.

Поліваріантність інтересів власників, управління та складна організаційно-економічна структура корпоративного підприємства зумовлюють певні вимоги до системи управління. Корпорація має функціонувати як цілісна система, здатна забезпечити компроміс індивідуальних економічних інтересів власників, керівництва та загального корпоративного інтересу підприємства. Специфіка управління зумовлює

відповідні вимоги до обліку як інформаційного забезпечення управління, забезпечення ефективності якого можна досягти за допомогою організації внутрішнього аудиту підприємств з такою організаційно-правовою формою. Внутрішній аудит є частиною системи внутрішнього контролю у межах корпорації зі складною організаційною структурою управління, яку очолює рада директорів і загальні збори акціонерів.

Основним завданням внутрішнього аудиту є забезпечення корпоративних прав акціонерів, тобто захист інтересів власників корпорації щодо раціонального використання капіталу [9]. Це досягається, серед іншого, шляхом проведення оцінки якості економічної інформації, що формується управлінською системою, оцінки економічної політики підприємства, функціонування внутрішньогосподарського контролю на рівні відповідних посадових осіб. Внутрішній аудит має поєднувати функції менеджменту, організаційну діяльність підприємства та оцінювати їх якість. З одного боку, він має обслуговувати інформаційні запити різних користувачів, а з іншого, захищати інтереси передусім власників підприємства (включно і рядових акціонерів). При організації внутрішнього аудиту необхідним є дотримання принципу розумної достатності з орієнтацією на співвідношення витрат і результатів.

Роль внутрішнього аудиту посилюється у зв'язку з введенням в дію з 01.01.2011 року Податкового Кодексу [1], нормами якого не передбачено включення до складу витрат з метою визначення об'єкту оподаткування витрат на проведення аудиту. Тому доречним є залишити за внутрішнім аудитом консультативну та методичну роботу, а за зовнішнім – підтвердження фінансової звітності.

У сучасних умовах господарювання на першому плані постають завдання не стільки збереження, як примноження власності. Досягнення цього є можливим за допомогою організації контролю ефективного і раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Внутрішній аудит, як невід'ємна складова внутрішнього контролю, є необхідним, як для реалізації контрольних функцій, так і для аналізу, розробки і запровадженню заходів з усунення виявлених недоліків і рекомендацій стосовно підвищення ефективності управління підприємством. Внутрішній аудит має бути спрямовано перш за все на оцінку якості систем контролю і управління ризиками корпоративного підприємства і проведення аналізу операцій і подій, що перешкоджають ефективному досягненню компанією поставлених цілей.

Для власників в особі Ради директорів важливою є діяльність підрозділу внутрішнього аудиту з надання гарантій стабільного розвитку. З погляду лінійного управління, найбільшою є цінність внутрішнього аудиту, що полягає у забезпеченні можливості отримання консультацій з питань підвищення ефективності бізнес-проектів, за які воно несе відповідальність. Вище виконавче керівництво зацікавлене у тому, щоб внутрішній аудит сприяв лінійному управлінню у виконанні його функцій, а також допомагав контролювати діяльність лінійного керівництва. Дослідження діяльності підрозділів внутрішнього аудиту на підприємствах Кіровоградської області виявило, що переважає консультативна робота – 97 % (дослідження здійснено методом анкетування). Проте цінність внутрішнього аудиту для компанії полягає саме в забезпеченні об'єктивних гарантій.

Організація дієвої системи внутрішнього аудиту корпоративних підприємств може бути забезпечена, якщо ґрунтується на принципах організаційної відокремленості, всеосяжності у просторі й часі, спеціалізації і координації діяльності. На підприємствах Кіровоградщини ці принципи не є реалізованими. Тому доцільним є розробка методичних рекомендацій для усунення цього недоліку.

Організаційна відокремленість має забезпечувати незалежність думки аудитора. Така відокремленість визначається рівнем підлеглості служби внутрішнього аудиту.

Реалізація принципу відокремленості передбачає підпорядковування служби внутрішнього аудиту безпосередньо раді директорів (спостережній раді). Дії менеджерів правління корпорації є об'єктом внутрішнього аудиту. Внутрішній аудитор має бути незалежним від менеджменту підприємства, лише у цьому випадку його діяльність буде корисною власнику. Тобто ступінь незалежності внутрішнього аудиту забезпечується перш за все місцем служби внутрішнього аудиту у структурі внутрішньої системи управління. Зарубіжний досвід свідчить, про те, що чим вищим є рівень керівництва, перед яким має звітувати служба внутрішнього аудиту, тим ефективнішою є її робота.

Рішення про необхідність внутрішнього аудиту приймають власники та вище керівництво підприємства. Таке рішення визначається багатьма чинниками, серед яких: розподіл функцій володіння та управління бізнесом; розміри та структурна розгалуженість підприємства; рівень ризиків.

Організаційна структура підрозділу внутрішнього аудиту має бути простою та чітко впорядкованою, щоб забезпечувати належний рівень контролю за діяльністю всіх відділів, підрозділів та філій підприємства.

Організація внутрішнього аудиту як функції управління підприємством включає такі складові: регламентацію діяльності служби внутрішнього аудиту; визначення прав, обов'язків та відповідальності внутрішніх аудиторів, створення кваліфікаційних вимог щодо їх фахової підготовки; узгодження взаємозв'язків із підрозділами і персоналом підприємства. Усі зазначені аспекти повинні бути відображені в Положенні про відділ внутрішнього аудиту, яке в розвинених країнах називають статутом відділу внутрішнього аудиту. Для підвищення ефективності роботи внутрішніх аудиторів на підприємстві доцільним є розробка методик здійснення внутрішнього аудиту, які мають бути пристосовані до конкретних умов діяльності підприємства і водночас не повинні суперечити Міжнародним стандартам аудиту. Служба внутрішнього аудиту має діяти на основі затвердженої базової методики перевірки, яка розробляється головним внутрішнім аудитором та включає перелік джерел інформації, класифікацію можливих порушень та типових помилок, перелік дій внутрішнього аудитора у тих чи інших ситуаціях.

Особливостями організації внутрішнього аудиту в корпоративних підприємствах є врахування специфіки організації та технології виробництва; формування консолідованої звітності; врахування дивідендної політики та стратегічних напрямків розвитку компанії.

Одним із напрямків внутрішнього аудиту акціонерних товариств є аудит цінних паперів. Важливість аудиторської перевірки підтверджується високим ризиком шахрайства при проведенні операцій з цими активами. Процес аудиторської перевірки включає виконання наступних процедур:

- детальний аналіз операцій і залишків;
- дослідження складу акціонерів для визначення основних з них (або отримання переліку основних акціонерів з реєстру акцій);
- експертиза протоколів зборів акціонерів і засідань спостережної ради, а також інших установчих документів;
- перевірка дотримання затвердженої облікової політики в частині обліку цінних паперів;
- перевірка законності та доцільності здійснених операцій з цінними паперами, правильності їх класифікації та оцінки;
- оцінка повноти, своєчасності і точності облікових записів по вказаним операціям;

- дослідження записів у реєстрах стосовно значних за сумами операцій чи залишків;
- аналіз операцій з фінансовими інвестиціями;
- перевірка стану розрахунків за дивідендами та їх відповідність установчим документам підприємства.

Таким чином, основними характерними рисами організації внутрішнього аудиту, що орієнтовані на забезпечення ефективності управління в корпоративному бізнесі є:

- дотримання специфічних принципів підпорядкування підрозділу внутрішнього аудиту спостережній раді корпорації;
- визначення вимог до кваліфікації та складу суб'єктів внутрішнього аудиту;
- регламентація їх діяльності посадовими інструкціями;
- визначення завдань та об'єктів оцінки;
- перспективне та поточне планування діяльності служби внутрішнього аудиту.

Наявність ефективного внутрішнього аудиту стає невід'ємною складовою успішного розвитку корпоративного підприємства в умовах швидких змін зовнішнього середовища, підвищення складності процесів управління, розподілу функцій володіння та управління бізнесом. Наскільки при цьому внутрішній аудит стане корисним, залежить від завдань, які будуть перед ним поставлені.

Подальші наші дослідження буде продовжено у напрямку розробки методик внутрішнього аудиту в діючому правовому полі.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
2. Усач Б.Ф., Душко З.О., Колос М.М. Організація і методика аудиту: Підручник. – К.: Знання, 2006. – С. 85.
3. Каменська Т. Роль внутрішнього аудиту в системі внутрішнього контролю // Бухгалтерський облік і аудит, № 9, 2010.- С. 43-46.
4. Козак В., Пономарьова В. Внутрішній аудит цінних паперів: методичний аспект // Економіст, № 8, серпень 2004.- С. 40-42.
5. Макеєва О. Перспективи розвитку внутрішнього аудиту в Україні // Економіст, № 6, червень, 2010.- С. 54-57.
6. Нетикша О. Організація процесу внутрішнього аудиту // Бухгалтерський облік і аудит, № 8, 2002.- С. 46-49.
7. Савчук В. Внутрішній аудит у системі корпоративного управління підприємством // Економіка України, №5, 2004.- С. 50-55.
8. Сонін О. Навіщо компанії внутрішній аудит // Податкове планування, №8(70), серпень 2006.- С. 29-34.
9. Сухарева Л. Внутрішній аудит в системі фінансового контролю // Бухгалтерський облік і аудит, № 3, 2003.- С. 54-58.
10. Сухарева Л. Внутрішній аудит в системі фінансового контролю мультинаціональних корпорацій // Східспецвипуск, березень 2003.- С. 46-49.
11. Гончар В.П. Застосування внутрішнього аудиту в системі управління українських підприємств//www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2007_4_1/zbirnik_O_FN_4has_1_82.pdf.

Н.Русина

Особенности организации внутреннего аудита в корпоративном секторе

В статье исследовано содержательность и роль внутреннего аудита в корпоративных предприятиях. Выяснено особенности и принципы внутреннего аудита. Обоснована целесообразность внедрения внутреннего аудита в систему корпоративного управления.

N. Rusina

Peculiarities of organizing internal audit in corporate sector

The article considers the essence and role of internal audit in corporate companies. The peculiarities and principles of organizing internal audit are found out. The expediency of introducing internal audit into the system of corporate management is grounded.

Одержано 15.11.2010

УДК 657

Ю.О. Ткачова, студ.

Кіровоградський національний технічний університет

Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграції

У статті висвітлено поняття інтеграції, її вплив на бухгалтерський облік в Україні. Проаналізовано загальні наслідки цих процесів, можливий напрямок та передумови подальшого розвитку та удосконалення системи бухгалтерського обліку

інтеграція, бухгалтерський облік, реформування, міжнародні стандарти фінансової звітності, положення (стандарти) бухгалтерського обліку

Сучасна трансформація вітчизняної економіки, спрямована на розвиток ринкових відносин та інтеграцію у світове співтовариство, визначає принципово нові задачі щодо підвищення рівня управління суб'єктами підприємницької діяльності. Як наслідок, у вітчизняній економіці спостерігаються позитивні зміни. Важливим напрямом реформування бухгалтерського обліку в Україні в умовах інтеграції є гармонізація фінансової звітності вітчизняних підприємств з міжнародними стандартами, бо саме цим визначається вплив інтеграційних процесів на облік.

Дану проблему досліджено у працях вітчизняних та закордонних вчених, серед яких: П.С. Боровков, Е.П. Бреслав, Е.В. Глухов, Н.В. Дацій, Е.Ю. Добровольський, Б.М. Карабанов, М.Х. Корецький, Л.В. Нападовська, Л.В. Пельтек, М.О. Скібіцький, П. Хорват та інші, а також професійні установи, як, наприклад, Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) та Українська консалтингова мережа (УКМ).

Взагалі поняття «інтеграція» означає об'єднання різних суб'єктів в одне ціле. В нашому випадку ми розглядаємо інтеграцію економік. Це фактично означає об'єднання економік різних країн в одну світову економіку. Це тягне за собою багато наслідків, як позитивних, так і негативних. Ми докладніше зупинимось на наслідках, які викликала інтеграція саме в бухгалтерському обліку.

На сучасному етапі трансформація економіко-правового середовища, курс на ринкові та інтеграційні перетворення супроводжуються реформуванням бухгалтерського обліку. Проведення заходів з реформування обліку потребує перегляду та оновлення нормативно-методичної бази. Тому зараз нагальним завданням стали розробка й адекватне застосування такої методології бухгалтерського обліку і звітності,

N. Rusina

Peculiarities of organizing internal audit in corporate sector

The article considers the essence and role of internal audit in corporate companies. The peculiarities and principles of organizing internal audit are found out. The expediency of introducing internal audit into the system of corporate management is grounded.

Одержано 15.11.2010

УДК 657

Ю.О. Ткачова, студ.

Кіровоградський національний технічний університет

Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграції

У статті висвітлено поняття інтеграції, її вплив на бухгалтерський облік в Україні. Проаналізовано загальні наслідки цих процесів, можливий напрямок та передумови подальшого розвитку та удосконалення системи бухгалтерського обліку

інтеграція, бухгалтерський облік, реформування, міжнародні стандарти фінансової звітності, положення (стандарти) бухгалтерського обліку

Сучасна трансформація вітчизняної економіки, спрямована на розвиток ринкових відносин та інтеграцію у світове співтовариство, визначає принципово нові задачі щодо підвищення рівня управління суб'єктами підприємницької діяльності. Як наслідок, у вітчизняній економіці спостерігаються позитивні зміни. Важливим напрямом реформування бухгалтерського обліку в Україні в умовах інтеграції є гармонізація фінансової звітності вітчизняних підприємств з міжнародними стандартами, бо саме цим визначається вплив інтеграційних процесів на облік.

Дану проблему досліджено у працях вітчизняних та закордонних вчених, серед яких: П.С. Боровков, Е.П. Бреслав, Е.В. Глухов, Н.В. Дацій, Е.Ю. Добровольський, Б.М. Карабанов, М.Х. Корецький, Л.В. Нападовська, Л.В. Пельтек, М.О. Скібіцький, П. Хорват та інші, а також професійні установи, як, наприклад, Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) та Українська консалтингова мережа (УКМ).

Взагалі поняття «інтеграція» означає об'єднання різних суб'єктів в одне ціле. В нашому випадку ми розглядаємо інтеграцію економік. Це фактично означає об'єднання економік різних країн в одну світову економіку. Це тягне за собою багато наслідків, як позитивних, так і негативних. Ми докладніше зупинимось на наслідках, які викликала інтеграція саме в бухгалтерському обліку.

На сучасному етапі трансформація економіко-правового середовища, курс на ринкові та інтеграційні перетворення супроводжуються реформуванням бухгалтерського обліку. Проведення заходів з реформування обліку потребує перегляду та оновлення нормативно-методичної бази. Тому зараз нагальним завданням стали розробка й адекватне застосування такої методології бухгалтерського обліку і звітності,

що відповідає міжнародним стандартам, які, в свою чергу, є найбільш уніфікованими вимогами до організації та ведення бухгалтерського обліку й орієнтовані на зближення національних систем обліку [1].

Міжнародний бухгалтерський облік протягом багатьох років обслуговував ринкову систему, в якій діяльність підприємств спрямована на отримання прибутку та збагачення власників підприємств, тому і ведення бухгалтерського обліку здійснюється, насамперед, в інтересах власників підприємств. А так як відбувається вихід на світовий простір, то з'являються нові, не лише вітчизняні, а й іноземні власники і користувачі облікової інформації.

Бухгалтерський облік поступово адаптується до реалій господарювання, чому сприяє його гармонізація з міжнародними стандартами. Невідповідність вітчизняного бухгалтерського обліку світовій обліковій практиці перешкоджає інтеграції економіки України в світову економічну систему. Тому назріла необхідність суттєво реформувати вітчизняну систему бухгалтерського обліку до умов ринкової економіки.

Питання про необхідність впровадження міжнародної практики ведення бухгалтерського обліку в Україні відповідно до міжнародних стандартів порушувалось на найвищому рівні протягом останніх років неодноразово. Після тривалих обговорень цього питання було прийнято відповідний Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (вступив у дію з 1 січня 1999 року), який значною мірою впорядковує процес ведення бухгалтерського обліку в Україні [2].

Наступним важливим кроком до реформування бухгалтерського обліку в Україні було схвалення проекту Стратегії застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України (протокол № 133 від 22 серпня 2007 року).

Даний проект Стратегії розроблено з метою удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні з урахуванням вимог міжнародних стандартів, також законодавства Європейського Союзу.

Зараз вже активно застосовуються П(С)БО та МСФЗ в Україні, а їх застосування фактично означає гармонізацію обліку, тобто приведення його до міжнародних вимог, стандартизації [3].

Дослідження свідчать про перенесення акцентів у міжнародній стандартизації фінансової звітності з гармонізації на конвергенцію. Конвергенцію можна визначити як зближення стандартів фінансової звітності різних юрисдикцій шляхом узгодження розробниками цих стандартів єдиних оптимальних принципів і методів оцінювання та розкриття інформації.

Сучасні міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) є динамічною системою, спрямованою на уніфікацію принципів і методів визнання, оцінювання і розкриття інформації у фінансовій звітності на основі зближення зі стандартами фінансового обліку США й орієнтованою на потреби ринків капіталу. Реальне запровадження цих стандартів неможливе без дієвого механізму моніторингу та забезпечення їх дотримання. Тому конвергенція має охоплювати не лише стандарти фінансової звітності, а й інші професійні стандарти, які складають інфраструктуру бухгалтерського обліку (міжнародні стандарти фінансової звітності, аудиту, оцінки та професійної освіти) [4].

Огляд змін у МСФЗ свідчить про ускладнення стандартів, подальше обмеження можливості застосування альтернативних облікових політик, розширення сфери застосування справедливої вартості для оцінювання статей фінансової звітності.

МСФЗ не домінують над законодавчими актами, що регулюють складання фінансової звітності у країні. Через це впровадження МСФЗ здійснюється передусім завдяки зусиллям на місцях, спрямованим на те, щоб переконати уряди та органи, які

встановлюють стандарти і контролюють ринки цінних паперів, а також представників ділових кіл, дотримуватися міжнародних стандартів під час складання фінансових звітів.

Для порівняння, гармонізація у сфері бухгалтерського обліку в ЄС здійснюється директивним шляхом. Директиви, що визначають правовідносини у сфері бухгалтерського обліку в ЄС, сприяли гармонізації форми, змісту та оцінки статей фінансової звітності товариств держав-членів. Разом з тим, зберігаються суттєві розбіжності у підходах держав-членів до складання річної звітності, застосування альтернативних методів оцінювання її статей, обліку нематеріальних активів, витрат на дослідження та розробки, орендних операцій, часток участі в капіталі, обсягу інформації, що надається в примітках до річних звітів. Директиви не забезпечили прозорості фінансової інформації, необхідної для розвитку внутрішнього ринку фінансових послуг. Тому стратегічним напрямом подальшого розвитку правовідносин у сфері бухгалтерського обліку є застосування МСФЗ для складання консолідованих фінансових звітів товариств, цінні папери яких допущені до лістингу на фондових біржах держав – членів ЄС, та подальше узгодження директив із положеннями МСФЗ.

В нашій країні МСФЗ поки що носить тільки рекомендаційний характер. Тобто фірма сама вирішує як вести облік, якими методами при цьому керуватися тощо, виходячи з призначення облікової інформації. В Україні це ще все на досить ранній стадії, але необхідно враховувати і досвід інших держав у цих процесах [3].

Для визначення напрямів подальшого розвитку вітчизняної системи бухгалтерського обліку багато вчених досліджують процеси реформування бухгалтерського обліку в інших пострадянських країнах та перспективи гармонізації фінансової звітності в контексті курсу України на євроінтеграцію. Проведені дослідження цих вчених засвідчили, що в колишніх республіках СРСР відбулися суттєві зміни в системі регулювання і методології бухгалтерського обліку. Водночас у більшості країн зберігається державне регулювання обліку, суб'єктом якого, зазвичай, виступає Міністерство фінансів. Методологія бухгалтерського обліку в більшості держав орієнтована на застосування принципів і положень МСФЗ. При цьому пострадянські держави використовують різні стратегії імплементації МСФЗ у конкретному правовому полі. Найбільш перспективним є підхід, який передбачає обмежене пряме застосування МСФЗ з альтернативою їх добровільного застосування підприємствами замість П(С)БО.

Але при цьому слід враховувати, якщо ми направили розвиток нашого обліку на міжнародний світовий рівень, то варто зазначити, що при цьому, на мою думку альтернативи між МСФЗ та П(С)БО не має бути, і ось чому. Справа в тому, що між МСФЗ та П(С)БО існує ряд розбіжностей. Внаслідок цих розбіжностей між П(с)БО і МСФЗ вітчизняні підприємства, які складають звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності, змушені вести паралельний облік згідно з МСФЗ або періодично трансформувати звітність, складену згідно з П(С)БО.

Але не треба забувати і про те, що запровадження принципів і методів МСФЗ в Україні здійснюється в умовах наявної системи державного регулювання бухгалтерського обліку. Правова система України суттєво обмежує можливості легалізації міжнародних стандартів, створених міжнародним неурядовим органом, що зумовлено насамперед такими чинниками:

– відсутністю зв'язку між положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та законами і кодексами, які впливають на застосування міжнародних стандартів фінансової звітності;

–збереженням суттєвого впливу податкових норм і правил на організацію бухгалтерського обліку та впливу урядових органів на процеси розробки і прийняття положень (стандартів) бухгалтерського обліку;

–визначенням П(С)БО, на відміну від МСФЗ, не лише вимог до фінансової звітності, а й методологічних засад формування інформації у бухгалтерському обліку;

–застосуванням у системі управління на макрорівні соціалістичних концепцій фондів, амортизації, а на мікрорівні – концептуальних основ МСФЗ [5].

Але, так як Україна тільки стала на шлях інтеграції у світовий простір, і ще досить невпевнено крокує ним, то в країні ще є час для того, щоб все привести у відповідність до міжнародних стандартів, та для розвитку всіх складових частин економіки, в тому числі і бухгалтерського обліку. Тим паче, що всі передумови для цього створено. Цими передумовами є:

–уточнення та дотримання в умовах активного розвитку різноманітних облікових систем концептуальних основ і методологічної бази бухгалтерського обліку;

–уніфікація методики визначення даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності, термінології бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародної практики стандартизації;

–гармонізація на основі міжнародних стандартів фінансової звітності та з урахуванням вітчизняних потреб і можливостей методики обліку підприємницької та непідприємницької діяльності (підприємств, фінансових установ, органів державного сектора);

–безперервна професійна освіта, реалізація програми сертифікації бухгалтерів та аудиторів із забезпеченням прийнятних для широкого загалу умов та належного рівня оцінювання [6].

Отже, удосконалення бухгалтерського обліку в Україні зумовлене багатьма зовнішніми і внутрішніми факторами, зокрема розвитком євроінтеграційних процесів в Україні, розвитком міжнародного співробітництва. У таких умовах міжнародні стандарти бухгалтерського обліку слід розглядати як один із основних факторів продовження і активізації реформи бухгалтерського обліку в Україні.

Так, подальший розвиток теорії бухгалтерського обліку пов'язаний з інтеграцією всіх підсистем і видів обліку в єдину інформаційну систему.

Звичайно, загальноприйняті в бухгалтерському обліку постулати за своєю суттю не є догматичними і вони можуть змінюватися. Однак, за моїм переконаннями, такі зміни мають бути науково обґрунтованими і враховувати як специфіку розвитку національної економіки, так і ментальність країни та бухгалтерів-практиків.

Список літератури

1. Голов С. Розвиток бухгалтерського обліку та аудиту на пострадянському просторі / Голов С. Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. № 7. – С. 3–16; № 8. – С. 3–15.
2. Голов С. Ф. Концепція подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні / Голов С. Ф. Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / відп. ред. В. Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 112–118.
3. Костюченко В.М., Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами / Костюченко В.М. Практичний посібник. – К.: Лібра, 2004. - 880 с.
4. Гуцайлюк З. Сучасні проблеми розвитку теорії бухгалтерського обліку / Гуцайлюк З. Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. № 2. – С. 14-19.
5. Левицька С. Бухгалтерський облік: основи, перспективи розвитку / Левицька С. Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. № 8. – С. 7-11.
6. Яремко І. Адаптація облікової системи до умов сучасної економіки / Яремко І. Фінанси України. – 2006. №8. – С. 146-152.

Ю. Ткачова

Развитие бухгалтерского учета в условиях интеграции

В статье освещены понятие интеграции, ее влияние на бухгалтерский учет в Украине. Проанализированы общие последствия этих процессов, возможное направление и предпосылки дальнейшего развития и совершенствования системы бухгалтерского учета.

Y. Tkachova

The development of accounting in terms of integration

This article reviews the concept of integration, the impact of accounting in Ukraine. The common effects of these processes and the possible direction of further development and improvement of accounting are analysed in this article.

Одержано 11.11.10

УДК 657.471.1:691

Т.В.Фоміна, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Основні етапи проведення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів

У статті представлено порядок проведення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів шляхом поділу його на етапи, та зазначенням на кожному з них необхідних аудиторських процедур.
аудит податків, аудиторські процедури, перевірка документів, програма аудиту

У загальному вигляді проблема розвитку аудиторської діяльності в Україні полягає у виробленні комплексного, системного підходу і пов'язаних з ним методичних рішень, які б були здатні створити умови для їх практичного впровадження. На українському ринку досить успішно функціонує велика кількість аудиторських організацій та індивідуальних аудиторів, проте вони часто стикаються з проблемами організаційного та методичного характеру, вирішення яких потребує інтеграції теорії та практики аудиту. Це забезпечить якість аудиторської діяльності і може бути досягнуто через розробку якісних методик аудиту, які б включали в себе чіткі рекомендації щодо перевірки того чи іншого об'єкту.

Однією із важливих складових загальної проблеми є питання вдосконалення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів. Це пов'язано з тим, що вагоме місце під час проведення аудиторських перевірок займає саме даний напрямок. Не дивлячись на наявність ряду методичних рекомендацій з перевірки того чи іншого виду податку, збору, іншого обов'язкового платежу, які розроблені податковою службою, питання формування доказової бази, порядок застосування конкретних способів та прийомів аудиту, джерела інформації тощо залишаються поза увагою як законодавців, так і науковців.

На сьогоднішній день при висвітленні в спеціальній літературі окремих питань щодо аудиту оподаткування, а також при розробці відповідних концепцій, не можна не враховувати досвід, накопичений міжнародною та вітчизняною наукою та практикою.

Ю. Ткачова

Развитие бухгалтерского учета в условиях интеграции

В статье освещены понятие интеграции, ее влияние на бухгалтерский учет в Украине. Проанализированы общие последствия этих процессов, возможное направление и предпосылки дальнейшего развития и совершенствования системы бухгалтерского учета.

Y. Tkachova

The development of accounting in terms of integration

This article reviews the concept of integration, the impact of accounting in Ukraine. The common effects of these processes and the possible direction of further development and improvement of accounting are analysed in this article.

Одержано 11.11.10

УДК 657.471.1:691

Т.В.Фоміна, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Основні етапи проведення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів

У статті представлено порядок проведення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів шляхом поділу його на етапи, та зазначенням на кожному з них необхідних аудиторських процедур.
аудит податків, аудиторські процедури, перевірка документів, програма аудиту

У загальному вигляді проблема розвитку аудиторської діяльності в Україні полягає у виробленні комплексного, системного підходу і пов'язаних з ним методичних рішень, які б були здатні створити умови для їх практичного впровадження. На українському ринку досить успішно функціонує велика кількість аудиторських організацій та індивідуальних аудиторів, проте вони часто стикаються з проблемами організаційного та методичного характеру, вирішення яких потребує інтеграції теорії та практики аудиту. Це забезпечить якість аудиторської діяльності і може бути досягнуто через розробку якісних методик аудиту, які б включали в себе чіткі рекомендації щодо перевірки того чи іншого об'єкту.

Однією із важливих складових загальної проблеми є питання вдосконалення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів. Це пов'язано з тим, що вагоме місце під час проведення аудиторських перевірок займає саме даний напрямок. Не дивлячись на наявність ряду методичних рекомендацій з перевірки того чи іншого виду податку, збору, іншого обов'язкового платежу, які розроблені податковою службою, питання формування доказової бази, порядок застосування конкретних способів та прийомів аудиту, джерела інформації тощо залишаються поза увагою як законодавців, так і науковців.

На сьогоднішній день при висвітленні в спеціальній літературі окремих питань щодо аудиту оподаткування, а також при розробці відповідних концепцій, не можна не враховувати досвід, накопичений міжнародною та вітчизняною наукою та практикою.

Так, зокрема, у вітчизняному підручнику Г.М.Давидова присвячено цілий розділ аудиту податків зборів, зборів, обов'язкових платежів [1, с.220-258], у навчальному посібнику Пантелєєва В.П. тільки згадується про аудит податків і не більше [2]. Праці вітчизняних вчених є важливим науковим підґрунтям для подальшого розвитку методики аудиту оподаткування, проте, вони не містять чітких, детальних рекомендацій щодо проведення перевірки окремих видів податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Все це вказує на актуальність, доречність та практичну необхідність дослідження піднятої проблеми.

З обґрунтованих вище позицій метою дослідження є висвітлення власного бачення щодо розробки методичних підходів до аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів. У ході дослідження застосовувались методи аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, прийоми узагальнення та групування та інші методи наукового пізнання економічних та управлінських процесів.

Незалежно від виду податків, що перевіряються, та обсягу аудиторської перевірки аудитор для забезпечення найбільш якісного проведення аудиту податків, зборів та обов'язкових платежів повинен ретельно ознайомитись із суб'єктом перевірки та основними аспектами його діяльності. Для цього аудитор повинен здійснити наступні аудиторські процедури:

- встановити юридичну та фактичну адресу підприємства, дату державної реєстрації та постановки на облік в органах ДПС та державних цільових фондах, форму власності, організаційно-правову форму, наявність представництв, філій, дочірніх підприємств;
- встановити види діяльності, якими може займатися підприємство у відповідності із статутними документами та кодами КВЕД (довідка зі статистики), наявність виданих патентів, ліцензій, дозволів;
- проаналізувати дані про пільгові види діяльності;
- встановити наявність відкритих поточних та валютних рахунків в установах банків;
- встановити чи здійснює підприємство свою діяльність у сфері зовнішньоекономічної діяльності, види експортно-імпортних операцій;
- встановити наявність зареєстрованих в органах ДПС реєстраторів розрахункових операцій та результати перевірок підприємства з питань дотримання встановленого порядку застосування готівки;
- вивчити дані про результати попередніх документальних перевірок та прийняті по ним рішення;
- проаналізувати фінансову, статистичну та податкову звітність;
- вивчити та проаналізувати номенклатуру продукції та видів послуг і робіт, що виготовляються (надаються) підприємству;
- дослідити технологічний процес та організаційну структуру підприємства, звернувши увагу на рух товарно-матеріальних цінностей, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, готової продукції, оскільки підприємства можуть мати значну інфраструктуру, яка включає основне виробництво, допоміжне виробництво, управління капітального будівництва, об'єкти соціальної сфери, підсобне господарство, підприємства громадського харчування, автотранспортне господарство тощо;
- вивчити та оцінити систему бухгалтерського та податкового обліку.

Аудит податків, зборів, обов'язкових платежів проводиться за такими основними етапами та передбачає перевірку:

- наявності та якості складання первинної документації, пов'язаної з визначенням бази оподаткування певним видом податків, зборів, платежів;

- правильності визначення платника податків, зборів, платежів (чи дійсно даний суб'єкт господарювання повинен сплачувати певні податки, збори, платежі);
- правильності визначення бази оподаткування, дати виникнення податкових зобов'язань за певним видом податків, зборів, платежів;
- повноти і своєчасності сплати окремих видів податків, зборів, платежів;
- правильності відображення інформації на рахунках обліку, в регістрах аналітичного та синтетичного обліку;
- дотримання вимог законодавства щодо складання усіх видів звітності підприємства;
- взаємоузгодженості показників фінансової, статистичної та податкової звітності.

Заключним етапом має бути розрахунок економічного ризику підприємства, пов'язаного з виявленими аудитором недоплатами за податками, зборами, платежами.

Перший етап аудиту оподаткування передбачає виконання наступних аудиторських процедур:

- перевірка документів за формальними ознаками;
- перевірка документів за змістом;
- арифметична перевірка документів;
- нормативна перевірка документів;
- зустрічна перевірка документів.

При перевірці документів за *формальними ознаками* аудитор підтверджує точність заповнення бланку, на якому оформлено конкретний документ; наявність усіх необхідних реквізитів; своєчасність складення документа; відповідність підписів осіб, які склали документ.

Перевірка документів за змістом передбачає зіставлення даних операцій, зазначених у документі, з аналогічними або взаємопов'язаними даними виробництва з метою встановлення законності (достовірності) зафіксованих операцій.

Арифметична перевірка документів здійснюється шляхом перерахунку результатів таксування, загальних підсумків, узгодження нарахувань і утримань (знижок) тощо з метою визначення правильності підрахунків.

Нормативна перевірка документів здійснюється шляхом зіставлення фактичних витрат на одиницю товару, роботи чи послуг з нормативними або плановими (встановленими законами, постановами, кошторисами, лімітами) з метою встановлення обґрунтованості списання на виробництво сировини і матеріалів, палива, використання фонду оплати праці тощо.

Зустрічна перевірка документів проходить шляхом звірки (зіставлення) даних, відображених у документі, що перевіряється, з даними другого примірника цього ж документа чи із записами в інших взаємопов'язаних документах, які перебувають на підконтрольному об'єкті або в інших підприємствах, установах чи організаціях.

Другий етап аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів пов'язаний із визначенням того, чи необхідно згідно законодавства суб'єкту господарювання, що підлягає перевірці сплачувати той чи інший податок, збір, обов'язковий платіж. Для цього аудитору необхідно здійснити аудиторські процедури, згруповані у таблиці 1.

Третій етап аудиту є найбільш складним та трудомістким. За кожним окремим податком, збором, платежем складається окрема програма аудиту. Проте, у загальному вигляді даний етап передбачає виконання наступних аудиторських процедур:

- встановлення ставки оподаткування певним видом податків зборів, платежів;
- визначення бази оподаткування, яка встановлена законодавством для кожного окремого податку;

Таблиця 1 - Аудиторські процедури та джерела інформації для підтвердження правильності визначення платника податків, зборів, платежів

№з /п	Аудиторські процедури	Джерела інформації	Пояснення
1	З'ясування системи оподаткування, на якій перебуває підприємство	Довідка про взяття на облік платника податків в органах ДПІ (форма 4ОПП), свідоцтво про право сплати єдиного податку, свідоцтво про право сплати фіксованого податку, свідоцтво платника податку на додану вартість, податкова звітність підприємства	Перелічені джерела інформації видаються платнику податку податковими органами, за допомогою яких визначається обрана платником самостійно система оподаткування, або яка має бути застосована в обов'язковому порядку
2	З'ясування того, чи зареєстроване підприємство у фондах загальнообов'язкового державного пенсійного та соціального страхування	Повідомлення про взяття на облік у відповідних фонах	Аудитор звертає увагу на даному етапі на обов'язковість реєстрації у Пенсійному фонді, Фонді загальнообов'язкового соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, Фонді загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні, навіть якщо на підприємстві немає фонду оплати праці (немає працівників).
3	Обсяг реалізації за останні 12 календарних місяців	Оборотно-сальдова відомість, кредитовий оборот за рахунками 7-го класу, Податкова декларація з податку на додану вартість, Декларація з податку на прибуток, інша податкова звітність (розрахунки, Звіти тощо)	На підставі перелічених джерел інформації аудитор визначає обсяг реалізації за останні 12 календарних місяців з метою встановлення необхідності обов'язкової реєстрації платником ПДВ, а також можливості застосування спрощеної системи оподаткування.
4	Визначення середньоспискової чисельності працюючих	Табель обліку робочого часу, штатний розклад, відомість нарахування заробітної плати тощо.	Це надасть можливість аудитору: по-перше, з'ясувати можливість застосування спрощеної системи оподаткування; по-друге, встановити види статистичної звітності, які підприємство має подавати додатково.
5	У випадку, якщо підприємство перебуває на спеціальному режимі оподаткування податком на додану вартість, підтвердити можливість його застосування (для переробних підприємств та підприємств, що працюють у сфері сільського господарства)	Статут (Положення) сільськогосподарського підприємства, Свідоцтво про державну реєстрацію платника ПДВ (спеціальна форма, відмінна від стандартної і загальна)	Аудитор на даному етапі повинен встановити чи має право дане підприємство застосовувати спеціальний режим оподаткування ПДВ.
6	Перевірити, чи всі передбачені законодавством податки збори, платежі сплачує підприємство	Податкова звітність за окремими видами податків, зборів платежів, платіжні доручення, виписки банків,	Практика вказує, що часто підприємство не сплачує той чи інший податок з причини незнання про те, що його сіл платити. Тому аудитор повинен вивчити діяльність підприємства з метою встановлення баз оподаткування окремим видами податків, зборів, платежів. Наприклад, підприємство має власну водну свердловину, але не сплачує збір за використання водних ресурсів; підприємство має автомобілі, використовує їх, але не сплачує збір за забруднення навколишнього середовища і т.д.

- перевірка правильності обчислення податку, збору, платежу;
- перевірка правильності визначення податкових подій за непрямыми податками;
- перевірка дотримання дати виникнення податкових зобов'язань.

Перевірка повноти і своєчасності перерахування податків, зборів, платежів становить **четвертий етап аудиту** та ґрунтується на даних виписок банку, платіжних доручень, квитанцій тощо. Для цього аудитор повинен співставити дати перерахування податків, зборів, платежів з датами граничного терміну їх сплати. Прострочення сплати тягне за собою нарахування пені. Слід додати, що, в залежності від податку, збору, платежу, порядок обчислення пені різний. Крім того, стосовно податків, Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» передбачає застосування штрафної санкції за прострочення сплати податків у залежності від кількості днів прострочення. Тому, аудитор, вже у ході аудиторської перевірки, виявивши прострочення сплати, повинен негайно повідомити про це керівництво задля уникнення зростання фінансових санкцій.

Наступним, **п'ятим, етапом аудиту** є перевірка правильності відображення даних операцій на рахунках обліку, в регістрах аналітичного та синтетичного обліку, яка передбачає здійснення наступних аудиторських процедур:

- ознайомлення із залишками за субрахунками до рахунку 64 «Розрахунки з бюджетом», 65 «Розрахунки зі страхування» які нададуть інформацію про недоплати та переплати за певними видами податків, зборів, платежів;
- перевірка повноти відображення господарських операцій в регістрах аналітичного і синтетичного обліку;
- перевірка точності відображення розрахунків з бюджетом в первинних документах, регістрах аналітичного і синтетичного обліку, звітності (інформація, наведена в первинних документах абсолютно тотожна даним аналітичного, синтетичного обліку і звітності);
- відповідності законодавчо-нормативній базі порядку відображення господарських операцій в регістрах аналітичного і синтетичного обліку, звітності (дані в обліку відображені з урахуванням тих законодавчих норм, які діяли у той період, що підлягає перевірці);
- узгодженості інформації, наведеної у первинних документів з даними регістрів аналітичного і синтетичного обліку.

За можливості аудитор може ініціювати проведення звірки даних підприємства з даними особових рахунків контролюючих органів. Це надасть аудитору впевненості у точності залишків за рахунками 64 та 65. На даному етапі аудитор повинен також співставити дані балансу в частині дебіторської та кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом та державними пенсійним фондом і фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування з даними залишків за особовими рахунками платника податків в контролюючих органах.

Шостий та сьомий етапи аудиту в першу чергу передбачають перевірку дотримання нормативних вимог щодо складання тих чи інших форм звітності, яке подається підприємством до контролюючих органів.

Слід підкреслити, що узгодженість повинна бути не лише між фінансовою, статистичною та податковою звітністю, але й між формами різних видів податкової звітності. Так, наприклад, практика роботи податкових органів вказує на те, що в рамках камеральної перевірки вони здійснюють співставлення показників декларації з ПДВ та декларації про прибуток. Дані Розрахунку комунального податку, Розрахунку податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів,

Податкового розрахунку земельного податку звіряються з даними додатку Р до декларації з податку на прибуток за рік тощо. Тому аудитор повинен враховувати та застосовувати методи камеральної перевірки податкових органів під часу аудиту оподаткування.

Поряд з цим, аудитор має враховувати, що в податковій звітності, здебільшого, результати від діяльності розраховуються за першою з подій, яка настала раніше, - відвантажена продукція, виконані роботи, послуги або отримані на розрахункових рахунок грошові кошти. На відміну від податкової звітності, показники фінансової звітності розраховуються з моменту фактичного виникнення витрат, доходів, визначених у Положеннях (Стандартах) бухгалтерського обліку.

Крім того, слід пам'ятати, що показники різних звітів треба звіряти за однакові періоди, а щодо показників одного звіту - доцільно проводити арифметичну перевірку зі звітами попередніх періодів (у звітах, де облік ведеться наростаючим підсумком).

Елементами наукової новизни проведеного дослідження є розроблені методичні підходи щодо аудиторської перевірки правильності нарахування та сплати податків, зборів, обов'язкових платежів через висвітлення етапів, джерел формування доказової бази, способів їх отримання.

Теоретичне значення результатів полягає в обґрунтуванні доцільності та необхідності розробки методичних рекомендацій щодо аудиту оподаткування. Застосування та врахування ряду положень запропонованої методики допоможе зробити технологію і організацію проведення аудиторських перевірок більш раціональною, зменшить трудомісткість аудиторських процедур, сприятиме підвищенню ефективності аудиту. В практичному відношенні запропоновані автором підходи використовуються в практичній діяльності ТОВ АП «Дункан-Аудит» (м.Кіровоград).

Перспективи даного дослідження зводяться до розробки детальних методик аудиту окремих податків, зборів, обов'язкових платежів.

Список літератури

1. Давидов Г.М. Аудит: [підручник] / Григорій Миколайович Давидов. – К.: Знання, 2004. – 511 с. - (Вища освіта XXI століття).
2. Пантелєєв В.П. Аудит: [навчальний посібник] / Володимир Павлович Пантелєєв. - К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 400 с.

Т. Фомина

Основные этапы проведения аудита налогов, сборов, обязательных платежей

В статье представлен порядок проведения аудита налогов, сборов, обязательных платежей путем выделения в нем основных этапов и определением на каждом из них необходимых аудиторских процедур.

T. Fomina

The basic stages of carrying out of audit of taxes, gathering, necessarily payments

In article the order of carrying out of audit of taxes, gathering, obligatory payments by allocation in it of the basic stages and definition on each of them of necessary auditor procedures is presented.

Одержано 12.11.10

УДК 330.320.2

С.А. Фрунза, ст. викл., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості залучення інвестиційних ресурсів в економіку України

Розглянуто сутність категорії «іноземні інвестиції», чинники, які впливають на мотивацію та напрями міжнародного інвестування, проаналізовано іноземні капіталовкладення в економіку України та надані пропозиції щодо формування оптимальної інвестиційної політики держави, яка б сприяла активізації іноземних інвестицій у вітчизняну економіку.

інвестиції, інвестиційні ресурси, капітальні вкладення, проблеми інвестування, іноземні інвестиції

Постановка проблеми. Одним із показників, що характеризують ступінь інтеграції країни та регіонів у світове господарство, є обсяг іноземних інвестицій. Залежить цей показник від привабливості об'єкта інвестування. Отримання як іноземних, так і внутрішніх інвестицій, умови їх залучення – це фактори, які характеризують інвестиційну діяльність як у цілому в країні так і між її регіонами та сприяють подальшому розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Стрімкий розвиток ринкових відносин в Україні неможливий без значних фінансових вливань в економіку та безперервного і швидкого кругообігу капіталу. Тому актуальною є проблема пошуку можливих джерел формування інвестиційних ресурсів, серед яких особливого значення для національної економіки набувають іноземні інвестиції. Вони є вкрай необхідними вітчизняній економіці, оскільки без сторонньої допомоги і кредитів, серйозних валютних ін'єкцій з боку розвинутих країн сьогодні прорив у технологіях, якості, структурній перебудові, вирішенні соціальних проблем здійснити просто нереально. Водночас надмірний обсяг інвестиційної діяльності з-за кордону робить національну економіку залежною від іноземного капіталу, що може призвести до повної втрати економічної незалежності. Тому проблема залучення іноземних інвестицій в економіку України є дуже актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженням впливу іноземних інвестицій на економічний розвиток України займалися багато вітчизняних вчених-економістів, зокрема Л. Борщ [2], О. Балануца [3], Н. Гайдис [4], М. Дацишин [5], В. Федоренко [6] та ін. Водночас проведені дослідження показали, що обсяги залучення іноземного капіталу в економіку країни є досить незначними.

Невирішені частини загальної проблеми. Виникає об'єктивна потреба в наукових дослідженнях щодо активізації вітчизняних інвестиційних процесів за рахунок коштів іноземних інвесторів для вирішення задач стабілізації і піднесення економіки України.

Мета статті. На основі дослідження теоретичних основ та прикладних проблем залучення і використання інвестиційних ресурсів необхідно визначити сутність категорії «іноземні інвестиції»; чинники, які впливають на мотивацію та напрями іноземного інвестування; здійснити аналіз капіталовкладення в економіку України; надати пропозиції щодо формування оптимальної інвестиційної політики держави, яка б сприяла активізації іноземних інвестицій в вітчизняну економіку.

Виклад основного матеріалу. Кожна держава та її регіони мають «відносно» свою систему цін на ресурси, податкову політику, законодавчу базу, різний рівень розвитку галузей, а також, і відмінності в прибутковості суб'єктів та об'єктів

інвестування. Експортні та імпорتنі операції з переміщення капіталу також пов'язані з політичною стабілізацією та рівнем торгівлі на міжнародному ринку.

Іноземні інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу іноземними власниками в різні галузі економіки нашої країни. У Законі України «Про режим іноземного інвестування» інвестиції визначаються як цінності, які вкладають іноземні інвестори в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до чинного законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

У 2001 році Кабінет Міністрів України затвердив «Програму розвитку інвестиційної діяльності на період 2002-2010 рр.». Але в цій програмі не акцентується увага на потребах галузей економіки в зовнішньому інвестуванні.[5]

Здійснення інвестицій пов'язане з певним ризиком для іноземного інвестора. Можливість таких ризиків, які часто називаються „некомерційними“, збільшується при політичній та економічній нестабільності в приймаючій країні, при виникненні воєнних конфліктів, введенні надзвичайного стану. Усе це загострює питання про гарантії і робить необхідним встановлення певних гарантій як у внутрішньому законодавстві, так і в міжнародних договорах.

Варто зазначити, що в Україні практично немає цілеспрямованої стратегії щодо стимулювання іноземних інвестицій. Місцеві державні адміністрації повинні сприяти створенню підприємств з іноземними інвестиціями, зобов'язані вносити пропозиції щодо залучення іноземних інвестицій на економічний розвиток [3].

Також є недоліки в Законі України „Про режим іноземного інвестування“, так як в ньому відсутні будь-які конкретні положення щодо найважливіших об'єктів регулювання, пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери й території, що заплутує розв'язання проблем пільгового режиму інвестування, а також положення про кваліфікаційний мінімум іноземних інвестицій, які були б необхідні для системи іноземного інвестування.

Ще одним недоліком законодавчої бази іноземного інвестування є те, що порядок переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій, визначається тільки Національним банком України, а відповідного законодавчого акта, прийнятого Верховною Радою України, не існує [7]. Законодавча база процесу іноземного інвестування повинна охоплювати всі аспекти цієї багатогранної діяльності.

Прийняття рішення про вкладення інвестицій та вибір регіону інвестування залежить від багатьох факторів. Для того, щоб було прийняте рішення про інвестування в конкретний регіон, повинні бути виконані наступні передумови:

- інвестор повинен мати специфічні конкурентні переваги, які б перевищували витрати на експансію за кордон;
- потенційна країна - отримувач повинна надати інвестору специфічні регіональні переваги;
- інвестору повинна бути вигідною самостійні реалізація цих переваг, а не через місцеві підприємства.

Збільшення обсягів та оптимізація структури іноземного інвестування можливі лише за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та механізму взаємодії іноземного інвестора й органів державної влади.

На сучасному етапі в Україні законодавчо не визначені процеси іноземного кредитування, створення кредитних співтовариств, надання прав власності на землю. Також не розроблено механізми державного страхування іноземних інвестицій, створення страхових фондів, так як українські страхові компанії беруть участь у залученні іноземних інвесторів в основному як об'єкт вкладень і не сприяють залученню іноземних інвестицій. І хоча зараз здійснюються певні заходи щодо створення

автоматизованої інформаційної системи оперативного пошуку іноземних інвесторів, усе це перебуває на початковому етапі.

Виходом з цієї ситуації є обґрунтування раціональної інвестиційної політики, в якій головне місце посядуть система державного регулювання й структура власності на основі приватизації, а також технічне переоснащення промислового виробництва із залученням коштів іноземних інвесторів. Це підвищить інвестиційну активність, але потрібно провести деякі заходи:

- залучення іноземних інвестицій з урахуванням мети та завдань промислового комплексу;
- збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, які формують виробничий потенціал на новій науково-технічній базі;
- ефективного використання інвестицій;
- розвитку внутрішньої та зовнішньої продукції виробничо-технічного призначення.

Реальна наявність зазначених економічних передумов підвищення інвестиційної активності має стати достатньою основою для обґрунтованого визначення мети залучення іноземних інвестицій у різні сфери економіки.

Оскільки сьогодні існує обмеженість внутрішніх інвестиційних резервів, яка заважає вирішувати завдання структурної перебудови економіки та забезпечення стабільного зростання, то потреба залучення коштів іноземних інвесторів є вкрай гострою. Однак сьогодні в джерелах формування інвестиційних ресурсів України об'єм іноземних інвестицій є дуже мізерним. У 2010 році величина іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій становила тільки 0,7% (див. табл. 1)

Таблиця 1 - Інвестиції за джерелами фінансування за січень–вересень 2010 року²

	Освоєно (використано)			
	капітальних інвестицій		у т.ч. інвестицій в основний капітал	
	тис. грн.	у % до загального обсягу	тис. грн.	у % до загального обсягу
Усього	1222748	100,0	957863	100,0
у тому числі за рахунок				
коштів державного бюджету	8930	0,7	7441	0,8
коштів місцевих бюджетів	41815	3,4	18239	1,9
власних коштів підприємств та організацій	690510	56,5	511052	53,3
кредитів банків та інших позик	162467	13,3	104018	10,9
коштів іноземних інвесторів	8680	0,7	7819	0,8
коштів населення на будівництво власних квартир	8986	0,7	8986	0,9
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	220885	18,1	220885	23,1
інших джерел фінансування	80475	6,6	79423	8,3

Отже, як видно з табл. 1, головним джерелом фінансування інвестиційних проектів є власні кошти підприємств та організацій, тобто амортизаційні відрахування й невелика частка чистого прибутку підприємств – 56,5%. А якщо врахувати, що в Україні понад 30% збиткових підприємств, то зрозуміло, що для вирішення завдань структурної перебудови економіки та забезпечення стабільного зростання внутрішніх інвестиційних ресурсів є просто недостатньо.

² Не включається сума податку на додану вартість, що врахована в ціні придбання активів [дані: Держкомстат України за 2010 рік]

Світовий досвід показує, що країни з перехідною економікою не в змозі самостійно швидко і ефективно вирішити проблеми економічного росту без залучення і ефективного використання іноземних інвестицій. З підвищеною інвестиційною активністю пов'язується і відомий економічний феномен останнього періоду – бурхливе економічне піднесення «нових індустріальних країн» Азії: Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу. У тому ж контексті нині можна говорити вже і про Таїланд. У цих країнах за відносно стислий термін створено стабільні економічні структури з досить великим і динамічним експортним потенціалом, здатним швидко адаптуватися до кон'юнктури світового ринку, що змінюється, перехід до фронтального розвитку сучасних наукомістких галузей економіки.

Згідно з розрахунками вітчизняних економістів, орієнтація тільки на внутрішні резерви може призвести до того, що період відродження української економіки триватиме понад 20 років.

Водночас потреба у кредитних ресурсах тільки для підтримки дотаційних галузей більш як утричі перевищує кредитні можливості України. Позитивним фактором сьогодні є збереження тенденції росту прямих іноземних інвестицій в економіку України (рис. 1).

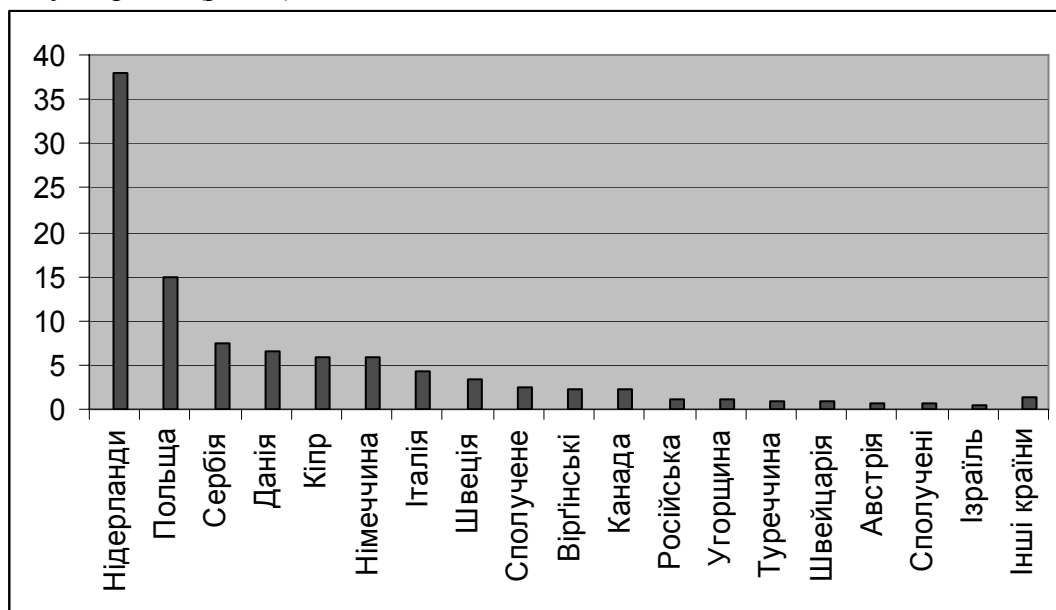


Рисунок 1 - Прямі іноземні інвестиції в Україну станом на 01.10.2010 рік, у %. [дані: Держкомстат України за 2010 рік]

За даними рис.1, основні країни-інвестори економіки України – Нідерланди (37,9%), Польща(15%), Сербія (7,4 %), Данія (6,8%). Західні інвестори вкладають капітал насамперед у галузі машинобудування й металургію, внутрішню та зовнішню торгівлю, харчову промисловість.

У регіонах України іноземні інвестиції розподіляються теж нерівномірно. Найбільш пріоритетними, з точки зору аналізу політики реформ, є Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Одеська, Харківська, Львівська області, а також м. Київ. Така регіональна структура розподілу пояснюється значним відсотком приватизованих підприємств, добре розвинутою транспортною інфраструктурою, наявністю в цих регіонах промислово розвинутих підприємств металургійного, машинобудівного комплексів, хімічної промисловості.

На підставі проведеного аналізу інвестиційного процесу визначені фактори, від яких залежить надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. Фактори, що

впливають на іноземні інвестиції, можна поділити на дві групи, виділивши позитивні та негативні або переваги й недоліки інвестицій для іноземних інвесторів.

Позитивними моментами у залученні іноземних інвестицій в Україну є: вигідне географічне розташування, потенційно великий ринок, висока кваліфікація робочої сили та її відносна дешевизна; низький курс національної валюти; можливість вивезення прибутку.

Загалом можна зазначити формування певних тенденцій, які тією чи іншою мірою якісно характеризують розвиток іноземного інвестування в Україні:

- переважання партнерів із країн, які розвиваються (за кількістю інвестицій) і партнерів із промислово розвинених країн (за обсягом інвестицій);
- поступове збільшення частки інвестицій із країн СНД;
- реалізація сумісних інвестиційних проектів, як правило, на двосторонній основі;
- орієнтація підприємств з іноземним капіталом на виробництво товарів, якими світові ринки практично насичені, і на сферу послуг;
- обережність західних партнерів відносно збільшення інвестицій, що обумовлено відсутністю надійних гарантій щодо їх захисту, наявністю прямого і непрямого контролю за такими інвестиціями, відсутність стратегії і тактики виходу на практично невідомий і раніше закритий ринок;
- активність малих закордонних фірм, які орієнтовані на швидку віддачу невеликих інвестицій або вигоду від разових операцій, по суті посередницьких або відверто спекулятивних, а також компаній-аутсайдерів, які не витримали конкуренції в своїх ринках;
- нерівномірність розподілу інвестицій по галузях і регіонах України, їх зосередженість в промислових центрах України, переважно в Києві;
- велика питома вага майнових вкладів іноземних інвестицій у загальних об'ємах інвестицій,
- слабе використання механізмів фінансового ринку для інвестування [5].

Незважаючи на очевидні позитивні зрушення у поживленні інвестиційних процесів, Україна сьогодні не є інвестиційно-привабливою порівняно не тільки з країнами із розвинутою ринковою економікою, а й з окремими східноєвропейськими країнами. Це пов'язано з впливом таких чинників, як: відсутність надійного законодавства, яке б захищало права приватних інвесторів; відсутність механізму реалізації наявних нормативних актів; неточність податкового регулювання і його непередбачуваність навіть протягом року; відсутність ефективно інфраструктури для іноземного підприємництва; економічна і політична нестабільність (до економічних факторів, що не сприяють покращанню інвестиційного клімату в нашій державі, можна віднести, нестабільну систему зовнішньоекономічної діяльності; замкненість української економіки на державах СНД, з якими зв'язки зараз порушено; незбалансованість економіки; не конвертованість національної валюти і непевність валютного ринку.

Що стосується політичної нестабільності, то в Україні вона характеризується насамперед частою зміною уряду та змінами в інших ешелонах влади, корумпованістю владних структур, невизначеністю економічної стратегії); погана матеріально-технічна база і нерозвиненість інфраструктури; негативні фактори соціального характеру – це насамперед безробіття, зубожіння населення, розпад багатьох громадських структур тощо; фактична відсутність професійно підготовлених інформаційних і консультативних інфраструктур позбавляє інвестора точної економічної і правдивої, науково обґрунтованої інформації, що не дає йому змоги прийняти ефективні

управлінські рішення; негативні геополітичні фактори, а саме: територіально-етнічні конфлікти, суперечки, сепаратистські виступи.

Висновки. У сфері сприяння надходженню іноземних інвестицій в Україну пріоритетними на даному етапі економічного розвитку є такі питання: право власності на землю; організація роботи Агентства щодо сприяння іноземним інвестиціям, визначення його функцій; правове забезпечення; податкова система зниження зборів.

Як свідчить досвід західних країн, надходження іноземних інвестицій повинні сприяти розвитку економіки країни, оздоровленню платіжного балансу за рахунок поточних операцій, технологічному оздоровленню економіки, запровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Для розвитку інвестиційного процесу держава повинна подбати про створення потужного інвестиційного банку, також необхідно скасувати обмеження щодо інвестування комерційних банків у статутні фонди підприємств, вирішити проблему макроекономічної стабілізації і наявності тенденцій економічного зростання, прийняти окремий закон, який би врегулював порядок надання пільг інвесторам, що реалізують інвестиційні проекти в пріоритетних галузях чи регіонах.

Таким чином, держава має контролювати суми і своєчасність сплати обов'язкових платежів учасниками інвестиційного процесу. За державою залишаються функції законодавчого сприяння інвестиційному процесу, визначення пріоритетних для інвестування сфер і спрямування потоку інвестицій через їх стимулювання у пріоритетні сфери. Тільки комплексний підхід або постійне «супроводження» з боку державних органів іноземних інвестицій може забезпечити дійсно ефективне їх регулювання.

Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо особливостей залучення та використання іноземних інвестицій буде надалі використано для розроблення методичних положень та рекомендацій щодо формування оптимальної інвестиційної стратегії промислового виробництва.

Список літератури

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року.
2. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика. – К.: Знання, 2005. – 470 с.
3. Балануца О. Особливості фінансово-економічного регулювання іноземних інвестицій в Україні // Вища школа. - 2008. - № 12. - С. 54-61.
4. Гайдис Н.М. Інвестування. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2002. – 271 с.
5. Дацишин М., Дацків Р. Законодавчі ініціативи експертів Інституту Реформ у сфері СЕЗ і ТПР України: Економічні есе. - К., 2005. - С. 9-31.
6. Федоренко В. Інвестиції та економіка України // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 12–16.
7. Положення про порядок здійснення в грошовій формі іноземних інвестицій в Україну та повернення іноземному інвестору його інвестицій, а також репатріації прибутків, доходів, інших коштів, одержаних від інвестиційної діяльності в Україні: Затверджено постановою правління Національного банку України від 14 жовтня 2004р. № 482 // Все про бухгалтерський облік. - 2004. - № 1. - С. 15-16.

С. Фрунза

Особенности привлечения инвестиционных ресурсов в экономику Украины

Рассмотрено категорию «иностранные инвестиции», факторы, которые влияют на мотивацию и направление международного инвестирования, проанализированы иностранные капиталовложения в экономику Украины, даются некоторые рекомендации относительно формирования оптимальной инвестиционной политики государства, которая может повлиять на активацию иностранных инвестиций в отечественную экономику.

S. Frunza

Features of attraction of investment resources in economy of Ukraine

It is considered a category «foreign investments», factors which influence motivation and a direction of the international investment, foreign capital investments in economy of Ukraine are analysed, some recommendations concerning formation of an optimum investment policy of the state which can affect activation of foreign investments into domestic economy are made.

Одержано 16.11.10

УДК 657.4

О.М. Черновол, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості побудови обліку витрат на виробництво на підприємствах олійножирової промисловості

У статті розглянута раціональна побудова обліку витрат на виробництво для цілей управління на підприємствах олійножирової промисловості з врахуванням особливостей даної галузі.

облік, рахунки бухгалтерського обліку, облік прямих витрат, облік непрямих витрат, зведений облік

Облік має актуальне значення для користувачів облікової інформації, які приймають різні управлінські рішення і ведення його згідно з законодавством України є обов'язковим. Але в залежності від цілей управління та галузевих особливостей, побудова обліку на конкретному підприємстві може мати свою специфіку.

Визначення особливостей обліку прямих, непрямих і зведеного обліку витрат відноситься до однієї з основних умов підвищення ефективності олійножирового виробництва.

Дослідженню побудови обліку приділяється постійна увага з боку науковців, зокрема у працях М.С. Пушкаря, В.П. Завгороднього, Ф.Ф. Бутинця, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко тощо. Разом з тим ряд практичних проблем потребує більш поглибленого вивчення, зокрема побудова обліку витрат для підприємств олійножирової галузі харчової промисловості. Тому, метою даної статті є побудова раціональної системи обліку витрат на виробництво для цілей управління з врахуванням особливостей олійножирових підприємств.

Побудова обліку витрат виробництва здійснюється у системі таких рахунків:

1. Рахунки витрат за елементами (клас 8).
2. Рахунки витрат діяльності (клас 9).
3. Рахунки запасів (клас 2).

Відповідно до законодавства [1] підприємство має право обирати між 3 способами обліку витрат діяльності: з використанням 8-го класу рахунків «Витрати за елементами»; з використанням 9-го класу рахунків «Витрати діяльності»; з одночасним використанням 8-го та 9-го класів рахунків. На підприємствах олійно-жирової

S. Frunza

Features of attraction of investment resources in economy of Ukraine

It is considered a category «foreign investments», factors which influence motivation and a direction of the international investment, foreign capital investments in economy of Ukraine are analysed, some recommendations concerning formation of an optimum investment policy of the state which can affect activation of foreign investments into domestic economy are made.

Одержано 16.11.10

УДК 657.4

О.М. Черновол, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості побудови обліку витрат на виробництво на підприємствах олійножирової промисловості

У статті розглянута раціональна побудова обліку витрат на виробництво для цілей управління на підприємствах олійножирової промисловості з врахуванням особливостей даної галузі.

облік, рахунки бухгалтерського обліку, облік прямих витрат, облік непрямих витрат, зведений облік

Облік має актуальне значення для користувачів облікової інформації, які приймають різні управлінські рішення і ведення його згідно з законодавством України є обов'язковим. Але в залежності від цілей управління та галузевих особливостей, побудова обліку на конкретному підприємстві може мати свою специфіку.

Визначення особливостей обліку прямих, непрямих і зведеного обліку витрат відноситься до однієї з основних умов підвищення ефективності олійножирового виробництва.

Дослідженню побудови обліку приділяється постійна увага з боку науковців, зокрема у працях М.С. Пушкаря, В.П. Завгороднього, Ф.Ф. Бутинця, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко тощо. Разом з тим ряд практичних проблем потребує більш поглибленого вивчення, зокрема побудова обліку витрат для підприємств олійножирової галузі харчової промисловості. Тому, метою даної статті є побудова раціональної системи обліку витрат на виробництво для цілей управління з врахуванням особливостей олійножирових підприємств.

Побудова обліку витрат виробництва здійснюється у системі таких рахунків:

1. Рахунки витрат за елементами (клас 8).
2. Рахунки витрат діяльності (клас 9).
3. Рахунки запасів (клас 2).

Відповідно до законодавства [1] підприємство має право обирати між 3 способами обліку витрат діяльності: з використанням 8-го класу рахунків «Витрати за елементами»; з використанням 9-го класу рахунків «Витрати діяльності»; з одночасним використанням 8-го та 9-го класів рахунків. На підприємствах олійно-жирової

промисловості для обліку витрат доцільно на наш погляд застосовувати другий варіант.

На думку деяких авторів [2, с. 364], і ми з ними погоджуємось, переваги застосування одночасно 8-го та 9-го класу рахунків наступні:

- по-перше, без додаткових вибірок заповнюється другий розділ “Звіту про фінансові результати”;
- по-друге, субрахунки, які передбачені для обліку операційних витрат за елементами, дозволяють побачити певну глибину витрат, таким чином реалізувати функції та потреби управлінського обліку і надати корисну інформацію для управління підприємством.

Також треба зауважити, що рахунки 8-го класу необхідно застосовувати як транзитні, інакше їх введення не буде мати сенсу.

Розглянемо поетапно облік прямих, непрямих та зведений облік витрат олійно-жирових підприємств, з врахуванням запропонованих у попередньому розділі змін.

Прямі витрати, до яких відносяться транспортно-заготівельні витрати, витрати основної та додаткової сировини (наприклад, тара та тарні матеріали), фінансові витрати у частині, яка витрачається на закупівлю основної та додаткової сировини, списуються спочатку на рахунок 801, таким чином формуючи сировинну собівартість продукції, а потім списуються у виробництво (рис.1).

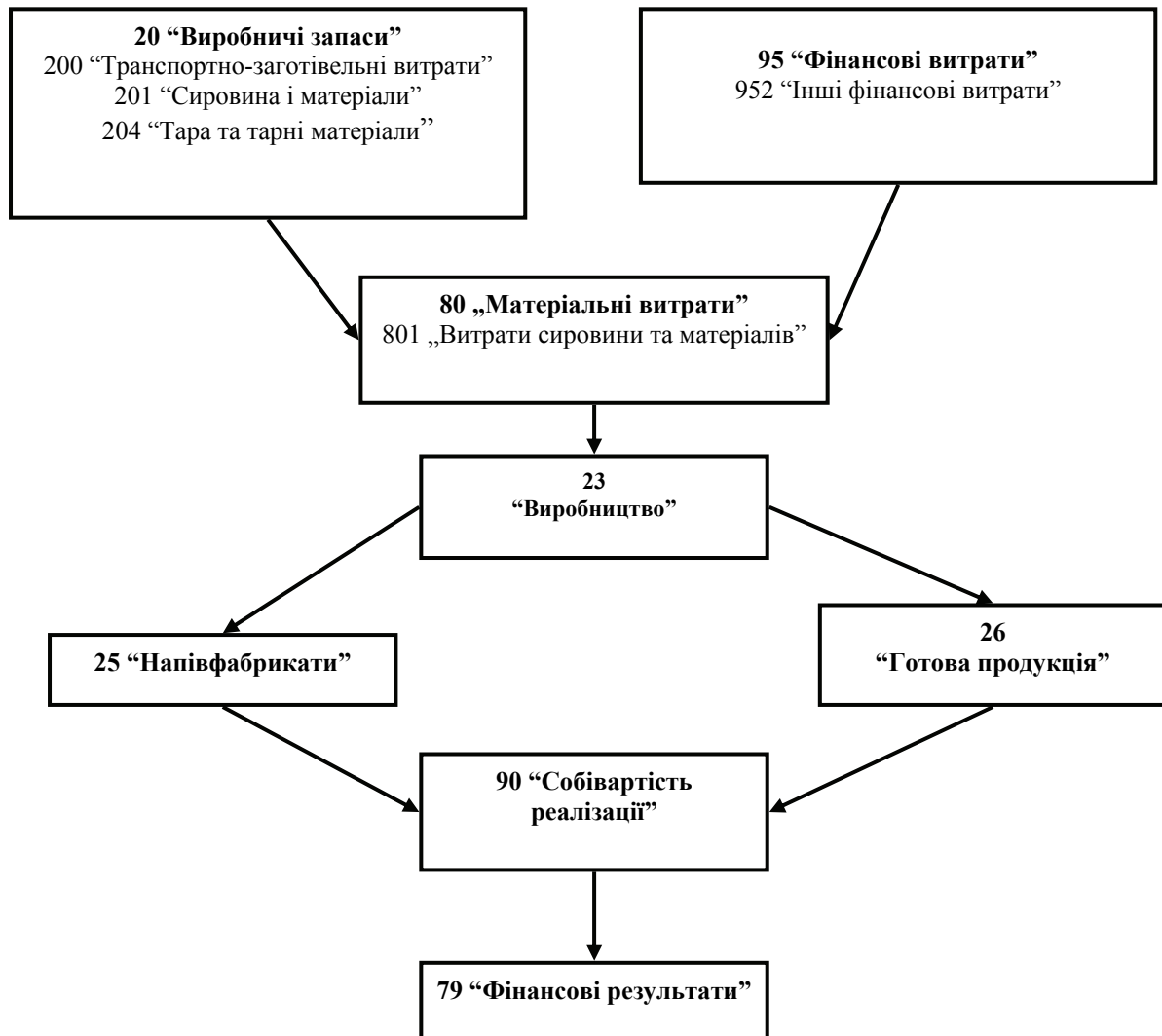


Рисунок 1- Розширена схема обліку прямих витрат для олійно-жирових підприємств

В залежності від того, що отримується в процесі виробництва, тобто напівфабрикат або готова продукція, витрати розподіляються між рахунками 25 та 26.

Тут треба зазначити, що останнім часом в олійножировій промисловості сформувалася така ситуація, що всі підприємства цієї галузі можна умовно поділити на три групи:

1. Підприємства, основною продукцією яких є нерафінована олія.
2. Підприємства, які виготовляють олійножирову продукцію – виробники жирів, миловарні комбінати, маргаринові заводи, які використовують соняшникову олію для виробництва своєї продукції.
3. Підприємства комбінованого типу, які займаються виробництвом рафінованої дезодорованої олії і наприклад жирів.

Всі ці підприємства, в залежності від того до якої групи вони відносяться мають свої особливості і у технологічному процесі, і в організації обліку, зокрема в обліку прямих витрат, а саме у їх розподілі між 25 та 26 рахунками.

Розглянемо різницю між цими підприємствами в залежності від видів продукції, яку вони виготовляють.

Для першого типу підприємств основною сировиною є насіння соняшнику, готовою продукцією – нерафінована олія, яка реалізується іншим організаціям.

Для другого типу підприємств (наприклад, для заводів модифікованих жирів) основною сировиною є пальмоядрові та тропічні олії, готовою продукцією – різні види жирів, але тут в процесі виробництва з'являється також напівфабрикат – це олія рафінована дезодорована.

Для третього типу підприємств основною сировиною може бути як насіння соняшнику, так і різні види олій, які для інших типів підприємств є або готовою продукцією, або напівфабрикатом. Результати дослідження узагальнені у табл.1.

Таблиця 1 - Технологічні особливості підприємств олійножирової промисловості

Тип підприємства	Вид продукції			Основна сировина, додаткові матеріали, напівфабрикат						Готова продукція чи напівфабрикат		
	олія нерафінована	Олія рафінована дезодорована	Різні види жирів	Насіння соняшнику	Пальмоядрова олія, пальмовий олеїн	Тропічні олії	Додаткові матеріали	Олія нерафінована	Олія рафінована дезодорована	олія нерафінована	Олія рафінована дезодорована	Різні види жирів
1. Підприємства, які виготовляють нерафіновану олію	+			+						г/п	-	-
2. Підприємства – виробники олійножирової продукції			+		+	+	+		+	-	н/ф або г/п	г/п
3. Підприємства комбінованого типу	+	+	+	+	+	+	+	+	+	г/п або н/ф	г/п або н/ф	г/п

Таким чином, з даних таблиці можна зробити висновок, що різні типи підприємств виготовляють продукції різного рівня технологічної готовності.. Якщо для

одного типу підприємств один вид продукції є готовим і може одразу реалізовуватися, то для іншого типу цей самий вид продукції може бути як готовим і реалізовуватися, так може бути і напівфабрикатом, який використовується для подальшої переробки. в залежності від цього полегшується або ускладнюється облік прямих витрат (витрат на основну сировину та додаткові матеріали). Схему руху сировини, готової продукції та напівфабрикатів представлено на рис.2.

Незалежно від типу підприємств прямі витрати обліковуються відповідно до запропонованої схеми (рис.1), потім прямі витрати списуються на рахунок 90 “Собівартість реалізації”, який призначений для узагальнення інформації про сировинну собівартість реалізованої готової продукції. По дебету даного рахунка відображається сировинна собівартість реалізованої готової продукції, по кредиту – списання у порядку закриття дебетових оборотів на рахунок 79 “Фінансові результати”.

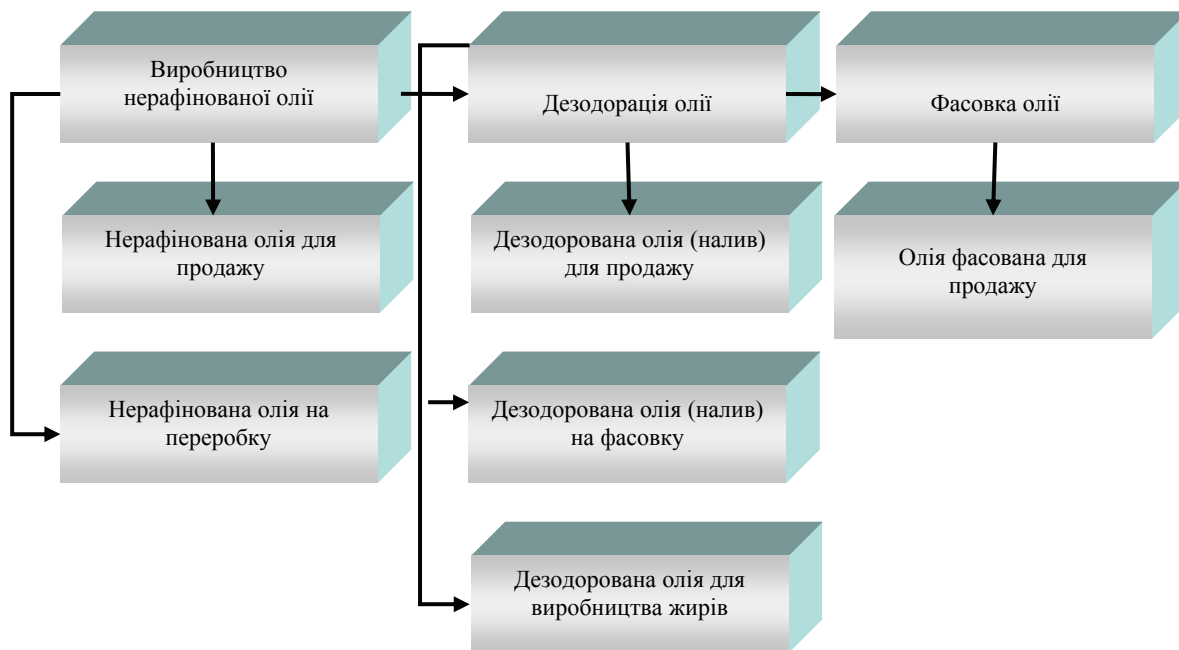


Рисунок 2 – Схема руху сировини, напівфабрикатів та готової продукції для комбінованого типу підприємств

Схема обліку непрямих витрат представлена на рис.3.

Непрямі витрати (рис.3), до яких належать частина матеріальних витрат (витрати палива, будівельних матеріалів, запасних частин, МШП), заробітна плата (як виробничого персоналу так і адміністрації), відповідні нарахування на заробітну плату, знос (амортизація) основних засобів та нематеріальних активів, спочатку розподіляються на відповідних рахунках та субрахунках 8-го класу (80, 81, 82, 83, 84), потім списуються на відповідні рахунки 9-го класу (91, 92, 93), а вже потім на рахунок 79 “Фінансові результати”.

Треба зауважити, що списання вартості (амортизація) основних засобів та необоротних матеріальних активів не відбувається. До моменту списання вартість основних засобів та необоротних матеріальних активів відображається у активі балансу повністю (за первісною вартістю), а списання з балансу відбувається за рахунок нерозподіленого прибутку [3].

Також треба зазначити, що на підприємствах олійно-жирової промисловості недоцільним є розподіл загальновиробничих витрат, що обумовлено, на наш погляд, наступними причинами:

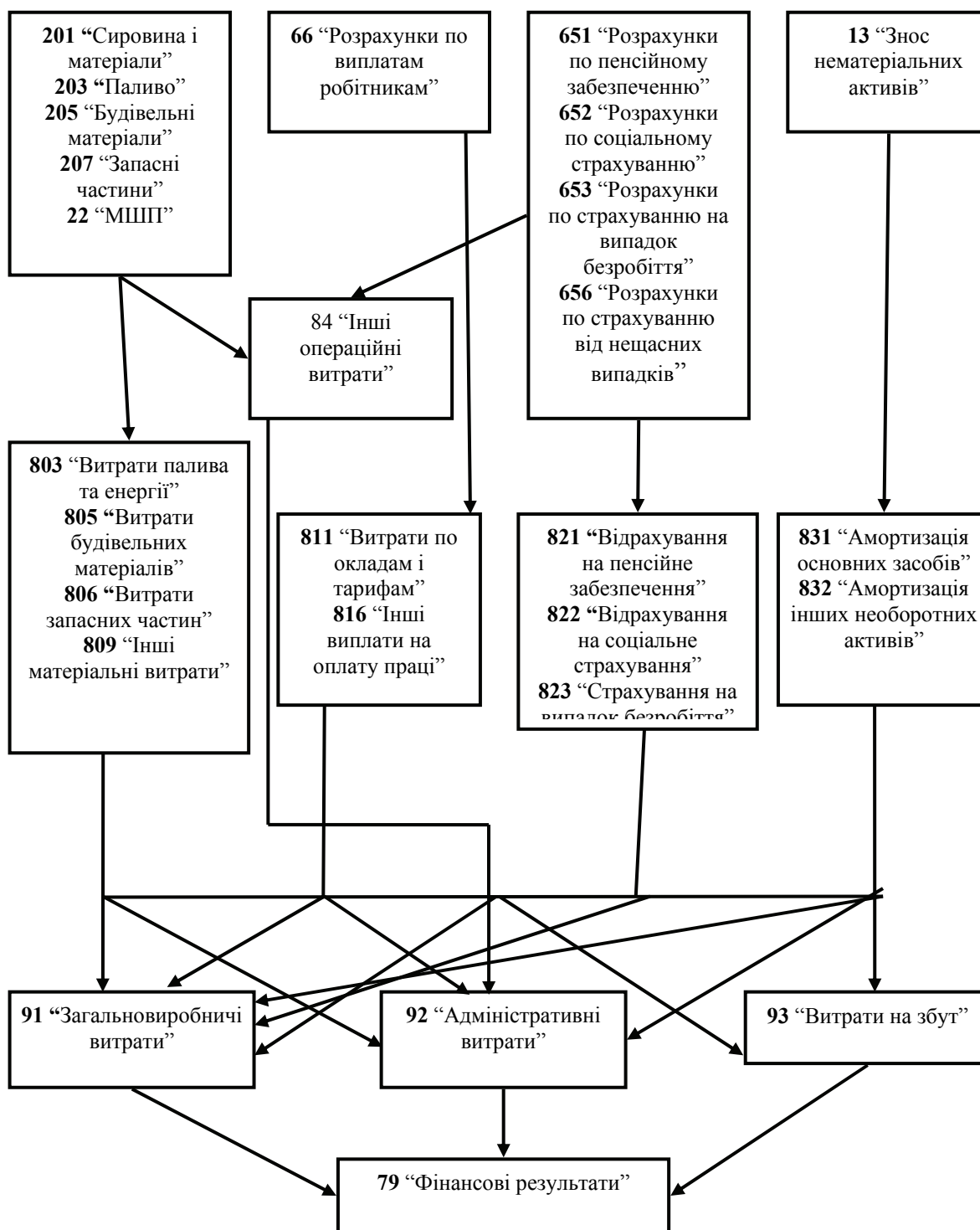


Рисунок 3 – Розширена схема обліку непрямих витрат для олійно-жирових підприємств

1. По-перше, згідно з П(С)БО 16 [4] до загальновиробничих витрат відносяться:

- витрати на управління виробництвом;
- амортизація основних засобів та нематеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничого, лінійного) призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого

призначення;

- витрати на вдосконалення технології й організації виробництва;
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу;
- витрати на охорону праці, техніку безпеки і охорону навколишнього природного середовища;
- інші витрати.

У свою чергу, згідно з проведеними дослідженнями загальнопромислові витрати на олійно-жирових підприємствах складаються в основному з витрат на утримання, ремонт та експлуатацію обладнання (ВУЕР), які в свою чергу складаються в основному з таких елементів, як матеріали та запасні частини для ремонту обладнання, послуги сторонніх організацій по ремонту та утриманню обладнання. Частина цих витрат у загальній структурі витрат олійножирових підприємств займає всього біля 2 %, таким чином розподіляти їх просто недоцільно, оскільки витрати на їх розподіл будуть вищими за самі загальнопромислові витрати.

2. По-друге, згідно того ж П(С)БО 16 [4], загальнопромислові витрати поділяються на змінні та постійні, перелік яких в свою чергу встановлюється підприємством самостійно.

Згідно з проведеними дослідженнями, всі загальнопромислові витрати на олійножирових підприємствах мають постійний характер а також не входять до складу сировинної собівартості, до неї входять тільки змінні прямі витрати, а саме витрати на основну та додаткову сировину, таким чином частина загальнопромислових витрат, яка згідно з П(С)БО 16 після розподілу повинна відноситись до виробничої собівартості не входить до складу сировинної собівартості продукції олійножирових підприємств.

3. По-третє, застосування на олійножирових підприємствах для обліку витрат методу директ-костінгу, також робить недоцільним розподіл загальнопромислових витрат, оскільки згідно з даним методом у розрахунок собівартості беруться. прямі витрати і змінні непрямі витрати, а загальнопромислові витрати, як вже зазначалось раніше мають ознаки постійних та непрямих.

Таким чином вся сума загальнопромислових витрат відноситься спочатку на відповідні рахунки 8-го класу, потім на рахунок 91 “Загальнопромислові витрати”, а потім списується на рахунок 79 “Фінансові результати”, без віднесення на рахунки 90 “Собівартість реалізації” та 23 “Виробництво”.

На підставі вище наведених схем (рис.1 та рис.3) пропонуємо наступну зведену схему обліку витрат (рис.4).

Отже, на підприємствах олійно-жирової промисловості для обліку витрат, який забезпечує цілі управління, доцільно на наш погляд застосовувати одночасно 8-й клас рахунків “Витрати за елементами” та 9-й клас рахунків “Витрати діяльності”, оскільки це певним чином полегшує облік та найголовніше дозволяє побачити певну глибину витрат, таким чином реалізувати функції та потреби управлінського обліку і надати корисну інформацію для управління підприємств. Крім цього, недоцільним для олійножирових підприємств є розподіл загальнопромислових витрат, оскільки частина цих витрат у загальній їх структурі є дуже незначною (біля 2 %), вони не входять до складу сировинної собівартості продукції, а також мають ознаки постійних та непрямих.

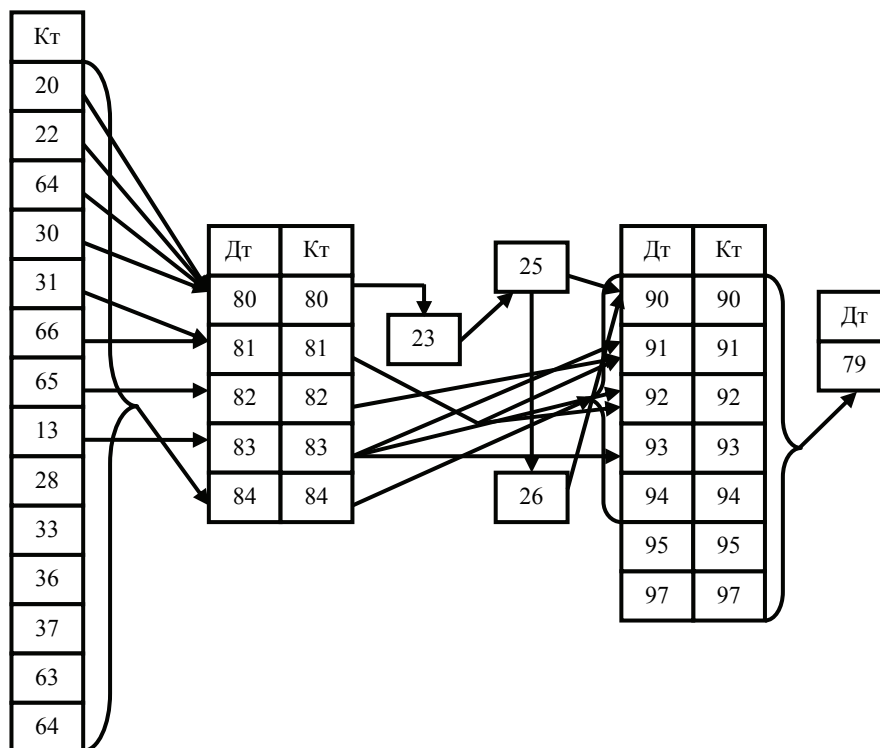


Рисунок 4 – Зведена схема обліку витрат для олійно-жирових підприємств

Список літератури

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій. Затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 року № 291, з наступними змінами і доповненнями // Податки та бухгалтерський облік. – 2000. - №3;
2. Саблук П. Т., Лузан Ю. А., Дем'яненко М. Я., Жук В. М., Дудка К. П. Бухгалтерський облік на підприємствах АПК: (посібник по застосуванню нормативних документів) / П.Т. Саблук, Ю.А. Лузан та інш., К.: ІАЕ, 2001. - 478с;
3. Положення про управлінську облікову політику. – Кіровоград: „Креатив”, 2006;
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Затверджено наказом Міністерства Фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 з наступними змінами та доповненнями // Бухгалтерський облік і аудит. – 2002. - №12.

Е.Черновол

Особенности построения учета затрат на производство на предприятиях масложировой промышленности

В статье рассматривается рациональное построение учета затрат на производство на предприятиях масложировой промышленности с учетом особенностей данной отрасли.

Н. Chernovol

The formation of accounting of product costs at the enterprises of oilseed industry

The rational formation of accounting of product costs at the enterprises of oilseed industry with to taking into account the peculiarities of given branch of industry.

Одержано 15.11.10

УДК 658.012.32

Т.А.Чернявська, доц., канд. екон. наук
Новокаховський гуманітарний інститут

Антикризове управління підприємств транспорту в умовах турбулентності

Турбулентність визначається як непередбачувані та швидкі зміни у зовнішньому середовищі, які впливають на діяльність підприємства. На основі детального аналізу впливу фінансової кризи, зокрема на стан підприємств транспортно-дорожнього комплексу, коливання показників діяльності галузі обґрунтовано необхідність антикризового управління в умовах турбулентності з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Антикризове управління можна визначити як управління, в якому поставлено певним чином передбачення кризи у діяльності підприємства, аналіз її симптомів, розроблення заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання її чинників для наступного розвитку.

антикризове управління, турбулентність, транспортно-дорожній комплекс, підприємства транспорту

Вступ. Щоб зрозуміти ринкову турбулентність та її вплив на бізнес, варто розглянути принципи турбулентності в природі, а також у науці. В природі турбулентність характеризується агресивною або неспокійною поведінкою. Її визначальні характеристики – агресивність, хаотичність та непередбачуваність.

Турбулентність завжди непокоїла дослідників, оскільки її важко змоделювати та передбачити, незважаючи на сучасну розвиненість та потужність обробки даних. Вчені розробили теорію хаосу, щоб вивчити, як можуть розгортатися події, враховуючи початкові умови та детерміновані припущення. Вони можуть показати, що невеликий початковий ефект може призвести до експоненціального зростання відхилень. Поведінка динамічних систем – систем, стан яких з часом еволюціонує – здається хаотичною, хоча хаотичність і не становить їх невід'ємну частину.

Питаннями турбулентності в головному займалися зарубіжні вчені, такі як Ф.Котлер, А. Грінспен, Д.Касліоне, Д. Салл, М. Гольцберг, Л. Хасан-Бек, а також досліджували ці аспекти вітчизняні науковці Ю. Мартинюк, В. Савчук.

Виникає питання, а як усе це стосується турбулентності в бізнесі. Передусім турбулентність у бізнесі визначається як непередбачувані та швидкі зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищах організації, які впливають на її діяльність. Сьогодні всі уряди та всі компанії, кожна людина і кожна організація взаємопов'язані на певному рівні, і вплив турбулентності на одного з них будуть певним чином відчувати інші в глобально пов'язаному середовищі [1].

Щоб краще зрозуміти масштаб впливу турбулентності, руйнівного хаосу і катастрофи, спричинених нею, досить проаналізувати останні роки діяльності підприємств України, коли ринкова вартість в реальному секторі економіки просто «випарювалася», залишивши за собою руїни по всьому світі [2].

Постановка завдання. Сфера послуг в Україні за останні роки зазнала турбулентності, хоча і не такої значної, як, наприклад, сфера будівництва. На основі детального аналізу впливу фінансової кризи, зокрема на стан підприємств транспортно-дорожнього комплексу, коливання показників діяльності галузі спробуємо обґрунтувати систему антикризового управління в умовах турбулентності з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

© Т.А.Чернявська. 2010

Метою статті є дослідження впливу фінансової кризи на функціонування підприємств транспортно-дорожнього комплексу країни та обґрунтування заходів подолання її негативного впливу.

Виклад основного матеріалу. Глобальна фінансова криза і погіршення економічних прогнозів негативно відобразились на всіх сферах економіки, зокрема, торкнувшись однієї з галузей сучасного ринку послуг, що найдинамічніше розвивалась, - транспорту. Загальні обсяги ринку транспортних послуг продовжують і зараз спадати, масштаби замовлень, перевезень вантажів та пасажирів знижуються.

У результаті вперше за всю економічну історію України у 2008 році вітчизняна економіка розвивалася під надзвичайним пресингом складних світових процесів. І аналізуючи ці процеси розвитку необхідно чітко виділяти два періоди розвитку:

- до липня 2008 року — із загалом позитивними тенденціями, що формувалися в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури;
- починаючи з серпня 2008 року — різка зміна тенденцій розвитку, у першу чергу — банківської системи та експортоорієнтованих секторів вітчизняної економіки, в тому числі і транспортної сфери.

Маючи розгалужену транспортну інфраструктуру та знаходячись на перехресті найважливіших напрямів світової торгівлі між Європою, Азією та іншими континентами, Україна має всі передумови для сталого розвитку цієї галузі в рамках виваженої державної політики.

На жаль, розвиток транспортно-дорожнього комплексу у 2008-2009 рр. призупинився. Робота підприємств та усіх суб'єктів транспорту у 2009 році відзначається негативними тенденціями падіння обсягів транспортування пасажирів і вантажів, що призвело до неякісного задоволення потреб населення і господарського комплексу України в перевезеннях. За 2009р. підприємствами транспорту перевезено 540,5 млн.т вантажів, що становило 76,7% від обсягу перевезень вантажів за 2008р. Вантажообіг становив 238,1 млрд.ткм, що склало 76,7% від обсягу 2008р. Вантажообіг залізничного транспорту знизився на 23,7%, що має місце на всіх залізницях. Зменшення вантажообігу відбулося також на автомобільному транспорті на 9,5%, авіаційному на 7,5%, річковому на 39,9%, морському на 53,9%.

Перевезення вантажів залізничним транспортом порівняно з 2008р. зменшилися на 21,5%, у т.ч. відправлення вантажів – на 19,4%, що має місце на усіх залізницях.

Вітчизняний морський та річковий торговельний флот виконав перевезення вантажів у обсязі 9,8 млн.т, що на 50,0% менше від обсягу 2008р. Перевезення вантажів підприємствами річкового транспорту зменшилися на 54,8% від обсягів 2008р., морського транспорту – на 43,4%. Закордонні перевезення вантажів морським транспортом скоротилися на 50,2%, річковим – на 35,3%. Обсяг переробки вантажів у торговельних і рибних портах та на промислових причалах (морських і річкових) зменшився на 12,1% і становив 161,9 млн.т. Переробка імпортних вантажів зменшилася на 41,1%, транзитних вантажів – на 21,3% та внутрішнього сполучення – на 58,6%.

Підприємствами автомобільного транспорту за 2009р. перевезено 140,0 млн.т вантажів, що на 24,8% менше від обсягу перевезень вантажів у 2008р., вантажообіг склав 33,9 млрд.ткм, що менше ніж у 2008 році на 9,5%. За 2009р. авіаційним транспортом перевезено 84,8 тис.т вантажів, що на 16,9% менше від обсягу 2008р. Вантажообіг авіаційного транспорту склав 350,3 млн.ткм, що на 7,5% менше порівняно з 2008р.

За 2009р. пасажирським транспортом перевезено 4,5 млрд. пасажирів, виконано пасажирську роботу в обсязі 112,7 млрд.пас.км, що становить відповідно 92,2% та 89,8% від обсягів 2008р. Залізничним транспортом за 2009р. відправлено 425,9 млн. пасажирів, що на 4,4% менше, ніж у 2008р.

Послугами автомобільного транспорту скористалися 4,0 млрд. пасажирів, що на 8,2% менше від обсягів перевезень пасажирів у 2008р. Перевезення пасажирів морським транспортом скоротилися на 15,5% від обсягів 2008р [3].

За даними дослідження всесвітньо відомої компанії „Ернст енд Янг” близько 80% українських компаній, які брали участь в опитуванні відчувають вплив економічної кризи.

В дослідженні участь взяли 143 провідні національні та закордонні компанії, які працюють в Україні. Вплив кризи 56% компаній відчувають у зменшенні споживчих витрат населення (зниженні продажів та попиту). Також респонденти назвали затримку платежів (53%) та недоступність кредитних ресурсів (46%) серед основних проблем, з якими їм довелося зіткнутися останнім часом. 46% респондентів непокоїть девальвація національної валюти, а 40% - темпи інфляції. Опитані компанії назвали заходи, які вони вживають або збираються вжити в межах свого підприємства, щоб пом'якшити негативні наслідки кризи: 76% респондентів збираються знизити витрати; 54% - налагодити управління фінансовими показниками та ліквідністю; 28% - скоротити персонал, 27% - провести реорганізацію підприємства [4].

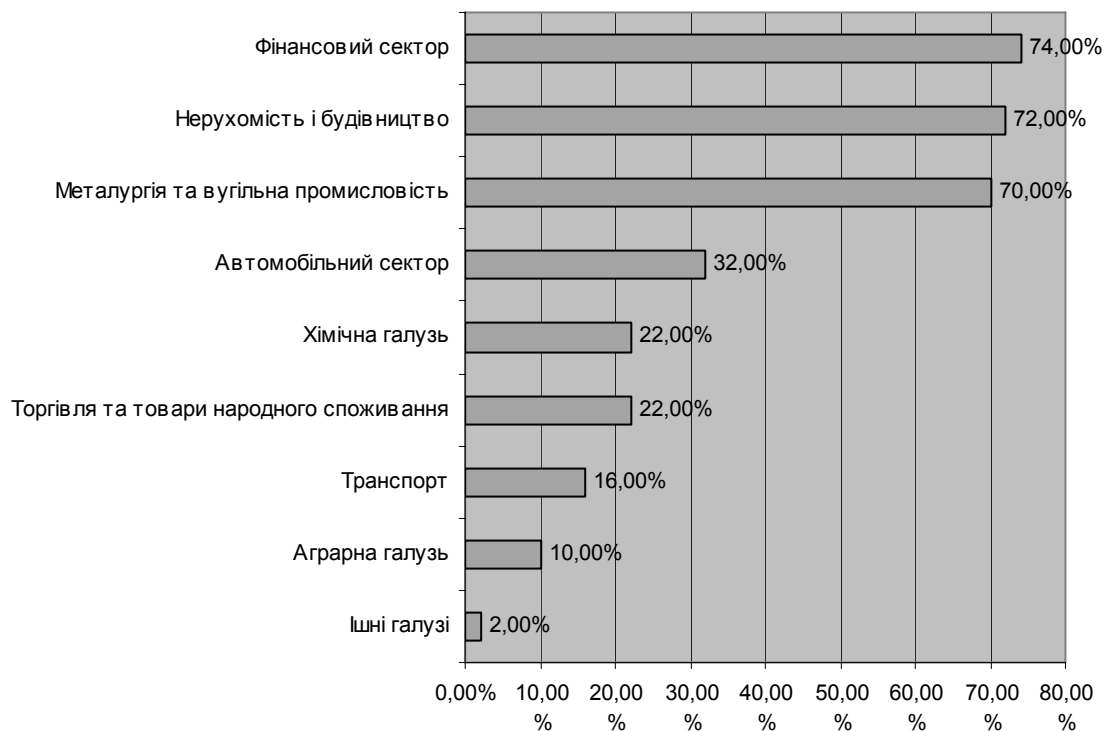


Рисунок 1 – Галузі, які найбільш сильно відчули вплив економічної кризи [4]

Звичайно, на показники діяльності підприємств транспорту вплинуло багато негативних внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) факторів. „Утриматися на плаву” змогли лише „потужні гравці” цього сектора і для того, щоб надалі стримувати вплив негативних факторів, необхідно будувати стратегію розвитку підприємств в умовах турбулентності. Перш за все, чи витримає підприємство випробування у мінливих та непередбачуваних політичних, економічних умовах сьогодення залежить від організації антикризового управління.

„Не фінансова криза стала причиною турбулентності в бізнесі”,- переконаний професор зі стратегії Лондонської бізнес-школи Дон Салл. „Якщо фінансова криза рано чи пізно закінчиться, то турбулентність буде супроводжувати бізнес ще довго”. У своїй новій книзі „Позитивний бік турбулентності: користуючись можливостями у

невизначеному світі” автор вказує на необхідність врахування постійної мінливості не лише для „виживання”, а й використання її на свою користь [8].

Позитивний бік турбулентності полягає у постійній появі нових можливостей: з'являються нові ресурси, змінюються потреби споживачів. Наприклад, якщо аналізувати такий фактор зниження обсягів пасажирських перевезень в транспортній галузі як зниження купівельної спроможності та доходів населення, то стратегія розвитку підприємства-перевізника повинна враховувати зміну інтересів споживачів і запропонувати їм альтернативні варіанти надання послуг. І мова йде не лише про впровадження інновацій в транспортну сферу, адже не завжди нововведення спроможні вирішити проблему підвищення ефективності функціонування. Для побудови ефективної стратегії необхідне оперативне реагування на позитивні результати зарубіжного досвіду, врахування незадіяного потенціалу, оптимізації витрат тощо.

Д. Салл вважає: „Якщо ви керуєте компанією – турбулентність повинна стати способом вашого життя. Світ навколо змінюється, але деякі компанії замість того, щоб змінюватись разом із ним, починають інтенсивніше робити те, до чого вони звикли. Як правило, це не призводить ні до чого хорошого. Це активна інертність. Тобто компанія намагається щось робити, витрачає набагато більше часу та зусиль, але при цьому залишається абсолютно інертною з точки зору змін” [8].

В цьому аспекті необхідною умовою ефективного функціонування підприємств, в тому числі і транспортно-дорожнього сектору, є розроблення і впровадження інструментарію антикризового управління. При цьому антикризове управління можна визначити як управління, в якому поставлено певним чином передбачення кризи у діяльності підприємства, аналіз її симптомів, розроблення заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання її чинників для наступного розвитку [5].

До основних чинників, які можуть спричинити фінансову кризу на підприємстві відносять: зовнішні, або екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства), та внутрішні, або ендогенні (що залежать від підприємства).

Головними екзогенними чинниками фінансової кризи на підприємстві можуть бути: спад кон'юнктури в економіці в цілому; значний рівень інфляції; нестабільність господарського та податкового законодавства; нестабільність фінансового та валютного ринків; посилення конкуренції в галузі та криза окремої галузі; посилення монополізму на ринку; дискримінація підприємства органами влади та управління; політична нестабільність у країні.

Головні ендогенні чинники фінансової кризи: брак чітко визначеної стратегії розвитку підприємства; дефіцити в організаційній структурі; низький рівень менеджменту; низький рівень маркетингу та втрата ринків збуту продукції (робіт, послуг); незадовільне використання виробничих ресурсів; непродуктивне утримання зайвих робочих місць.

В повній мірі це стосується і підприємств транспортної сфери. У цілому всі названі причини кризи досить тісно взаємозв'язані й створюють складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків. Типовими наслідками впливу вищенаведених причин та чинників на фінансово-господарський стан підприємства є: втрата клієнтів та покупців готової продукції (робіт, послуг); зменшення кількості замовлень та контрактів з продажу продукції (робіт, послуг); підвищення собівартості та різке зниження продуктивності праці; збільшення розміру неліквідних оборотних засобів та наявність понаднормових запасів; підвищення тиску на ціни; істотне зменшення обсягів реалізації та, як наслідок, недоодержання виручки від реалізації продукції [6].

Пошук шляхів оздоровлення неплатоспроможних підприємств займає одне з ведучих місць у сучасній господарській практиці. В Україні кількість неплатоспроможних підприємств неухильно росте. Як показала практика, програма

антикризових заходів, у випадку її успішного практичного застосування здатна реально допомогти підприємствам, які знаходяться на межі банкрутства. Основною метою антикризового управління є забезпечення міцного положення на ринку і стабільно стійких фінансів підприємства при будь-яких економічних, політичних і соціальних метаморфозах у країні. Отже, воно повинне бути здатним вирішувати різнопланові і різнобічні завдання. У його рамках застосовуються, як правило, такі управлінські інструменти, що у специфічних українських умовах виявилися найбільш ефективними в рішенні всіх поточних завдань підприємства, а не тільки в усуненні тимчасових фінансових труднощів. Сутність антикризового управління – прискорена і діюча реакція на істотні зміни зовнішнього середовища на основі заздалегідь ретельно розробленої гама альтернативних варіантів управлінських рішень, що передбачають різні дії в залежності від ситуації. В основі антикризового управління лежить процес постійних і послідовних нововведень у всіх ланках і галузях дій підприємства. Антикризове управління націлюється на те, що навіть у найскладнішій господарській ситуації, в якій опинилося підприємство, можна було ввести в дію такі управлінські і фінансові механізми, що дозволили б вибратися з труднощів з найменшими для підприємства втратами (рис.2).

Особлива роль в антикризовому управлінні належить фінансовому менеджменту, що представляє сполучення стратегічних і тактичних елементів фінансового забезпечення підприємництва, які дозволяють керувати грошовими потоками і знаходити оптимальні грошові рішення. Фінансовий менеджмент реально оцінює можливості фінансування, майбутній прибуток, стан ринку капіталів. Він має справу з об'єктом, що випробує вплив потоку управлінських рішень, які надходять від різних суб'єктів управління, включаючи власників і підприємців, органи державної влади і управління, фінансово – кредитні установи. Розробка антикризової стратегії дозволяє зосереджено направляти фінансові ресурси в ті сфери, які можуть принести максимальну економічну вигоду.

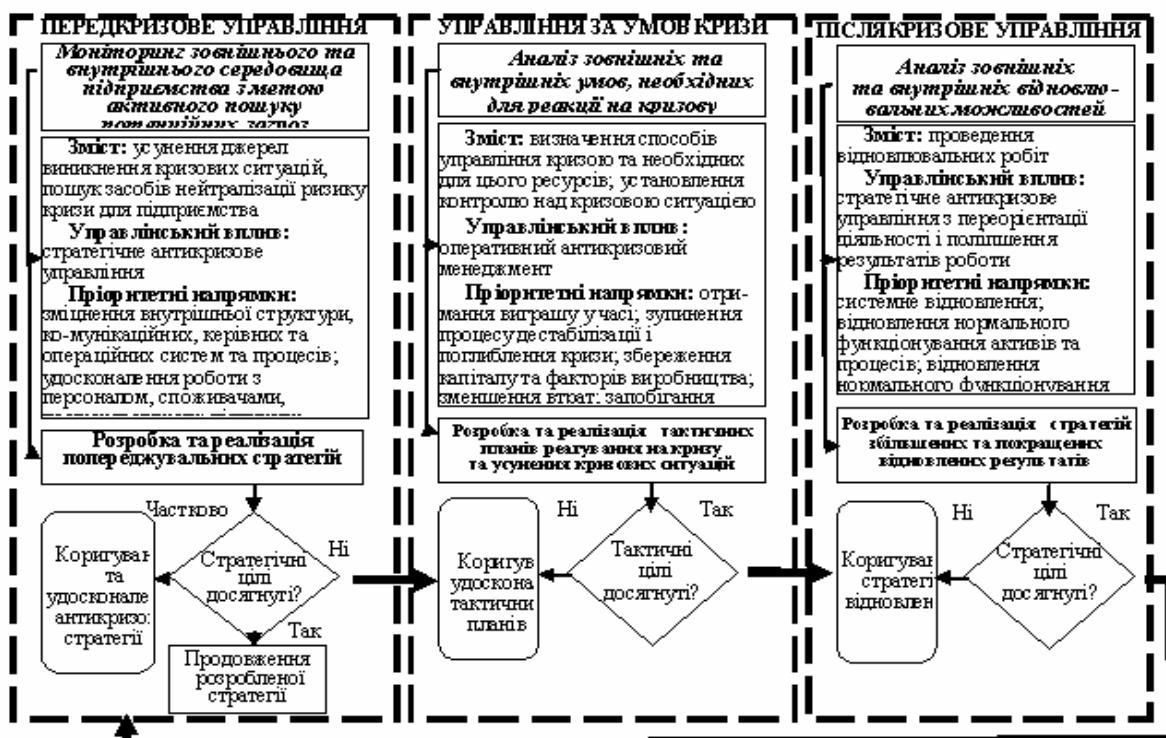


Рисунок 2 – Концептуальна модель ефективного антикризового управління підприємством

Отже вищенаведене вказує на те, що важливою передумовою стабілізації стану транспортно-дорожнього комплексу країни є підвищення ефективності антикризового управління підприємств з постійним моніторингом турбулентності. Турбулентність або мінливість зовнішнього середовища безперечно можна вважати фактором, який суттєво впливає на функціонування підприємств в тому числі і підприємств транспорту. Але чітко визначити, який це буде вплив – негативний чи позитивний буде залежати від організації антикризового управління на підприємстві.

Висновки. На українському ринку послуг найбільша питома належить транспорту. Турбулентність відбувається стрімко, залишаючи чимало підприємств непередбаченими та уразливими до хаосу, який вона спричиняє. І хоча турбулентності у бізнесі не можна уникнути, підприємства можуть напевне вибирати, як вони її сприйматимуть. Вони можуть подолати турбулентність і стримувати її негативний вплив, а також можуть скористатися собі на користь.

Список літератури

1. Котлер Ф. Управление та маркетинг в эпоху турбулентности / Ф. Котлер, Дж. А. Хоатикс Касліоне; пер. з англ. / [під ред. Т.В. Співаковської, С.В. Співаковського]. — К.: Хімджест, ПЛАСКЕ, 2009. — 208 с.
2. Мартинок Ю. "В мире наступила эпоха турбулентности и непрогнозируемых изменений" – компаньон, 2008. – № 44. – С. 26.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001 // Офіц. вісн. України. - 2006. - № 30. - Ст. 2132.
4. 80% українських компаній відчувають вплив економічної кризи // Інформаційний портал «Економічна правда»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/publications/2008/11/6/168338/>
5. Антикризисное управление / под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2005, 620с.
6. Сухоруков А.І. Антикризова політика розвинутих країн [Текст] / А.І. Сухоруков // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 9-17.
7. Фетисов Г.Г. О мерах по преодолению мирового кризиса и формированию устойчивой финансово-экономической системы [Текст] / Г.Г. Фетисов // Вопросы экономики. – 2009. - №4 - С.31-41.
8. Стратегія в эпоху турбулентности // Інформаційний портал «IT – BUSINESS.com.ua»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.it-business.com.ua/news/81/513>

Т.Чернявская

Антикризисное управление предприятий транспорта в условиях турбулентности

Турбулентность определяется как непредсказуемые и быстрые изменения во внешней среде, которые влияют на деятельность предприятия. На основе детального анализа влияния финансового кризиса, в частности на состояние предприятий транспортно-дорожного комплекса, колебания показателей деятельности отрасли обоснована необходимость антикризисного управления в условиях турбулентности с учетом позитивного зарубежного опыта. Антикризисное управление можно определить как управление, в котором поставлено определенным образом предвидение кризиса в деятельности предприятия, анализ его симптомов, разработка мер по снижению негативных последствий кризиса и использования ее факторов для последующего развития.

Т. Chernyavskaya

Anti-crisis management of transport enterprises in terms of turbulence

Turbulence characterized as unpredictable and rapid changes in environment, influencing the enterprise. It based on detailed analysis of the impact of financial crisis, particularly in state enterprises transport system, fluctuations in the industry were studied and the need for antirecessionary management in terms of turbulence subject to positive foreign experience. Antirecessionary management can be defined as management, which delivered some way predict the crisis in the enterprise, analysis of its symptoms, development of measures to reduce the negative impact of the crisis and its factors for subsequent development.

Одержано 18.11.10

УДК 657.37:657.6

Н.С. Шалімова, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств як суб'єктів публічних (суспільних) інтересів

В статті досліджуються такі складові системи забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств як оприлюднення річної фінансової звітності та проведення обов'язкової аудиторської перевірки. Охарактеризовані такі недоліки вітчизняної системи розкриття інформації як оприлюднення фінансової звітності в обсязі, що не відповідає вимогам нормативних документів, неоприлюднення текстів аудиторських висновків, неузгодженість між обсягом оприлюдненої фінансової звітності та задачами, які висувуються перед аудиторами, невідповідність обов'язків управлінського персоналу та аудиторів.

суб'єкти суспільного інтересу, публічні акціонерні товариства, інформаційна прозорість, фінансова звітність, обов'язковий аудит

В умовах становлення та розвитку ринкових відносин в Україні багато з рішень органів законодавчої та виконавчої влади, учасників економічних відносин є неточними та помилковими внаслідок нестачі достовірної та повної інформації. З тієї ж причини виявляються непрацездатними багато макро- та мікроекономічних моделей, які пропонуються експертами для української економіки в цілому і для конкретних суб'єктів, зокрема. Інформаційна прозорість включає багато аспектів, але основними є два: ефективно діюча інформаційна інфраструктура ринку та відпрацьований механізм розкриття інформації учасників цього ринку.

Концепція розкриття інформації (гласності, інформаційної прозорості) покладена в основу багатьох уявлень про введення суспільного та ринкового саморегулювання та є центральною ланкою в забезпеченні суспільної та ринкової стабільності. Особливо це стосується учасників фондового ринку та інших суб'єктів публічних (суспільних) інтересів, адже в усьому світі підвищені вимоги щодо розкриття фінансової інформації та оцінки її достовірності встановлені саме для них. В Концепції функціонування та розвитку фондового ринку України в якості одного з головних принципів виділений принцип прозорості та відкритості, який передбачає забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку [1]. Прозорість інформації дозволяє підприємству продемонструвати свою відкритість, дає інвестору можливість висловити власне судження.

В законодавстві Європейського Співтовариства до складу суб'єктів суспільного інтересу ("public interest entities") віднесено підприємства, які представляють значний суспільний інтерес внаслідок таких факторів: вид бізнесу, обсяг діяльності, чисельність працюючих, корпоративний статус, що передбачає наявність значної кількості акціонерів [2]. До кола таких суб'єктів включають кредитні установи, страхові компанії, інвестиційні фірми та фонди, пенсійні фірми та фонди, а також лістингові компанії, тобто акціонерні товариства, акції яких зареєстровані та знаходяться в обігу на визнаних фондових біржах, що зумовлено специфікою організаційно-правової форми (відкриті акціонерні товариства) та характером їх функцій (кредитні та страхові

організації, недержавні пенсійні фонди, біржі, інвестиційні фонди тощо).

На Україні до складу суб'єктів суспільного інтересу віднесено такі суб'єкти підприємницької діяльності як відкриті акціонерні товариства (публічні акціонерні товариства згідно з новим Законом України «Про акціонерні товариства» [3]), підприємства - емітенти облігацій, банки, довірчі товариства, валютні та фондові біржі, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та інші фінансові установи. Для них, по-перше, у відповідності із Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" (п.3 ст.14) передбачена обов'язковість не пізніше 1 червня наступного за звітним року оприлюднювати річну фінансову звітність та консолідовану звітність шляхом публікації у періодичних виданнях або розповсюдження її у вигляді окремих друкованих видань [4], а по-друге – згідно Закону України «Про аудиторську діяльність» (ст.8) встановлена обов'язковість проведення аудиту річної фінансової звітності [5].

Теоретико-прикладні розробки з проблем формування та подання фінансової звітності викладені в працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Серед останніх досліджень слід виділити монографію С.Ф. Голова «Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку» [6]. Так само проблеми організації і методики аудиту постійно знаходяться в центрі уваги науковців та практиків і в останні часи з'явилися монографії та підручники, які розглядають проблематику аудиту з використанням зарубіжного досвіду і, зокрема, міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики [7-11].

Але, на погляд автора, бракує комплексного підходу в дослідженні фінансової звітності та аудиту як взаємопов'язаних елементів забезпечення інформаційної прозорості та інформаційної безпеки в суспільстві. Окремі дослідження в цьому напрямку виконуються рейтинговими агентствами. Наприклад, в 2009 році рейтинговим агентством Standard&Poog`s разом з аналітичною компанією «Агентство фінансових ініціатив» за підтримки Проекту USAID «Розвиток ринків капіталу» здійснювався аналіз інформаційної прозорості банків України [12], в основу якого був покладений принцип повного та своєчасного розкриття всієї суттєвої для інвесторів та інших зацікавлених осіб (аналітиків, клієнтів тощо) інформації. Методологія дослідження передбачала аналіз загальнодоступної інформації, яка міститься в трьох основних джерелах: річні звіти банків, офіційні веб-сайти банків, звітність, яка надається до регулюючих органів (інформація, яка знаходиться у вільному доступі, надається Національному банку України, Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, фондовим біржам або публікується банками відповідно до вимог зазначених органів). Як показало дослідження, річні звіти банків є передусім складовою їхнього іміджу, ніж реальним інструментом комунікацій із зацікавленими особами, і ступінь інформативності даного джерела була встановлена на рівні 17,5%, що є найгіршим показником серед трьох основних джерел інформації. В якості причини такого результату визнано відсутність традиції використання річних звітів у спілкуванні з інвесторами. Але за межами дослідження залишився такий показник як доступність та інформативність аудиторських висновків за результатами перевірки річних фінансових звітів (яка для банківських установ є обов'язковою), хоча загально визнаним є факт, що аудит повинен підвищувати цінність інформації, надавати їй більшої достовірності та, відповідно, зменшувати інформаційний ризик [13, с.26-31; 14, с.17-18]. Подібні дослідження для інших суб'єктів, які підлягають обов'язковому аудиту, практично відсутні, але, на думку автора, результати були б ще гіршими.

Метою даного дослідження є аналіз якості оприлюдненої фінансової звітності публічних (відкритих) акціонерних товариства, інформативності і доступності

результатів аудиту. В якості об'єкту дослідження обрані саме акціонерні товариства, оскільки існуюча сьогодні система розкриття інформації на фондовому ринку дозволяє Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) отримувати та обробляти велику кількість інформації (адміністративних даних) від учасників ринку цінних паперів. З іншого боку ця система дозволяє зацікавленим особам (інвесторам, акціонерам, іншим учасникам ринку цінних паперів) ознайомлюватись з інформацією у зручний для них час на офіційних сайтах ДКЦПФР (www.ssmc.gov.ua) та Державного агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку (www.smida.gov.ua), а також на сайтах інших інформаційних агентств.

Фінансова звітність є невід'ємним елементом концепції аудиту, адже в ній акумулюються інтереси різних осіб: інтереси користувачів фінансової звітності в отриманні достовірної та повної інформації про діяльність економічного суб'єкта, інтереси управлінського персоналу, який повинен забезпечити підготовку звітності, виходячи з принципів та процедур, передбачених законодавчими та нормативними документами в сфері бухгалтерського обліку, інтереси аудиторів, які повинні висловити свою думку про достовірність звітності в аудиторському висновку, призначеному для користувачів фінансової інформації.

Серед основних постулатів аудиту Р.К.Маутца та Г.А.Шарафа є наступний: «Постійне дотримання загальноприйнятих принципів обліку дозволяє мати об'єктивне представлення про фінансовий стан та результати господарської діяльності». Даний постулат підкреслює виняткову важливість законодавства щодо підготовки фінансової звітності у теорії та практиці аудиту, адже для того щоб аудитор міг судити про об'єктивність фінансової звітності (як «вірної та об'єктивної» або «представленої об'єктивно»), він повинен мати певний стандарт або зразок для роботи. Р. Адамс зазначає, що «чим точніше сформульовані вимоги законодавства до представлення даних фінансової звітності, тим простіше аудитору виконати подібний огляд. Якщо ж формулювання вимог є нечітким, то існує значна ймовірність виникнення конфліктів між клієнтом та аудитором» [15, с.231]. На наш погляд, наслідком такої ситуації може бути не тільки конфлікт між клієнтом та аудитором, а й суттєве зниження інформаційної цінності як самої фінансової звітності, так і аудиторського висновку як результату аудиторської перевірки.

Одним з проблемних питань в цьому аспекті є примітки до фінансової звітності. Необхідність приміток є наслідком одного з основних принципів, на яких базується західний та вітчизняний бухгалтерський облік – принципу повного висвітлення, у відповідності з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, які здатні вплинути на рішення, що приймаються на її основі. Інформація, що підлягає розкриттю, наводиться безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до них, отже примітки до звітів є рівноправним і повноцінним компонентом фінансової звітності, а не другорядним документом.

У відповідності із п.3 П(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” примітки до фінансових звітів – це сукупність показників та пояснень, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами) [16, с. 76]. У примітках до фінансових звітів слід розкривати облікову політику підприємства, інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами), та інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності (п.25 П(С)БО 1) [16, с. 78]. Узагальнений зміст інформації, яка повинна бути розкрита в примітках публічними акціонерними товариствами, наведена в табл. 1.

Таблиця 1 - Зміст приміток до фінансової звітності для публічних (відкритих) акціонерних товариств та інших підприємств, які зобов'язані оприлюднювати річну фінансову звітність з урахуванням вимог Наказу Міністерства фінансів України №302 від 29 листопада 2000 року „Про Примітки до річної фінансової звітності” [16, с. 212-220] та П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» [16, с. 191-202]

Інформація, яка розкривається		Зміст
I.	Форма №5 „Примітки до річної фінансової звітності”	Типова форма
II.	п.1.7. Наказу Міністерства фінансів України від 14 грудня 1999 року №298 „Про порядок бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги” [17]	Інформація про види і вартість одержаної гуманітарної допомоги та її використання за цільовими напрямками
III.	Інша інформація, розкриття якої у примітках передбачено положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку	Конкретні розділи кожного П(С)БО
IV.	Форма №6 „Інформація за сегментами”	Інформація, передбачена як обов'язкова для розкриття в П(С)БО 29 „Фінансова звітність за сегментами”
V.	Інша суттєва інформація	Інша інформація на погляд керівництва

Склад приміток, передбачений наказом №302, відповідає принципам повного висвітлення і можна стверджувати, що в сфері нормативного регламентування змісту та форми фінансової звітності і приміток, зокрема, вітчизняна практика відповідає міжнародним стандартам. Але це не підкріплюється практикою підготовки та подання приміток і особливо підприємствами суспільного інтересу, тобто тими суб'єктами, для яких передбачене обов'язкове оприлюднення фінансової звітності.

На офіційному сайті ДКЦПФР України розміщуються річні фінансові звіти публічних (відкритих) акціонерних товариств, в складі яких підприємства намагаються викладати примітки до кожної форми фінансової звітності, як того вимагає ДКЦПФР, але ці примітки лише фрагментарно (можна сказати випадково) включають питання, передбачені як обов'язкові для висвітлення згідно конкретних П(С)БО, та окремі положення наказу про облікову політику. Решта їх змісту - це дубляж положень П(С)БО, які є обов'язковими до виконання і в яких жодної варіативності (альтернативності) не передбачено. Майже всі підприємств добровільно не розкривають необов'язкову інформацію. В цілому у тому вигляді, як ці додаткові примітки представлені підприємствами, вони не мають необхідної інформативності та не можуть бути використані сторонніми користувачами для отримання додаткової інформації про підприємство.

Серед наведеної інформації, яка підлягає розкриттю, особливо складність до цих пір викликає порядок відбору інформації, яка вимагається кожним П(С)БО. Згадування про необхідність розкриття інформації у примітках міститься практично в кожному П(С)БО у вигляді окремого розділу та представляє собою перелік інформації, яку необхідно навести у примітках. Примітки, наведені у формі №5, структуровано за розділами, які відповідають окремим стандартам, і багато вимог таких стандартів щодо змісту приміток у цій формі не враховано, а тому необхідні певні доповнення до цієї форми звітності, які слід викладати у вигляді своєрідної пояснювальної записки (назва запозичена з практики радянських часів). Порівняння вимог діючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо переліку інформації, яка повинна бути відображена в примітках до фінансової звітності, зі змістом типової форми №5 «Примітки до фінансової звітності» детально викладена автором в [18, с. 350-353]. Для прикладу наведемо зміст додаткових приміток до балансу та звіту про рух грошових коштів за 2009 рік одного з відомих відкритих акціонерних товариств Кіровоградської

області (табл. 2).

Таблиця 2 - Зміст додаткових приміток до балансу та звіту про рух грошових коштів, які містяться в річному фінансовому звіті за 2009 рік

Форма фінансової звітності	Зміст приміток до форми
Форма №1 «Баланс»	Ведення бухгалтерського обліку на підприємстві здійснюється у відповідності до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національних стандартів бухгалтерського обліку та наказу підприємства «Про організацію бухгалтерського, податкового обліку та облікової політики». Баланс підприємства складений на підставі бухгалтерського обліку у відповідності до вимог П(С)БО №2 «Баланс». Облік основних засобів на підприємстві здійснюється відповідно до вимог П(С)БО №7 «Основні засоби». Ступінь зносу основних засобів станом на 31.12.2009 р. становить 63,1% проти 67,8% в минулому звітному періоді. Амортизація на основні засоби нараховується згідно ст. 8 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Протягом 2009 року підприємством оновлено та введено в експлуатацію основних засобів на 25479 тис. грн., з них земельних ділянок – 14263 тис. грн. Нематеріальні активи станом на 31.12.2009 р. становлять 2378 тис. грн. за первісною вартістю. Нарахування зносу на нематеріальні активи здійснюється прямолінійним методом, облік – відповідно до вимог П(С)БО №8 «Нематеріальні активи». Дебіторська заборгованість підприємства станом на 31.12.2009 р. складає 20927 тис. грн., в т.ч. за товари (послуги) 6013 тис. грн., що на 15715 тис. грн. менше проти звітного періоду минулого року. Кредиторська заборгованість за товари (послуги) станом на 31.12.2009 р. становить 17281 тис. грн. Погашення кредиту в 2009 році становить 14158 тис. грн.
Форма №3 «Звіт про рух грошових коштів»	Облік руху грошових коштів на підприємстві ведеться відповідно до вимог П(С)БО №4 «Звіт про рух грошових коштів» та відповідає вимогам Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні. Залишок грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства станом на 31.12.2009 р. в національній валюті становить 2357 тис. грн. Грошові кошти від операційної та фінансової діяльності підприємство направляє на відновлення основних засобів, поповнення оборотних активів та погашення кредитів. Кредиторська заборгованість може бути погашена за рахунок надходжень коштів від реалізації готової продукції, відвантаженої раніше, та погашення дебіторської заборгованості. Коефіцієнт фінансування, який характеризує залежність підприємства від залучених засобів, дорівнює 0,326, порівняно з минулим роком даний коефіцієнт зменшився на 0,087. Зниження цього показника свідчить про зменшення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів та кредиторів. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами порівняно з минулим роком дещо зменшився та становить 0,872 (орієнтовне позитивне значення > 0,1), що свідчить про достатню забезпеченість підприємства власними оборотними засобами. Коефіцієнт рентабельності продукції, який характеризує розмір прибутку від реалізації продукції на одиницю реалізованої продукції, становить – 0,003, що на 0,188 менше ніж в 2008 році. Фінансовий стан підприємства загалом позитивний, проте по результатами діяльності за звітний період підприємством отримано збитки.

Як бачимо, підприємство намагається додатково наводити аналіз окремих показників, але цей аналіз охоплює цифри, які легко «читаються» з балансу, тобто він не містить ніякої інформації, яка б більш детально розкривала склад активів та пасивів підприємства. Багато ж додаткової інформації, передбаченої як обов'язкова до розкриття в примітках, не надається. Нижче в таблиці 3, як приклад (враховуючи обмеженість обсягу статті), наведені такі вимоги П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» та П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Отже, та інформація, яка помічена як «відсутня» у типовій формі №5, відповідно не розкрита підприємством. Щонайменше, підприємство не розкрило склад статті «Інші платежі» в розділі II «Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності» та «Інші надходження» в розділі III «Рух коштів у результаті фінансової діяльності» в Звіті про рух грошових коштів.

Таблиця 3 - Порівняння інформації, яка підлягає розкриттю згідно вимог П(С)БО у примітках до річної фінансової звітності, та змісту типової форми №5

Об'єкт, інформація про який підлягає розкриттю в примітках	П(С)БО, який визначає обсяг розкриття інформації	Інформація, яка підлягає розкриттю згідно вимог П(С)БО у примітках до річної фінансової звітності	Порядок розкриття у типовій формі №5	
			Інформація присутня	Інформація відсутня
<i>Звіт про рух грошових коштів</i>	П(С)БО 4, п.58, 59	Склад грошових коштів	+ (Розділ VI «Грошові кошти»)	
		Склад статей „Інші надходження”, „Інші платежі” та інших статей, які об'єднують декілька видів грошових потоків		+
		Негрошові операції інвестиційної та фінансової діяльності		+
		Наявність значного сальдо грошових коштів, які є в наявності у підприємства і які недоступні для використання групою, до якої належить підприємство	+ (Розділ VI «Грошові кошти»)	
		У випадку придбання або продажу майнових комплексів протягом звітного періоду наводиться (розкривається) інформація про: - загальну вартість придбання або реалізації майнового комплексу; - частину загальної вартості майнового комплексу, яка, відповідно, була сплачена або отримана у формі грошових коштів; - суму грошових коштів у складі активів майнових комплексів, що були придбані чи реалізовані; - суму активів (крім грошових коштів), зобов'язань придбаного або реалізованого майнового комплексу в розрізі окремих статей		+
<i>Дебіторська заборгованість</i>	П(С)БО 10, п.13	Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості		+
		Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості		+
		Склад і суми статті „Інша дебіторська заборгованість”		+
		Метод визначення величини резерву сумнівних боргів		+
		Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками погашення	+ (частково Розділ IX «Дебіторська заборгованість»)	
		Залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році	+ (частково Розділ VII «Забезпечення»)	

Стосовно дебіторської заборгованості (з урахуванням інформації, яка наведена в балансі) підприємство повинно було розкрити перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості, склад і суми статті «Інша поточна дебіторська

заборгованість», метод нарахування резерву сумнівних боргів.

Однією з проблемних приміток, безперечно, є інформація про облікову політику підприємства (абзац шостий, п.19 П(С)БО 1), яка повинна в обов'язковому порядку висвітлюватися в примітках до річної фінансової звітності або в описовій формі, або прикладанням копії розпорядчого документа про встановлення і змінення облікової політики. На Україні певні рекомендації щодо розробки положень облікової політики містяться в листі Міністерства фінансів України „Про облікову політику” [19]. Безумовно, підприємства можуть доповнити примітки, які розкривають облікову політику, і іншою інформацією. Але в складі жодного звіту публічного акціонерного товариства така інформація в повному обсязі не наводиться.

Тепер розглянемо проблеми в сфері обов'язкового аудиту. Перша і головна проблема – це те, що аудиторський висновок взагалі в складі річної звітності не оприлюднюється і такі вимоги не передбачені нормативними документами ДКЦПФР. Річ у тім, що аудиторський висновок є обов'язковою складовою регулярної річної інформації, яка в друкованому вигляді подається до комісії (п.1 глави 2 розділу V «Розкриття регулярної річної інформації емітента» Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням ДКЦПФР №1591 від 19 грудня 2006 року [20]), але в загальнодоступній інформаційній базі даних зміст аудиторського висновку не наводиться. Певним прикладом в цьому аспекті виступає річна фінансова звітність банківських установ, в складі якої як в печатному вигляді, так і в електронному входить аудиторський висновок.

По-друге, обмеженість в обсязі представленої річної фінансової звітності безпосередньо впливає і на аудиторську практику. Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 200 «Мета та загальні принципи аудиторської перевірки фінансових звітів» визначає мету аудиторської перевірки фінансових звітів наступним чином - надання аудитору можливості висловити думку стосовно того, чи складені фінансові звіти в усіх суттєвих аспектах згідно з визначеною концептуальною основою фінансової звітності (п.2) [21, с. 216]. Для висловлення думки аудитор повинен використати такі формулювання: «справедливо й достовірно відображає» або «відображає достовірно в усіх суттєвих аспектах», а саме формування думки повинно включати оцінку, чи були фінансові звіти підготовлені та представлені у відповідності до конкретних вимог застосованої концептуальної основи фінансової звітності щодо окремих класів операцій, залишків на рахунках та розкриттів. Така оцінка вимагає розгляду (з точки зору застосованої концептуальної основи фінансової звітності):

- чи відповідає застосована облікова політика концептуальній основі фінансової звітності та обставинам;
- чи прийнятні в даних обставинах облікові оцінки, зроблені управлінським персоналом;
- чи є відповідною, надійною, порівняльною та зрозумілою інформація, представлена в фінансових звітах;
- чи дають фінансові звіти розкриття, що дозволяють користувачам зрозуміти вплив суттєвих операцій та подій на інформацію, що міститься в фінансових звітах (п. 6, 13 МСА 700 «Аудиторський висновок про фінансову звітність») [21, с. 592-594].

Отже, в принципі за підсумками аудиту фінансової звітності жодного з публічних (відкритих) акціонерних товариств не можна видати безумовно-позитивний аудиторський висновок, оскільки представлена інформація не є повною та не відповідає вимогам національного законодавства. Але аудитори закривають очі на цю проблему і такий формальний підхід є зручним і самим акціонерним товариствам, і аудиторам. Редько О.Ю. бачить в цьому випадку дещо іншу проблему і наголошує, що аналіз

вітчизняної аудиторської практики свідчить, що професійна незалежність часто стає предметом впливу державних регуляторних органів, особливо на ринку цінних паперів, фінансових послуг та у сфері банківського бізнесу. Саме в цих сферах державні регулятори йдуть найбільш легким (з адміністративної точки зору) шляхом – замість того, щоб встановлювати вимоги до змісту фінансової звітності, що оприлюднюється, вони встановлюють вимоги до аудиторського висновку. Це спонукає аудитора розкривати інформацію, яку не наводить у звітності її емітент. Хибність такого підходу полягає, перш за все, у втраті формальної ознаки професійної незалежності аудитора в очах як емітента звітності, так і у суспільства (власників) [22].

По-третє, аналізуючи положення інших Міжнародних стандартів аудиту, можна виділити багато питань, які повинен перевірити аудитор, і в якості основного підходу пропонується огляд (оцінка, тестування) відповідного процесу, що використовується управлінським персоналом для оцінювання. Наприклад, в МСА 570 „Безперервність” зазначено, що плануючи та здійснюючи аудиторські процедури та оцінюючи їх результати, аудитор повинен розглянути відповідність використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів припущення про безперервність діяльності підприємства (п.2) [21, с. 555]. Підкреслимо, що мова йде не про необхідність самостійної оцінки аудитором дотримання підприємством принципу безперервності діяльності, а про розгляд дій управлінського персоналу. Відсутність оцінки управлінським персоналом здатності підприємства продовжувати свою діяльність, подій або обставин поза охопленням оцінкою управлінським персоналом періодом, небажання збільшувати період, який охоплений оцінюванням, є факторами, які однозначно призводять до обмеження обсягу роботи аудитора, і є підставою для модифікації аудиторського висновку. Але ж затверджені методики оцінки безперервності діяльності підприємства відсутні, методики, які містяться в економічній літературі, відрізняються, тому на більшості підприємств управлінський персонал не виконує такий аналіз, що в принципі є більше проблемою організації бухгалтерського обліку на Україні, а не аудиту.

Підсумовуючи результати дослідження, слід підкреслити, що оскільки в умовах розвинутого ринку фінансова звітність представляє собою основне джерело задоволення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації під час прийняття економічних рішень, однією з вимог до її формування виступає доступність та відкритість шляхом створення єдиного інформаційного простору. Заступник головного бухгалтера Комісії по цінним паперам США (SEC – Securities and Exchange Commissions) Дж. Морріссі в березні 2002 року наполягав на тому, що «основна мета федеральних законів про цінні папери полягає в сприянні розвитку ефективних ринків з чесними правилами гри та прийняття інвесторами обґрунтованих рішень на основі повного та нетенденційного розкриття інформації. Прозорість фінансової звітності, тобто ступінь доступності та зрозумілості фінансової інформації про компанії для інвесторів та інших учасників ринку, відіграє фундаментальну роль в перетворенні наших ринків в найефективніші, найліквідніші та найеластичніші в світі» [23, с. 112].

Дані проблеми є актуальними особливо для суб'єктів суспільного інтересу, адже в усьому світі підвищені вимоги щодо розкриття фінансової інформації та оцінки її достовірності встановлені саме для них. В Директиві 2006/43/ЄС зазначено, що функція аудиторів, що стосується суспільних інтересів, означає, що на якість роботи аудитора покладаються ширші кола людей та установ, а висока якість аудиту гарантує впорядкованість функціонування ринків, добросовісність та ефективність фінансової звітності [24]. В Пояснювальному меморандумі до проекту змін до 8-ої Директиви Ради Європи 84/253/ЄС від 10 квітня 1984 року [25] зазначено, що обов'язковий аудит

відіграє основну роль в справі забезпечення довіри до фінансової звітності, але в світлі останніх подій, пов'язаних з фінансовими скандалами, роль його не можна обмежувати лише цим. Аудит є одним із елементів більш розгалуженої системи робітників і законодавців, задіяних в процесі підготовки прозорої фінансової звітності для ринку капіталів ЄС, таких як обліковий менеджмент, наглядові органи ринків цінних паперів та контролюючі органи інших секторів економіки. Функція аудиту має специфічні особливості, вона є основним елементом забезпечення достовірності у ланцюгу фінансової звітності, яка передбачає значний суспільний інтерес.

На жаль, вітчизняна система розкриття інформації не дозволяє в повній мірі задовольнити потреби учасників ринкових відносин внаслідок багатьох причин, однією з яких є проблеми, пов'язані з підготовкою та оприлюдненням фінансової звітності таких суб'єктів і проведенням її аудиторської перевірки.

Метою фінансової звітності є забезпечення інформаційної прозорості щодо певного економічного суб'єкту (з урахуванням певних обмежень), а метою аудиту є висловлення думки стосовно оприлюдненої фінансової звітності. Отже, ці два елементи є взаємопов'язаними, але першочерговість в даній системі належить фінансовій звітності, а не аудиту, який повинен лише підтвердити ступінь достовірності стану «інформаційної прозорості».

Аналізуючи якість фінансової звітності публічних (відкритих) акціонерних товариств, інформативність та доступність результатів аудиторських перевірок можна виділити декілька проблем:

1. Фінансова звітність оприлюднюється не в повному обсязі, що в основному стосується надто обмеженого обсягу приміток, який не відповідає вимогам нормативних документів.

2. Аудиторські висновки за наслідками обов'язкових аудиторських перевірок взагалі не оприлюднюються.

3. Існує невідповідність між обсягом оприлюдненої фінансової звітності та задачами, які висуваються перед аудиторами.

4. Існує невідповідність між обов'язками управлінського персоналу в нормативних документах України та задачами аудиторів згідно МСА.

Причини цьому різні. По-перше, підприємства не усвідомлюють або не визнають, навіть якщо «в глибині душі» і розуміють, що таке розкриття в принципі повинно йти на користь їх бізнесу. По-друге, в ситуації, яка склалася, є вина органів державного управління, зокрема, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, які не вимагають від своїх «підзвітних» суб'єктів, інформації, яка б повністю відповідала Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» та стандартам бухгалтерського обліку. Але в цьому випадку необхідно порушувати питання адекватності результатів аудиту фінансової звітності, адже фінансова звітність, підготовлена в тому вигляді, не заслуговує на безумовно-позитивний висновок, а щонайменше повинен бути виданий безумовно-позитивний висновок з пояснювальним параграфом, в якому слід звернути увагу на те, що певна обов'язкова інформація не розкрита в повному пакеті фінансової звітності.

Крім того, існує і неузгодженість між МСА та вимогами нормативних документів стосовно обов'язків управлінського персоналу. Враховуючи вимоги інших міжнародних стандартів аудиту щодо дій аудитора, можна зробити висновок, що вони припускають як належне існування на підприємствах відповідних процедур, затверджених управлінським персоналом, які виходять за межі вимог нормативних документів щодо положень наказу про облікову політику, існуючих на Україні. Зокрема, це стосується, наприклад, процедур оцінки дотримання підприємством

принципу безперервності діяльності. Аудитору в більшості випадків рекомендується виконувати не самостійну оцінку, а оцінку саме дій, процедур управлінського персоналу, що безперечно підкреслює важливість широкого тлумачення сутності та змісту облікової політики. Отже, міжнародні стандарти аудиту відповідальність управлінського персоналу розглядають достатньо широко та припускають обов'язковість наявності багатьох розпорядчих документів, які регулюють ті або інші питання методології та організації бухгалтерського обліку на підприємстві, що вимагає удосконалення саме організації обліку. Необхідно закріпити обов'язковість висловлення управлінським персоналом в річній фінансовій звітності своєї позиції стосовно дотримання принципу безперервності діяльності для того, щоб аудитори мали так звану «точку відліку».

Питання, які розглянуті в представленому дослідженні, доводять складність та багатогранність проблеми забезпечення інформаційної прозорості суб'єктів суспільного інтересу. Але вирішувати питання підвищення якості як фінансової звітності, так і аудиторського висновку необхідно, для того щоб такі заходи не розглядалися як «простий ритуал» за влучним висловленням відомого вченого в галузі аудиту Р.Адамса [15, с.94].

Список літератури

1. Концепція функціонування та розвитку фондового ринку України, схвалена Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1995 року №342/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=342%2F95-%E2%F0>
2. Commission Recommendation of 16 May 2002 2002/590/EC “Statutory Auditor’s Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.net/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:191:0022:0057:EN:PDF>
3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року №514-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17>.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-IV (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
5. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 року №3126-XII (в редакції Закону України від 14 вересня 2006 року №140-V). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3125-12>
6. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. / Сергій Федорович Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 552 с.
7. Давидов Г.М. Аудит: теорія і практика: Монографія. / Григорій Миколайович Давидов. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2006. – 324 с.
8. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
9. Організація і методика проведення аудиту: Навч.-практ. посібник / В.В. Сопко, В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.
10. Усач Б.Ф. Аудит за міжнародними стандартами: Монографія. / Богдан Федорович Усач. – К.: Знання, 2005. – 247 с.
11. Усач Б.Ф. Організація і методика аудиту: Підручник / Б.Ф. Усач, З.О. Душко, М.М. Колос. – К.: Знання, 2006. – 295 с.
12. Інформаційна прозорість українських банків [Електронний ресурс] // Цінні папери України. – 2009. – №51(593) від 27 грудня 2009 року. – Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=593&pub=4363
13. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р.Дженик, В.М. О’Рейли, М.Б. Хирш, Пер.с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
14. Арнс А. Аудит: Пер. с англ. / А. Арнс, Дж. Лоббек. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
15. Адамс Р. Основы аудита: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. / Р. Адамс. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
16. Бухгалтерський облік. Хрестоматія [Текст]: збірник систематизованого законодавства. – Вип.1. – К.: Бліц-Інформ, 2007. – 226 с.
17. Наказ Міністерства фінансів України від 14 грудня 1999 року №298 «Про порядок

- бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mail.cgi&nreg=z0915-99>
18. Давидов Г.М. Звітність підприємств: навч. посіб. / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова. – К.: Знання, 2010. – 623 с. + компакт-диск. – (Вища освіта ХХІ століття)
 19. Лист Міністерства фінансів України від 21.12.2005 р. №31-34000-10-5/27793 „Про облікову політику” // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №12. – С.50-51.
 20. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене рішенням ДКЦПФР №1591 від 19 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/law/show.php&textid=132>
 21. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. – 1172 с.
 22. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» [Електронний ресурс] / О.Ю.Редько; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2009. – 40 с. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2009/09goyspr.zip>
 23. Маккарти М.П. Риск: управление риском на уровне топ-менеджеров и советов директоров: пер с англ. / М. П. Маккарти, Т. П. Флинн. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 264 с.
 24. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 травня 2006 року про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_844.
 25. Пояснювальний меморандум до проекту змін до 8-ої Директиви Ради Європи 84/253/ЄЕС від 10 квітня 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/Fpart67/idx67979.htm>

Н.Шалімова

Обеспечение информационной прозрачности деятельности публичных акционерных обществ как субъектов публичных (общественных) интересов. Кировоградский национальный технический университет

В статье исследуются такие составляющие системы обеспечения информационной прозрачности деятельности публичных акционерных обществ как обнародование годовой финансовой отчетности и проведение обязательной аудиторской проверки. Охарактеризованы такие недостатки отечественной системы раскрытия информации как обнародование финансовой отчетности в объеме, не соответствующем требованиям нормативных документов, необнародование текстов аудиторских заключений, несогласованность между объемом обнародованной финансовой отчетности и задачами, которые ставятся перед аудиторами, несоответствие обязанностей управленческого персонала и аудитора.

N Shalimova

Guaranteeing of information transparency of joint stock company's activity as a subject of public interests. Kirovograd national technical university

The components of guarantying information transparency of joint stock company's activity system that is publication of annual financial statements and statutory audit have been investigated in the article. Such shortcomings of Ukrainian system of information disclosure that is publication of annual financial statements in scope which is not satisfy the requirements of laws and regular acts, non-publication of audit conclusions, unconformity between the scope of published financial statements and auditors' obligation, discrepancy between obligations of managerial staff and auditors.

Одержано 01.10.10

ДК 658.17

О.В. Юрченко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми управління соціальними витратами підприємства

Розглянуто проблеми сутності та складу соціальних витрат, їх місце у відтворенні вартості робочої сили та недосконалість інформаційного забезпечення управління соціальними витратами в звітності.

соціальні витрати, вартість робочої сили, фінансова звітність, соціальна звітність

Постановка проблеми: В сучасних умовах господарювання необхідність дослідження проблем управління соціальними витратами підприємства визначається посиленням місця людського фактору в підвищенні конкурентоспроможності діяльності підприємств. При чому важливе значення має не лише розмір цих витрат, а й ефективність їх використання. За цих умов для оптимізації соціальних витрат потрібна ефективна системи управління ними та повне інформаційне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор. Дослідженням теоретичних засад формування теорії організації, розвитку та проблем управління соціальними витратами займалися такі зарубіжні автори, як М. Армстронг, М.Вебер, П.Друкер, Г.Саймон, Ф. Тейлор.

Суттєвий вклад в вирішення проблем збільшення ефективності діяльності підприємства за рахунок раціонального використання соціальних витрат внесли російські вчені Д.Г.Балабанов, В.В.Ковальов, З.П.Румянцева, В.Н.Гуніна та ін.

Окремі теоретичні та практичні проблеми обліку і контролю соціальних витрат досліджували українські вчені М.Т.Білуха, Ф.Ф.Бутинець, О.А.Грішнова, А.Г.Загородній, М.Н.Пушкар, В.В.Сопко, О.Б.Пацула та ін.

Проте, низька проблем потребує подальшого дослідження, зокрема, визначення сутності та складу соціальних витрат; низький рівень соціальних витрат у суб'єктів підприємницької діяльності та відсутність механізму стимулювання їх здійснення; невідповідність системи інформаційного забезпечення в рамках діючої фінансової, статистичної, соціальної звітності потребам управління соціальними витратами; відсутність ефективної системи показників, що відображають якісні та кількісні параметри результатів соціальної діяльності для квантифікації ефективності використання соціальних витрат.

Метою роботи є дослідження проблем, пов'язаних з обліковим забезпеченням процесу управління соціальними витратами та визначення заходів для їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Важливою проблемою, що зумовлює низький рівень соціальних витрат у суб'єктів підприємницької діяльності є незацікавленість власників у їх здійсненні. Ця проблема зумовлюється економічним рівнем розвитку України та особливостями корпоративної форми власності.

Виникнення поняття «соціальні витрати» пов'язано з науково – технічною революцією середини 50х років, яка висунула якісно нові вимоги до робочої сили, її освіти, кваліфікації, культурного рівня. У зв'язку з чим процес виробництва став вимагати відтворення все більш складної робочої сили. Це призвело до зростання вартості товару робоча сила і збільшення реальної заробітної плати. Зростання реальної заробітної плати відставало від зростання вартості робочої сили. Це унеможливило

відтворення робочої сили сукупного працівника на належному рівні за рахунок реальної заробітної плати, що у свою чергу зумовило подальше поглиблення суперечності між потребами у відтворенні складної робочої сили і вузькими рамками корпоративної власності.

Розвиток цієї суперечності спричинив посилення процесу впливу держави на формування вартості робочої сили, появу якісно нової перетвореної форми вартості товару робоча сила - соціальних витрат держави. Вони тимчасово розв'язували протиріччя між потребами розвитку основної продуктивної сили, необхідністю її суспільного відтворення і відсутністю прямої зацікавленості власників у розвитку освіти охорони здоров'я, навколишнього середовища, тощо. Держава, здійснюючи відтворення робочої сили, надавала цьому процесові характеру колективного відтворення робочої сили.

Дослідження фахової літератури показує, що динаміка соціальних витрат держави у країнах Заходу тісно пов'язана з динамікою заробітної плати. Зі зниженням реальної заробітної плати обсяг соціальних витрат держави зростає. Так, з 1950 по 1969 рік витрати на соціальні цілі зросли у США з 22,9 млрд. до 159 млрд. дол. На початку та в середині 70-х років, коли темпи зростання реальної заробітної плати уповільнилися, а потім відбулося її зниження, спостерігалось значне зростання соціальних витрат держави. З 1970 по 1979 рік вони зросли приблизно на 160 млрд. дол., а у 1979-1990 рр. збільшилися за рахунок федерального бюджету з 298 до 550 млрд. дол. Крім того, витрати корпорацій і фірм на соціальні цілі зросли із 125 млрд. дол. у 1975 р. до понад 500 млрд. дол. у 1990 р. Лише так можна було привести рівень і характер розвитку основної продуктивної сили у відносну відповідність з прогресом техніки, вимогами процесу виробництва прибутку на підприємствах сучасного типу [9].

На жаль, сучасні вітчизняні підприємства України вкладають в розвиток робочої сили значно менше коштів, ніж в провідних країнах світу. Останнє масове вибіркове обстеження витрат на робочу силу на підприємствах України було проведене Держкомстатом у 2006 р. Воно охопило майже 15 тис. підприємств з чисельністю 10 осіб і більше та виявило структуру витрат українських підприємств на робочу силу за видами економічної діяльності. Як випливає з цього обстеження, середньомісячні витрати на одного штатного працівника були в 2006 р. у 3,1 раза вищі, ніж у 2001 р., а частка заробітної плати в натуральній формі знизилася на 0,7%. При цьому ВВП з розрахунку на одну особу за названий період зріс у 2,7 раза (з 4195 грн. у 2001 до 11492 грн. у 2006 р.). Споживчі ціни при цьому зросли в 1,6 раза, а ціни виробників промислової продукції - в 2 рази. Водночас негативною тенденцією відзначалося зменшення питомої ваги премій і нерегулярних виплат на 0,8%. Це практично характерно для всіх видів економічної діяльності. [6]

Результати цього обстеження дозволили також виявити й інші зміни позитивного і негативного характеру. Так, порівняно з 2001 р. збільшилася частка витрат на пряму оплату і обов'язкове відрахування до цільових фондів. Водночас зменшилися витрати на культурно-побутове обслуговування, оплату житла працівників, премії і нерегулярні виплати, на заробітну плату в натуральній формі, пільги, послуги, допомоги.

Поза увагою залишилися й такі об'єктивні моменти, як потреба постійної професійної перепідготовки кадрів в умовах інноваційного розвитку. При цьому витрати роботодавців на професійне навчання в 2006 р. становили лише 0,2%, що негативно впливає на відтворення людського капіталу. За даними наведеного вище дослідження підвищення кваліфікації та перенавчання проводиться на підприємствах України один раз на 12 років. Слід підкреслити, що в індустріальному суспільстві щороку знецінюється 20-30% знань, а норма повного оновлення професійних знань

становить у середньому вісім років, в окремих галузях (металургійної, хімічної промисловості, машинобудуванні) вона становить п'ять років.

Наслідком подібної політики на ринку праці стали такі глобальні кризові явища, як депопуляція, декваліфікація робочих кадрів, зниження освітнього й інтелектуального потенціалів, поширення бідності серед тих, хто працює, посилення масової трудової міграції за кордон. За оцінками експертів, у 2008 р. чисельність українських працівників-мігрантів становила 3,5-4,0 млн. осіб.

Якщо порівняти структуру та рівень витрат на робочу силу в Україні і за кордоном, то можна сказати, що за даними 2005 р. у 27 країнах ЄС частка в загальних витратах становила: прямої оплати - 59,8, оплати за невідпрацьований час - 7,1, одноразових і нерегулярних виплат - 6,5, заробітної плати в натуральній формі - 0,8, внесків підприємств на соціальне страхування - 23,6%. Тобто питома вага прямої оплати у витратах на робочу силу в Україні майже така сама, як у країнах ЄС. В Україні також вищими є відрахування підприємств на соціальне страхування (на 4,3%) та інші витрати на робочу силу (на 1,5%). Позитивними є і те, що в Україні порівняно з країнами ЄС на 0,6% менша частка виплат у натуральній формі в загальній сумі зарплати. Водночас в Україні на 3,2% нижча питома вага одноразових і нерегулярних виплат, що слід визнати негативним моментом.

Таким чином, якщо показники структури витрат на робочу силу в Україні і країнах ЄС приблизно однакові, то рівень цих витрат в Україні набагато нижчий. Так, показник витрат на одного працівника в Україні (267 євро за середньорічним курсом Нацбанку в 2006 р.) був у 10 разів менш ніж у середньому в країнах ЄС (2672 євро в 2005 р.) і становив лише третину порівняно з Росією (379 євро в 2005 р.).

В останні роки тенденція падіння вартості робочої сили в Україні зростає. Низький рівень оплати праці обумовлюється низьким рівнем витрат і відповідно дешевою робочою силою, що не забезпечує навіть її простого відтворення. Наслідком такої ситуації є нерозвиненість трудового потенціалу, низька продуктивність ресурсів, що негативно впливає на відтворення і конкурентоспроможність робочої сили. Рівень ціни української робочої сили не виправдано занижений, а робоча сила стала найдешевшим товаром. Причому, чим більше відхиляється ціна робочої сили в бік зниження від її вартості на ринку праці, тим слабшою стає мотивація праці, інтерес працівника до підвищення своєї кваліфікації і зростання професійної майстерності.

В таких кризових умовах особливої важливості набуває соціальна політика, що дозволяє до певної міри компенсувати низький рівень оплати праці. Вона зумовлює необхідність здійснення соціальних витрат, як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів підприємницької діяльності. Держава на рівні законодавства відпрацьовує механізми, щодо соціального забезпечення, але для його реалізації необхідні відповідні ресурси, яких у зв'язку з дефіцитом бюджету в державі не вистачає. Тому важливим є відпрацювання механізмів, які б стимулювали суб'єктів підприємницької діяльності до посилення соціальної активності та здійснення відповідних соціальних заходів. Ці механізми можуть передбачати державне стимулювання до здійснення таких витрат у вигляді державних дотацій, податкових пільг та державного відшкодування витрат для тих, хто здійснює соціальну політику на підприємстві. Вищезазначене зумовлює необхідність дослідження ефективності соціальних витрат на рівні суб'єктів підприємницької діяльності та формування відповідного інформаційного забезпечення для управлінських цілей.

Важливою проблемою, що ускладнює процес управління соціальними витратами, що потребує вирішення, є невідпрацьованість понятійного апарату.

На сьогоднішній день відсутня однозначність в трактуванні категорії «соціальні витрати». В економічній літературі та законодавчій базі немає чіткого визначення

категорії «соціальні витрати», їх складу, класифікації та джерел фінансування, методики їх обліку та контролю з метою урахування інтересів власника, обґрунтування доцільності та ефективності їх здійснення. Чітке визначення термінів, розуміння мети та завдань бізнесу дозволить сформулювати набір показників, необхідних для управління соціальними витратами, та визначити основні інструменти їх контролю.

Визначення «соціальні витрати» достатньо часто зустрічаються в економічній літературі, але при цьому науковці та автори далеко не однозначні в визначенні суті цих термінів. В ході проведення дослідження було виявлено, що в фаховій літературі соціальні витрати трактуються, як у широкому так і вузькому розумінні. Трактуються соціальних витрат у широкому розумінні передбачає макроекономічне трактування. При цьому соціальні витрати визначаються як витрати всього суспільства. Багато авторів їх визначають таким поняттям, як «издержки», що трактуються, як «затрати, которые несет общество в целом от того или иного производственного процесса или бизнес – решения» [5;11;14]

Трактування соціальних витрат в вузькому розумінні, більшістю авторів визначається як витрати пов'язані з робочою силою, людським фактором. Соціальні витрати в цьому випадку розглядаються через інвестиції у розвиток людського капіталу, який є вартісною оцінкою робочої сили, інтелектуальних зусиль працівників.

Відмінності у підходах авторів до трактування соціальних витрат полягають у їх складі. Традиційним підходом при визначенні складу соціальних витрат є запропоновані С.Л.Брю та К.Р. Макконелом три основні види інвестицій в людський капітал: витрати на освіту, витрати на охорону здоров'я та витрати на мобільність[7]. Цей підхід розділяють багато авторів [1;4;12]. На нашу думку витрати на мобільність робочої сили є актуальними на макроекономічному рівні. З точки зору суб'єктів підприємницької діяльності вони становлять незначну питому вагу та не потребують окремого виділення.

Заслуговує на увагу точка зору авторів, які включають до складу таких витрат екологічні фактори [17;15;10;16], що є особливо актуальним з огляду сучасного стану навколишнього середовища. Більшість авторів є однозначними при включенні до складу витрат на забезпечення умов охорони праці [8;17]

При дослідженні соціальних витрат багато авторів дає їх детальний перелік, включаючи до їх складу велику кількість різних витрат. Вони окрім вищезазначених включають витрати на містобудування, комунальні податки, витрати спрямовані на захист прав споживачів та ін.[13;17] До певної міри такі автори праві, бо всі ці витрати поєднані з людським фактором. Але, для побудови раціональної системи інформаційного забезпечення управління цими витратами в рамках бухгалтерського обліку необхідне більш чітке їх визначення. А тому, на нашу думку, вищезазначені витрати включати до складу соціальних витрат недоцільно.

Чітке розуміння сутності соціальних витрат потребує їх подальшого дослідження та систематизації. В економічній літературі зустрічаються різні підходи до класифікації соціальних витрат:

- за рівнем державного регулювання;
- за джерелами покриття;
- за їх функціональним призначенням;
- за календарним періодом;
- за сферою управління;
- ін.

На нашу думку класифікаційні критерії повинні на пряму залежати від мети для якої використовуються, а саме, цілей та завдань побудови системи бухгалтерського обліку витрат, потреб управління конкретного підприємства, інтересів власника.

Виходячи з вищезазначених критеріїв в кожному конкретному випадку буде здійснюватися підбір таких складових соціальних витрат, які максимально відповідають особливостям конкретного підприємства, задачам управління ним, завданням, мети, побудови системи бухгалтерського обліку.

Наступною проблемою щодо управління соціальними витратами є недосконалість сучасної фінансової, статистичної та соціальної звітності.

Щодо інформації про соціальні витрати у фінансовій звітності, то згідно П(С)БО 2 «Баланс», в статті пасиву балансу (Ф.1) „Поточні зобов'язання з оплати праці" по рядку 580 і статті „Поточні зобов'язання за розрахунками з позабюджетних платежів" по рядку 560 відповідно, відображаються залишки заборгованості по розрахунках з працівниками, в тому числі і по соціальних виплатах працівникам, а також по розрахунках з Загальнодержавними цільовими фондами. У Звіті про фінансові результати (Ф.2) у другому розділі відображається інформація щодо структури витрат за економічно однорідними елементами. Так, рядок 240 „Витрати на оплату праці", крім сум основної заробітної плати включає також і суми соціальних виплат працівникам. Рядок 250 „Відрахування на соціальні заходи" містить інформацію про внески підприємства до Загальнодержавних цільових фондів. У рядку 220 показується розмір чистого прибутку, який свідчить про потенційні можливості підприємства здійснювати соціальні виплати, благодійні внески, надавати бонуси, тощо. У Звіті про рух грошових коштів (Ф.3), у складі рядка 100 „Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань" серед іншого відображаються суми грошових потоків на соціальні потреби працівників.

Таким чином у фінансовій звітності відсутні показники соціальних витрат, за допомогою яких можна було робити висновки про реалізацію соціальної політики.

Крім фінансової звітності всі підприємства подають статистичну звітність. Інформація щодо соціальних витрат підприємства, наводиться в наступних статистичних звітах (табл. 1)

Отже, існуюча фінансова та статистична звітність в Україні дає обмежену інформацію про соціальні витрати підприємств, оскільки в них зазначається переважно заробітна плата, чисельність персоналу і час його роботи. А також ці форми звітності відображають окремі сторони діяльності підприємства, що частково впливають на соціальні витрати. Така звітність не дає можливості узагальнювати інформацію та приймати ефективні рішення стосовно соціальних витрат та соціальної діяльності як на рівні суб'єкта підприємницької діяльності так і на рівні держави.

На міжнародному рівні вже активно поширюється соціальна (нефінансова) звітність, яка інформує про соціальну діяльність, а також і соціальні витрати підприємства. Соціальна звітність - процес підготовки та представлення зацікавленим сторонам і суспільству добровільно розкритої інформації, що відображає соціальні й екологічні наслідки ухвалюваних компанією економічних рішень. Всесвітня бізнес-рада зі сталого розвитку (WBCSD) називає соціальною звітністю добровільну презентацію інформації про соціальну, економічну та екологічну результативність підприємства, яка стандартизує цю інформацію відповідно до однієї з систем показників результативності та надає її в публічному доступі всім заінтересованим сторонам. Поняття соціальної звітності з'явилося недавно. Якщо річні фінансові звіти складаються вже приблизно 150 років, то ідея формування соціальних звітів виникла років 20 тому, коли великі корпоративні скандали змусили компанії замислитись про те, як піднести громадкості свій бізнес в кращому світлі. Найпоширенішою формою звітності є вільна. Вона зводиться до випуску буклетів про добродійні програми, підтримку суб'єкта підприємницької діяльності охорони здоров'я, культури, спорту та ін.

Таблиця 1 - Форми статистичної звітності, в яких зазначаються соціальні витрати

№	Найменування форми	Індекс	Склад інформації щодо соціальних витрат	Кому подається
1	2	3	5	6
1	Звіт про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці (04.10.04р. №335)	1-ПВ (умови праці), річна	Наводиться інформація щодо умов праці, підстави для нарахування та розмір пільг та компенсацій за роботу зі шкідливими умовами праці, а також перелік осіб, яким ці пільги виплачуються	Органу державної статистики за місцезнаходженням
2	Звіт про використання робочого часу (12.08.05 р. №236)	3-ПВ, термінова-піврічна	Містить інформацію щодо використання робочого часу, простоїв, прогулів та невиходів на роботу, що дає підстави для нарахування доплат та премій	Органу державної статистики за місцезнаходженням
3	Звіт з праці (12.08.05 р. №236)	1-ПВ, термінова-квартальна	Наводиться інформація щодо чисельності персоналу, нарахувань заробітної плати, складу фонду оплати праці, виплат соціального характеру	Органу державної статистики за місцезнаходженням
4	Звіт з праці (11.08.04 р. №472)	1-ПВ, термінова-місячна	Наводиться інформація щодо чисельності персоналу, нарахувань заробітної плати, заборгованості перед працівниками і виплати заробітної плати та допомоги по соціальному страхуванню	Органу державної статистики за місцезнаходженням
5	Звіт щодо причин та наслідків страйку (07.02.01 р. №88)	1-ПВ (страйк), квартальна	Наводиться інформація щодо причин виникнення, тривалості та наслідків страйку для підприємства	Органу державної статистики за місцезнаходженням;

Але впровадження соціальної (нефінансової) звітності не набуло широкого поширення в Україні. Вона має значний незадіяний потенціал, зважаючи на невелику кількість підприємств, які звітують. На сьогодні сформувалась група компаній – лідерів нефінансового звітування в Україні, а саме: Оболонь, Київстар Interpipe, ТНК, Niko, Укрсоцбанк, МТС Україна. Усі вони у соціальному звітуванні велику увагу приділяють сфері людського капіталу, опису участі своїх працівників у програмах підвищення кваліфікації, розробці об'єктивної системи оцінки ефективності роботи та мотивації персоналу, створенні безпечних умов праці. Тому, актуальним залишається питання удосконалення структури соціальної звітності та поглиблення її інформативності. За її допомогою покращиться процес управління соціальною діяльністю, а, відповідно, соціальними витратами підприємства.

Висновки: Проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

- для управління соціальними витратами важливим є відпрацювання механізмів з боку держави, які б стимулювали суб'єктів підприємницької діяльності до посилення соціальної активності та здійснення відповідних соціальних заходів;
- важливе місце в вирішенні проблем, пов'язаних з управлінням соціальними витратами є відпрацювання понятійного апарату. Чітке визначення термінів, розуміння мети та завдань бізнесу дозволить сформувати набір показників, необхідних для управління соціальними витратами, та визначити основні інструменти їх контролю;
- існуюча фінансова та статистична звітність суб'єктів підприємницької діяльності, надає мінімальну інформацію про соціальні витрати та витрати, направлені на розвиток соціально – трудового потенціалу підприємства, що перешкоджає

ефективному управлінню соціальними витратами. Тому необхідно вдосконалювати структуру цієї звітності та поглиблювати її інформативність;

- розвиток соціальної (нефінансової) звітності та використання досвіду розвинених країн світу дозволить українським суб'єктам підприємницької діяльності вийти на новий етап управління соціальною діяльністю.

Список літератури

1. Грейсон Дж.К., О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI века. – М.: Экономика, 1991. – 208 с.
2. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М. Тарасевича. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006 – 784 с.
3. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование. – М.: Прогресс, 1978. – 362 с.
4. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань [Текст] / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 4. – С. 4-9.
5. Коуз Р. Фирма, рынок и право. М., 1993. С.136, 140-141
6. Куліков Г. Скільки коштує робоча сила/Г.Куліков//Праця і зарплата.-2009.-№28
7. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Т.2, М.: Республика, 1992. – 548с
8. Новак І. М. Сучасні пріоритети інвестування людського капіталу в Україні [Текст] / І. М. Новак // Збірник наукових праць Харківського національного економічного університету. Управління розвитком. – 2006. –№ 4. – С. 83-86.
9. Основи економічної теорії: Підручник / За ред. проф. С.В.Мочерного – Тернопіль: АТ «Тарнекс» за участю АТ «Ной» та вид-ва «Світ», 1993. -688с.
10. Пальчевич Г.Т.Інтелектуальний та людський капітал в інноваційній економіці [Текст] / Г. Т. Пальчевич // Регіональні проблеми людського та соціального розвитку: Тези доп. і повідом. міжнар. наук.-практ. конф.(Донецьк, 4-5 листоп. 2008 р.): В 2 т. Т.2 / НАН України. Ін-т економіки пром-сті; Редкол.: О. І. Амоша (відп. ред.) та ін. – Донецьк, 2008. – С. 279-282.
11. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: В 2т. М., 1984. с.195
12. Предборський В.А., Гарін Б.Б., Кухаренко В.Д. Економічна теорія / Під. ред. Предборського В.А.-К.: кондор, 2007. – 492 с.
13. Пушкар М.С., Гавришко Н.В., Романів Р.В.Історія обліку та контролю господарської діяльності. Навч. посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003.– 223 с.
14. Российская национальная библиотека, 2000 www.nlr.ru
15. Соколова О. С. Джерела інвестицій у людський капітал / // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 174:В2т.Т.1.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С. 269-274.
16. Сулейманова Л. Ш. Человеческий капитал как фактор европейской экономической интеграции [Текст] / Л.Ш. Сулейманова // Вестник ТИСБИ. – 2005. – № 1. – С. 69-73.
17. Чижевська Л.В./Поява та розвиток соціально-орієнтованого обліку. Житомирський Державний Технологічний університет. www.ukr.ua

О.Юрченко

Проблемы управления социальными расходами предприятия

Рассмотрены проблемы сущности и состава социальных расходов, их место в воссоздании стоимости рабочей силы и несовершенство информационного обеспечения управления социальными расходами в отчетности.

О.Yurchenko

The problems of management of enterprise social charges

The problems of essence and composition of social charges are considered, their place in the recreation of cost of labour and imperfection of the informative providing of management social charges in accounting are considered.

Одержано 14.11.10

332.14(477)

О.В.Винник, ас.

Одеський державний економічний університет

Оплата праці в контексті мотивації працюючого населення до ефективної зайнятості

Розглянуто динаміка (2002 – 2009рр.) середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності та територіям у взаємозв'язку з соціально-економічними показниками в Україні. Зроблені висновки стосовно відповідності заробітної плати соціальним стандартам і гарантіям, її диференціація. Обгрунтовані пропозиції щодо підвищення мотивуючої ролі заробітної плати як основного стимулу до продуктивної праці.

гідний дохід, оплата праці, мотивація, працююче населення, ефективна зайнятість, продуктивність праці

Соціально-економічні передумови створення мотиваційного поля у виробничій сфері в Україні

Проблеми оплати праці, її організації, забезпечення гідної заробітної плати були надзвичайно актуальними у всі історичні часи, починаючи з У.Петті, Д.Рікардо, А. Сміта, К.Маркса. шляхи їх вирішення відображені також у наукових працях зарубіжних вчених Р.Брежера, Р.Карда, Ю.Кокіна, Р.Колосовой, Ф. Мішеля, В.Роїка, С.Рощина та ін. В Україні вони досліджуються Д.Богиней, М.Кір ян, А.Колотом, Г.Куліковим, Е.Лібановою та ін.

На відміну від пануючої думки, коли заробітну плату розглядають лише як наслідок ефективної зайнятості та продуктивної праці, автор статті допускає зворотню залежність. Це впливає з результатів соціологічних досліджень, проведених за участю автора у НДІ праці, за якими матеріальне стимулювання (гідний дохід і зарплата) однозначно зайняла перше рангове місце у мотивації працюючого населення до ефективної зайнятості. При цьому «гарантія зайнятості» коливається в залежності від економічного положення (на мікро-макрорівнях) і ситуації на ринку праці. Зайнятість, особливо, якщо вона розглядається під кутом зору її ефективізації, міняється рангами з матеріальним стимулюванням. Тобто механізм підвищення мотиваційного забезпечення через матеріальне стимулювання зайнятого населення діє у напрямку загальної соціально-економічної ситуації, насамперед, від динаміки ВВП, ринку праці, продуктивності праці, звідси - доходів населення.

Аналіз даних табл.1 свідчить, що ВВП в Україні у 2009 році порівняно з 2002р. збільшився у 4,04 разу, на одну особу – в 4,22 разу. Для порівняння в США у 2007р. на одну особу припадало 43 269 дол. проти 6 559 дол. в Україні.

Доходи, як соціально-економічна категорія, характеризують соціально-економічні відносини у суспільстві між його членами стосовно всіх фаз відтворення валового внутрішнього продукту (ВВП): формування (на стадії планування та виробництва), розподілу, перерозподілу і використання. Його склад охоплює: заробітна плата, прибуток та змішаний дохід, соціальна допомога, поточні трансферти.

В Україні, у структурі ВВП питома вага доходів населення зростає з 82,0% у 2002р. до 98,4%, хоча частка заробітної плати у 2009р. досягла лише 41,2%. В країнах ЄС питома вага оплати праці у ВВП дорівнює 60-65%.

У 2009 році відбулося зменшення у ВВП частки доходів бюджету до 25,8%, а інвестицій – до 16,6%. Таке пояснюється як фінансово-економічною кризою, так і тим,

що обсяги бюджету й інвестицій у динаміці на протязі 2002-2009 років є недостатніми, щоб стимулювати активний розвиток і модернізацію виробництва, забезпечити зростання людського капіталу. Середньомісячна номінальна зарплата працівників у динаміці постійно збільшувалась. Індекс її зростання (2009/2002), хоча і становить 5,1 разу, але при зведеному індексі споживчих цін за цей період часу, який дорівнює 1,78, реальна зарплата зросла тільки в 2,97 разу (табл.1).

Таблиця 1- Динаміка основних соціально-економічних показників України протягом 2002 - 2009 років

Показник	Рік				Темп зростання,%		у %, 2009/2002
	2002	2006	2008	2009	2003/2002	2009/2008	
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	225810,0	537667,0	949864,0	912563,0	118,4	96,1	404,1
у розрахунку на одну особу, грн.	4685,0	11492,0	20534,0	19776,5	119,3	96,3	422,1
Доходи населення, млн. грн.	185073,0	479309,0	856633,0	897669,0	116,5	104,8	485,0
Доходи населення, у % до ВВП	82,0	89,1	90,2	98,4		109,1	120,0
Оплата праці, млн. грн.	103117,0	265607,0	465487,0	376088,0	118,5	80,8	364,7
Оплата праці, у % до ВВП	45,7	49,4	49,0	41,2		84,1	90,2
Індекс споживчих цін, %	99,4	111,6	122,3	112,3	108,9	91,8	113,0
Бюджет, млн. грн.							
доходи	61954,3	171811,5	297900,0	235345,0	121,5	79,0	379,9
питома вага доходів у ВВП, %	27,4	32,0	31,4	25,8			
видатки	60318,9	175512,2	312000,0	235345,0	125,7	75,4	390,2
питома вага видатків у ВВП, %	26,7	32,6	32,8	25,8			
Роздрібний товарообіг, млрд. грн.	39,7	130,0	246,9	442,8	125,9	179,3	115,4
Середньоміс. номінальна зарплата, грн	376,0	1041,0	1806,0	1906,0	122,9	105,5	506,9
Економічно активне населення(зайняте)	20091,2	20730,4	20972,3	20191,5	65,9	96,3	100,5
Продуктивність праці, грн.	11239,2	25936,2	45291,4	45195,4	118,0	99,8	402,1

Якщо порівняти темпи росту реальної заробітної плати (2,97 разу) з темпами росту продуктивності праці, то останні випереджають темпи зростання реальної зарплати. Це співвідношення виглядає як 4,12 разу до 2,97 разу, хоча при цьому темпи зросту номінальної зарплати випереджають темпи росту продуктивності праці (5,1 проти 4,12 разу), яка з 2002р. по 2008р. має позитивну динаміку темпів росту, окрім 2009р., коли спостерігається зниження темпу росту продуктивності праці до попереднього року, складаючи 99,8% через світові кризові явища (табл.1).

Як слід із даних табл.2, у структурі доходів населення найбільша частка належить заробітній платі, яка коливається в означеній динаміці у межах від 41,9% (2002р.) до 44,8% (2007р.). Це свідчить про те, що зарплата є основним джерелом доходу займаного населення, хоча її питома вага у доходах працюючого населення значно менша ніж у розвинених країнах, де вона становить до 70%.

Динаміка основних соціально-економічних показників розвитку України на протязі 2002-2009 років свідчить, що не дивлячись на значне відставання від практики розвинених країн економічних чинників, формуючих матеріальні аспекти мотиваційного поля, в Україні є резерви завдяки підвищенню мотивуючої ролі

основного стимулу щодо ефективній зайнятості працюючих. Таким резервом у виробничій сфері є підвищення рівня заробітної плати, вдосконалення організації оплати праці на підставі зростання її продуктивності та прискорення темпів росту ВВП.

Заробітна плата в якості основного стимулу до мотивованої праці.

Важливішою функцією заробітної плати, окрім відтворення робочої сили, регулювання і оптимізації витрат праці та винагороди за них, є мотиваційна у її сполученні із соціальною значущістю трудового процесу. Як соціально-економічна категорія, вона відображає відносини між роботодавцем і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості між ними.

Таблиця 2 - Структура доходів населення України в 2002 - 2009 роках

Показник	Рік					у %, 2009/ 2002	2009 - 2002, в. п.
	2002	2003	2007	2008	2009		
Доходи - всього, (млн.грн)	185 073,0	215 672,0	623 289,0	856 633,0	897 669,0	485,0	
у %, до ВВП	82,0	80,7	86,5	90,2	98,4		16,4
в тому числі:							
заробітна плата	78 950,0	94 608,0	278 968,0	371 053,0	376 088,0	476,4	
у % до всього	42,7	43,9	44,8	43,3	41,9		-0,8
прибуток та змішаний дохід	33 540,0	36 330,0	95 203,0	131 727,0	131 288,0	391,4	
у % до всього	18,1	16,8	15,3	15,4	14,6		-3,5
доходи від власності (одержані)	5 297,0	6 706,0	20 078,0	30 901,0	34 868,0	658,3	
у % до всього	2,9	3,1	3,2	3,6	3,9		1,0
соціальна допомога, поточні трансферти	67 286,0	78 028,0	229 040,0	322 952,0	355 424,0	528,2	
у % до всього	36,4	36,2	36,7	37,7	39,6		3,2

Джерела: Статистичний щорічник України: 2002 - 2009 рр.

Основним орієнтиром в організації заробітної плати слугують наступні конвенції та рекомендації МОП: Конвенція 95 (1949р.) «Про захист заробітної плати», Конвенція 131 (1970р.) «Про встановлення мінімальної заробітної плати із врахуванням особливостей країн, що розвиваються».

Держава впливає на систему оплати праці зайнятого населення шляхом: встановлення розміру мінімальної зарплати (МЗП); неоподаткованого мінімуму доходів; прожиткового мінімуму (ПМ); інших соціальних гарантій; регулювання фондів оплати праці найманих працівників підприємств-монополістів; оподаткування доходів працівників; запровадження механізму індексації грошових доходів; встановлення порядку компенсацій найманим працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів її виплати та заборгованості. Таке здійснюється через ухвалення Законів України «Про підприємства в Україні» (1991р.), «Про колективні договори і угоди» (1993р.), «Про оплату праці» (1995р.).

У 2002р. Указом Президента України схвалено Концепцію дальшого реформування оплати праці в Україні, розроблено й запроваджено низку інших нормативно-правових документів, постійно вносяться зміни і доповнення до чинних законодавчих актів. Перехід від централізованої організації оплати заробітної плати до колективно-договірної її регулювання; встановлено державні соціальні стандарти і гарантії щодо оплати праці; запроваджено систему укладання угод і договорів стосовно організації оплати праці на всіх рівнях упровадження; розширено права підприємств

що стосуються форм і систем оплати праці, її розмірів; визначено важелі для захисту прав найманих працівників на одержання заробітної плати.

Як свідчать дані табл. 3 середньомісячна номінальна зарплата (МЗП) в Україні зросла в 5,1 разу і досягла 1 906 грн. за видами економічної діяльності найвища номінальна середньомісячна заробітна плата на протязі 2002 - 2009 років була у працівників авіаційного транспорту, яка у авіаторів у 2009 році становила 5 111 грн., у сфері фінансової діяльності – 4 051 грн., державному управлінні – 2 522 грн. Найнижчою – рибальстві (1 033 грн.), освіті (1614 грн.), охороні здоров'я (1 308 грн.).

Розмах варіації заробітної плати за видами економічної діяльності характеризується співвідношенням 1:4,9. Тобто у працівників рибальства, сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг, освіти й охорони здоров'я зі своїми сім'ями відносились до категорії малозабезпечених. Варто нагадати, що відповідно до міжнародних вимог заробітна плата на рівні 2-2,5 прожиткових мінімуми – це розмір мінімальної зарплати. Така заробітна плата (що за європейськими стандартами є мінімальною) працівників бюджетної сфери, сільського господарства, рибальства, мисливства знецінює працю цієї частини найманих працівників і не виконує ні відтворювальної, ні регулюючої, ні мотиваційної функції. Працівників інших галузей можна віднести до середньо забезпечених, так як розміри нарахованої середньомісячної зарплати більше двох, але менше 7 прожиткових мінімумів. Однак цей інтервал надто великий, адже працівники авіаційного транспорту та фінансової сфери наближаються до межі європейського середнього достатку (майже 6 прожиткових мінімуми).

Серед адміністративних територій у 2009 р. найвища нарахована середньомісячна зарплата була у працівників м. Києва (3 195 грн.), Донецької (2 349 грн.), Дніпропетровської (2 195 грн.) областей, а найнижча – в Тернопільській (1 512 грн.), Чернігівській (1 568 грн.), Волинській (1 541 грн.), Херсонській (1 591 грн.) областей (табл.4).

Розмах варіації заробітної плати за територіями становив 1:2,1. Тобто диференціація зарплат у територіальному розмірі була майже вдвічі від галузевої. При цьому лише у м. Києві нарахована середньомісячна зарплата становила 4,3 прожиткових мінімуми, що відповідає рівню забезпечення середнього класу, в Донецькій області цей показник дорівнював 2,9 прожиткових мінімуми. На інших територіях заробітна плата не відповідає міжнародним вимогам, за якими МЗП має становити 2-2,5 прожитковим мінімумам. Більш високий рівень заробітної плати на окремих територіях (у м. Києві, Донецькій, Дніпропетровській областях), обумовлений галузевою структурою, економічним станом, рівнем зайнятості та безробіття.

Хоча Україною ратифікована Конвенція 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати», однак при визначенні розміру мінімальної зарплати до теперішнього часу не враховуються міжнародні стандарти щодо реального прожиткового мінімуму, не здійснюється наукове, економічне обґрунтування його розміру. Як наслідок, розміри мінімальної зарплати в Україні значно нижчі у порівнянні з країнами ЄС. Зокрема, у 2009 р. розмір МЗП був у 32,2 – 22,9 разу меншим, ніж в «старих» країнах Євросоюзу (Люксембурзі, Великій Британії, Бельгії, Франції), в 2,2 разів – порівняно з Болгарією, в 5,6 – в Естонії та 6,7 – у Польщі (табл.5).

Таблиця 3 – Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2002 – 2009 роках

Вид діяльності	2002	2006	2007	2008	2009	ранг	у відсотках					СЗП/МЗП	індекс Кейтса	СЗП/ПМ	
							2002	2006	2007	2008	2009				2009/2002%
Всього	376	1041	1351	1806	1906		100	100	100	100	100	506,9	3,0	33,7	3,0
Сільське гос-во, мисливство та ін.	178	553	733	1076	1199,8	20	47,3	53,1	54,3	59,6	62,9	674,0	1,9	53,6	1,9
Лісове гос-во та послуги	271	851	1100	1311	1342	17	72,1	81,7	81,4	72,6	70,4	495,2	2,1	47,9	2,1
Рибальство, рибництво	242	607	721	913	1032,6	21	64,4	58,3	53,4	50,6	54,2	426,7	1,6	62,3	1,6
Промисловість	485	1212	1554	2017	2120	10	129,0	116,4	115,0	111,7	111,2	437,1	3,3	30,3	3,3
Будівництво	427	1140	1486	1832	1526,2	16	113,6	109,5	110,0	101,4	80,1	357,4	2,4	42,1	2,4
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	330	898	1145	1514	1567,3	15	87,8	86,3	84,8	83,8	82,2	474,9	2,4	41,0	2,5
Діяльність готелів та ресторанів	286	735	944	1221	1271,8	18	76,1	70,6	69,9	67,6	66,7	444,7	2,0	50,6	2,0
Діяльність транспорту та зв'язку	573	1328	1670	2207	2410	7	152,4	127,6	123,6	122,2	126,4	420,6	3,7	26,7	3,8
Діяльність наземного транспорту	515	1227	1563	2036	2126,2	10	137,0	117,9	115,7	112,7	111,6	412,9	3,3	30,2	3,3
Діяльність водного транспорту	617	1093	1412	1924	2415	6	164,0	105,0	104,5	106,5	126,7	391,4	3,8	26,6	3,8
Діяльність авіаційного транспорту	702	2053	2704	4061	5111,3	1	186,7	197,2	200,1	224,9	268,2	728,1	7,9	12,6	8,0
Додаткові транспортні послуги та допоміжні операції	730	1513	1872	2457	2641,2	3	194,1	145,3	138,6	136,0	138,6	361,8	4,1	24,3	4,1
Діяльність пошти та зв'язку	469	1191	1485	1950	2240,7	8	124,7	114,4	109,9	108,0	117,6	477,8	3,5	28,7	3,5
Фінансова діяльність	976	2050	2770	3747	4051,3	2	259,6	196,9	205,0	207,5	212,6	415,1	6,3	15,9	6,3
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	437	1193	1595	2085	2237,4	9	116,2	114,6	118,1	115,4	117,4	512,0	3,5	28,7	3,5
з них дослідження і розробки	470	1323	1741	2336	2558,7	4	125,0	127,1	128,9	129,3	134,2	544,4	4,0	25,1	4,0
Державне управління	495	1578	1852	2581	2521,5	5	131,6	151,6	137,1	142,9	132,3	509,4	3,9	25,5	3,9
Освіта	267	806	1060	1448	1613,5	14	71,0	77,4	78,5	80,2	84,7	604,3	2,5	39,9	2,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	223	658	871	1177	1308,2	18	59,3	63,2	64,5	65,2	68,6	586,6	2,0	49,2	2,0
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	247	828	1090	1511	1787,3	13	65,7	79,5	80,7	83,7	93,8	723,6	2,8	36,0	2,8
з них діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	219	842	1109	1551	1874,9	12	58,2	80,9	82,1	85,9	98,4	856,1	2,9	34,3	2,9

Джерела: Статистичний щорічник України: 2002 - 2009 рр.

Таблиця 4- Динаміка середньомісячної заробітної плати в територіальному розрізі протягом 2002-2009 років ((в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

Територія	2002		2006		2007		2008		2009		Ранг	у відсотках					СЗП/індекс Кейтса	СЗП/МЗП	ПМ	
	у розрахунку на 1 штат.працівника, грн		у розрахунку на 1 штат.працівника, грн		у відсотках		у відсотках		у відсотках			у відсотках		у відсотках		у відсотках				
Україна	376	1041	1351	1806	2070							100	100	100	100	100	550,5	3,2	31,1	3,2
АР Крим	358	952	1220	1609	1818	12	12	89,1	87,8	87,8	87,8	90,3	89,1	87,8	87,8	87,8	507,9	2,8	35,4	2,8
Вінницька	265	793	1028	1404	1624	22	22	76,1	77,7	78,5	22	70,5	76,2	76,1	77,7	78,5	612,9	2,5	39,6	2,5
Волинська	253	773	1013	1380	1541	24	24	74,3	75,0	74,4	24	67,3	74,3	75,0	76,4	74,4	609,1	2,4	41,7	2,4
Дніпропетровська	438	1139	1455	1876	2195	3	3	116,5	109,4	107,7	3	116,5	109,4	107,7	103,9	106,0	501,1	3,4	29,3	3,4
Донецька	452	1202	1535	2015	2349	2	2	120,2	115,5	113,6	2	120,2	115,5	113,6	111,6	113,5	519,8	3,7	27,4	3,7
Житомирська	268	793	1033	1404	1625	21	21	71,3	76,2	76,5	21	71,3	76,2	76,5	77,7	78,5	606,4	2,5	39,6	2,5
Закарпатська	295	868	1091	1453	1684	18	18	78,5	83,4	80,8	18	78,5	83,4	80,8	80,5	81,3	570,7	2,6	38,2	2,6
Запорізька	445	1091	1394	1812	2010	7	7	118,4	104,8	103,2	7	118,4	104,8	103,2	100,3	97,1	451,7	3,1	32,0	3,1
Івано-Франківська	318	923	1180	1543	1780	15	15	84,6	88,7	87,3	15	84,6	88,7	87,3	85,4	86,0	559,6	2,8	36,1	2,8
Київська	378	1058	1362	1852	2100	4	4	100,5	101,6	100,8	4	100,5	101,6	100,8	102,5	101,4	555,4	3,3	30,6	3,3
Кіровоградська	282	819	1054	1428	1679	19	19	75,0	78,7	78,0	19	75,0	78,7	78,0	79,1	81,1	595,2	2,6	38,3	2,6
Луганська	393	1022	1323	1769	2092	5	5	104,5	98,2	97,9	5	104,5	98,2	97,9	98,0	101,1	532,4	3,3	30,7	3,3
Львівська	339	923	1183	1570	1794	13	13	90,2	88,7	87,6	13	90,2	88,7	87,6	86,9	86,7	529,2	2,8	35,8	2,8
Миколаївська	398	955	1202	1621	1976	8	8	105,9	91,7	89,0	8	105,9	91,7	89,0	89,8	95,5	496,6	3,1	32,5	3,1
Одеська	379	966	1226	1633	1920	10	10	100,8	92,8	90,7	10	100,8	92,8	90,7	90,4	92,7	506,6	3,0	33,5	3,0
Полтавська	354	961	1243	1661	1942	9	9	94,1	92,3	92,0	9	94,1	92,3	92,0	92,0	93,8	548,7	3,0	33,1	3,0
Рівненська	312	888	1133	1523	1789	14	14	83,0	85,3	83,9	14	83,0	85,3	83,9	84,3	86,4	573,3	2,8	36,0	2,8
Сумська	307	857	1098	1472	1731	16	16	81,6	82,3	81,3	16	81,6	82,3	81,3	81,5	83,6	563,7	2,7	37,2	2,7
Тернопільська	237	727	943	1313	1512	27	27	63,0	69,8	69,8	27	63,0	69,8	69,8	72,7	73,0	637,9	2,4	42,5	2,4
Харківська	370	974	1251	1679	1906	11	11	98,4	93,6	92,6	11	98,4	93,6	92,6	93,0	92,1	515,1	3,0	33,7	3,0
Херсонська	289	800	1017	1375	1591	25	25	76,9	76,8	75,3	25	76,9	76,8	75,3	76,1	76,9	550,6	2,5	40,4	2,5
Хмельницька	258	792	1045	1429	1633	20	20	68,6	76,1	77,4	20	68,6	76,1	77,4	79,1	78,9	633,0	2,5	39,4	2,6
Черкаська	276	846	1085	1459	1701	17	17	73,4	81,3	80,3	17	73,4	81,3	80,3	80,8	82,2	616,3	2,6	37,8	2,7
Чернівецька	271	819	1051	1402	1624	23	23	72,1	78,7	77,8	23	72,1	78,7	77,8	77,6	78,4	599,1	2,5	39,6	2,5
Чернігівська	277	790	1016	1370	1568	26	26	73,7	75,9	75,2	26	73,7	75,9	75,2	75,9	75,7	566,1	2,4	41,0	2,5
м.Київ	643	1729	2300	3074	3195	1	1	171,0	166,1	170,2	1	171,0	166,1	170,2	170,2	154,3	496,8	5,0	20,1	5,0
м.Севастополь	391	1005	1302	1726	2015	6	6	104,0	96,5	96,4	6	104,0	96,5	96,4	95,6	97,3	515,3	3,1	31,9	3,2

Таблиця 5- Мінімальна заробітна плата в країнах Євросоюзу та Україні (станом на січень відповідного року, євро)

Країна	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009, країна ЄС/ України, разу
Болгарія	61	77	82	92	123	112	2,2
Естонія	159	172	195	230	278	278	5,6
Польща	177	205	234	246	281	334	6,7
Великобританія	1083	1197	1269	1361	1448	1148	22,9
Франція	1173	1197	1218	1254	1331	1321	26,4
Бельгія	1186	1210	1234	1259	1387	1336	26,7
Люксембург	1403	1467	1503	1570	1642	1610	32,2
Україна	31	41	52,7	60,3	50	50	1

Джерело: Офіційний веб-сайт Держкомстату України. // <http://www.ukrstat.gov.ua>

Слід визнати, що в Україні відсутні ефективні важелі впливу на роботодавців, які порушують норму щодо мінімальних розмірів зарплати. Тому повчальним у цьому плані є досвід економічно розвинутих країн. Наприклад, у Великій Британії за недотримання мінімальних розмірів зарплати роботодавці виплачують штрафи у розмірі 7,2 фунтів стерлінгів в день за кожного працівника. У Литві роботодавці, які платять зарплату меншу від мінімальної, можуть бути оштрафовані на 2 896 євро, а в Угорщині у разі багаторазових порушень штраф може досягати 24 500 євро.

За низьких обсягів ВВП на душу населення частка фонду оплати праці в 2008 р. становила 49% ВВП, що значно нижче порівняно з розвиненими країнами. Наприклад, в країнах Євросоюзу витрати на оплату праці варіюють у межах 60-65% ВВП, у США – 73%, Японії – 74%. Що стосується МЗП, то за рекомендаціями Ради Європи вона повинна становити не менше 60% середньої й дорівнювати 2 – 2,5 прожитковим мінімумам.

Отже, в Україні середня номінальна зарплата не відповідає мінімальним стандартам європейських країн. Це свідчить про зниження вартості робочої сили, що не забезпечує умов для відтворення трудового потенціалу, не сприяє розвитку творчих, інтелектуальних здібностей робочої сили, не мотивує найманих працівників до продуктивної праці.

Розподіл найманих працівників за розмірами заробітної плати засвідчив відсутність їх мотивації в залежності від розміру зарплати та від професійно-кваліфікаційного рівня як у сфері послуг, так і матеріального виробництва. При цьому оплата праці працівників підрозділу повністю залежить від суб'єктивного оцінювання працівника керівником. В результаті гарантована тарифна частина заробітку нерідко занижується, а позатарифна – завищується.

Необґрунтована диференціація заробітної плати, зрівнялівка, чи відмінності в її розмірах призводять до негативних наслідків, оскільки знижують мотивацію до праці, нівелюють принципи соціальної справедливості, не сприяють повноцінному розвитку працівників.

Необґрунтовано малий розмір прожиткового мінімуму, а відтак – низький рівень мінімальної зарплати призводять до зниження ціни робочої сили, середнього рівня оплати праці найманих працівників не лише порівняно з країнам Євросоюзу, а й основними країнам СНД. За таких умов складно забезпечити соціальний розвиток України

Отже, головним напрямом у зростанні мотивуючої ролі оплати праці є підвищення рівня заробітної плати, який корелює із динамікою соціально-економічного розвитку, обсягами ВВП. Тому необхідна ефективна реструктуризація, модернізація технологічних процесів, запровадження інновацій, а звідси – зростання

конкурентоспроможності економіки, розширення сфери дії і обсягів соціальних програм.

Необхідно посилити регулюючий вплив держави на нормативно-правові, податкові, інституціональні складові системи оплати праці. Індикаторами рівня економічної мотивації працюючого населення повинні нарешті стати розміри мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, питома вага МЗП у середньомісячній зарплаті (згодом до 60%). Потрібна раціональна диференціація оплати праці за видами економічної діяльності та територіями, посадами, професіями, рівнем кваліфікації, складністю трудового процесу, умовами праці та відповідальністю працюючих.

Виправдано і соціально справедливо запровадити прогресивну шкалу оподаткування доходу фізичних осіб, а зарплату до 1 прожиткового мінімуму оподатковувати за 50% ставкою.

Назріла потреба у посиленні регулюючої ролі держави в частині структурної, цінової, податкової, фінансової політики, спрямованої на економічне зростання, посилення ролі соціальних реформ, насамперед, підвищення рівня заробітної плати, як основного мотиватора у ефективізації зайнятості працюючого населення.

Список літератури

1. Ройк В. Минимальная заработная плата – основной инструмент регулирования доходов россиян // Человек и труд. – 2009. - № 6. – С. 22 - 28.
2. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування /Л.Л. Петрова, В.В.Близнюк, Г.Т. Куликов та ін. / За ред. І.Л. Петрової. – К., 2009. – 368 с.
3. Организация, нормирование и оплата труда на железнодорожном транспорте: Учебник для ВУЗов / Ю.Д.Петров, М.В.Белкин, В.П.Катаев.-М.:Транспорт,2000.-279с.
4. Гігієнічна класифікація праці: Гігієнічні нормативи.-К.:2001.-С.29-44.
5. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.
6. Кодекс законів про працю України // Кодекс законів про працю України та інше законодавство про працю (04.1995).- К.: Соціально-трудові відносини. - 1995. – 190 с.
7. Закон України “Про охорону праці” від 15 травня 1996 р. № 196/96 – ВР.
8. Закон України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 21 грудня 2000 р. № 2180 – III.
9. Статистичний щорічник України за 2007 рік. / Державний комітет статистики. – 2008. – 571 с.

О.Винник

Оплата труда в контексте мотивации работающего населения к эффективной занятости

Рассмотрены динамика (2002 – 2009гг.) среднемесячной заработной платы по территориям и видам экономической деятельности согласно социально-экономическим показателям Украины. Сделаны выводы о соответствии заработной платы социальным стандартам и гарантиям, ее дифференциация. Обоснованы предложения по повышению мотивационной роли заработной платы как основного стимула к производительному труду.

О.Vinnik

Payment of the labour in context of the motivations working populations to efficient employment

The dynamics (2002 - 2009) of average monthly wage by the territories and economic activities according to the socio-economic indicators of Ukraine has been considered. The correspondence of wage to standards and social guarantees has been concluded as well as its differentiation. The proposals for improving the motivational role of wages as the main stimulus to productive work has been founded.

Одержано 18.11.10

УДК 338.24:330.342+334.722.8.(477)

Г.М. Давидов, проф., д-р екон. наук,
Кіровоградський національний технічний університет
І.Г. Давидов, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський кібернетико-технічний коледж

Управлінський контроль за процесом приватизації та методи його удосконалення

Процес приватизації – надзвичайно складний і багатогранний і тому вимагає відповідної кількості управлінських рішень. Кожне з них повинне, з одного боку, відповідати конкретній ситуації, з другого – містити в собі дії адекватні основній концепції задуму. Весь процес управлінського контролю за процесом приватизації доцільно, з нашої точки зору, розбити на кілька етапів, відповідних самому процесу приватизації. При цьому слід мати на увазі, що контроль потрібен не сам по собі, а для досягнення найвищого ефекту приватизації.

приватизація, контроль, управлінський контроль

Для забезпечення безперервності і системності управлінського контролю його необхідно починати ще на стадії підготовки приватизації. Активне управління підготовкою підприємства до зміни форми власності – запорука раціональної з точки зору інтересів суспільства приватизації. Значний вклад в вирішення визначеної проблеми внесли :Богачов С. Д.Гелбрейт, В. Семенюк, Доценко Н., Гаврилишин Б.Д., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Мочерний С.В., Пасхавер О.Й., Черняк В.К., Чухно А.А. .

Слід зразу ж відмітити, що хоч цьому процесу завжди приділяли велику увагу юридично завершеного вигляду він набув тільки у 1998 році. Так, на виконання пункту 114 Державної програми приватизації на 1998 рік постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. №1301 [1] було затверджено „Положення про перед приватизаційну підготовку підприємств ” [2]. В цьому документі визначалось, що „перед приватизаційна підготовка підприємств – це комплекс організаційних, фінансових, економічних та технічних заходів, які здійснюються до прийняття рішення про приватизацію державного майна і спрямовані на створення сприятливих умов для реформування власності підприємств та їх адаптації до ринкових умов як суб’єктів підприємницької діяльності ”. Метою цих заходів ставилось підвищення вартості об’єктів приватизації, їх інвестиційної привабливості та ліквідності.

До заходів управління державним майном в до приватизаційний період слід виділити такі:

- оцінка об’єктів приватизації з точки зору доцільності їх подальшого перебування у державній власності;
- створення конкурентного середовища у сфері приватизації підприємств;
- створення умов для залучення інвестицій у підприємства, що приватизуються;
- забезпечення реструктуризації підприємства з метою підвищення ціни продажу;
- стимулювання до участі у приватизації приватних власників, які мають довгострокові інтереси в розвитку приватизованого об’єкта.

Державні підприємства, призначені для приватизації, в залежності від масштабів та сфери діяльності суттєво відрізняються за своїм впливом на народногосподарські процеси. Тому і контроль з боку держави за ходом їх трансформування у приватну

власність набуває різних форм в залежності від місця підприємства в національній економіці. З метою чіткого розмежування як підприємств по їх значимості для національної економіки, так і визначення державних заходів по контролю за приватизацією об'єкти приватизації класифікуються за групами залежно від первісної (балансової) вартості основних фондів, зазначеною у балансовому звіті, та інших ознак таким чином:

група А – об'єкти, вартість основних фондів яких не перевищує одного мільйона гривень (крім об'єктів групи Г, науково-дослідних та проектних організацій);

група Б – об'єкти, вартість основних фондів яких становить від одного мільйона гривень до ста сімдесяти мільйона гривень, а частка вартості основних фондів, що припадає на одного працюючого, не перевищує номінальної вартості приватизаційного майнового сертифіката більш як в 12 разів (крім об'єктів групи Г);

група В – об'єкти, вартість основних фондів яких становить від одного мільйона гривень до ста сімдесяти мільйона гривень, а частка вартості основних фондів, що припадає на одного працюючого, перевищує номінальну вартість приватизаційного майнового сертифікату більш як в 12 разів (крім об'єктів групи Г);

група Г – об'єкти, вартість основних фондів яких перевищує сто сімдесят мільйонів гривень, а також підприємства (незалежно від вартості основних фондів), що займають монополне становище на загальнодержавному ринку відповідних товарів України і визнані такими у встановленому порядку; об'єкти військово-промислового комплексу, що підлягають конверсії згідно відповідної програми; об'єкти, приватизація яких здійснюється із залученням іноземних інвестицій за міжнародними договорами України;

група Д – об'єкти незавершеного будівництва, включаючи законсервовані об'єкти, майно ліквідованих підприємств, підприємств-банкрутів;

група Е – акції (частка, пай), що належать у підприємствах змішаної форми власності державі; цінні папери, паї, інше майно вартістю понад один мільйон гривень, що не було враховане під час проведення оцінки вартості майна об'єкта приватизації та не ввійшло до його статутного фонду (крім об'єктів групи Ж);

група Ж – незалежно від вартості об'єкти освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва і тому подібні об'єкти соціально-побутового та культурного призначення.

Велике значення для ефективності приватизації мало чітке визначення принципів віднесення підприємств до певної групи і контролю за виконанням цих принципів.

Як для ефективності самого процесу приватизації, так і подальшого функціонування державних приватизованих підприємств велике значення має правильний вибір послідовності приватизації окремих ланок народногосподарського комплексу. Так, відомо, що паливно-енергетичний комплекс в Україні знаходиться в катастрофічному стані з причини так званих неплатежів за спожиту електроенергію. На наш погляд дійсною причиною тяжкого фінансового стану енергетичних підприємств є неправильна вибрана схема приватизації. В Україні пішли шляхом відокремлення енергогенеруючих підприємств від безпосередніх споживачів (і відповідно платників за спожиту електроенергію) через приватизацію енергопередаючих підприємств, які і отримують оплату за продукцію електростанцій. Внаслідок цього в приватизованих обленерго "осідають" значні кошти, які часто кримінальним шляхом виводяться з сфери обігу народного господарства України.

Після визначення підприємств, які підлягають приватизації з метою підвищення ефективності приватизації необхідно розглянути доцільність проведення таких заходів:

- санація державних підприємств;
- реструктуризація державних підприємств;

- управління формуванням ціни майна;
- після приватизаційне управління;
- удосконалення правової бази приватизації;
- створення нових інституцій приватизації;

Санація державних підприємств проводиться з метою недопущення ситуацій, внаслідок яких може статися їх фінансовий крах і ліквідація як суб'єкту господарської діяльності. Збитковість державного підприємства або підприємства, в якому є державна власність, може призвести до втрати державою своєю власності. Тому державі як власнику слід вдаватися до санації належних їй підприємств перш, ніж складеться ситуація вимушеного продажу їх за борги.

Однією з перших спроб використання в управлінні державними підприємствами методу санації і фінансової підтримки була Постанова КМУ від 19 вересня 1994 року №645, "Про порядок надання фінансової підтримки підприємствам"[4], якою затверджувалось "Положення про надання державним та іншим підприємствам, у майні яких частка державної власності перевищує 50%, фінансової підтримки, що здійснюється з бюджетних асигнувань". Цим положенням визначалось, що фінансова допомога надається відповідно до рішення КМУ на безповоротній основі.

З метою підвищення ефективності управління державними підприємствами Постановою КМУ від 22 серпня 1996 року № 990, [5] було створено Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій, яке було центральним органом виконавчої влади підпорядкованим Кабміну України. Метою його діяльності визначалась реалізація державної політики, спрямованої на попередження банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності. Але при цьому формування, облік, збереження коштів та звітність про їх використання проводились Агентством з питань банкрутств, а розпорядником коштів Фонду визначався Кабінет Міністрів України. Отже, самою нормативною базою функціонування Фонду стабілізації і, відповідно, Агентства з питань банкрутств вносились невизначеність у процес формування ресурсів, необхідних для санації підприємств. Можливо це стало однією з причин ліквідації центрального органу виконавчої влади – Агентства з питань банкрутств і створення на його базі державної госпрозрахункової установи "Агентство з питань банкрутств", завданням якого є надання послуг у процесі провадження у справах про банкрутства.

Як видно з вищевикладеного процес економічного оздоровлення підприємств, розглянутий з точки зору кількості та змісту нормативних актів, виглядить достатньо деталізованим і має формально логічну структуру.

Реструктуризація підприємств – один з засобів управління підприємствами. Метою реструктуризації державних підприємств є трансформування суб'єктів підприємницької діяльності в підприємства здатні ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки та виробляти конкурентноспроможну продукцію. В умовах проведення приватизації, реструктуризація державних підприємств може здійснюватися з метою підвищення споживчої вартості і, відповідно, ціни підприємств, які підлягають продажу. Так, Фонд державного майна України визначав, що його завданням „під час проведення реструктуризації є насамперед підвищення ринкової вартості, інвестиційної привабливості та ліквідності об'єктів приватизації.” [1]

В межах державного сектора реструктуризація може проводитися на макро- і мікрорівнях. В першому випадку здійснюються заходи по суттєвій зміні масштабів певних галузей або підгалузей, які обумовлені глобальними трансформаціями в економічному середовищі.

Правовою основою для здійснення реструктуризації є Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України. Так, Указ Президента України „Про заходи щодо реалізації державної політики у сфері природних монополій” [8]

визначив умови та підходи до реструктуризації підприємств залізничного та авіаційного транспорту, зв'язку, вугільної промисловості. На виконання Указу Президента України „Про структурну перебудову вугільної промисловості України” [7] жорстко централізована система підприємств Мінвуглепрому було створено 483 ВАТ, 26 холдингових компаній, у тому числі 19 з видобутку вугілля, а 9 шахт працюють як самостійні акціонерні товариства. Неприбуткові шахти закриваються відповідно до затвердженої програми. (Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. [3])

Так в ході проведення реструктуризації на Херсонському суднобудівному заводі відокремлено 4 підприємства з випуску товарів народного споживання, суднового обладнання і суднової апаратури, доко будівне виробництво і сільськогосподарське підприємство [9]. Часто необхідність реструктуризації обумовлюються надмірно високим рівнем концентрації виробництва, що робить неможливим ефективне функціонування підприємства в тих розмірах, в яких воно знаходиться тепер.

Стратегічна реструктуризація забезпечує довгострокову конкурентоспроможність підприємства. Вона включає аналіз причин, через які підприємство втратило конкурентні позиції (виробництво продукції, що не користується попитом; поширення діяльності на сфери, в яких підприємство не може бути конкурентноспроможним тощо).

З точки зору змісту заходів, які здійснюються у ході перебудови підприємства можна виділити техніко-економічну та фінансову реструктуризації.

Техніко – економічною реструктуризація - сукупність заходів по зміні технології виробництва, оновленню основних засобів, перехід на випуск нових видів продукції, зменшення або збільшення обсягів виробництва (з відповідними змінами в обсягах використовуваних засобів виробництва).

Фінансова реструктуризація - заходи по запобіганню банкрутству підприємств, що приватизуються шляхом перетворення у ВАТ, їх фінансового оздоровлення, і мають передбачати розрахунок додаткової вартості державного майна, що виникає внаслідок фінансової реструктуризації простроченої заборгованості підприємства перед Державним бюджетом України, у тому числі по розрахунках за оренду державного майна, та внесення цієї вартості до статутного фонду ВАТ під час його визначення. Якщо на дату оцінки фактичні значення показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, а саме: коефіцієнт покриття з групи коефіцієнтів ліквідності, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості з групи коефіцієнтів ділової активності, коефіцієнт рентабельності активів підприємства з групи коефіцієнтів рентабельності, коефіцієнт маневреності власного капіталу з групи коефіцієнтів платоспроможності відповідають нормативним вимогам або підприємство є прибутковим, його фінансовий стан і платоспроможність визнаються задовільними, а заходи фінансової реструктуризації під час визначення розміру статутного фонду ВАТ не застосовуються.

Управління формуванням ціни майна, що приватизується – основа високої ефективності приватизації. Однією з головних умов переходу до ринкової системи є отримання всіма речовими факторами виробництва реальної вартісної оцінки. Тому управління процесом формування величини грошового виміру власності надзвичайно важливе в ході приватизації державної власності.

Як відомо перехід державної власності у приватну в Україні відбувався у двох основних формах – за сертифікати (тобто безкоштовно) та за грошові кошти. В останньому випадку з власністю відбуваються як якісні зміни – вона переходить з речової форми в грошову, так і кількісні – реальна вартість засобів виробництва може, в залежності від умов при яких здійснюється процес трансформації, набути більшого або меншого значення.

За часи здійснення приватизації було відпрацьовано і використано у практичній діяльності кілька методів оцінки та способів продажу, які повинні були визначити найбільш ефективну ціну об'єктів державної власності. Проте всі вони мають серйозні вади і підпадають під сувору критику економістів і політичних діячів. Як на вагомий недолік приватизації – відсутність реальної конкуренції в ході продажу держмайна, навіть тоді, коли він здійснюється в формах, які начебто відповідають ринковим умовам – аукціони, реалізація за комерційними цінами,- вказував ще в 1996 році В.Голіков [2 с.15].

Значні недоліки мають і Методики оцінки майна. Незважаючи на те, що за період приватизації ці методики не однократно змінювались, вони не стали набагато ефективнішими.

В економічній практиці використовують 4 основні прикладні моделі оцінки вартості підприємств, які базуються на методі дисконтованого грошового потоку:

- модель дисконтованого грошового потоку комерційного підприємства;
- модель економічного прибутку;
- модель скоректованої приведенної вартості;
- модель грошового потоку на акції.

Найбільш широко в економічній практиці використовується перша модель, де вартість власного капіталу комерційного підприємства визначається як вартість її основної діяльності за мінусом зобов'язань, які мають пріоритет перед звичайними акціями. Друга модель наглядно демонструє заробляє підприємство достатньо прибутку для відшкодування своїх витрат на капітал. Третя модель найбільш підходить для оцінки вартості компаній в яких змінюється структура капіталу при викупі за рахунок займу. Четверта модель більш підходить для оцінки вартості фінансових інститутів. Проте слід відзначити, що всі 4 моделі дають один і той же кінцевий результат, використання кожної окремої моделі залежить від прихильностей дослідника. Наведені прикладні моделі оцінки вартості підприємств, які базуються на методі дисконтованого грошового потоку можуть бути реалізовані в нормативному і законодавчому полі України [10]. Післяприватизаційне управління – комплекс заходів, необхідних для досягнення повного виконання новим власником умов, визначених угодою купівлі-продажу. Відомо, що трансформація відносин власності не закінчується підписанням угод. Взята в кількісному економічному аспекті вона продовжується і після формально-юридичних процедур аж до здійснення повних розрахунків за майно та виконання умов приватизації (погашення боргів приватизованого підприємства, внесення інвестицій та інше).

Необхідність таких заходів пов'язана з наявністю стійкої тенденції до порушення умов приватизації. Офіційно завдання органам приватизації по здійсненню контролю за виконанням покупцями державного майна умов договору купівлі-продажу було встановлено законодавством в 1992 році. Норма про це знайшла своє відображення в прийнятому в березні 1992 року Законі України „Про приватизацію державного майна”, Фактично ж ця робота здійснювалася з 1994 року, коли в листопаді наказом ФДМУ було створено Департамент економічного аналізу та післяприватизаційної підтримки підприємств. В 1995-1996 роках поступово основне місце в роботі Департаменту зайняв саме контроль за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації.

У зв'язку з багато численними порушенням договірних умов приватизації Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств” від 19 лютого 1997 року № 89/97-ВР було викладено у новій редакції Закон України “Про приватизацію державного майна”, в якому розширено

сферу застосування штрафних санкцій у процесі приватизації, в тому числі встановлено відповідальність покупців за несвоєчасну сплату вартості об'єкта приватизації.

Відповідно до п.4 ст.29 Закону покупці, які протягом 60 днів з моменту реєстрації відповідної угоди не внесли суму вартості об'єкту приватизації, сплачують на користь органу приватизації неустойку в розмірі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Постановою "Про порядок сплати і розмір неустойки за повну або часткову несплату покупцями коштів за об'єкти приватизації" від 21 серпня 1997 року № 910 передбачено стягнення з недисциплінованого покупця суму в розмірі 20 відсотків призначеної ціни. Ці кошти вносяться протягом 20 календарних днів з моменту закінчення терміну сплати вартості відповідного майна та зараховуються до позабюджетного Державного фонду приватизації. За несвоєчасне виконання покупцями зобов'язань з інвестування об'єкту приватизації накладається санкція у розмірі 0,1 відсотка вартості невнесених інвестицій за кожний день прострочення. Законом також передбачено, що у випадку розірвання договору купівлі-продажу у зв'язку з невиконанням його умов щодо інвестування, внесені частково інвестиції не повертаються. В разі невнесення інвестицій на день подачі позову про розірвання договору покупець має сплатити штраф у розмірі 10% загального розміру інвестицій.

Важливе місце цей вид управлінського контролю займає і в роботі Фонду державного майна України. Згідно наказу Фонду від 14 лютого 1995 року у всіх регіональних відділеннях були створені відділи (сектори) по контролю за виконанням умов договору купівлі-продажу. Разом з цими підрозділами була сформована загальна база даних по всіх укладених органами приватизації угодами купівлі-продажу. Велась необхідна робота по нормативно-методичному забезпеченню контролю виконання умов договорів купівлі-продажу: був розроблений Порядок здійснення перевірок виконання умов договорів купівлі-продажу, форми актів перевірок, проекти відповідних законодавчих актів та постанов Кабінету Міністрів. В ФДМУ створена автоматизована система моніторингу реалізації умов угод купівлі-продажу пакетів акцій – інформаційно-пошукова система „Етап”. В випадках невиконання умов договору, після використання всіх можливих шляхів доарбітражного врегулювання проблеми, яка виникла, готуються приписи про необхідність розриву договору і повернення об'єкту у власність держави.

Вивчення процесу управління процесом приватизації державної власності у приватну показує, що він являє собою багатогранне явище – від класифікації підприємств по різних групах в залежності від умов приватизації до визначення ціни на об'єкт продажу і контролю до здійснення остаточного розрахунку за викуплене майно. Очевидно, що кожна складова цього процесу вимагає чіткого обґрунтування і визначення її місця в процесі реалізації державою свого права власності.

Висновки

1. Ефективну реструктуризацію може провести тільки ефективний управлінець, а ним може бути тільки власник. Тим не менше, державний апарат управління має великі можливості для контролю за процесом реструктуризації як методом підготовки до ефективної приватизації – залучення провідних фахівців, включаючи іноземних, створення нормативної бази, фінансові ресурси бюджету.

2. Проведення значної за розмахом реструктуризації підприємств, призначених до приватизації, повинно стати важливим напрямком активної державної політики.

Список літератури

1. Державна програма приватизації на 1998 рік.// Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1998. - № 4. – с. 3-21.

2. Голіков В. Приватизація як фактор переходу України до ринкової економіки //Економіка України. – 1996. - №8. – с.13-21.
3. Положення про перед приватизаційну підготовку підприємств Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1998. - №12. –12- 15с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 1994.09.19 №645 «Про порядок надання фінансової підтримки підприємствам»
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 1996.08.22 № 990 «Про Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій»
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 1998.08.17 №1301 „Державна програма приватизації на 1998 рік”
7. Указ Президента України від 1996.02.07 № 1019/99 «Про структурну перебудову вугільної промисловості»
8. Указ Президента України від 1997.08.19 № 853/97 «Про заходи щодо реалізації державної політики у сфері природних монополій»
9. Лисенко С. Реструктуризація суднобудівних підприємств в умовах становлення ринкової економіки.// Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1999. - № 6. – с.49-52.
10. Тараторін Ю. Вісім років праці // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2003. - № 5. – с. 17-19.

И. Давыдов

Управленческий контроль за процессом приватизации и методы его совершенствования.

В статье рассмотрены аспекты управленческого контроля за процессом приватизации, методы его совершенствования.

I.Davydov

Management control over the privatization process and its methods improvement.

The article deals with aspects of managerial control over the privatization process, the methods of its improvement.

Одержано 18.11.10

ЗМІСТ

В.Ф. Гамалій, І.В. Ніколаєв Проблеми впровадження інформаційних систем управління підприємствами ERP-класу в навчальний процес.....	3
О.І. Гонга Розвиток інтелектуального потенціалу населення України на основі інтернаціоналізації системи вищої освіти.....	9
Л.А. Лахтіонова Наявність власних оборотних джерел фінансування– абсолютний показник фінансової стійкості суб’єктів господарювання у внутрішньому фінансовому аналізі.....	14
В.М. Савченко, Н.М. Колос Взаємозв’язок інформаційної та контрольної функцій бухгалтерського обліку.....	23
В.М. Савченко, Л.В. Кононенко, В.Г. Крячко Система бухгалтерського обліку як складова системи управління.....	27
Г.Т. Пальчевич Державна підтримка фінансового забезпечення інноваційної сфери.....	33
І.І. Андрощук Зміст, види та порядок підготовки висновку з надання впевненості.....	39
Н.З. Блащук-Дев’яткіна, Л.О. Петик Управління активами в умовах банківської кризи.....	49
А.П. Бегун, О.В. Латій Інформаційне забезпечення управління витратами збутової діяльності хлібозаготівельних підприємств.....	54
Р. Велігурська Наукові передумови формування механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств.....	58
М.О. Виноградова Внутрішній аудит в Україні: проблеми та перспективи розвитку.....	63
С.П. Годорожа, В.А. Михайлович Мотивація самостійної навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей.....	71
Н.Ю. Головченко, О.О. Головченко Сучасні вимоги щодо достовірності та повноти облікової інформації про житловий фонд.....	75
Н.Ю. Головченко, О.О. Головченко Удосконалення первинної документації з обліку житлового фонду.....	80
Б.В. Дмитришин Дослідження продуктивності сучасних економічних систем на основі моделей міжгалузевого балансу.....	85
Н.М. Дяченко Контролінг як фактор підвищення ефективності управління підприємством.....	92
М.М. Загребя Підхід до формування системи показників діагностики кризового фінансового стану підприємства.....	97
В.В. Зимовець, О.М. Кошик, Н.І. Легінькова Фінансові ризики зростання безробіття в Україні та заходи по їх нейтралізації.....	104
А.Г. Коваленко, Ю.А. Малашенко, О.О. Князєва ПДВ у системі оподаткування: історичний аспект становлення та розвитку.....	111
Л.А. Коваль, С.А. Романчук Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки.....	117
Г.І. Кузьменко Облікова політика підприємства як один з інструментів оптимізації оподаткування.....	123
В.П. Лещук Регулювання створення та діяльності фінансово-промислових груп ...	129
Н.В. Ляшенко Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід.....	134

О.А. Магопєць Формування податкової політики на основі використання механізму податкового адміністрування	140
О.Г. Михайленко Місце аудиту в системі національного фінансового контролю ...	146
Г.Б. Назарова Організаційно-методичні аспекти аудиту аптечних закладів.....	152
Ю.О. Ночовна Сутність управлінського обліку: процесно-функціональний та системний підходи	159
А.О. Олексієнко Підходи до формування альтернативних стратегій розвитку фермерських господарств на прикладі Кіровоградської області	167
А.А. Олійник Аграрні підприємства як специфічний об'єкт регулювання: історичний та закордонний аспекти.....	174
М.М. Орищенко Організаційний аспект аудиторської перевірки резервів капіталу торговельного підприємства.....	178
Л.М. Петренко Теоретичні основи дослідження поняття «ділова активність».....	185
О.В. Писарчук, І.В. Ковальова Особливості формування облікової політики бюджетних установ.....	189
В.В. Подплєтній Банківське кредитування аграрних підприємств	195
О.Б. Пугаченко Класифікація запасів.....	201
М.І. Руденко Методика оцінки ефективності формування фінансових ресурсів підприємства та оптимізація їх структури.....	214
Н.В. Русіна Особливості організації внутрішнього аудиту в корпоративному секторі	220
Ю.О. Ткачова Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграції.....	224
Т.В. Фоміна Основні етапи проведення аудиту податків, зборів, обов'язкових платежів	228
С.А. Фрунза Особливості залучення інвестиційних ресурсів в економіку України.....	234
О.М. Черновол Особливості побудови обліку витрат на виробництво на підприємствах олійножирової промисловості	240
Т.А. Чернявська Антикризове управління підприємств транспорту в умовах турбулентності	247
Н.С. Шалімова Забезпечення інформаційної прозорості діяльності публічних акціонерних товариств як суб'єктів публічних (суспільних) інтересів.....	253
О.В. Юрченко Проблеми управління соціальними витратами підприємства	264
О.В. Винник Оплата праці в контексті мотивації працюючого населення до ефективної зайнятості.....	271
Г.М. Давидов, І.Г. Давидов Управлінський контроль за процесом приватизації та методи його удосконалення	279

НАУКОВІ ПРАЦІ КІРОВОГРАДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Збірник наукових праць

Заснований в 2001 році

Випуск 18

Частина II

Відповідальний за випуск Г.М. Давидов

Комп'ютерна верстка Н.В. Ропай

Здано в набір 01.12.10. Підписано до друку 18.12.10. Формат 60x84 1/8.

Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Високий друк. Умов. друк. арк. 33,48.

Тираж 300 прим. Зам. № 069

Надруковано у
поліграфічно-видавничому центрі ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кіровоград, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05
E-mail: marketing@imex.kr.ua